

APPELTJES
VAN HET
Geeetjesland

Bandversiering van Luc Verstraete

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND

JAARBOEK
van het
HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP
VAN HET MEETJESLAND
Nr. 42 - 1991

MALDEGEM
1991

DE OPRICHTING VAN DE DEKENIJ AARDENBURG (CA. 1295) EN HET RIJKE ROOMSE LEVEN IN EN OM DE MARIAKERK VAN AARDENBURG (966-1625)

"Josephi Coppens, olim in alma universitate Lovaniensi professoris Veteris Testamenti (1927-1967) et Josephi Stockman, olim decani Aldernardensis (1946-1958), avunculorum meorum, beatæ ac perenni memoriae dedicatum".

INLEIDING

Toen Georges Van Vooren mij vroeg op 22 november 1989 te Oostburg een voordracht te houden over de parochiale en kerkelijke instellingen in West-Zeeuws-Vlaanderen vóór de reformatie, was ik wel enigszins verveeld, omdat ik zo weinig wist over de parochies uit zijn geboortestreek. Gelukkig vond ik in het werk van de onlangs overleden historica dr. M.K.E. Gottschalk veel gegevens over het ontstaan van de parochies in West-Zeeuws-Vlaanderen. Bovendien had Georges Van Vooren mij enkele jaren geleden het renteboek van *"den ghemeene gheselschap van den chore in onser Vrouwenkerke in Ardenburgh"* bezorgd, dat veel informatie bevat over het liturgisch leven in deze kerk.

Als voorbereiding op die voordracht heb ik dit renteboek uit de jaren 1320-1460 grondig bestudeerd; het verschaftte niet alleen veel inlichtingen over dit koorgezelschap, maar leverde ook veel losse bouwstenen over de kerkelijke geschiedenis van Aardenburg en van de gelijknamige dekenij. Dit wekte meteen mijn interesse voor de O.-L.-Vrouwkerk van Aardenburg op, en in samenwerking met Georges Van Vooren heb ik de bronnen opgespoord betreffende de geschiedenis van deze oude en nu verdwenen bedevaartkerk. Vooraleer echter het rijke roomse leven in en om de Mariakerk van Aardenburg te beschrijven, leek het mij zinvol de wordingsgeschiedenis van de dekenij Aardenburg te schetsen op basis van de gegevens vermeld in de werken van Dr. Gottschalk.

1. De dekenij Aardenburg

Om de vraag naar het ontstaan van de dekenij Aardenburg te kunnen beantwoorden, moeten we eerst gaan opzoeken wanneer de parochies die later van deze dekenij deel zullen uitmaken, gesticht zijn. We nemen de lijst van de parochies van

1330-1331 als vertrekpunt voor de territoriale omschrijving van de dekenij Aardenburg (1). We zullen beginnen met onze aandacht toe te spitsen op het noordelijk gedeelte, in feite dus het huidige West-Zeeuws-Vlaanderen, en dan op het zuidelijke, dat samenvalt met westelijk deel van het Meetjesland en een deel van West-Vlaanderen.

In 966 bevestigde koning Lotharius de Sint-Baafsabdij van Gent in haar bezittingen, waaronder de "*mater ecclesia cum capella te Rodenburg*" alias Aardenburg. De "*mater ecclesia*" in ongetwijfeld de O.-L.-Vrouwkerk en de "*capella*" vermoedelijk de Sint-Baafskerk (2). Op 14 september 1096 bevrijdde bisschop Radboud van Noyon-Doornik het altaar van Aardenburg en de twee daarvan afhankelijke kapellen op het eiland Wulpen van alle lasten. In de getuigenlijst van die oorkonde komen ook drie dekens voor, nl. Dodimus, Ingrannus en Fredericus, vermoedelijk de dekens van de christenheid Brugge, Oudenburg en Gent (3). Vanuit Aardenburg liet de Sint-Baafsabdij wellicht in de loop van de eerste helft van de 12de eeuw een O.-L.-Vrouwkapel te Cadzand bouwen (4). In Hannekenswerpe stond er in 1169 al een kapel, die door een geestelijke uit Aardenburg werd bediend (5). In 1249 was Hannekenswerpe nog altijd geen zelfstandige parochie, want een stuk grond werd in dat jaar "*apud Anekinwerpe in parochia de Rodenburgh*" gesitueerd (6).

In 1038/1044 verkreeg de Gentse Sint-Pietersabdij het altaar van Oostburg, met een daarvan afhankelijke kapel te IJzendijke (7). In 1150 hingen van de Sint-Elooiskerk van Oostburg volgende dochterkerken af : IJzendijke, Gaternesse, Vulendike (= Schoondijke) en "*Ostmundi capella*" (8). In 1197 ontstond binnen het patronaatsgebied van Sint-Pieters de parochie *Nova Ecclesia* of Nieuwerkerke ten behoeve van vicus Beiderwan in Oostburg (9). De Sint-Baafsabdij slaagde er in de loop van de 12de eeuw in te Oostburg een tweede kerk te laten oprichten toegewijd aan Sint-Bavo (10).

Ook in de 13de eeuw zetten beide Gentse abdijen hun inspanningen voor het uitbouwen van een parochiale infrastructuur in dit gebied verder. Op de vlek Vaarne bij Watervliet werd in 1229, op initiatief van de Sint-Pietersabdij, de Sint-Niklaaskerk gebouwd (11) en in 1243 werd Sint-Katarina bij Oostburg als parochie vermeld (12). De O.-L.-Vrouwparochie van Hamere verschijnt pas in 1264 in de bronnen, maar werd vermoedelijk vóór 1250 gesticht (13). In 1226 schonk ridder Bouden van Praet de "*ecclesiam de Waterflit cum personatu ejusdem ecclesie*" aan de Gentse Sint-Pietersabdij (14). Ook de Sint-Baafsabdij liet zich niet onbetuigd. Ten noorden van Aardenburg, in de wijk Coxijde, verrees in 1280 de *Beniardskerke* (15). Ten oosten van Aardenburg kwam vóór 1292 de parochie van Sint-Kruis tot stand (16).

In 1285 is er sprake van een kerk te Heille maar het is niet duidelijk wie deze parochie heeft gesticht (17). Op het eiland Wulpen waren er vijf parochies. In 1270 verschijnen de kerken van Remboudsdorpe en Briele, in 1278 de parochie Oostende-Wulpen, die in 1290 *Ostende Sancti Lamberti* werd genoemd. In diezelfde

oorkonde wordt ook nog gesproken over de parochies van Westende-Wulpen en Avenkerke (18). Daar de stad Sluis slechts een late stichting is, vermoeden we dat daar pas ca. 1300 een eerste parochie tot stand is gekomen (19). Een laatkomer is Moorskerke alias Groede-West, dat in 1364 voor het eerst in de bronnen opduikt (20).

In 1110 bevestigde bisschop Balderik de Sint-Kwintensabdij in Vermandois o.m. in het bezit van het altaar van Oostkerke met haar vier kapellen te Wulpen (= Briele), Lapscheure, Moerkerke en Westkapelle (21). Daarvan ressorteerden in 1330-1331 Briele, Lapscheure en Moerkerke onder de dekenij Aardenburg.

In de zuidwestelijke punt van de dekenij liggen drie parochies, nl. Beernem, Oedelem en Sint-Joris-ten-Distel. De Sint-Amandusparochie van Beernem bestond al in 847. Zij werd wellicht opgericht door de monniken van Saint-Amand-les-Eaux (22). De Sint-Lambrechtsparochie van Oedelem is minstens drie eeuwen jonger, maar Oedelem kan toch al omstreeks 1150 een bidplaats gehad hebben (23). Sint-Joris-ten-Distel werd pas in 1242 als zelfstandige parochie afgescheiden van Beernem en Knesselare (24).

Te Maldegem en te Adegem bestonden er omstreeks het jaar 1000 al eigen parochiale gemeenschappen (25). Te Eeklo moet de Sint-Vincentiusparochie ten laatste in 1240 tot stand zijn gekomen, maar misschien ook wel enkele jaren vroeger (26). Op initiatief van de bisschop van Doornik werd in 1243 te Nieuw-Roeselare een kerk gebouwd en in 1244 is er sprake van de "*ecclesiam beate Margarete*" (27). In het moergebied van Aardenburg werden in het begin van de 14de eeuw twee nieuwe parochies gesticht : de "*parochia sancti Johannis in Eremo*" verschijnt in 1307 en in de oorkonden en de *Sente Laureinsparochie* duikt in 1314 in de bronnen op (29).

Daarmee wordt de periode van de stichting van nieuwe parochies bijna volledig afgesloten, want in de volgende eeuwen zullen nog slechts sporadisch nieuwe parochiekerken worden gebouwd. Laten we nu eens de balans opmaken van al die parochiale stichtingen en als referentie jaren 1100, 1200 en 1300 nemen.

Omstreeks 1100 kunnen we met zekerheid het bestaan van volgende kerken en kapellen noteren : te Aardenburg de O.-L.-Vrouwkerk met de Sint-Baafskapel, op het eiland Wulpen twee kapellen afhankelijk van Aardenburg, te Oostburg de Sint-Elooiskerk, te IJzendijke een kapel, te Maldegem de Sint-Pieterskerk, te Adegem de O.-L.-Vrouwkerk, te Beernem de Sint-Amandskerk, en tenslotte nog kapellen te Briele-Wulpen, Lapscheure en Moerkerke. Dit maakt dan samen vijf kerken en zeven kapellen. Het is zonder meer duidelijk dat dit aantal onvoldoende is om van een dekenij Aardenburg te kunnen spreken.

Omstreeks 1200 zijn daar kerken of kapellen bijgekomen te Cadzand, Hannekenswerf, Gaternesse, Schoondijke, Oostmanskerke, Nieuwerkerke en

Oedelem, en een tweede kerk of kapel te Oostburg. In totaal dus een achttal nieuwe bidplaatsen, die al dan niet tot zelfstandige parochiekerken waren geëvolueerd. Bijgevolg waren er ca. 1200 een twintigtal parochiale gemeenschappen binnen het gebied van de latere dekenij Aardenburg. Dit lijkt mij ook dan te weinig voor de vorming van een dekenij !

Omstreeks 1300 is de parochiale ontwikkeling bijna voltooid en tellen we 34 parochiale bidplaatsen : de O.-L.-Vrouwkerk en de Sint-Baafskerk te Aardenburg, de O.-L.-Vrouwkerk te Adegem, de Avenkerke op Wulpen, de Beniardskerke te Coxijde, de Sint-Amandskerk te Beernem, de kerk van Briele op Wulpen, de Sint-Vincentkerk van Eeklo, de O.-L.-Vrouwkerk van Gatemesse, de O.-L.-Vrouwkerk van Hamere, de kerk van Hannekenswerve, de kerk van Heille, de Sint-Kristoffelkerk van IJzendijke, de O.-L.-Vrouwkerk van Cadzand, de H. Drievuldigheidskerk van Lapscheure, de Sint-Pieterskerk van Maldegem, de Sint-Denijskerk van Moerkerke, de O.-L.-Vrouwkerk van Nieuwerkerke (Groede-Oost), de kerk van Nieuw-Roeselare, de Sint-Lambrechtskerk van Oedelem, de Sint-Elooiskerk en Sint-Baafskerk van Oostburg, de Sint-Lambrechtskerk van Oostende op Wulpen, de Oostmanskere, de kerk van Remboutsdorp op Wulpen, de O.-L.-Vrouwkerk van Schoondijke, de Sint-Janskerk in Eremo, de Sint-Joriskerk ten Distel, de Sint-Katarinekerk bij Oostburg, de Sint-Kruiskerk bij Aardenburg, de Sint-Margrietekerk, de Sint-Niklaaskerk in Vaarne, de Sint-Filipskerk te Watervliet en de Sint-Precatuskerk te Westende op Wulpen.

De bovenstaande lijst van 34 parochiekerken uit het begin van de 14de eeuw komt overeen met de lijst van de dekenij Aardenburg die in 1330-1331 werd opgesteld (30). Die lijst is echter onvolledig want in 1314 werd de Sint-Laurentiuskerk al uitdrukkelijk vermeld, terwijl de snel opkomende stad Sluis, ontstaan op het einde van de 13de eeuw, vóór 1330 al een parochiekerk had, want in een oorkonde van 24 juni 1324 werd de Brugse kanunnik Sijmoen Willebard pastoor van Sluis genoemd (30bis). In feite omvatte de dekenij Aardenburg 36 parochies in het jaar 1330.

Een lijst van 1455 bevat 37 kerken : de O.-L.-Vrouwkerk en de Sint-Janskerk van Sluis, de Sint-Lauwereinskerk van Sint-Laureins en de Sint-Baafskerk van Groede-West (= Moorskerke) zijn erbijgekomen; de Sint-Lambrechtskerk van Oostende op Wulpen is daarentegen weggefallen ten opzichte van de lijst van 1330-1331 (31). Avenkerke, Hamere, IJzendijke, Nieuw-Roeselare, Oostmanskere, Remboutsdorpe, Sint-Katarina, Sint-Margriete, Westende-Wulpen, Vaarne en Watervliet werden in 1455 als overstroemd beschouwd.

Op 5 april 1345 keurde bisschop Johannes van Doornik de vereniging van de parochie van Remboutsdorpe op Wulpen met die van Westende-Wulpen goed, omdat Remboutsdorpe gedeeltelijk overstroemd was gemaakt door de zee. Beide parochies moesten het dus met één pastoor stellen. Daar Remboutsdorpe echter ver van Westende-Wulpen lag, mocht Boudewijn, pastoor van Briele Wulpen, zijn

collega een handje helpen bij het dopen, het biechthoren van zieken en het toedienen van de andere sacramenten. De pastoor van de samengesmolten parochies moest er wel voor zorgen dat er op zon- en feestdagen in beide kerken een mis werd gecelebreerd, door hem of een andere geestelijke.

Het was al de tweede keer dat beide parochies werden verenigd, want de deken van Aardenburg had vóór 1345 die twee opnieuw gescheiden. Dit wijst erop dat Remboutsdorpe al vroeg door de zee was bedreigd geworden (32).

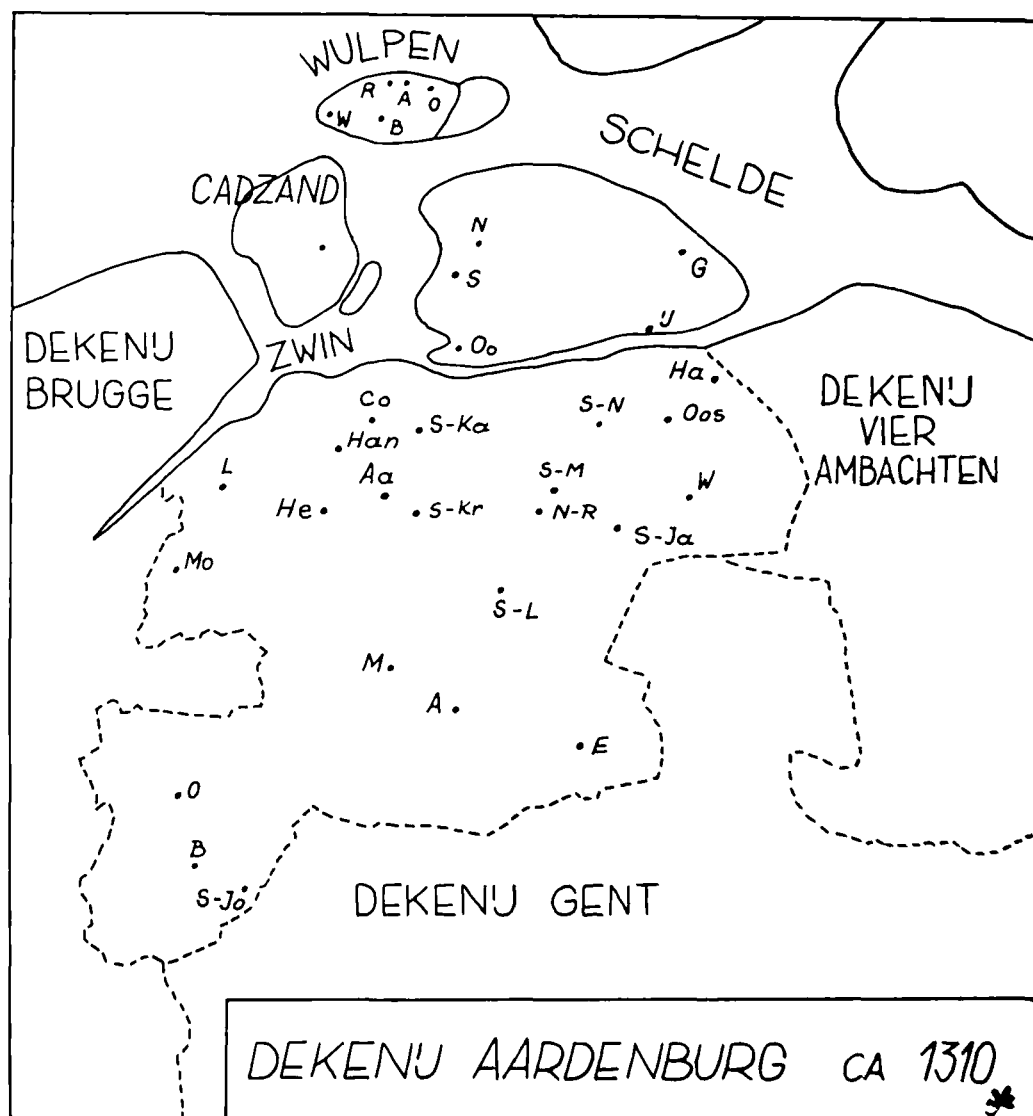
De oudst bekende deken van Aardenburg is een zekere *Balduinus dictus Haesel*, die samen met zijn collega van Brugge, Niklaas de Baerdmakere, in 1311 als getuige verscheen bij de verheffing van de Brugse Sint-Gilliskapel tot parochiekerk (33).

Maar al in een oorkonde van 18 juli 1300 werd de oprichting van een O.-L.-Vrouwen Sint-Eustatiuskapelanij "*corum decano Christianitatis Ardenburgensis*" aangekondigd (34). In een oorkonde van 30 mei 1333 trad Gillis, pastoor van Sint-Baafs-Aardenburg, als deken van Aardenburg op (35) en op 11 maart 1343 fungeerde Niklaas Van der Zichte als landdeken (36). Hendrik Van Lenseele, deken van Aardenburg van ca. 1368 tot ca. 1378, was eveneens pastoor van Sint-Baafs-Aardenburg (37).

Boudewijn Haesel had dus het toezicht op 34 parochies in zijn dekenij Aardenburg. We denken dat deze dekenij ca. 1300 moet ontstaan zijn door een afsplitsing van de dekenij Brugge, want al die 34 parochies lagen onder het Brugse Vrije. Alleen de Sint-Gillisparochie van Lembeke en de O.-L.-Vrouwparochie van Kaprijke, die ook onder het Brugse Vrije ressorteerden, kwamen niet onder de dekenij Aardenburg, wellicht omdat zij deel uitmaakten van de dekenij Gent. In 1277 kwam de Brugse deken nog tussenbeide bij de verkoop van 9 gemet grond te Beernem (38). In 1286 deed meester Denijs, parochiepape van Groede-Oost (= Nieuwerkerke) een beroep op de deken van de christenheid Brugge als arbiter in een geschil over een rente van 6 lopen tarwe (39). Het is duidelijk dat de dekenij Aardenburg toen nog niet bestond, want anders was de deken van Aardenburg met die opdrachten belast geworden. De dekenij Aardenburg moet dus zeker tussen 1286 en 1300 tot stand zijn gekomen door afsplitsing van de dekenij Brugge.

We kunnen zelfs preciezer zijn en ca. 1295 vooropstellen, omdat in dat jaar een eerste poging werd ondernomen om de O.-L.-Vrouwekerk tot kapittelkerk om te vormen. Aardenburg was op het einde van de 13de eeuw tot een welvarende stad uitgegroeid en door zijn befaamde Mariabedevaart tot een belangrijk religieus centrum. De stichting van een kapittel en de oprichting van een dekenij waren daar het logisch gevolg van en verhoogden op deze wijze de belangrijkheid van Aardenburg.

Als we de beschrijving van de dekenij Aardenburg in 1554 bekijken, stellen we enkele wijzigingen vast. Zij omvatte toen de volgende parochies : twee te

Aa : Aardenburg
 A : Adegem
 B : Beernem
 C : Cadzand
 Co : Coxyde
 E : Eeklo
 G : Goternesse
 Ha : Hamere
 Han : Hannekenswerf
 He : Heille
 J : Jzendijke
 L : Lapscheure
 M : Maldegem
 Mo : Moerkerke

N : Nieuwerkerke
 N-R : Nieuw Roeselare
 O : Oedelem
 Oo : Oostburg
 Oos : Oostmanskerke
 S : Schoondijke
 S-Ja : St. Jan-in-Eremo
 S-Jo : St. Joris-ten-Distel
 S-Ka : St. Katelyne
 S-Kr : St. Kruis
 S-L : St. Laureins
 S-M : St. Margriete
 S-N : St. Nikolaas ten Vaarne
 W : Watervliet

Wulpen :
 A : Avenkerke
 B : Briele
 O : Oostende
 R : Remhoutsdorp
 W : Westende

Aardenburg, Oostburg en Sluis en één te Maldegem, Muide, Hoeke, Westkapelle, Cadzand, Coxijde, Hannekenswerf, Sint-Katarina, Nieuwerkerke, Groede-West, Gaternes, Schoondijke, Noormanskerke (= Oostmanskapelle), Sint-Kruis, Sint-Laureins, Sint-Jan, Watervliet, Eeklo, Adegem, Moerkerke, Lapscheure, Middelburg, Wulpen, Breskenszande, Nieuwvliet en Sint-Margriete (40).

Pieter Bladelin liet in 1458 een kerk bouwen binnen zijn nieuwe stad Middelburg (41), Jan Adornes liet in 1528 hetzelfde doen te Nieuwvliet (42) en Filips van Kleef richtte in 1510 een kerk op te Breskens ter ere van de H. Barbara (43). In 1554 komen we in totaal aan slechts 32 parochies. Aangezien er drie nieuwe kerken waren bijgekomen en bovendien nu ook Muide, Hoeke en Westkapelle deel uitmaakten van de dekenij Aardenburg, moeten er elf verdwenen of van dekenij veranderd zijn. De volgende kerken waren verdwenen : drie kerken op het eiland Wulpen, de kerk van Nieuw-Roeselare, de kerk van Heille vervangen door die van Middelburg, de kerken van Hamere, IJzendijke en Vaarne. De parochies van Beernem, Oedelem en Sint-Joris-ten-Distel ressorteerden toen niet meer onder de dekenij Aardenburg, vermoedelijk had er een uitwisseling plaats met Muide, Hoeke en Westkapelle plaatsgevonden.

2. De pastoors van de O.-L.-Vrouwkerk

Aardenburg had in 1330 op zijn grondgebied twee parochies (nl. Sint-Bavo en O.-L.-Vrouw), een hospitaal toegewijd aan Sint-Jan, een begijnhof toegewijd aan Sint-Katarina en een leprozenhuis. Aan die drie laatste instellingen was een kapelaan verbonden, terwijl de beide parochiekerken door twee pastoors werden bediend, zodat er vier parochiepriesters te Aardenburg verbleven (44). Meester Hendrik en heer Wouter verzorgden in 1243 de kerkelijke diensten in de O.-L.-Vrouwkerk (45) en in 1289 treffen we in de Sint-Baafskerk heer Hendrik en heer Jan Vos aan (46).

In 1281 lieten de pastoors van Aardenburg hun rechten in een oorkonde vastleggen. Daarin werd bepaald dat alle offergaven, offeranden, begrafenisvergoedingen, inkomsten uit jaargetijden, legaten en aalmoezen hen uit hoofde van hun ambt toekwamen (47).

In 1532 werd een staat opgemaakt van de inkomsten van de *cure* van de O.-L.-Vrouwkerk (48) :

- opbrengst van de tienden	30 p. par.
- renten en cijnzen van de curegoederen	5 p. par.

Daarna volgt een opsomming van de verschuldigde vergoedingen voor de diverse prestaties die zij als pastoor voor hun parochianen leverden :

- voor de doop van een wettig kind kregen zij	2 sch. par.
- voor de doop van een onwettig kind kregen zij	4 sch. par.
- voor de kerkgang van een vrouw na een wettige geboorte	2 sch. par.

- voor de kerkgang van een vrouw na een onwettige geboorte 4 sch. par.
- een kerkgang buiten de kerk kostte 6 sch. par.
- voor een verloving werd niets gevraagd, maar een trouw kostte 4 p. par.
- voor het opmaken van een attest waarin verklaard werd dat de drie bannen afgeroepen waren vóór de trouw van een paar waarvan een der partners afkomstig was van een andere parochie vroegen de pastoors 12 sch. par.
- voor het opmaken van een attest van verloving voor een paar waarvan een van de partners afkomstig was van een andere parochie vroegen ze eveneens 12 sch. par.
- elk ander attest bestemd voor een andere parochiepriester kostte 5 sch. par.
- voor de "*redditus sponse vulgo te wederkeer*" (49) kostte 2 sch. par.

Veel belang hechtten de gelovigen aan de bijstand van de zieken in hun laatste levensdagen. Voor een ziekenbezoek met toediening van het Heilig Oliesel en het brengen van de Eucharistie vroegen de pastoors 2 sch. par. binnen de stadsmuren en 4 sch. par. er buiten. 's Nachts verdubbelde het tarief. De vergoeding voor het horen van de biecht van een zieke werd aan de vrijgevigheid van de biechteling overgelaten.

Voor de begrafenis en de uitvaart van de overledenen werd een heel ingewikkeld tarief opgesteld :

- de begrafenis van een kind met een uitvaartdienst kostte 8 sch. par.
- een begrafenis op het kerkhof met een gelezen mis zonder uitvaartdienst kostte 2 p. 8 sch. par.
- een begrafenis zonder mis was echter gratis
- voor de uitvaartdienst van een rijke parochiaan met de grote *Hendeclocke* vroegen de pastoors 18 p. par.
- voor dezelfde dienst met de *middelclocke* 12 p. par.
- voor de uitvaartdienst van een gewone parochiaan met de kleine klok vroegen ze slechts 6 p. par.
- een uitvaartdienst en de begrafenis van een rijke parochiaan zonder klokgelui kostten 3 p. 12 sch. par.
- een uitvaartdienst en de begrafenis van een gegoed parochiaan zonder klokgelui kostten 1 p. 16 sch. par.
- een uitvaartdienst en de begrafenis van een arme parochiaan kostten 1 p. 4 sch. par.
- wanneer de tafel van de H. Geest de arme onderhield, volstond 8 sch. par.

Het tarief voor het opmaken van een testament werd bepaald in functie van het klokgelui :

- met de grote *hendeclocke* 2 p. 8 sch. par.
- met de *middelclocke* 1 p. 16 sch. par.
- met de kleine klok 1 p. 4 sch. par.
- zonder klokgelui 6 sch. par.

Tegenover die rechten stonden ook een aantal verplichtingen :

- elke dag moesten de pastoors nuchter blijven tot tien uur om de hoogmis te kunnen zingen;
- zij moesten ook het Woord Gods prediken en de kerkelijke voorschriften bekend maken en verklaren ten behoeve van hun gelovigen;
- zij moesten zowel overdag als 's nachts klaar staan om hun zieke parochianen te gaan 'berechten', waar zij ook woonden en ongeacht de weersomstandigheden. Soms was er levensgevaar als de zieke de pest had !
- omdat zij onmogelijk heel het jaar door beschikbaar konden zijn, moesten de pastoors op hun kosten een kapelaan in dienst nemen om hen bij hun pastorale verplichtingen bij te staan.

De Aardenburgse pastoors hadden dus wel iets te doen, in tegenstelling met de grote schare kapelaans die de O.-L.-Vrouwkerk bevolken. Om het werk te vergemakkelijken werd het grondgebied van de parochie verdeeld in een zuidelijke en een noordelijke *portie*. In 1580-1581 bediende heer Romeyn Every de zuidkant en heer Christoffels Michiels de noordkant (50).

Na 1583 verbleef heer Romeyn Every te Brugge, waar hij de zielzorg van de gevluchte Aardenburgenaars waarnam en hij wekelijks een requiemmis opdroeg voor de zielen van de stichters van de jaargetijden (51).

Vanaf 1 september 1589 was Anthonius Van Halle de enige priester die aan de O.-L.-Vrouwkerk verbonden was (52). Hij werd zelfs een tijdje gevangen gehouden te Vlissingen, waar hij op 16 *sporcle* 1590 werd vrijgelaten (53). Hij was vermoedelijk de laatste pastoor van de Mariakerk. Op 18 juli 1593 sloten de kerkmeesters met hem nog een akkoord voor 27 1/2 maand af om de kerk te bedienen voor een maandwedde van 30 p. par. (54).

Buiten hun verplichtingen als zielzorgers hadden de pastoors nog veel ander werk aan de winkel, zoals het zingen van de Zeven Getijden en het verzorgen van de plechtigheden op de hoogtijdagen en vooral gedurende de Sinksenweek. Gelukkig stonden ze er niet alleen voor en konden ze een beroep doen op de talrijke kapelaans, waarvan het aantal echter in de loop van de 16de eeuw snel verminderde. Dit zou tot een moeilijke situatie leiden, die we in de paragraaf over het Gemeen Gezelschap van het Koor uitvoerig zullen beschrijven.

3. Het kerkgebouw

Van de afgebroken O.-L.-Vrouwkerk is er slechts één afbeelding bewaard gebleven, nl. die op het stadsplan van Aardenburg dat in 1530 door Jacob van Deventer werd getekend. Daarop staat een kerk met basilicale opstand, met een transept en drie koren. Op de vierung staat een kleine toren en het toegangsportaal wordt geflankeerd door twee stoere platte torens. Op de tekening zijn geen absis of straalkapellen

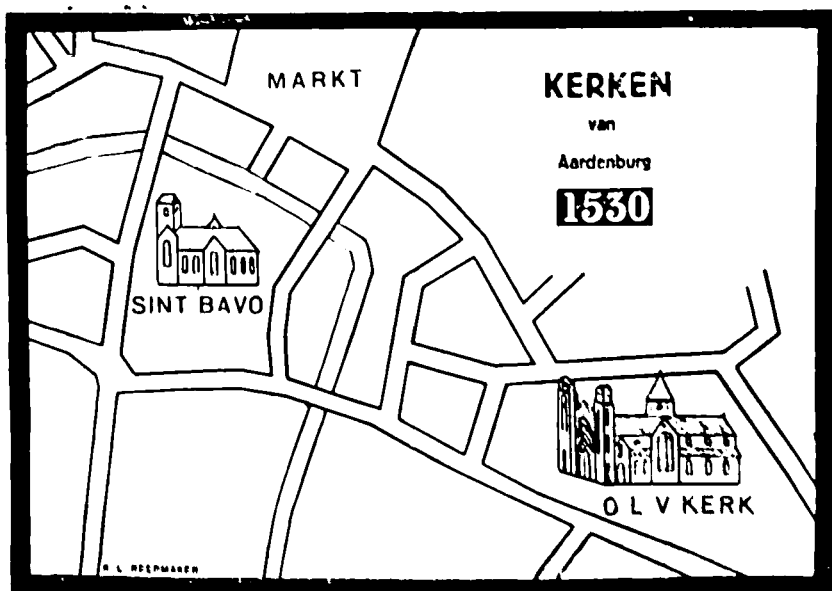
zichtbaar. Uit de kerkrekeningen kunnen we een aantal elementen halen die deze tekening in grote lijnen bevestigen, alhoewel er toch een aantal afwijkingen zijn.

De stichtingsoorkonde van een O.-L.-Vrouwkapelanij in 1375 bevat enkele bouwkundige gegevens. De kapelanij werd verbonden aan een altaar dat in een grote kranskapel stond. Die kapel was gelegen achter het hoogaltaar van het nieuwe koor van de O.-L.-Vrouwkerk. Het hoogkoor en wellicht ook de twee zijkoren waren dus in het derde kwart van de 14de eeuw in gotische stijl herbouwd geworden (55). In 1398 werd een nieuwe *huerclocke in de noordre tor* van de Mariakerk opgehangen (56). We mogen dus aannemen dat er op het einde van de 14de eeuw ook een zuidelijke toren bestond.

Uit de 15de eeuw zijn geen inlichtingen over het uitzicht van het kerkgebouw bekend. In de kerkrekening van 1523-1524 staan notities over de noordelijke toren, het portaal, het gewelf boven het hoogkoor en het hoogaltaar (57).

In 1569 vernemen we iets meer over het uitzicht van het hoogkoor, dat door metalen koordeuren was afgesloten; bij het hoogaltaar stonden twee *motalen thunen* of afsluitingen. In het hoogkoor hingen twee metalen kronen en voor de Mariakapel hing eveneens een kroon (58). In de toren kon men luiden met drie klokken, die Maria, Lammeken en Jan werden genoemd (59).

Op donderdag 24 februari 1570 werd de kerk getroffen door de bliksem die een grote brand veroorzaakte in het gebouw. Het dakgebinte van de *gheheelen bueck vander voorkercke, tcruswerck metter torre ende den choir* werden door de

Kerken van Aardenburg in 1530 (naar H. L. Reepmaker)

vlammen ernstig beschadigd. Men kocht 20.000 schalies en veel hout voor het timmeren en *"maecken vander heelen nieuwen beuck metter cruuswercke ende midden torreken deser kerk"*. Zowel aan de beuk van de voorkerk als aan de beuk van het koor werd er in het voorjaar van 1570 gewerkt (60).

De verovering van Aardenburg door de hertog van Parma in het midden van oktober 1583 had snelle ontvolking tot gevolg. De ontmantelde stad stond bloot aan de raids van rebellen vanuit Sluis en Oostende, die grote schade aanrichtten (61).

De O.-L.-Vrouwkerk moet het heel hard te verduren gehad hebben. In het begin 1590 werden veel kosten gedaan om te *ruymen ende zuiveren inde voorkercke alle de materialen vande inghevalen vaulsuren ende te weeren alle tgreys ende vylichede vanden cruusbeuck van onder den doxael tot de eerste pijlare*, waarvoor 36 p. par. betaald werd. Van de eerste pilaar tot de derde pilaar beliepen de kosten tot 39 p. par. Voor hetzelfde werk van de derde pilaar tot de *oostzijde* van de voet van de vijfde pilaar werd ook 39 p. par. gevraagd. Vanaf de vijfde pilaar tot de *westhende* van de kerk tenslotte kostte het opruimingswerk 30 p. par. (62).

Deze bovenstaande tekst is bijzonder interessant omdat we een idee krijgen van de grootte van de voorkerk. Die voorkerk, gescheiden van het koor door een doksaal, bestond uit een kruisbeuk en een schip van zes traveeën. De oppervlakte van de kruisbeuk besloeg 12/13 van de oppervlakte begrepen tussen de eerste en derde pijler of die begrepen tussen de derde en vijfde pijler. De oppervlakte begrepen tussen de vijfde pijler en het westeinde van de kerk besloeg 10/13 van beide voorgaande oppervlakten.

"De cappe vande zuudtommeganck beghinnende vander zuudcruusbeuck oostwaerts lanck 50 voeten" moest ook hersteld worden. Verder diende men te *"macken ende rechten zekere huusinghen omme twee panden oft vlecken boven den vaulsuren (gewelven) rontom den choor"* en daarbij nog te *"rechten"* boven de resterende drie panden of *"vlecken ghelijke huusinghen als voor"* (63). Boven de ommegang waren dus *"huusen"* of kamers gebouwd (64).

Hoe moeten we ons die ommegang voorstellen ? Lag die overdekte ommegang buiten de kerk of was dit een rondgang om het hoogkoor, waarmee o.m. de Mariakapel in verbinding stond ? Het is niet met zekerheid uit te maken !

In 1590 werden *"vier stant veinsters ende een veinster cassijn inde Sanctuaire boven den authaer gerepareerd"* (65). Deze sacristie was overdekt met een *"cappe"* en in 1592 werd het *"penacle vanden steghers (= trap) staende up de sanctuarye"* heropgericht (66).

In de kerk bevonden zich in 1524 de volgende altaren : het hoogaltaar en die van Sint-Jacob, Sint-Salvator, Sint-Jan, Sint-Pieter en Sint-Katarina, Sint-Gillis en tenslotte O.-L.-Vrouw, dat laatste was in de *Onsen Vrouwen Capelle* geplaatst (67).

In de rekening van 1570 vonden we verder nog een Sint-Elooisaltaar, een H. Geestaltaar en een *Sint Annencapelle* (68). Dit brengt het aantal altaren op minstens tien, als we aannemen dat er tussen 1524 en 1570 geen verdwenen zijn. Daarbij moet nog het Sint-Niklaasaltaar geteld worden, waaraan twee kapelanijen verbonden waren, en misschien nog wel een O.-L.-Vrouwaltaar achter het hoogkoor. De Aardeburchenaars onderhiielden minstens twaalf altaren voor hun biezondere devoties voor de een of andere heilige.

In 1580 verkochten de kerkmeesters een "*zelve statue van hertoge Caerle*" (= Karel de Stoute) met een "*cussen*" en een "*vergulden croone*", een "*halsebant met tgulden Vlies*", een "*slachtzweert ende ij^e zelve sporen al dienende totte statue*" (69).

Dat is alles wat we konden achterhalen over de binneninrichting van de Mariakerk, die zoals alle kerken versierd moet zijn geweest met beelden, schilderijen, grafmonumenten en zerken.

4. De kapelaans

In de O.-L.-Vrouwekerk bestonden er talrijke kapelanijen. Een kapelanij is een vrome stichting met de bedoeling een aantal missen per week te laten lezen door een priester, die kapelaan werd genoemd, ter intentie van de stichter(s). Om hem een inkomen te bezorgen, bezette de stichter een bepaalde som tegen een jaarlijkse rente, die ca. 1300 15 p. VI. per jaar bedroeg. Zijn enige taak bestond er dus in die enkele missen te celebreren, zodat hij nog wat tijd overhad om iets anders te doen.

Op 18 december 1291 werd de stichting van een kapelanij ter ere van O.-L.-Vrouw, op initiatief van Elizabeth, dochter van Diedela Wils, door de bisschop van Doornik goedgekeurd. De kapelaan kreeg daarvoor jaarlijks 15 p. VI. Het aantal missen wordt echter niet vermeld in de oorkonde (70). Dit was zeker niet de eerste kapelanijstichting, want in de oorkonde van 2 juli 1295 betreffende de oprichting van een kapittel werden naast de vier priesters met zielzorg ook "*perpetuos capellanos*" of *perpetuele* kapelanen vernoemd (71).

In 1330-1331 waren er elf kapelanen aan de O.-L.-Vrouwekerk verbonden (72). Daarna vinden we nog een aantal nieuwe stichtingen. In 1355 stichtte priester Jan Knuut een kapelanij ter ere van het H. Kruis met een dotatie van 15 p. VI. voor de kapelaan en 2 p. 4 sch. 3 d. voor het betalen van andere kosten bij het lezen van drie missen per week (73). Jan De Knuut werd in 1371 "*perpetueel capellaen*" in de O.-L.-Vrouwekerk genoemd (74).

In 1357 stelde Aarnout Tollin, voormalig kapelaan van de dagelijkse vroegmis, Pieter De Schoemakere, kapelaan van de dagelijkse vroegmis, en Jacob Van Damme 19 p. VI. ter beschikking voor een tweede kapelanij van de dagelijkse vroegmis, met

de bedoeling dat beide kapelanen in een beurtrol zouden instaan voor die ochtenddienst. Zo kwam men tot een kapelaan van de week die 's morgens aan het hoogaltaar de mis celebreerde : die had dus een week dienst en een week rust (75) !

De laatst bekende stichting is die van Ghislenus Biese, die er een inrichtte "*bachten den Hooghen Altaer*". Daarvoor stelde hij een jaarlijkse rente van 24 p. VI. en 10 sch. par. ter beschikking, respectievelijk van de kapelaan en de koster, met de verplichting van drie wekelijkse missen (76).

In een lijst van de beneficia in het bisdom Doornik, opgesteld in 1455, komen er 21 kapelanen voor onder de O.-L.-Vrouwkerk van Aardenburg (77). Een volledig overzicht van het aantal kapelanijen krijgen we in 1532 : in totaal tellen we er dan 23, zoals uit bijlage 4 mag blijken. Daarvan is er één verbonden aan het hoogaltaar, negen aan het O.-L.-Vrouwaltaar, vier aan het altaar van Sint-Jan-Baptist, drie aan het altaar van Sint-Pieter en Sint-Katarina, twee aan het Sint-Niklaasaltaar en tenslotte één aan het Sint-Gillisaltaar, één aan het Sint-Salvatorsaltaar, één aan het Sint-Jacobsaltaar en één aan het Sint-Katarina-altaar. Het is goed mogelijk dat er meer dan één O.-L.-Vrouwaltaar was (78).

In 1532 brachtten slechts zes kapelanijen een behoorlijk bedrag op : die van het hoogaltaar (28 p.), drie van het Sint-Jan-Baptistaltaar (2 x 24 p. en 1 x 12 p.), die van het Sint-Katarina-altaar (19 p.) en die van het Sint-Jacobsaltaar (11 p. par.). De opbrengst van vijf andere ging van 2 p. tot 8 p., terwijl de twaalf overige bijna niets waard waren.

In 1494 bezat heer Augustinus Coevoedts de kapelanij van het hoogaltaar, belast met twee missen "*diemen altoes doet ten zes hueren voor den hooghen autae*r". Zij

ruchten vande Capelrien
gefondeert binnē Mariakercke
in Ardeburch met de pollesteurs
vanden taere re' Lxxiiij

Vruchten vande Capelrien gefondeert binn(n) Mariakercke in Arde(n)burch met de possesseurs vanden jaere xv^e lxxiiij.
Gemeentearchief Aardenburg nr. 51.

werden ook de "*nuchtre messen*" genoemd. Zijn voorgangers waren o.m. heer Lieven De Smet en meester Jacob Maes, de deken van Aardenburg (79). Op 22 februari 1566 werd Jacob Daneels tot kapelaan van het hoogaltaar benoemd (80).

Meester Adriaan Lonis, die in 1456 als ontvanger van het koor van de O.-L.-Vrouwkerk optrad, (81) bezat zowel in de O.-L.-Vrouwkerk als in de Sint-Baafskerk een kapelanij (82). Op 28 april 1564 bekwam Pauwels Dierkens een eerste O.-L.-Vrouwkapelanij in de Mariakerk van Aardenburg en op 11 juni 1575 een tweede. Intussen was hij beneficiant geworden van een O.-L.-Vrouwkapelanij in de Sint-Baafskerk (83). Diezelfde Pauwels Dierkens fungeerde in 1569-1570 als looddeelder van het koor en hielp uiteraard ook de Zeven Getijden meezingen (84).

In 1532 noteerde deken Pieter Neyt dat van de 23 kapelannen er slechts 8 ter plaatse verbleven (85). In 1559 waren er nog 7 (86) en in 1570 (87) en in 1574 waren slechts vier kapelannen op hun post (88) !

Het groot aantal kapelannen lag aan de basis van het gemeen gezelschap van het koor en van de O.-L.-Vrouwmisgilde. De lage aanwezigheidsgraad in de 16de eeuw zou echter de goede werking van het koorgezelschap langzaam ondermijnen.

5. Het ghemene gheselschap van den chore

Ten behoeve van mijn opzoekingen stopte Georges Van Vooren mij een fotokopie van de *Redditus chori Beate Marie in Ardenburch* in de hand. In dit fundatieboek, dat ca. 1475 werd opgesteld, staan kopieën van tientallen schenkingsoorkonden ten voordele van het koor. Tussendoor werden regesten van bepaalde schenkingen en ook ontvangsten van renten genoteerd. Dit oorkondenboek bevat meer dan 160 folio's, die heel veel inlichtingen verschaffen over het koor zelf, priesters en clerici van Aardenburg, toponiemen uit de streek van Aardenburg, enz. (89).

Daar anderzijds enkele belangrijke charters over de stichting van een kapittel in de O.-L.-Vrouwkerk van Aardenburg in de oorkondenschat van Sint-Baafsabdij steken, werd het mogelijk in grote trekken de geschiedenis van dit koorgezelschap te schetsen.

A. Eerste poging tot stichting van een kapittel in de O.-L.-Vrouwkerk

Op aanvraag van Johannes, bisschop van Doornik, en van Wouter, abt van Sint-Baafs, gaf paus Bonifacius VIII bij oorkonde van 7 juli 1295 het bevel om de wenselijkheid en de mogelijkheid tot de stichting van een kapittel in de O.-L.-Vrouwkerk na te gaan (90).

Dit onderzoek bracht aan het licht dat daar vier priesters instonden voor de zielzorg van de parochianen en dat veel *perpetuele* (capellanos perpetuos) en tijdelijke

kapelannen (alios annales) in die kerk aanwezig waren. Bovendien beschikte de Mariakerk over zoveel inkomsten en renten, dat daarmee gemakkelijk een kapittel kon onderhouden worden (91).

Bisschop Johannes en abt Wouter vormden dan ook op 31 maart 1296 de O.-L.-Vrouwkerk om tot een kapittel ter ere van de Moeder Gods en legden meteen ook de statuten van deze nieuwe instelling vast :

- vooreerste worden vier kanunnikenprebenden voorbehouden aan de vier parochiale priesters (waarschijnlijk de twee parochiepapen en de twee oudste kapelannen;
- voor priesters, diaken en subdiakens werden telkens 4 prebenden voorbehouden.

Dit gaf een totaal van 16 kanunniken. Daarbij kwamen nog twee vicarissen, zodat het kapittel 18 personen zou omvatten. De prebende zou 20 p. par. bedragen. Daarvoor moesten zij echter minstens 30 opeenvolgende weken resideren, tenzij ze op pelgrimstocht trokken, gingen studeren of als legeraalmoezenier fungeerden. Deze dertig weken moesten een aanvang nemen tussen Drievuldigheidszondag (= eerste zondag na Pinsteren) en 24 juni.

De kanunniken moesten dagelijks het volgende programma van goddelijke diensten afwerken, waarvoor ze echter ook een vergoeding of 'bedeling' kregen :

- de metten	3 d. par.
- de primen	1 d. par.
- de tertsen	1 d. par.
- de sexten	1 d. par.
- een mis voor de overledenen met commendaties	2 d. par.
- de hoogmis	2 d. par.
- de nonen	1 d. par.
- een vigilie voor de overledenen	2 d. par.
- de vespers	1 d. par.
- de completeen	1 d. par.

Dit programma omvatte dus de Zeven Getijden met een hoogmis, een vigilie en een mis voor de overledenen. Per dag konden de kanunniken 1 sch. 3 d. par. verdienen. Een stipte kanunnik die steeds op post was gedurende het gehele jaar kon zo tot een supplement van 22 p. 10 sch. par. komen. Wie het bij de dertig weken hield kreeg toch nog 13 p. par. bij zijn prebende van 20 p. par. Alle kapelaans, de koster en de twee vicarissen konden eveneens 1 sch. 3 d. par. verdienen indien zij deelnamen aan de koordiensten.

Wanneer een kanunnik zonder geldige reden een heel jaar afwezig bleef, werd zijn prebende gereduceerd tot 15 sch. par. De rest werd integraal verdeeld onder de residerende kanunniken, kapelaans en vicarissen, in verhouding tot hun aanwezigheid in het officie en de missen.

De bisschop en de abt stelden Nicolaas, een van de parochiepriesters, als eerste deken van het kapittel aan; deze zou in de dagelijkse bedeling een dubbele vergoeding ontvangen nl. 2 sch. 6 d. par. Zij bepaalden verder dat de deken steeds onder de vier parochiale priesters moest verkozen worden. Hij moest uiteraard steeds ter plaatse blijven.

Zij benoemden meester Jan de Liessies tot eerste cantor of zangmeester die eveneens een dubbele bedeling kreeg, voor zijn dienst als voorzanger in het dagelijkse officie. Hij was natuurlijk ook verplicht ter plaatse te verblijven.

Het kapittel mocht dus zijn deken en cantor verkiezen, maar die verkiezing moest wel bekrachtigd worden door de bisschop van Doornik. Verder kreeg het kapittel het recht een ontvanger aan te stellen voor het beheer van de goederen van de O.-L.-Vrouwkerk en voor het betalen van de prebenden en de dagelijkse bedelingen of "*distributiones*". De prebenden vielen dus ten laste van de kerkfabriek van O.-L.-Vrouw-Aardenburg.

Na de stichting vinden we geen enkel spoor van een effectieve werking van het kapittel. In 1315 bestond er al een koorgezelschap, want medio 1315 gaf Jacob, zoon van Hugo, kapelaan in de O.-L.-Vrouwkerk, een jaarlijkse rente van 30 sch. 4 d. par aan Pieter Biezen "*den clerc tscezelsceeps hoef vanden core van Onser Vrouwen kerke*" (92). Deze koorgezelschappen werden opgericht om de goddelijke diensten met gezang op te luisteren en ook om de Zeven Getijden te zingen. In feite deden zij een beetje het werk van het kapittel van kanunniken, zodat we ons kunnen afvragen of dit kapittel niet onmiddellijk omgevormd werd tot een koorgezelschap.

Op Driekoningen 1320 gaf heer *Boyden de Muntere*, één van de pastoors van de Mariakerk, een jaarlijkse rente van 19 sch. 4 d. aan Aarnoud Toene, "*den clerc ontfanghere van den ghemeen en gheselscepe van den chore*". (93). In 1350 bezette heer Bouden Cavel, "*capellaen perpetuel in Onser Vrouwenkerke*", 20 sch. par. voor twee jaargetijden aan Willem Vander Ee, ontvanger van "*tsghemeens gheselscaeps vicarise van Onser Vrouwe chor*" (94). In 1355 volgde opnieuw een schenking van een jaarlijkse rente aan "*communi societati viris vicariis chori ecclesie Beate Marie in Ardenburch*" in de persoon van "*domino Petro dicto Reynoud presbitero convicario et receptori tunc temporis societatis vicariorum chori*" (95). Het is duidelijk dat een koor van vicarissen de plaats van het kanunnikenkapittel ingenomen had. Pieter Reynoud was ontvanger van het koor en tevens convicaris.

Dit koorgezelschap beschikte dus over eigen inkomsten, wel onderscheiden van die van de kerkfabriek. De kerkfabriek betaalde echter verder alle vergoedingen voor het zingen van de Zeven Getijden.

Het Aardenburgs koorgezelschap kan vergeleken worden met het Commun van de Zeven Getijden in de Brugse parochiekerken (96) en de Cotidianen van de Gentse parochiekerken (97). In de Brugse Sint-Gilliskerk vinden we in 1324 "*den*

gheselscepe vander kercke", in 1356 bestond er een "*communitas chori*" in Sint-Jacobs en in 1335 een "*communitas chori ecclesie Sancte Walburgis*". Te Brugge was de naam *communitas* of gezelschap gebruikelijk, in Aardenburg *societas* of gezelschap.

Het gezelschap van Sint-Walburga telde in 1361 twaalf leden, waaronder de pastoor, tien kapelannen en de koster (98) zodat we mogen veronderstellen dat het Aardenburgs gezelschap van vicarissen de twee pastoors, een aantal kapelannen en de koster groepeerde. In de naburige Sint-Baafskerk te Aardenburg wordt in 1365 een "*chorus Sancti Bavonis*" vermeld (99) en in 1373 "*tghezelscap vanden chore*" (100).

B. Tweede poging tot oprichting van een kapittel

Op 13 februari 1358 belastte paus Innocentius VI, ingevolge een verzoek van graaf Lodewijk van Nevers om de O.-L.-Vrouwkerk tot een kapittelkerk te verheffen, de bisschop van Kamerijk met de opdracht de wenselijkheid daarvan na te gaan en eventueel een kapittel op te richten (101). Zes maanden later maakte Johannes, abt van Sint-Baafs, bekend dat de bisschop van Kamerijk een kapittel van twaalf kanunniken in de O.-L.-Vrouwkerk had opgericht (102). De Sint-Baafsabdij mocht de kandidaten voordragen, maar de bisschop van Doornik kreeg het benoemingsrecht van 8 kanunniken, waaronder de deken; de vier andere mochten door de graaf benoemd worden.

De bisschop stemde daar schoorvoetend mee in, maar behield zich alle bisschoppelijke rechten voor, zoals het visitatierecht van kerk en kapittel, zijn geestelijke jurisdictie, zijn recht van toezicht op de kanunniken, zijn synodale rechten en zijn recht op bepaalde inkomsten.

Op 29 mei 1359 schonk graaf Lodewijk van Nevers vier polders nl. "*den Groten Polre van Moenkerede, den polre van Michem, Gillis Everaerds polre ende den polre van Laepscore*", aan het nieuwe kapittel van Aardenburg (103). De opbrengst ervan werd op 1140 p. par. geschat. De kerkfabriek moest dan nog 60 p. par. bijpassen om tot een ronde som van 1200 p. par. per jaar te komen. Het is mogelijk dat hij daarmee 12 prebenden van 100 p. par. wou creëren, maar dit wordt toch niet gezegd in de oorkonde. We zijn er evenmin zeker van dat deze schenking ook werkelijk werd uitgevoerd.

Opnieuw twijfelen we eraan of het kapittel effectief gefunctioneerd heeft. Wel ontstond er een geschil tussen burgemeester en schepenen van Aardenburg en de kerkmeesters van de O.-L.-Vrouwkerk enerzijds en de Sint-Baafsabdij van Gent anderzijds omwille van het feit dat kerk tot een kapittel- of collegiale kerk zou omgevormd worden.

In een oorkonde van 29 november 1362 werd het beheer van de goederen van de kerkfabriek geregeld (104). Voordien had de graaf als "*gardiator ecclesie Beate Marie Ardenburgensis*" het recht vijf leken als kerkmeesters aan te stellen, nu nog slechts drie : de twee anderen werden door de Sint-Baafsabdij benoemd, en dat moesten Vlaamse priesters en gebeneficieerden zijn. In deze regeling komt nergens het woord kanunnik voor, maar spreekt men van "*beneficiati*" en "*non-beneficiati*" ofwel van "*installati*".

De vraag is nu wat onder gebeneficieerden moet worden verstaan. Zij bezaten klaarblijkelijk een beneficie, dat een prebende kan zijn geweest maar evengoed een "*cure*", een kapelanij, een scholastrie of een kosterie !

In 1362 werden zowel het aantal zitbanken als het aantal personen die het dagelijks officie zouden zingen, beperkt tot veertig ! Alle aanwezigen hadden recht op de dagelijkse bedelingen. De gebeneficieerden gingen wel steeds de ongebeneficieerden vooraf in het koorgestoelte en een niet-gewijde persoon mocht geen hogere zetel bezetten dan een gewijde ! Deze deelnemers aan het koorgezang noemde men dus "*installati*" of geïnstalleerden.

Verder zouden de twee *prochiepapen* en de kapelaans van de twee oudste kapelanjien elk drie maand "*rectores chori*" zijn volgens een oude en lang bekende beurtrol. Het verschijnen van deze koorrectoren, aan wie al de geïnstalleerden gehoorzaamheid verschuldigd waren, wijst erop dat ook de tweede poging tot stichting van een kapittel mislukte en dat het bestaande koorgezelschap gehandhaafd werd.

Al de geïnstalleerden moesten op het Heilig Evangelie zweren dat zij alle rechten, vrijheden, privileges, gewoonten en statuten van de O.-L.-Vrouwkerk, van de graaf van Vlaanderen en van de abt en de abdij van Sint-Baafs zouden eerbiedigen en trouw naleven. Alle "*installati*" kregen uiteraard de residentieplicht voorgeschreven en zij moesten in een passend gewaad alle diensten en meer bepaald de Zeven Getijden bijwonen. In ruil daarvoor participeerden zij in de dagelijkse bedelingen, waarvan het jaarlijks bedrag ten hoogste 30 p. par. en ten minste 20 p. par. zou bedragen. De ontvanger van de kerkfabriek moest die vergoedingen in vier schijven per jaar uitbetalen. Zij kregen enkel een vergoeding voor de diensten waaraan ze persoonlijk hadden deelgenomen. Van die regel werd slechts afgeweken voor beide pastoors en de koster indien zij omwille van hun ambtsbezigheden in de *zielzorg* afwezig waren.

De gebeneficieerden die de verplichtingen van hun beneficie ter plaatse nakwamen, konden ook delen in de bedelingen bij uitvaarten en begrafenissen samen met de geïnstalleerden, als zij die uitvaarten en begrafenissen persoonlijk bijwoonden.

De Zeven Getijden werden dus gezongen door een koor van geïnstalleerden, die zowel gebeneficieerden als ongebeneficieerden konden zijn. In een oorkonde van

1366 is er sprake van een "*sociorum chorus*" (105). In 1368 bezette Adelisa, weduwe van Aarnout Tant, een jaarlijkse rente van 15 sch. 6 d. voor een jaargetijde aan de "*viris dominis curatibus, capellanis perpetuis et aliis in ecclesia Beate Marie Ardenburgensis dicte Tornacensis diocesis installatis*" (106). In 1373 bezette meester Jan Volpoud, een van de twee pastoors van Sint-Elooïs-Oostburg, een jaarlijkse rente "*ad opus curatorum, capellonorum perpetuorum et aliorum in ecclesia Beate Marie Ardenburgensis ejusdem diocesis Tornacensis installatorum*" (107). Het gaat hier duidelijk over een groep pastoors, perpetuele en andere kapelaans die in de O.-L.-Vrouwkerk gevestigd of in de 'stallen' of zitbanken van het koor geïnstalleerd waren.

Deze groep geestelijken mag zonder twijfel vereenzelvigd worden met het koorgezelschap van Aardenburg. In 1377 fungeerde Pieter Den Toolnare als ontvanger "*vanden ghemeenen gheselscepe van den chore in Onser Vrouwen kercke*" te Aardenburg (108) en in 1396 trad heer Jan Blanckaert op in naam van de "*ghemeene priesters van Ons Vrouwen chore*" in Aardenburg (109).

C. Het koorgezelschap van O.-L.-Vrouw na 1430

In een tekst van 1430 duikt opnieuw de term 'vicaris' op, die na 1362 uit de ambtelijke stukken verdwenen was : "*vir dominus Anthonius Olin, presbiter in parochiali ecclesia Sancti Bavonis in Ardenburch Tornacensis diocesis perpetuus capellanus ac in parochiali ecclesia Beate Marie Ardenburgensis ejusdem diocesis vicarius installatus*" (110). Priester Antoon Olin was dus een perpetuele kapelaan in de kerk van Sint-Baafs-Aardenburg en tegelijkertijd een geïnstalleerde vicaris in de kerk van O.-L.-Vrouw-Aardenburg !

In 1456 werd meester Adriaan Lonis "*receptor communitatis beneficiariorum residentium*" genoemd. Hij was dus de ontvanger van het gezelschap van de gebeneficieerden. Het is niet zeker dat hiermee het koorgezelschap bedoeld wordt, maar toch waarschijnlijk, want deze tekst staat in het fundatieboek van het koor (111).

In 1430 moet de toenmalige hertog van Bourgondië een nieuwe regeling voor het beheer van de kerkfabriek getroffen hebben want in de kerkrekeningen van de O.-L.-Vrouwkerk werd steeds naar het privilege van 1430 verwezen. Het beheer van de goederen en inkomsten werd toen in handen gelegd van drie poorters van de stad Aardenburg, twee vrijlaten en een ontvanger. In 1569-1570 werden Cornelis Mudde, Jan Stevens en Pieter Pietsaert, poorters in Aardenburg, Joos Vercoorde en Joos Lambrecht, vrijlaten, alle "*prochiaenen ende meesters vande fabrijcke genoemd*", terwijl Jacob Daneels als ontvanger fungeerde (112). Bovendien werd het koor toen geleid door twee koordekens, die door Zijne Majesteit waren aangesteld (113). In 1569-1570 waren dat heer Jan Pietsaert en heer Quinten Van Damme, die niet als pastoors van de O.-L.-Vrouwkerk fungeerden. Heer Jan Pietsaert was wel priester en ontvanger "*vander groter Clercken Ghilde*" van Aardenburg (114).

De Zeven Getijden werden gezongen door een groep geestelijken, die allen vicarissen werden genoemd. Daaronder vinden we uiteraard de twee dekens, maar ook de beide prochiepape Jan Willems en Franchois Cortewijle, zeventien andere priesters-vicarissen en vijf personen die noch als heer noch als meester betiteld werden, maar wel vicarissen waren (115). Daarvan luisterden negen priesters en vijf andere vicarissen op de hoogtijdagen de diensten op met "*discanten*" en elke avond zongen ze in het O.-L.-Vrouwlof "*ten mottette in discante*". Zij werden daarbij geholpen door drie koralen, nl. Pierkin Van Cryebeke, Hannekin Cops en Hannekin Yelinc (116).

Krachtens hun vicarie ontvingen zij een vaste som, vicarielood genaamd, die schommelde tussen 32 p. en 48 p. Dit vast bedrag werd echter verminderd als zij aan bepaalde diensten niet hadden deelgenomen. Zo kreeg heer Jan Fournier slechts 22 p. 10 sch. par., alhoewel zijn vicarie 36 p. par. waard was. Voor de hoogtijdagen kregen ze ook een vast bedrag, overlood genaamd, dat echter ook bij afwezigheid verminderd kon worden (117).

Heer Bertram Pietsaert, die fungeerde als "*looddeildere inden hooghen choir*" had tot taak de "*ebdonnarisen te scrivene inde wassen tafele*" of een soort beurtrol op te stellen voor de celebranten, diakens en subdiakens (118). Meester Lieven Van Ghuerle beheerde in 1570 de penningen van het koor (119).

In 1524 zongen de gebeneficieerden van de O.-L.-Vrouwkerk samen met het college van Sint-Pieters in Zeeland een solemnele mis "*ten Langhen Ommeganghe*" (120). In de goede week van 1570 zongen drie beneficianten de vier "*passien ons Heeren*" (121). In 1570 blijken zowel gebeneficieerden als ongebeneficieerden deel uit te maken van het koor (122). Het "*ghemeene gheselscepe vanden choore*" voerde in 1569 met 20 personen het "*misterie van den O*" (uitbeelding van de zeven O-antifonen voor Kerstdag ?) op (123) en op Driekoningen (dertiendag) werden de koorgezellen betaald voor "*ivertoghen tmisterie*" van de Drie Koningen (124).

De kerkmeesters betaalden in 1570 72 p. par. aan de "*prochiepape, benefisianten, presbiters ende vicarissen*" voor het zingen van de O.-L.-Vrouwmissen (125). Deze tekst suggereert dat er een verschil zou bestaan tussen beneficianten en vicarissen en het is evenmin duidelijk hoe de verhoudingen tussen enerzijds het koor en anderzijds de beneficianten en vicarissen waren.

De enige bewaarde koorrekening, die echter pas uit 1580 dateert, begint als volgt "*vanden choore goede van Onser Vrouwen kercke in Ardenburch toebehoorende de capellanen binder zelyer choir ghebeneficieert residenten*" (126). De opbrengsten van de eigendommen van het koor zouden dus enkel de residerende kapelanen met een beneficie ten goede gekomen zijn. De ongebeneficieerde leden van het koor zouden daarvan niets gekregen hebben.

In een brief aan Keizer Karel, de beschermheer van de O.-L.-Vrouwkerk, beklaagden de kerkmeesters er zich over dat ze geen zangers meer konden krijgen en behouden om de goddelijke diensten in "*discant*" te zingen. De gebeneficieerden hadden zagezegd geen tijd om muziek te leren omwille van hun kapelaansverplichtingen, maar stelden zich anderzijds heel stug op tegen de ongebeneficieerden die wel bereid waren muzieklessen te volgen. De gebeneficieerde priesters lieten bovendien niet toe dat ongebeneficieerden missen opdroegen ter intentie van de pelgrims. Voor het gebruik van de misgewaden moest deze laatste categorie priesters daarbij nog een vergoeding van één groot betalen.

De kerkmeesters herinnerden eraan dat krachtens een arrest van het parlement van Parijs van het jaar 1432 de beneficianten geen enkele inspraak in het beheer van de kerkgoederen hadden en dat ze eigenlijk blij mochten zijn dat Keizer Karel hen in zijn kerk gedoogde ! Uit dit smeekschrift vernemen we ook dat de vicarissen 6 à 8 p. gr. per jaar konden verdienen. Dit bedrag zou voor de ongebeneficieerden verdubbeld moeten worden indien ze niet konden delen in de "*gracien commende vanden peilgrims*". Uit deze brief blijkt duidelijk dat het officie van de Zeven Getijden wat in verval was geraakt en de kapelaans-vicarissen niet veel inspanningen deden om hun koorzang op peil te houden. Het handhaven van hun voorrechten was belangrijker geworden dan het verzorgen van het koorofficie (127).

Veel alarmerender was een gezamenlijke brief van pastoors, kerkmeesters, dismeesters, burgemeesters, schepenen en notabelen van Aardenburg, die in 1565 aan de Brugse bisschop werd verstuurd, en waarin maatregelen gevraagd werden tegen de niet-residerende kapelaans. In 1565 verbleven er slechts twee pastoors, vijf kapelaans en enkele vicarioten of zangers (= gehuwde mannen), die voor de ontzaglijke taak stonden de talrijke diensten, missen, jaargetijden, enz. te verzorgen. Hun verplichtingen waren de volgende (128) :

1) aantal missen per week

- elke dag de hoogmis	7
- elke dag de O.-L.-Vrouwmis	7
- elke dag de vroegmis	7
- op maandag een mis voor Sint-Elooi	1
- op dinsdag een mis voor Sint-Anna	1
- op dinsdag een mis voor Sint-Jacob	1
- op donderdag een mis voor Sint-Jan	1
- op vrijdag een O.-L.-Vrouwmis	1
- op zaterdag een mis voor Sint-Jacob	1
- de H. Sacramentsgilde	1
- de " <i>Clercken ghilde</i> "	1
- " <i>Onser Vrouwen scipghilde</i> "	1
- H. Geestgilde	1
- Sint-Jacobsghilde	1

- Sint-Jorisgilde	1
- Sint-Sebastiaansgilde	1
- Sint-Barbaragilde	1
- Sint-Anthonisgilde	1
- Sint-Elooisgilde	1
- " <i>den Groenhautshauwers</i> "	1
- de timmerlui en de metselaars	1
- " <i>den permentiers ende sceppers</i> "	1
- de linnenwevers	1

De beenhouwers, bakkers en kruideniers hadden vroeger ook een kapelaan onderhouden. In totaal komen we wekelijks tot 42 à 43 missen.

2) de "*beneficianten vanden generaelen choir*" hadden 80 pitantiemissen en diensten, 24 jaargetijden en gefundeerde missen, elke week een kruismis en om de veertien dagen een Sint-Gillismis te celebreren, in totaal 180 per jaar.

3) de diensten, de jaargetijden met vigilie en commendaties, de pestmissen en andere gelezen missen ten laste van de kerkfabriek werden niet meer gedaan bij gebrek aan voldoende priesters;

4) speciale diensten voor "*Onser Vrouwen Messe ghilde*", voor de "*Groten clercken ghilde*", jaargetijden en missen voor de armendis en de Sint-Jacobsghilde;

5) de verplichtingen van de kapelanijen;

6) de parochiale diensten en missen bij huwelijken, begrafenissen en uitvaarten, devotiemissen gevraagd door de pelgrims en de parochianen.

Het is duidelijk dat het aantal diensten en missen een zodanige wildgroei gekend had, dat de pastoors en de kapelaans het niet meer konden bolwerken !

In 1570 zouden volgens een notitie op die smeekbrief twee pastoors en zeven kapelaans te Aardenburg verbleven hebben. Wellicht hebben de opstellers van de brief wat overdreven, want volgens de kerkrekening van 1569-1570 stonden er twaalf priesters en vijf andere vicarissen op de loonlijst van de kerkmeesters. Wel zal bijvoorbeeld meester Geraard Van der Waes vaak afwezig geweest zijn, want zijn vicarie-inkomen werd van 48 p. par. tot 23 p. verminderd wegens absentisme (129). Het aantal dagen afwezigheid is moeilijk te schatten, omdat een afwezige vicaris wellicht steeds recht had op een minimale vergoeding.

De woelige jaren 1578-1583 te Aardenburg hadden ook hun weerslag op de activiteiten van het koorgezelschap. In 1579-1580 hadden de "*ghezellen presbiters ende vicarissen ghesuspendeert van alle daghe savonts te singhen onser Vrouwen lof in mijzijke met een motet uut oorzaken van der trouble*" (130). De Zeven Getijden werden echter nog wel gezongen, want pastoor Romeyn Every ontving 54 p. par. als *vicaryeloodt* en zijn collega Christoffels Michiels 72 p. par. Verder kregen ook nog zes andere priesters en drie leken hun vergoeding uitbetaald (131). Ook verzorgden in die periode de "*ghemeene ghezellen vanden choore*" nog stipt de dienst van Sint-Katelijne en Sint-Barbara (132).

Het volgende jaar, 1580-1581, werd het "*vicarielood*" voor de Zeven Getijden en het "*overlood*" voor de hoogtijdagen vervangen door een vast bedrag. Voor het jaar 1580 kregen Christoffel Michiels, pastoor en predikant, 144 p. par., pastoor Romeyn Every, heer Niclaes Van Hecke, heer Pauwels Dierkens, heer Jan Bauwens en heer Cornelis Modde elk 84 p. par., meester Jan Bisschop, schoolmeester, en meester Daniël Willems, zangmeester, elk 96 p. par., Christiaan De Moor, koster-zanger, Sebastiaan Alters, koster-zanger, en heer Jacob Van Zelzate elk 84 p. par. (133). In het jaar 1580 werd blijkbaar het koorofficie stopgezet en werd gewoon een vast inkomen bezorgd aan de twee pastoors, de vijf priesters, de schoolmeester, de zangmeester en de twee koster-zangers.

Uit de kas van de gebeneficieerde kapelaans (rekeningjaar 1580-1581) werden de kapelannen Jan Bauwens, Cornelis Modde, Niclaes Van Hecke, Pauwels Dierkens, Jacob Van Zelzate en zelfs pastoor Romeyn Every gesteund omdat er voor de kapelaans nergens geen "*liber plaetse van residentie*" was en zij als "*vagabonde levende*" waren (134). In de loop van het jaar 1580 verdween dus voorgoed alle koorgezang uit de O.-L.-Vrouwkerk van Aardenburg.

Samenvattend kunnen we zeggen dat de eerste poging tot stichting van een kapittel ca. 1295 uitmondde in een koorgezelschap, waarvan de leden vicarissen werden genoemd. Zij zongen de Zeven Getijden in opdracht van de kerkfabriek en luisterden alle belangrijke diensten in de Mariakerk op. De tweede poging van 1358 kende al evenmin succes, want toen bleek een groep van "geïnstalleerden" voor de koorzang in te staan. Na 1430 treffen we opnieuw de benaming vicaris aan voor een priester die het kooroffice zong. Dit werd de geijkte term in de 16de eeuw : *vicaris* en *Zeven Getijden* zijn onafscheidelijk verbonden.

Zowel de pastoors als de kapelaans, de koster, de zangmeester en de schoolmeester konden vicaris zijn. Dit college van vicarissen, geleid door twee dekens aangesteld door de vorst, had dus als specifieke taak de Zeven Getijden en de hoogtijdagen met gezang op te luisteren. Vanaf het midden van de 15de eeuw blijkt naast het feitelijk gezelschap van vicarissen een koorgezelschap te hebben bestaan, dat enkel de gebeneficieerde priesters groepeerde. Door het feit dat meeste gebeneficieerden ook vicaris waren, krijgt men de indruk dat het feitelijk gezelschap van de vicarissen praktisch samenviel met het koorgezelschap. Toch was er een subtiel onderscheid : de ontvanger van de kerkfabriek betaalde de vicarissen en de ontvanger van het koorgezelschap enkel de beneficianten, die zo tweemaal langs de kas konden passeren!

6. Onser Vrouwen Messe Ghulde

In het midden van de 15de eeuw werden ten gevolge van de Gentse Opstand (1452-1453) tegen Filips de Goede, "*de constitucie, ordijnanchien ende reghelen Onser Vrouwen messe ghulde*" niet goed meer onderhouden. Onder het bestuur van

deken Thomas Ruebrechts en zorgers meester Adriaan Lonis, priester, en Lauwereins Wittoen, werden in 1457 nieuwe statuten goedgekeurd.

Het aantal leden werd beperkt tot 16 geestelijke en 24 wereldlijke personen, die woonachtig moesten zijn binnen de parochies van O.-L.-Vrouw en Sint-Baafs. De geestelijken betaalden een intredegeld van 10 sch. par. en de leken 6 sch. gr. of een jaarlijkse bijdrage van 4 gr. Naast de 40 Aardenburgse leden mochten er nog 18 *notabele* personen van buiten Aardenburg toegelaten worden, op voorwaarde dat zij 10 sch. gr. als intredegeld ofwel een jaarlijks bedrag van 6 sch. gr. betaalden. Wanneer een lid stierf moest er een *doodgeld* van 10 sch. par. aan de gilde worden gegeven. Hetzelfde bedrag moest een gildebroeder betalen die in "*dordene*" ging.

Het hoofddoel van deze O.-L.-Vrouwgilde was de devotie tot Maria. Daarom waren de gildebroeders verplicht elke zaterdag de mis ter ere van de Moeder Gods bij te wonen. Bij afwezigheid werden ze beboet met 2 miten. Dezelfde verplichting gold op vijf O.-L.-Vrouwdagen : O.-L.-Vrouw-Lichtmis (2 februari), O.-L.-Vrouw-Boodschap (25 maart), O.-L.-Vrouw-Hemelvaart (15 augustus), O.-L.-Vrouw-Geboorte (8 september) en O.-L.-Vrouw-Ontvangenis (8 december). In 1481 beslisten het bestuur en gildeleden die verplichting uit te breiden tot een zesde feest, nl. dat van O.-L.-Vrouw-Bezoeking (2 juli). Daarmee was de kous nog niet af, want elk gildelid werd op zondagavond in de vigilie en de maandagmorgen volgend op een van die zes O.-L.-Vrouwdagen in de mis verwacht. Deze vigilies werden gehouden en deze missen werden opgedragen ter ere van Maria en tot zielerust van de overleden gildebroeders. De gildebroeders-priesters moesten deze vigilies en missen meezingen. Elke afwezigheid in een van die diensten werd met een boete van 3 d. par. bestraft. Voor de armen werden op deze zes O.-L.-Vrouwdagen 30 provenen gedekt.

Bij het overlijden van een gildebroeder moest men doen "*clincken alle de stede duere met twee bellen ende ontbieden alle de ghuldebroeders te commene ter uytvaart*". De gildebroeders droegen het lichaam van hun overleden medebroeder "*uten huus ter kercke waert*", tijdens de dienst offerden zij een kaars van 1 d. par. en daarna woonden ze nog de teraardebestelling bij. Elk verzuim kostte opnieuw 3 d. par. Op de dag van de uitvaart moest het geestelijk lid - priester zijnde - een requiemmis lezen. Een geestelijk lid dat enkel vicaris of klerk was, moest een vigilie houden met drie lezingen en zeven psalmen van "*penitencien met letanien*" bidden. De wereldlijke leden waren gehouden drie maal zeven psalmen van "*penitencien*" te reciteren, ofwel drie maal vijftientwintig onzevaders en weesgegroeten te bidden, ofwel een arme een maaltijd aan te bieden, of 2 gr. als aalmoes te geven.

Er werd ook nauwkeurig omschreven wat onder aanwezigheid op een dienst verstaan werd. De gildebroeder moest in de vigilie aanwezig zijn voor het zingen van het antifoon van Magnificat en in de missen vóór het zingen van het epistel.

Op de zondag na Lichtmis moesten de zorgers hun gildebroeders een maaltijd met een vierendeel wijns per lid aanbieden. Bij die gelegenheid schonken de kerkmeesters van de O.-L.-Vrouwkerk 8 stopen Rijnse wijn en de zorgers van hun kant bedachten de kerkmeesters met een "*scuetel spise van elken gherechte*", een brood en en stoopt Rijnse wijn. Een tweede maaltijd had plaats op de eerste zondag na O.-L.-Vrouw-Hemelvaart en kende een gelijkaardig verloop. De zorgers mochten de boeten gebruiken voor het betalen van de twee maaltijden.

De tweede maaltijd kreeg echter ook het karakter van een jaarvergadering, in de eerste plaats omdat tijdens dit maal de nieuwe kandidaat-leden werden voorgedragen en in de tweede plaats omdat een nieuwe deken en twee nieuwe zorgers gekozen werden. Als deken en zorgers werden diegenen aangeduid die het langst lid waren van de gilde. Zo'n aanduiding bracht heel wat kosten mee, want de twee zorgers moesten de twee gildemalen betalen en de deken een etentje waarover verder sprake zal zijn. Daarom gebeurde het wel eens dat een lid daaraan trachtte te ontsnappen door ontslag te nemen wanneer het zijn beurt was. Dit kon, op voorwaarde dat hij 6 p. 10 sch. par. uittredegeld betaalde.

De nieuwe deken moest dan de volgende zondagavond een etentje geven en een pond was voor een offerkaars leveren. Deze derde bijeenkomst begon na de vespers in de O.-L.-Vrouwkerk met een gezongen vigilie ter ere van Maria en ter nagedachtenis van de overleden gildebroeders. Daarna schaarden de deken, de zorgers en de gildebroeders zich rond het hoofdaltaar om de nieuw gekozen leden in de gilde op te nemen. Na deze religieuze plechtigheid werden de nieuwe leden op het etentje van de deken uitgenodigd, waar zij 3 sch. par. en een vierendeel wijns aan de zorgers moesten geven. Ter intentie van de nieuwe leden werden dan de statuten van de broederschap voorgelezen, opdat ze die dan des te beter zouden onderhouden.

De maandag daarop volgde na de mis een bescheiden maal met het overschot van de zondagse maaltijd aangevuld met wat *versche spijs*, gedeeltelijk op kosten van de deken, die wel een subsidie van 40 sch. par. van de ontvanger van de gilde kreeg. Tijdens die maaltijd moest de ontvanger dan rekenschap afleggen over zijn beheer van de gildepenningen. Na de ontlasting van zijn rekening werd een nieuwe ontvanger aangeduid.

Aan een klerk werd opgedragen alle boeten te innen en te zorgen voor wijwater met een kwispel en een wierookvat met een schelp tijdens de vigilies en de missen van de zes O.-L.-Vrouwdagen.

De man en de vrouw die "*Ons Vrouwen*" (een Mariabeeld ?) bewaarden, hadden bij elke gildemaaltijd recht op twee broden, een "*scuetel spisen*", een "*viertael wijns*" en een "*stoops biers*". De man moest elke zaterdag en op elke Mariafeestdag en andere vigilies en missen van de gilde de kaarsen ontsteken op het altaar en voor twee

toortsen zorgen om te "*houdene te evangelie ende ter elevatie van Heleghen Sacramente*". De vrouw was belast met het bewaren van de gildepelder.

Daarna volgden nog een hele reeks bepalingen over de verantwoordelijkheid van de gildebroeders die een kandidaat-lid hebben voorgesteld. Zij moesten eigenlijk borg voor hem staan.

Samenvattend kunnen we stellen dat de nadruk enerzijds op de Mariaverering en anderzijds op de zielelafenis van de afgestorven leden lag. Dit religieuze gildeleven werd echter wel opgevrolijkt door een viertal gildemalen (135).

7. Kerkmeesters, koster en ander kerkpersoneel

De materiële belangen van de kerk werden behartigd door vijf kerkmeesters en één ontvanger. Vóór 1362 waren de kerkmeesters allemaal leken, maar bij de tweede poging tot stichting van een kapittel te Aardenburg werden twee posten van kerkmeester voorbehouden aan priesters. De drie leken werden benoemd door de graven van Vlaanderen en hun opvolgers, de twee priesters door de Sint-Baafsabdij (136). Vermoedelijk werden vanaf 1430 alle kerkmeesters opnieuw benoemd door de hertogen van Bourgondië, die daarvoor drie Aardenburgse poorters en twee vrijlaten aanwezen.

In een oorkonde van 1440 komen niet vijf maar zes namen van kerkmeesters voor: Joris Ruebs, Francois Dhoom, Jan van Leden, Jacob Ghalandt, Jan Michiels en Anthonius Moens. We denken echter dat een van die zes de ontvanger van de kerkfabriek was (137). In de latere rekeningen van de O.-L.-Vrouwkerk vinden we steeds één ontvanger en vijf kerkmeesters!

Een van de nauwste medewerkers van de pastoor was de koster. In 1524 fungeerde heer Fr. Deweyndt als koster (138). Het is niet duidelijk of hij de bezitter van het kosterschap was, of enkel maar de pachter, want de *costrerie* was een beneficium dat door de eigenaar meestal werd verpacht. In 1532 was Judocus Eethvelt eigenaar van de kosterie van de O.-L.-Vrouwkerk (139). In 1570 betaalden de kerkmeesters 3 p. 10 sch. par. aan meester Jan den Kersmakere, erfachtig koster, als pachtsom voor het kosterschap (140).

Een koster-organist zoals die nu bestaat, kende men toen niet. Wel namen de kerkmeesters een organist en een orgelblazer in dienst. In 1524 bespeelde Jacob Lauwereins het orgel, dat wellicht op het doksaal stond, in het midden van de kerk dus (141). In datzelfde jaar werd meester Willem De Roede, "*presbiter ende bascontere*", aangenomen om de *canterye* te bedienen (142). Hij was voorzanger en koorleider. In 1570 had zangmeester David Willems vier koralen onder zijn hoede (145). De zangmeester of cantor speelde uiteraard een belangrijke rol bij het muzikaal opluisteren van de diensten in de kerk.

Rekenijnghe van Onser Vrouwekercke in Ardemburch vanden Jaere henden den laetsten Ougst xc^{c}

*Rekenijnghe van Onser Vrouwekercke in Ardemburch vanden jaere henden(de) den laetsten Ougst xc^{c} .
Gemeentearchief Aardenburg nr. 45.*

Meester Adriaan Provoost bespeelde in 1570 het orgel, dat door Cornelis Cable werd aangeblazen. De orgelblazer bleef gewoonlijk ook in de kerk slapen, als bewaker van de vele ornamenten en *juwelen* (= kostbaar edelsmeedwerk zoals kelken, reliekhouders, enz.) van de Mariakerk (144). Cornelis Van Oteghem liep toen als roedragers in de kerk rond. Zijn voorganger, Vincent Van den Beere, was o.m. verantwoordelijk voor het opstellen van de troon van het Mariabeeld en andere karweitjes bij de voorbereiding van de grote plechtigheden (145).

In 1524 verkocht Margareta, de weduwe van Jan De Schoemakere, voor rekening van de kerk wassen beelden, "*looden teecken*" en (was)kaarsen. Vandaar dat zij de naam kreeg van "*wasvrouw*" (146)! Cornelis Martins was toen als bewaarder van "*Onser Vrouwen cappelle*" aangesteld (147). In 1570 bewaarde Adriaan Christoffels Gijsels niet alleen de Mariakapel, maar hij droeg ook zorg voor de juwelen van de kapel, verkocht de "*zelveren en de vergulden teeckens*", verzamelde de offergaven in natura afkomstig van de pelgrims en deelde ook het "*messeloot*" aan de priesters die instonden voor het opdragen van de missen besteld door de pelgrims (148). Deze loden penningen konden dan bij de kerkmeesters uitgewisseld worden voor klinkende munt.

Bij testament van 18 oktober 1321 schonk Jan De Bost, pastoor van de Gentse O.-L.-Vrouwerk, 30 sch. gr. aan de *école de Eerdenborch* (149). Vanwege de stad Aardenburg kreeg meester Gijselbrecht Martins in 1467 een toelage van 10 sch. gr. als "*scolastre*" om de "*poorters kinders te instrueerne*" (150). De scholastrie van Aardenburg was ook een beneficie, dat in 1532 in handen was van Anthonius Antheunissen (151). In 1524 ontving Anthonius De Bray, als "*principael schoolastre*", 12 p. par. van de kerkmeesters (152) en in 1570 meester Joos Voghele

eveneens dit bedrag als erfachtig scholaster (153). Beiden waren dus eigenaar van de scholastrie, maar we weten niet of zij persoonlijk les gaven aan de Aardenburgse jeugd.

8. De Sinksenweek en de viering van de hoogtijdagen

Tijdens de Sinksenweek kende Aardenburg een grote volkstoeloop voor de verschillende H.-Bloedprocessies in de O.-L.-Vrouwkerk en binnen en buiten de stadsmuren. De belangrijkste dagen waren de dinsdag, met de korte ommegang in de stad, en de donderdag, met de lange ommegang naar Hannekenswerve, een dochterkerk van de Mariakerk, die ten noorden van Aardenburg op de huidige wijk Draaibrug stond.

Deze "*langhe weecke*" (154) stond vooral in het teken van de verering van het H. Bloed en ook voor een stuk van de devotie tot Maria. Heer Bertram Piedsaert kreeg in 1524 18 sch. betaald "*van dat Helich Bloedt te bewarene de ix daeghen in de Sinxsche daeghen ende daermede te segnene de devote*" personen (155). Diverse kapelannen en vicarissen ontvingen 20 sch. omdat zij "*tweetdich Helich Bloet ghevolgt ende omme helpen draegen de 9 daeghen vanden ommeghanghe in de Sincxsche feeste*" (156).

De "*grootmeesterigge*" en haar begijnen stapten in 1467 negen dagen lang mee op in de processie "*rond omme der stede*" (157). De meeste van die processies zullen wel enkel in en om de kerk uitgegaan zijn, behalve dan de kleine en de grote ommegang, die een grotere afstand aflegden.

Tijdens de kleine ommegang op de dinsdag van de Sinksenweek van 1570 luidde men de klokken zo lang als men "*Helich Bloet rondtsomme de veste*" van de stad droeg (158). Vier "*schalmeyers*" van Brugge speelden op diezelfde dag ter offerande tijdens de hoogmis en voor het Heilig Bloed in de processie van in de kerk tot aan het Sint-Janshuis en vandaar opnieuw naar de kerk (159).

Op de ochtend van de tweede Sinksendag, dag van de Aardenburgse jaarmarkt, en van de korte ommegang kregen de priesters die de relikwie van het H. Bloed in het hoogkoor bewaakten, de wasvrouw en de kapelbewaarder een ontbijt op kosten van de kerkfabriek (160).

Het hoogtepunt van die Sinksenweek lag echter op de donderdag toen de lange ommegang van Aardenburg naar Hannekenswerve werd gehouden. In 1467 werd die dag ingezet met een plechtige hoogmis ter ere van O.-L.-Vrouw, die gezongen werd door de kapittelheren van Sint-Donaas uit Brugge. Toen namen voornamelijk geestelijke personen deel aan die processie. De hulpbisschop van Doornik hielp in hoogsteigen persoon "*Helich Bloet omme draghen*". Verder stapten de abten van Sint-Andries-bij-Brugge, Ter Doest en Zoetendale, de proost van de Sint-Baatsabdij

van Gent, de deken van Aardenburg, de vier pastoors van Aardenburg en elf pastoors uit de gelijknamige dekenij eveneens in de H.-Bloedprocessie op.

Ook de paters van de vier Brugse bedelorden nl. de franciscanen, de dominikanen, de augustijnen en de karmelieten, de deken *"ende ghemeenen gheselscepe vanden hantscoewerckers"* uit Brugge, de deken, de *"zoorghers ende den ghemeenen gheselscepe van der Crepelsghilde"* uit Aardenburg, *"den college van Ons Vrouwen"* uit Brugge, *"den college van Sinte Salvators"* uit Brugge, *"den college van Middelbuerg ende de dekin ende ghemeenen gheselscepe van Ons Vrouwenghilde vander sciplieden"* uit Aardenburg, waren aanwezig in de ommegang (161).

Meer bijzonderheden over het verloop van de grote ommegang naar Hannekenswerve vinden we in de kerkrekening van 1523-1524. Verschillende kapittels en koorgezelschappen zongen toen een solemnele mis: de Brugse dominicanen, de Brugse kapittels van O.-L.-Vrouw en van Sint-Salvator, het kapittel van West-Souburg uit Walcheren, de koorgezelschappen van de Brugse Sint-Gillisparochie en de Sluisse Sint-Jansparochie (162).

De rijve van O.-L.-Vrouw werd processiegewijs naar Hannekenswerve gedragen begeleid door de heren van de Wet en een grote menigte gelovigen (163). Trompers kondigden de ommegang aan (164). Te Hannekenswerve hield een Brugs dominicaan een sermoen, waarvoor die 24 sch. par. ontving (165).

Het is echter niet zeker dat de hoge gasten zoals de abt van de Eekhoutabdij van Brugge, de abt van Sint-Andries, de deken van Aardenburg en de pastoors van de dekenij de tocht naar Hannekenswerve meemaakten. Wellicht namen ze enkel deel aan de H.-Bloedprocessie binnen Aardenburg (166).

Voor het dragen van de H.-Bloedrelikwie, die in een ciborie zat, werd een nieuwe draagberrie gemaakt, die met vier houten leeuwens was versierd. De ciborie werd behangen met *"roosenhoeden"* (167). Waarschijnlijk werd enkel de rijve van O.-L.-Vrouw naar Hannekenswerve meegedragen en bleef de H.-Bloedrelikwie achter in de Mariakerk ter verering van de gelovigen die niet in de lange ommegang waren.

Het O.L.-Vrouwbeeld werd door de handschoenwerkers van Brugge elk jaar in de Sinksenweek bedacht met een nieuwe fluwelen mantel, *"Onser Vrouwen"* Schipgilde van Aardenburg schonk twee toortsen en de Crepelsgilde een kaars van groen was bij diezelfde gelegenheid (168).

Tijdens de Sinksendagen van 1570 werden o.m. de paters van de vier Brugse bedelorden, de abt van Zoetendale, drie prochiepapen van Aardenburg en 32 prochiepapen van de dekenij, de afvaardigingen van het Sint-Donaaskapittel, de O.-L.-Vrouwkerk, de Sint-Salvatorskerk en de Sint-Gilliskerk uit Brugge en de O.-L.-Vrouwkerk uit Sluis, de deken en de gildebroeders van de Aardenburgse

Schipgilde (die de rijve van Maria in de korte en de lange ommegang droegen) en de dekens en gildebroeders van Sint-Joris, Sint-Sebastiaan en Sint-Barbara die in de processie van het H. Bloed opstapten door de kerkmeesters vergast op een glaasje wijn (169).

Onder de leiding van de schout, twee schepenen en de pater-terminaris trokken op die donderdag de kerkmeesters, de trompers, de dragers van de rijve met een groot aantal devote personen naar Hannekenswerve (170), waar de terminaris, een pater uit Middelburg, een sermoen hield op het kerkhof (171), want het kerkje was te klein voor de grote massa. Na afloop van het sermoen keerden de processiegangers terug naar de O.-L.-Vrouwkerk te Aardenburg om het O.-L.-Vrouwbeeld op zijn plaats te brengen. Degene die meegeholpen hadden bij de plechtigheden, werden door de kerkmeesters onthaald op brood, bier, schapevlees, kaas (172). In 1580 werd de lange ommegang enkel *binnen den kercken* gehouden wegens de toenemende onveiligheid op het platteland (173).

Ook in andere parochies was het gebruikelijk om in de Sinksenweek met de rijve van de patroonheilige een lange ommegang door de parochie te doen. Ook daar werden sermoenen gehouden onder een predikboom of bij een van de "*huusekens*" op kapelletjes, die meestal op de grens van de parochie stonden (174).

In de 16de eeuw werden de kerkelijke hoogtijdagen zoals Kerstmis, Pasen, O.-L.-Heer-Hemelvaart en Pinksteren met veel luister gevierd. Dit ging soms gepaard met enkele speciale gebruiken. Voor Kerstdag, de week van Palmzondag tot tweede Paasdag en Pinksteren werd "*muenic wijne*" gekocht. Voor het Paasfeest van 1524 leverde Jan Hyman "*7 stoopen Rommeyne ghesleeten in muencwijne*" (175). Op 11 september 1524 werd vijf stoep "*muencx wijns*" gedronken als het "*meesterdeel vanden prochyeanen ter heleghe Sacramenten ghinghen omme te verdienen de helighe*" aflaten die door de paus waren toegestaan (176). Het is duidelijk dat de "*meunic wijne*" aan communicerende gelovigen te drinken werd gegeven. Deze *monnikwijn* was dus eigenlijk een soort communiewijn.

Vincent Van de Beere bezorgde de palmen die op Palmzondag werden gewijd en aan de priesters en de notabelen van Aardenburg werden uitgedeeld (177). Op Witte Donderdag 1524 werden het "*ghemeen en gheselscepe vander kercke*", de wet en enkele parochianen "*ghebeden in diversche speceryen van suuckere, wijn, byer, craekelinghen ende harijnck*" (178). Dit gebruik werd in 1570 nog steeds in ere gehouden (179).

Op Goede Vrijdag konden de gelovigen zich laten zegenen met de relikwie van het H. Bloed. Drie beneficianten zongen toen de vier "*passien Ons Heeren*" (180). Op 14 juni 1579 werd de stad Aardenburg aangevallen en drongen de overweldigers de O.-L.-Vrouwkerk binnen, waar zij de H. Bloedrelikwie stalen (181). Dit betekende meteen het einde van de devotie tot het H. Bloed in Aardenburg.

Op Hemelvaartsdag ging ook een ommegang uit en hield de terminaris van Aardenburg, een dominicaan uit Brugge, een gelegenheidssermoen voor "*den ghemeen en prochyen ende andere goede lieden*" (182). Deze processie werd opgevolgd door drie "*trompers*" (183). Vier "apostelen" vertoonden het mysteriespel "*ten Upvaerdt van Onsen Heere*". Zij kregen elk 12 d. par. en om de *Upvaerdt* (= beeldengroep?) te bewaren ontving Adriaan De Backere 8 sch. par. (184). Diezelfde Adriaan leverde "*meyen*" om in de kerk te stellen op Sacramentsdag 1524 (185). Op Allerzielennacht werden vier "*dootpoosen geluidt*" (186).

Het spreekt vanzelf dat tijdens de hoogtijdagen plechtige en gezongen diensten werden gehouden. Dit was telkens de aanleiding voor een grote schoonmaak. In 1570 kreeg Cornelis Van Oteghem de opdracht op elke hoogtijdag en O.-L.-Vrouwdag het kerkgebouw te vegen en te schuren, de metalen kandelaars op te poetsen, de koorafsluiting af te stoffen en het wijwatervat schoon te maken (187).

9. De Mariaverering te Aardenburg

In de tweede helft van de 16de eeuw werden veel spotliedjes gezongen die de draak staken met de Roomse heiligenverering. Ook de O.-L.-Vrouw van Aardenburg werd niet gespaard (188):

"Hoe es den tyt aldus verkeert,
Veel Sancten en zyn niet meer gheërt
In dese Vlaemsche landauwen
Van mannen so van vrouwen.
't Aerdenburch een Lieve Vrouw devoot
Sy dede daer miraekels groot.
Men droech se rond, wilt hooren,
Om vlas, om beuter, om kooren;
Het volck kwam uit van dorp en stee
En riep: "wat miraekel zy hier dee!"
En Sente Vincent te Eeckeloo
Die kreeg ooc vlas en kooren alsoo".

Dit is niet toevallig, want Aardenburg was een oud en bekend O.-L.-Vrouweilgdom, dat in de 14de eeuw de meeste bezochte Vlaamse Mariale bedevaartplaats was. In 1340 kwam koning Edward III van Engeland naar Aardenburg om er O.-L.-Vrouw te danken voor zijn overwinning bij Sluis. In 1525 kwam hertog Filips de Goede op bedevaart in de Mariakerk van Aardenburg (189).

Aan O.-L.-Vrouw van Aardenburg werden dus veel mirakels toegeschreven, zodat veel pelgrims naar het mirakelbeeld kwamen om verlost te worden van allerlei ziektes en kwalen. Wanneer er een *mirakel* gebeurde was, lieten de kerkmeesters de

klok luiden om het heuglijk nieuws aan heel de stad bekend te maken. Toch aanvaardden de *lichtgelovige* kerkmeesters niet zomaar alle mirakels! In 1524 stuurden ze Cornelis van Wulpen naar Nevele *"omme te wetene ofte Vincendi Pheleps bij myracle van Onser Vrouwe verlost was huuter vanghenesse ende van de boeyen aldaer naerdien dat hij dat de kerckmeesters vertoocht hadde. Nemaer hy hadder hemzelve huut gheholpen bij tbreken van derzelven vanghenesse"* (190). Vincent Philips had zichzelf uit de gevangenis bevrijd, zonder de bijstand van O.-L.-Vrouw van Aardenburg.

Beeld van Onze Lieve Vrouw van Aardenburg met de inktpot uit de katholieke kerk van Aardenburg.

Hoe beeldde men *"de Vrouwe van Herdenbuerch"* af (191)? Waarschijnlijk was het een Lieve Vrouw met de inktpot, zoals ze aan de gevel van het Brugse stadhuis, aan de zijgevel van het Gentse vleeshuis bij de brug of aan de voorgevel van de huidige Mariakerk van Aardenburg te zien is. Het is een staande Maria met een Jezuskind op de arm en een inktpot in de andere hand. Het Jezuskind houdt in de hand een pen en in de andere een stuk perkament.

Michiel English verklaarde de volkse iconografie van dit beeld als volgt: *"In de oudste voorstellingen draagt het Kind een boek: Ons Heer is de leraar, het Licht der Wereld. Wanneer de kunst minder symbolisch wordt en meer realist, wordt dat een opengeslagen boek, waarin het Kindje en de Moeder lezen. Nog een stapje verder in 't dramatiseren en acteren: het Kindje zal schrijven in 't boek, en Maria zal den inktkoker aanbieden"* (192).

Een andere verklaring van deze uitbeelding vindt men in de legende van de terdoodveroordeelde. Toen een jonge gezelschap van het Aardenburgse ambacht van de wolwevers ten onrechte wegens moord ter dood werd veroordeeld, nam hij zijn toevlucht tot Maria. Toen verscheen O.-L.-Vrouw hem samen met haar Kindje. In haar hand zij een inktpot en het Jezuskind schreef een briefje met een pen, ter attentie van de Aardenburgse baljuw, die de boodschap las en meteen de terdoodveroordeelde vrij liet (193).

Ook Hervé Stalpaert dacht dat de O.-L.-Vrouw van Aardenburg aangeroepen werd voor hulp aan de (ter dood) veroordeelden (194). Het valse mirakel van Vincent Philips, die uit de gevangenis wist te ontsnappen, wijst in die richting.

We kunnen de Mariadevotie te Aardenburg in een bepaald opzicht meten, want de pelgrims kochten vaak een afbeelding of *"prente"* van Onze Lieve Vrouw als herinnering aan hun bedevaart. In 1524 werden de volgende aantallen *"teecken"* verkocht:

- <i>"platte zilveren vergulden"</i>	4
- <i>middel platte zilveren vergulden</i>	7
- <i>cleene platte zilveren vergulden</i>	24
- <i>platte witte zilveren</i>	44
- <i>middelste zilveren</i>	95
- <i>minstene zilveren</i>	113

In totaal dus 297 zilveren *"teecken"*. Daarnaast gingen ook de *"wassin beilden"* (voor 1120 pond was) en de *"looden teecken"* (1440 stuks) vlot van de hand. Dit maakt dat in een jaar tijds bijna 1740 *teecken* werden verkocht (195). In 1570 was dit aantal sterk gedaald tot ca. 525 *"teecken metter prente"* van Maria (196).

Van die 'looden teecken' zijn er een aantal bij archeologische opgravingen teruggevonden. Het oudste insigne werd te Damme bovengehaald. Het stelt binnen

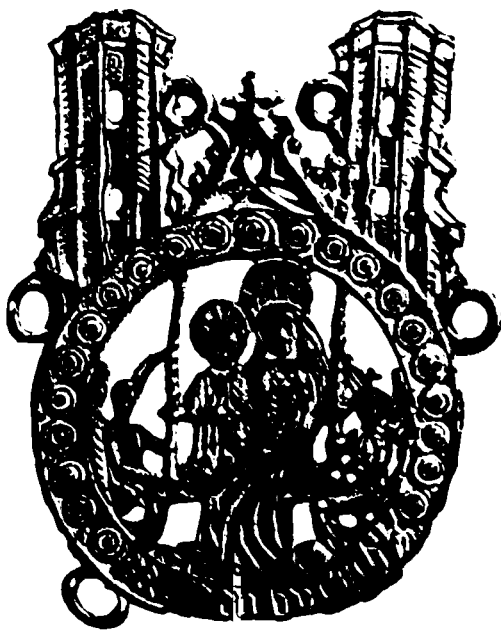
een opengewerkte cirkel met een doorsnede van 4 cm. een zittende Maria op een bank zonder rugleuning voor geflankeerd door twee kaarsen. Het Jezuskind staat met een been op haar schoot. Het is dus een tronende madonna en nergens is er een inktpot te bespeuren zodat het nu onomstotelijk vaststaat dat het beeld van O.-L.-Vrouw met de inktpot niet de originele voorstelling van de Aardenburgse Lievevrouw is (196bis).

De bedevaarders offerden in 1524 16 *loopen rugghe* en 35 *loopen tarwe*. Het opwegen bracht ook een aardige duit op (197):

- "van een knechtkin up te weghene voir Onser Liever Vrouwe	2 p. 8 sch. 6 d.
- noch een knechtkin dat upgheweghen was 24 mey	28 sch.
- van een jonc meyskin dat up gheweghen was 27 wedemaendt	38 sch.
- van een vrouwe en huer kindt up te weghen 13 nov.	5 p. 10 sch. "

Pelgrimsinsigne van O.-L.-Vrouw van Aardenburg gevonden te Damme. Hoogte 9,2 cm, breedte 5,9 cm. Collectie Wetenschappelijk en Cultureel centrum van Duinenabdij en de Westhoek, Koksijde. Tekening: L. Goldschmidt-Wielinga. Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland, afd. Zeeland. Onderaan staat volgend inschrift: ARDEN plus een pictogram van een burcht.

Pelgrimsinsigne van O.-L.-Vrouw van Aardenburg gevonden te Sluis. Hoogte 8,1 cm, breedte 6,5 cm. Collectie Rijksmuseum Het Catharinenvoer, Utrecht. Tekening: L. Goldschmidt-Wielinga. Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland, afd. Zeeland. Onderaan staat het volgende inschrift: ARDENBURCH. Merk bovendien de afbeelding van de twee koren van de O.-L.-Vrouwkerk van Aardenburg.

De persoon werd dus gewogen voor het beeld van O.-L.-Vrouw. Bij het opwegen nam de (zieke) persoon plaats in de ene schaal van de balans terwijl in de andere schaal koren werd gestort tot de balans in evenwicht kwam. De gewogen hoeveelheid koren of de waarde ervan in geld werd dan aan O.-L.-Vrouw geofferd (198). Een vrouw met haar kind (waarde 5 p. 10 sch.) woog uiteraard meer dan een "*jonc meyskin*" (waarde 38 sch.).

Over de speciale diensten ter ere van Maria zoals missen, loven, enz. schreven wel al uitvoerig in de paragrafen 6 en 7. We voegen daar slechts aan toe dat in 1524 heer Martin Ollaert elke vrijdag een zielemis aan het O.-L.-Vrouwaltaar moest celebreren (199).

10. De andere devoties

De meeste particuliere devoties speelden zich af rond het altaar van de vereerde heilige, waarvan een beeld, retabel of schilderij zijn altaar versierde, zodat de gelovigen een concrete voorstelling met taferelen uit zijn leven voor ogen hadden.

Zowel op "*Sinct Jan Baptistendach in den Zomere*" (24 juni) als op Sint-Jan-Onthoofding (29 augustus) werd er aan het Sint-Jansaltaar gezegend met zijn relikwie. Dit bracht respectievelijk 1 p. 9 sch. 8 d. en 3 p. 9 sch. par. op (200). Jan De Vliegheer uit Sluis leverde op Sint-Jan-Geboortedag (24 juni 1524) dertien dozijn en vijf "*roesen hoen*", waarvan acht dozijn en vijf met "*roode roosen binnen met foille*" en vijf dozijn "*half roodt half groen*" en zes "*cleene hoykins*". Die hoeden en hoedjes werden gegeven aan de priesters, vicarissen, de heer en de wet van Aardenburg en aan de schoolkinderen die in de Sint-Jansprocessie opstapten (201). Aan het Sint-Jansaltaar werd na de metten elke donderdag een mis gezongen (202).

Sint-Catharina (25 november) en Sint-Barbara (4 december) zijn twee heiligen die steeds samen werden gevierd. In 1524 gaven devote personen meer dan 12 p. par. om de verering van beide heiligen te bevorderen (203). In 1570 werd 7 p. 14 sch. 1 d. rondgehaald met de schaal. Ter ere van die zusterheiligen zong het koorgezelschap jaarlijks 25 missen (204).

Melchior Van Tricht betaalde als ontvanger van de Sint-Jacobsgilde 2 pond aan de kerkmeesters als vergoeding om te laten "*zeynen*" (zegenen) aan het Sint-Jacobsaltaar op diens feestdag op 25 juli 1524 (205). De Sint-Jacobsviering van 1570, aangekondigd met klokgelui, omvatte een gezongen mis gevolgd door een processie, waar vermoedelijk alle leden van de Sint-Jacobsgilde aan deelnamen (206).

Aan het altaar van Sint-Elooi werd elke maandag tussen 8 en 9 uur een mis gelezen (207). Afwisselend in de Sint-Annakapel en aan het Maria-altaar werd elke vrijdag een mis gecelebreerd (208).

Een belangrijk stuk devotieleven speelde zich af binnen de kerkelijke gilden of broederschappen. Die namen meestal ook het onderhoud en de versiering van het altaar van hun patroonheilige op zich. Anno 1565 waren de Sacramentsgilde, de H.-Geestgilde, de Sint-Jacobsgilde, de Sint-Anthonisgilde, de Sint-Elooisgilde en natuurlijk de O.-L.-Vrouwgilde actief in de Mariakerk van Aardenburg. Bij gebrek aan bewaarde statuten of rekeningen kunnen we ons geen beeld vormen van de specifieke werking van die kerkelijke gilden. Alhoewel ze veel gemeenschappelijke trekken vertoonden, had elke kerkelijke gilde haar eigen doelstellingen en activiteiten. Enkel voor de O.-L.-Vrouwgilde hebben we iets van de sluier kunnen oplichten.

Er bestond ook een "*servicium Sancti Egidii*" of een altaarstichting voor het onderhoud van het Sint-Gillisaltaar in de Mariakerk, die door heer Jan De Knuut in de veertiende eeuw rijkelijk werd begiftigd (209). Een altaarstichting werd meestal beheerd door één of twee altaarmeesters, die het altaar versierden en instonden voor de diensten van het altaar (210). In feite deden ze een beetje hetzelfde als de gilden.

11. Jaargetijden en fundaties

Vrome en kapitaalkrachtige gelovigen stichtten vaak een jaargetijde of een speciale dienst voor hun zieleheil of ter bevordering van de eredienst in de kerk.

Om de tijdsgeest beter te laten kennen, volgt nu het begin van het testament van heer Boudewijn Cavel (211):

"In die name der helegheer Drievoudicheden tsVaders, tSoons ende tselichs Gheest. Amen. Omme dat wij alle menschen steervelic zijn ende gheere dinc zekere en zijn dan der doot ende gheere dinc onsekere en zijn dan der tijt ende der wile vander doot ende dat wij alle menschen also die apostel zeghet zullen moeten staen ten joncxsten daghe voor den uppersten juge ende ontfauen loen van onser verdiensten.

So eist dat ic Boudin Cavel, priestere capellaen perpetueel in Onser Vrouwen kerke in Ardenburch willende voorsien bi ordinancien van testamente onsekere toecomste ende ghevalle vander toecommender doot wel vorpeinst, voordocht ende voorsien ende machtich miere redenen ende miere vijf zinnen make ende ordineere minen testament ende minen hutersten wille in die heere van Gode, ziere ghebenedider moeder zinte Marien ende allen Gods helegghen ende speciaellike omme die zalichede ende profijt vander miere ziele. Ende ic wille dat het ghehouden ende vulcommen zij in zulker voormen ende manieren als hier na volghet ende bescreven staet".

Bouden Cavel koos zijn graf in de O.-L.-Vrouwkerk, waaraan hij 3 p. par. schonk. Aan meester Philips Van Wambeke, pastoor van de O.-L.-Vrouwkerk, en aan meester Hendrik Van Lensele, deken van Aardenburg, gaf hij respectievelijk 12 sch. par en

24 sch. par. Naar het koorgezelschap ging 2 lijnen land en een jaarlijkse rente van 7 sch. 5 d. par., en naar de ontvanger van het koor 1 sch. par.

Voor zijn jaargetijde bezette hij 20 sch. par., voor dat van zijn broers Pieter en Bartholomeus eveneens 20 sch. par. en tenslotte voor dat van heer Jan Brune en zijn zuster Gheile 10 sch. par.

Heer Jan De Knuut stelde in 1370 jaarlijks 3 p. par. ter beschikking om 12 maal 5 sch. par. te verdelen onder de armen die tijdens zijn jaargetijde op zijn graf zouden zitten! Hij liet dus elke maand een mis tot lafenis van zijn ziel doen (212). Dit eigenaardig gebruik van grafzitten vonden we herhaaldelijk te Aardenburg in de 14de eeuw.

In diezelfde periode stelde Jan, heer van Reingersvliet 12 p. par. ter beschikking voor een fundatie van 12 jaarmissen. Daarvan waren 13 sch. (1 sch. x 13) bestemd voor 13 armen die op zijn graf zaten tijdens zijn jaargetijde. Bovendien kregen zij elk nog 1 d. par. om een kaars te offeren tijdens de dienst en de pastoor ontving 1 p. par. voor de jaarmis (213).

Heer Bouden Vlaminck nam ook een gelijkaardige beschikking voor zijn 12 jaarmissen. Elke arme zittend op zijn graf ontving 1 sch. par. (214). In 1376 bepaalde heer Jan Scoudemans dat op zijn jaargetijde 13 "*provenen*" aan de armen moesten uitgedeeld worden elke "*provende waert wesende in broode 12 d. par. ende 18 d. par. in vleesche*" (215).

Gillis De Zwaef en zijn vrouw Vincentine fundeerden jaarlijks vijf pestmissen *die op de maandag na Quasimodo* en volgende dagen "*ontrent den vij^{en} huere naer Matten*" moesten gecelebreerd worden nl. een "*solempnele singhende messe*" met diaken en subdiaken "*singhende musijcke ende ooeck simpelsanck al volghende den ghecostumeerden dienst vander vijf pestemessen ende dat metten vollen choore, naer elcke messe processie te draghen metten H. Sacramente, ter laetster messe ende processie te graeve te gaene zijghende aldaer Media Vita met de veersekens*". Daarna werden 60 "*provenen*" aan de armen uitgedeeld "*weerdich zijnde in broode ende ghelde 2 sch. par. met twee keersen te grave elc van een half pont was, ter laetster messe een half pont offerwas*". Elke pestmis moest worden aangekondigd met het luiden van een "*vergaerpoose*" en de processie door de beiaard. Tijdens de offerande van de laatste mis en bij het ten grave gaan luidde men een "*dootpoose*" (216).

Deken Pieter Van der Haghen deed een belangrijke stichting in de O.-L.-Vrouwkerk en bezette daarvoor de volgende goederen en renten (217):

- een hofstede met 20 gemet land in de Benthillepolder in het ambacht van IJzendijke;
- 9 g. 40 r. land in diezelfde Benthillepolder;

- 7 g. 13 r. land in de O.-L.-Vrouwparochie van Aardenburg;
- 18 p. par. losrenten;
- een huis met het erf.

Daarvoor werd er van de kerkmeesters verwacht dat zij vijf wekelijkse missen lieten doen om 6 uur in de zomer en om 7 uur in de winter en twee missen lieten zingen aan het hoogaltaar, op donderdag voor het H. Sacrament en op vrijdag ter ere van het H. Bloed (218).

Cornelis Vake fs Cornelis stichtte een "*perpetueel jaerghetijde onder het misterie vanden Mettendienst van Missus*". Op de woensdagmorgen in de *Quatertemperdagen* voor Kerstmis moest het volle koor met diaken en subdiaken na de metten een solemnele mis zingen van het officie van Missus. Na de mis ging men processiegewijs onder het zingen van *Media Vita* naar het graf, waar twee stallichten brandden. Op de vooravond werd met de klok geluid en tijdens de dienst een "*dootpoose*" met de grootste klok en een "*beiaerde poose*" met de klok *Jan* bij het graf en tenslotte nog een "*dootpoose*" met de klok *Maria* (219).

Het evangelie van de *Quatertemperwoensdag* voor Kerstmis begint met de woorden "*Missus est angelus Gabriel*" en handelt over de boodschap van de engel Gabriël aan Maria. Dit evangelie werd tijdens de Missusdienst in dialoogvorm vertolkt (220).

De echtgenote van Cornelis Vake, Jacquemijne, liet haar jaargetijde op de Quatertempervrijdag voor Kerstmis doen. Op de donderdagavond was er een vigilie met drie lezingen en de volgende dag zong het koor een mis met "*commendatie*", die gevolgd werd door een processie naar haar graf, waar vier stallichten brandden. Opnieuw moest het lied *Media Vita* gezongen worden. Voor de armen werden 60 "*provenen*" voorzien (221).

In een akte van 16 september 1370 bepaalde Daniël Coudekueken dat er in de O.-L.-Vrouwkerk van Aardenburg drie dissen van 58 "*proven*" voor de armen moesten gedekt worden op Sint-Catherina (25 november), op *Dertiendag* (6 januari) en op O.-L.-Vrouw-Boodschap (25 maart). Elke "*provende*" ter waarde van 2 gr. "*in brode, in vleesche jof in vissche*" (222).

Als laatste voorbeeld bekijken we nog even de stichting van Adolf Van Cleven, heer van Ravesteyn, wiens vigilie op 16 september werd gezongen met drie lezingen, 's anderendaags gevolgd door een mis met "*commendacie*" en een dis van twaalf "*provenden*" van 1 gr. (= 12 d. par.) voor de armen. Voor "*tofferwax ende offermijten*" werd 6 sch. par. uitgegeven, het koor kreeg 2 p. par., de koster en de roededrager elk 12 d. par. en de grauwezusters van Aardenburg 18 sch. par. (223).

12. De ondergang van de O.-L.-Vrouwkerk

Het voorspel van de ondergang was een nachtelijke volksoproer in de Mariakerk in november 1560. K.L. Reepmaker meent dat het oproer was veroorzaakt door ketters zodat de kerk ontheiligd werd, want de hulpbisschop van Doornik kwam ze opnieuw wijden (224).

Op 13 juli 1572 drong een groep watergeuzen uit Vlissingen door tot Aardenburg, waar ze de O.-L.-Vrouwkerk plunderden en een spoor van vernieling trokken (225). Op 14 juni 1579 kwam, onder aanvoering van Joos De Hond, voormalig herbergier van De Drie Koningen te Aardenburg, een groep Gentenaars de stad binnen, waar ze heel wat schade aanrichtten. Twee jaar later was het de beurt aan een groep Malcontenten om te Aardenburg te roven en te plunderen. In mei 1584 bezetten uiteindelijk Spaanse troepen de stad, die toen echter praktisch verlaten was (226).

De ontmanteling van de O.-L.-Vrouwkerk was zeker al in 1582 ingezet want grote hoeveelheden lood afkomstig van de kerk werden ten voordele van de stadskas verkocht. Ook veel houtwerk werd te gelde gemaakt. De pastoor, Romeyn Every, verbleef in 1584 te Brugge, zodat er geen diensten meer in de kerk plaatshadden (227).

Begin 1590 werden ernstige pogingen ondernomen van de Mariakerk opnieuw bruikbaar te maken voor de eredienst (228). Er was toen weer een pastoor te Aardenburg aanwezig, die instond voor de eredienst (229). We denken dat pastoor

Waar de O.-L.-Vrouwkerk eens stond. Foto in 1927 door K.L. Reepmaker gemaakt.

Van Halle na de herovering van de stad door de Spanjaarden zich te Aardenburg is komen vestigen. Hij fungeerde zeker al vanaf 1 september 1589 als zieleherder van de O.-L.-Vrouwparochie (230). Het kerkelijk leven herstelde zich langzaam maar zeker van de oorlogswonden. Bij gebrek aan kerkrekeningen kunnen we dit echter niet goed volgen. Het kerkgebouw werd wellicht gedeeltelijk hersteld en gebruikt voor de diensten.

De verovering van Aardenburg op 12 mei 1604 door de troepen van prins Maurits van Nassau maakte daar echter brutaal een einde aan (231). De Mariakerk ging nu over in de handen van de hervormden. Op 7 november 1604 bracht hun predikant Nicolaas Oliviers voor het eerst zijn gemeente in die kerk bijeen. In 1606 kocht de stad een predikstoel en de volgende jaren moest Aardenburg herhaaldelijk bijspringen voor allerlei reparatiewerkzaamheden. Toch schijnt de staat van de Mariakerk steeds maar verslechterd te zijn, want men moest een "*logie*" binnen de kerk bouwen om de verzamelde hervormde gemeente toch wat beschutting tegen regen en wind te bezorgen. In feite was het bedehuis vervallen tot een soort houten barak, getimmerd tussen de muren van de kerk.

Door de aanleg van vestigingswerken rond Aardenburg in 1621 kwam de Mariakerk buiten de stadswallen te liggen, zodat uiteindelijk de ruïne van de O.-L.-Vrouwerk in 1625 volledig werd afgebroken en de grondvesten onder een laag aarde werden bedolven. Op die wijze verdween het prachtige silhouet van de Mariakerk voor goed uit de Aardenburgse hemel (232).

In het begin van de 16de eeuw besloeg het grondbezit van de O.-L.-Vrouwerk en haar instellingen ca 748 gemet, verdeeld als volgt (233) :

- O.-L.-Vrouwerk	491 g. 165 r.
- Kapelanijen	121 g. 140 r.
- Koorgezelschap	65 g. 244 r.
- Onser Vrouwen Messe ghulde	7 g. 66 r.
- Armendis	62 g. 162 r.
TOTAAL	747 g. 177 r.

Een groot deel van die gronden werd verkocht en de rest werd door een afzonderlijke ontvanger beheerd tot aan de Franse overheersing.

SAMENVATTING

De dekenij Aardenburg kwam ca. 1295 tot stand door het afsplitsen van 34 parochies van de dekenij Brugge. De dekenij Aardenburg is de tweede jongste van de twaalf dekenijen van het bisdom Doornik. De stad Aardenburg zelf telde twee parochies nl. O.-L.-Vrouw en Sint-Baafs, die elk twee parochiepriesters hadden. Dankzij een tarieflijst van de vergoedingen voor de pastoors kunnen we ons een concreet beeld vormen van hun pastorale activiteiten.

Het kerkgebouw bestond uit een schip met twee zijbeuken, een transept en drie koren. De westelijke partij omvatte een portaal geflankeerd door twee torens. Het is niet erg duidelijk of er ook straalkapellen aanwezig waren. De voorkerk telde zes traveeën en een kruisbeuk of transept. De voorkerk en de drie koren werden van mekaar gescheiden door een doksaal. In de kerk stonden twaalf altaren, waarvan de meeste door een kerkelijke gilde of altaarstichting werden versierd en onderhouden. De kerk bezat een merkwaardig zilveren standbeeld van Karel de Stoute.

Aan die altaren waren niet minder dan 23 kapelanijen verbonden. In de eerste helft van de 16de eeuw verbleven slechts een derde van de kapelaans te Aardenburg, zodat er problemen ontstonden bij het vervullen van al die stichtingen en jaargetijden. Dit groot aantal kapelaans schiep ca. 1300 de mogelijkheid tot inrichting van een kapittel. In 1295 poogde men een kapittel met 16 kanunnikenprebenden en 2 vicarisprebenden te stichten. Dit mislukte echter, want er verschijnt een koor van vicarissen, gerecruteerd onder de kapelaans en de parochiale geestelijkheid. In 1358 werd onder impuls van graaf Lodewijk van Nevers een kapittel van twaalf kanunniken opgericht. Ook deze stichting kwam echter niet van de grond en het koorgezelschap werd gewoon gehandhaafd. De voornaamste opdracht van het koor was het zingen van de Zeven Getijden en verder nog het vervullen van allerlei fundaties en het opluisteren van de diensten op de hoogtijdagen. In de 16de eeuw kwam het bestaan van het koor in gevaar bij gebrek aan voldoende zangers en het bezweek ook onder de last van de steeds maar groeiend aantal vrome stichtingen. Het staakte echter pas omstreeks 1580 zijn activiteiten onder de druk van de oorlogsomstandigheden.

De O.-L.-Vrouwgilde had voornamelijk tot doel de devotie tot Maria te bevorderen. Dit gebeurde door een zaterdagse mis en lof en het vieren van de zes Mariafeesten. De gilde werd bestuurd door een deken en twee zorgers. Het aantal leden was beperkt op 16 geestelijke en 24 wereldlijke personen. Ook de zielelafenis van de leden speelde een belangrijke rol.

De kerkgoederen werden beheerd door vijf kerkmeesters en een ontvanger. De eerste medewerker van de pastoors was de koster, die met de materiële zaken in de kerk belast was, zoals het onderhoud en de versiering van het gebouw. De koorleider had een viertal koralen onder zijn hoede en samen met de organist en het koorgezelschap stond hij in voor het opluisteren van de belangrijke diensten. De toeloop van de bedevaarders bracht ook veel werk aan de winkel, zodat een kaarsenverkoopster en een bewaarder van de Mariakapel werd aangesteld om de pelgrims te voorzien van kaarsen en medailles en hun offeranden in ontvangst te nemen. Een *scholaster* onderwees de Aardenburgse jongeren.

Het hoogtepunt van het religieuze volksleven waren de Sinksenfeesten, die echter veeleer in het teken van de H. Bloedverering dan van de Mariadevotie stonden. Op de tweede Sinksendag was het jaarmarkt te Aardenburg; op de dinsdag ging de kleine ommegang uit binnen de stadsmuren en op donderdag stapte een grote

menigte op in de lange ommegang naar Hannekenswerve. Verschillende prelaten en koorgezelschappen namen aan die godsdienstige plechtigheden deel. Ook de traditionele hoogtijdagen als Kerstmis, Pasen, Hemelvaartsdag en Allerheiligen werden onder grote volkstoeloop gevierd.

Heel het jaar door kwamen pelgrims naar Aardenburg om de Lieve Vrouw van de Inktpot te vereren en gunsten af te smeken. In de 14de en 15de eeuw was Aardenburg hét Mariale heiligdom van Vlaanderen. De bedevaarders kochten er als souvenir een afbeelding of *prente* van Maria. Dit ging van een eenvoudige wassen afbeelding tot een kostelijk zilveren *teecken* ! De bijgelovige praktijk van het opwegen tegen koren werd in het eerste kwart van de 16de eeuw nog druk beoefend.

Naast beide bovengenoemde devoties bloeiden er nog andere in de Mariakerk. Sint-Jan-de-Doper, de zusterheiligen Catharina en Barbara, Sint-Jacob, Sint-Elooi en Sint-Gillis hadden ook talrijke vereerders. Dit gebeurde vooral onder impuls van de kerkelijke gilden of broederschappen.

De zorg voor het hiernamaals blijkt heel duidelijk uit de talrijke fundaties en jaargetijden. Daarvan profiteerden ook gedeeltelijk de armen, want er werd een geen jaarmis opgedragen zonder uitdeling van brood, vis, vlees of penningen aan de armen die in de kerk aanwezig waren. Dit ging soms gepaard met het eigenaardig gebruik van het grafzitten : tijdens de dienst moesten de armen op het graf van hun overleden weldoener zitten. Belangrijke stichtingen waren die van deken Pieter Van der Haghen en die van het *Missusfeest*.

De aftakeling van de O.-L.-Vrouwkerk begon al in het laatste kwart van de 16de eeuw. De doodstrijd duurde ongeveer vijftig jaar en eindigde met de volledige afbraak in 1625. Daardoor verdween de beroemdste bedevaartskerk uit onze streek, waarover enkel nog wat verspreide archiefstukken resten. We hopen dat we iets van de glans en de uitstraling van de O.-L.-Vrouwkerk hebben kunnen oproepen.

Hemelvaartsdag 1990.

Luc STOCKMAN

Met dank aan Roger Defruyt, die de kaart tekende, aan Freddy Pille, die de tekst taalkundig nakeek, en aan Georges van Vooren, die de bronnen aanwees en het illustratiemateriaal bezorgde.

BIJLAGE I

Lijst van de bekende dekens van de Christenheid Aardenburg tot 1600

1311	Boudewijn Haesel (1)
1333	Gillis (2)
1343	Niclais van der Zichle (3)
1368	Heinric Van Lenseele (4)
1378	Heinric Van Lenseele (5)
1413	Bertrand Beverlinc (6)
1417	Bertrand Beverlinc (7)
1429	Joos Van Vlaanderen alias Haze (8)
1430	Rutgherus Beecmakere (9)
1432	Jacob Baderau (10)
1449	Jacob Maes (11)
1458	Jan van Knesselare (12)
1478	Geraard Vlamync (12)
1485	Jan Egidii (12)
1496	Zeger De Huuze (12)
1510	Pieter Van der Haeghen (13)
1510	Jan De Corte (14)
1512	Jan De Corte (14)
1528	Pieter Neyt (14)
1545	Pieter Neyt (14)
1547	Nicasius Van Maldeghem (14)
1553	Nicasius Van Maldeghem (14)
1559	Robert Chantelme (15)
1562	Robert Chantelme (15)
1565	Vincent De Backere (15)
1571	Vincent De Backere (15)
1571	Guillelmus Cornu (15)
1574	Guillelmus Cornu (15)
1574	Henricus Pont (15)

- (1) E. REMBRY, *De bekende pastors van Sint-Gillis te Brugge (1311-1896)*, Brugge, 1890-1896, pp. II-III : "*domino Nicolao dicto Baerdmakere, christianitatis Brugensis decano, magistro Balduino dicto Haesel, christianitatis Ardenburgensis decano*".
- (2) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 30 mei 1333. Gillis was pastoor van Sint-Baafs-Aardenburg en landdeken van Aardenburg.
- (3) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 11 maart 1343.
- (4) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 4 maart 1368. Hij wordt in 1375 als pastoor van Sint-Baafs-Oostburg en als landdeken van Aardenburg vermeld, BAB, F 2bis, f° 143 v°.
- (5) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 23 juni 1378 : H., Landdeken van Aardenburg.
- (6) L. STOCKMAN, *Kerkelijk en parochiaal leven in het Meetjesland vóór 1600*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 33 (1982) p. 82.
- (7) L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 82.
- (8) Rijksarchief Brugge, *Nieuw Kerkarchief*, nr. 371, f° 170 r°.

- (9) Rijksarchief Brugge, *Nieuw Kerkarchief*, nr. 371, f° 176 v° : "*magister Beeckmakere loco decani defuncti*". In 1429 werd hij "*Rogeri vice-decani Ardenburgensis*" genoemd, *ibidem*, f° 170 r°.
- (10) L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 82.
- (11) Algemeen Rijksarchief Brussel, *Oorkonden van Vlaanderen, Eerste Reeks*, nr. 1696.
- (12) L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 82.
- (13) Gemeente Archief Aardenburg, nr. 41, f° 31 v°.
- (14) L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 82.
- (15) L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 8

BIJLAGE 2

Lijst van de bekende pastoors van O.-L.-Vrouw-Aardenburg

1243	magister Henricus en Walterus (1)
1292	Petrus Reingout en Willelmus Clei (2)
1295	Niklaas (3)
1320	Bouden De Muntere (4)
1327	Bouden De Muntere (5)
1330	B(ouden De Muntere) ? en B. Murcie (6)
?	Niklaas Mudde (7)
?	Johannes Van Drongen (8)
1333	Pieter Odevaere (9)
1338	Jan Layscoef (10)
1364	Hugo Toolnare (11)
?	Jacob Wissels (12)
1372	Filips Van Wambeke (13)
1375	Filips Van Wambeke (14)
1375	Johannes Maykins (15)
13..	Willem Bomen (16)
1396	Petrus de Rubo en Johannes Peynaerde (17)
1420	Nicolaus de Atrio (18)
1430	Adam Taverneel (19)
?	Clements Maillaerd (20)
?	Johannes de Ludorpe (21)
1451	Cornelis Wisse (22)
1510	Pieter Van der Haghe (23)
1519	Jacobus Willem (24)
1524	Jacobus Willem en Frans Cortewille (25)
1532	Jacobus Willem en Frans Corteville (26)
1559	Jacobus Willem en Cornelis Aedijnck (27)
1569	Cypriaen De Rodere en Romeyn Every (28)
1571	Cypriaen De Rodere en Romeyn Every (29)
1580	Romain Every en Christoffels Michiels (30)
1581	Romain Every en Christoffels Michiels (31)
1586	Romain Every (32)
1592	Anthonius Van Halle (33)

- (1) A. DESCAMPS, *Notice sur Walter de Marvis*, Doornik, 1852, p. 140.
 (2) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 6 september 1292.
 (3) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 7 juli 1295.
 (4) BAB, *F 2bis*, f° 76 r°.
 (5) BAB, *F 2bis*, f° 94 r°.
 (6) RAG, *Staten van Vlaanderen*, nr. 963, f° 15 r°.
 (7) BAB, *F 2bis*, f° 2 v°, f° 26 v°, f° 58 v° en f° 74 r°.
 (8) BAB, *F 2bis*, f° 33 v°.
 (9) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 30 mei 1333 : "*vice-curatus*".
 (10) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 20 mei 1338.
 (11) BAB, *F 2bis*, f° 18 r° : "*vice-curatus*".
 (12) BAB, *F 2bis*, f° 75 v°.
 (13) BAB, *F 2bis*, f° 86 v°.
 (14) BAB, *F 2bis*, f° 143 v°.
 (15) BAB, *F 2bis*, f° 100 r°.
 (16) BAB, *F 2bis*, f° 59 v° en f° 68 r°.
 (17) BAB, *F 2bis*, f° 9bis v° : "*Johannes Peynaerde was vice-curatus*".
 (18) BAB, *F 2bis*, f° 42 v° en f° 58 v°.
 (19) RAB, *Nieuw Kerkarchief*, nr. 371, f° 177 r°.
 (20) BAB, *F 2bis*, f° 114 v°.
 (21) BAB, *F 2bis*, f° 20 v° en f° 110 r°.
 (22) BAB, *F 2*, oorkonde van 1451.
 (23) Gemeente Archief Aardenburg, nr. 41, f° 31 v°.
 (24) RAB, *Nieuw Kerkarchief*, nr. 373, f° 7 r°.
 (25) GAA, nr. 42, f° 35 v°.
 (26) RAB, *Nieuw Kerkarchief*, nr. 371, f° 185 r°.
 (27) RAB, *Nieuw Kerkarchief*, nr. 371, f° 194 r°.
 (28) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, f° 44 v°.
 (29) RAB, *Nieuw Kerkarchief*, nr. 371, f° 202 r°.
 (30) SAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.555, f° 47 v°.
 (31) GAA, nr. 43, p. 72.
 (32) BAB, *F 2*, los stuk.
 (33) BAB, *F 2*, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1592-1593, f° 44 r° - f° 44 v°.

BIJLAGE 3

Lijst van de kapelanijschichtingen in de O.-L.-Vrouwkerk van Aardenburg

Datum	Stichter	Patroonheilige	Dotatie	Verplichtingen
18.12.1291	Elisabeth, dochter van Diedala Wils	O.-L.-Vrouw	15 p. VI.	? (1)
18.07.1300	Eustachius Pistor	O.-L.-Vrouw en St-Eustachius	15 p. VI.	? (2)
31.07.1303	Graaf Jan van Namen	O.-L.-Vrouw en St.-Marcus	?	? (3)
vóór 10.06.1331	Boudewijn van Vaken	?	15 p. VI. + 5 p. VI.	dagelijkse mis (4)
15.06.1355	Jan Knuut, priester	H. Kruis	15 p. VI. + 2 p. 4 sch. 3 d.	3 missen/week (5)

1355	meester Clais Van den Baerle	St-Kathelijne- Altaar	?	?	(6)
01.06.1357	Aarnout Tollin Pieter De Scoemaekere en Jacob Van Damme	O.-L.-Vrouw	19 p. VI.	dagelijkse vroegmis in beurtrol met de eerste stichting van een vroegmis	(7)
08.11.1362	Hugo Van Wulpen en echtg. Katelijne	O.-L.-Vrouw	16 p. VI.	1 mis/week	(8)
28.10.1363	Jan Niemare	O.-L.-Vrouw	20 p. 3 sch. VI. + 10 sch. par. voor de koster	2 missen/week (9)	
05.02.1366	Katarina en Maria Tumelaers, dochters van Dankard, begijntjes	O.-L.-Vrouw aan het altaar van H. Maria- Magdalena	land en renten	?	(10)
1375	Ghislenus Biese	O.-L.-Vrouw <i>bachten den Hooghen Altaer</i>	24 p. VI. en 10 sch. 2 d. voor de koster	3 missen/week (11)	

- (1) RAG, *Sint-Baafs*, R 1, f° 40 v°, en RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 18 december 1291. Jacobus Botervlieghe zal de eerste kapelaan geweest zijn.
(2) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 18 juli 1399. Jacobus Pistor (= De Backer) kleinzoon van Eustachius, zal de eerste kapelaan geweest zijn.
(3) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 31 juli 1303.
(4) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 10 juni 1331.
(5) RAG, *Sint-Baafs*, R 1, f° 109 v° en RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 15 juni 1355.
(6) BAB, F 2, los stuk.
(7) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 1 juli 1357.
(8) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 8 november 1362.
(9) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 28 oktober 1363.
(10) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 5 februari 1366.
(11) BAB, F 2, los stuk.

BIJLAGE 4

Lijst van de kapelanijen in de O.-L.-Vrouwkerk van Aardenburg in 1532.

1.	Capellania ad magnum altare	2 missen per week	28 p. par.
2.	" ad altare Johannis Baptiste		12 p. par.
3.	" " " " "		24 p. par.
4.	" " " " "		3 p. par.
5.	" " " Beate Marie Virginis	non sunt fructus	
6.	" " " " " "		2 p. par.
7.	" " " " " "		non sunt fructus

8.	"	"	"	<i>Beati Egidii</i>	5 p. par.
9.	"	"	"	<i>Beatorum Petri et Catherine</i>	6 p. par.
10.	"	"	"	" " " "	<i>pauci fructus</i>
11.	"	"	"	<i>Beati Nicolai</i>	" "
12.	"	"	"	" "	" "
13.	"	"	"	<i>Beate Marie Virginis</i>	" "
14.	"	"	"	" " "	8 p. par.
15.	"	"	"	" " "	<i>non sunt fructus</i>
<i>est una primarum missarum</i>					
16.	<i>Capellania ad idem altare (BMV)</i>				<i>pauci sunt fructus</i>
17.	"	"	"	" (BMV)	" " "
<i>est una primarum missarum</i>					
18.	<i>Capellania ad idem altare (BMV)</i>				<i>nil valet</i>
19.	"	"	"	<i>altare Sancti Salvatoris</i>	<i>pauci sunt fructus</i>
20.	"	"	"	<i>" Jacobi</i>	11 p. par.
21.	"	"	"	<i>Sancte Catharine</i>	19 p. par.
22.	"	"	"	<i>Sancti Johannis Baptiste</i>	24 p. par.
23.	"	"	"	<i>Beatorum Petri et Catharine</i>	<i>pauci sunt fructus</i>

RAB, *Nieuw Kerkarchief*, nr. 371, f° 185 r° en v°.

BIJLAGE 5

Lijst van de bekende ontvangers van het koor

1319	Aarnoud Toene (1)
1332	Bouden Vlaminck (2)
1350	Willem Van der Ee (3)
1355	Pieter Reynaud (4)
1361	" " (5)
1363	" " (6)
1364	" " (7)
1369	Ghiselin Warrin (8)
1370	Bartholomeus Den Ram (9)
1372	Clais Alfreine (10)
1373	" " (11)
1374	" " (12)
1375	Pieter Den Toolnaere (13)
1376	" " " (14)
1377	" " " (15)
1380	" " " (16)
1388	Aarnoud Van Oesthende (17)
1390	Ghiselin Warrin (18)

1396	Jan Blanckaert (19)
1399	" " (20)
1401	Jan Peynaerd (21)
1404	Gillis De Vey (22)
1405	" " " (23)
1409	" " " (24)
1413	" " " (25)
1427	Mattheus De Muenc (26)
1428	Lowijc Van Oostende (27)
1430	" " " (28)
1440	Jacob De Zanghere (29)
1450	Rijkaart De Muzie (30)
1452	" " " (31)
1456	Adriaan Lonis (32)
1502	Pieter Van der Haghe (33)
1524	Lieven Van Ghuerle (34)
1570	Pieter Pietsaert (35)

- (1) BAB, *F 2bis*, f° 76 r°.
- (2) BAB, *F 2bis*, f° 80 r°.
- (3) BAB, *F 2bis*, f° 72 v°.
- (4) BAB, *F 2bis*, f° 33 r°.
- (5) BAB, *F 2bis*, f° 4 v°.
- (6) BAB, *F 2bis*, f° 21 r°.
- (7) BAB, *F 2bis*, f° 129 r°.
- (8) BAB, *F 2bis*, f° 99 r°.
- (9) BAB, *F 2bis*, f° 24 v°.
- (10) BAB, *F 2bis*, f° 36 v° en f° 123 v°.
- (11) BAB, *F 2bis*, f° 57 r°.
- (12) BAB, *F 2bis*, f° 125 v°.
- (13) BAB, *F 2bis*, f° 96 v° en f° 115 v°.
- (14) BAB, *F 2bis*, f° 38 r°, f° 121 v° en f° 155 r°.
- (15) BAB, *F 2bis*, f° 10 v°, f° 26 v°, f° 32 r° en f° 59 v°.
- (16) BAB, *F 2bis*, f° 153 v°.
- (17) BAB, *F 2bis*, f° 1 v°.
- (18) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 29 oktober 1390.
- (19) BAB, *F 2bis*, f° 13 r°.
- (20) BAB, *F 2bis*, f° 40 v°.
- (21) BAB, *F 2bis*, f° 27 v° en f° 63 v°.
- (22) BAB, *F 2bis*, f° 62 r°.
- (23) BAB, *F 2bis*, f° 15 r°.
- (24) BAB, *F 2bis*, f° 102 r°.
- (25) BAB, *F 2bis*, f° 48 v°.
- (26) BAB, *F 2bis*, f° 27 v°.
- (27) BAB, *F 2bis*, f° 5 v°.
- (28) BAB, *F 2bis*, f° 109 v°.
- (29) BAB, *F 2bis*, f° 26 v° en f° 41 v°.
- (30) BAB, *F 2bis*, f° 97 v° en f° 141 v°.
- (31) BAB, *F 2bis*, f° 142 v°.
- (32) BAB, *F 2bis*, f° 146 r°.
- (33) BAB, *F 2bis*, f° 149 v°.
- (34) GAA, nr. 43, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1523-1524*, f° 26 r°.
- (35) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1569-1570*, f° 31 v°.

BIJLAGE 6

Aantal kerken en/of kapellen in de dekenij Aardenburg

	tot ca. 1295 onder dekenij Brugge		onder de dekenij Aardenburg			
	ca. 1100	ca. 1200	ca. 1300	1330	1455	1554
Aardenburg	2	2	2	2	2	2
Adegem	1	1	1	1	1	1
Beernem	1	1	1	1	1	(a)
Breskens						1
Cadzand		1	1	1	1	1
Coxijde			1	1	1	1
Eeklo			1	1	1	1
Gaternesse		1	1	1	1	1
Groede-West					1	1
Hamere			1	1	over- stroomd	
Hannekenswerve		1	1	1	1	1
Heille			1	1	1	
Hoeke						1(b)
IJzendijke	1	1	1	1	over- stroomd	
Lapscheure	1	1	1	1	1	1
Maldegem	1	1	1	1	1	1
Middelburg						1
Moerkerke	1	1	1	1	1	1
Muide						1(b)
Nieuwerkerke (= Groede-Oost)			1	1	1	1
Nieuw-Roeselare			1	1	over- stroomd	
Nieuwvliet						1
Oedelem		1	1	1	1	(a)
Oostburg	1	2	2	2	2	2
Oostmanskerke (= Noormanskerke)		1	1	1	over- stroomd	1
Schoondijke		1	1	1	1	1
Sint-Jan-in-Eremo			1	1	1	1
Sint-Joris-ten-Distel				1	1	1(a)
Sint-Katarina			1	1	over- stroomd	1
Sint-Kruis			1	1	1	1
Sint-Laureins				1(c)	1	1

Sint-Margriete			1	1	over- stroomd	1
Sint-Niklaas-in-Vaarne			1	1	over- stroomd	
Sluis				1(c)	2	2
Watervliet			1	1	over- stroomd	1
Westkapelle						1(b)
Wulpen	3	3	5	5	1 + 3	1
Totaal	12	20	34	34 + 2(c)	26 + 11 overstr.	32

(a) naar dekenij Brugge

(b) voorheen dekenij Brugge

(c) bestond, maar niet opgenomen in de lijst van 1330.

VOETNOTEN

- (1) Rijksarchief Gent (= RAG), *Staten van Vlaanderen*, nr. 963, f° 15 r° en v°.
- (2) D. DE VRIES, *The early history of Aardenburg to 1200*, in *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek*, jg. 18 (1968), pp. 237-238.
- (3) M. GYSSELING en A.C.F. KOCH, *Diplomata Belgica ante annum millesimum centesimum scripta*, I. Teksten, Wetteren, 1950, pp. 252-253.
- (4) M.K.E. GOTTSCHALK, *Historische geografie van Westelijk Zeeuws-Vlaanderen*. Deel I, Assen, 1955, p. 28.
- (5) M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 28.
- (6) Eg. I STRUBBE, *Edigius van Breedene (11...-1270), grafelijk ambtenaar en stichter van de abdij Spermalie*, Brugge, 1942, p. 319.
- (7) M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 23.
- (8) M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 28.
- (9) M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 29.
- (10) M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 28.
- (11) L. STOCKMAN, *Kerkelijk en parochiaal leven in het Meetjesland vóór 1600*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 33 (1982), p. 14.
- (12) M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 92.
- (13) M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 80.
- (14) L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 14.
- (15) M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 79.
- (16) M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 75.
- (17) M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 58.
- (18) M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 115.
- (19) M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 53.
- (20) M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 104.
- (21) J. OPDEDRINCK, *Oostkerke en de abdij van Sint-Quintens-ten-Eilande*, Biekerk, jg. 26 (1921), pp. 211-225.
- (22) A. RYSERHOVE, *Historische speurtocht door de Groene Gewesten*, Maldegem, 1973, p. 8.
- (23) A. RYSERHOVE, *a.w.*, p. 10.
- (24) A. RYSERHOVE, *a.w.*, p. 14.
- (25) L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 10.
- (26) L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 15.
- (27) Idem.
- (28) L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 17.

- (29) Rijksarchief Kortrijk, *Kerkarchief Harelbeke*, nr. 1426, f° 1 v°.
- (30) RAG, *Staten van Vlaanderen*, nr. 963, f° 15 r° en f° 15 v°.
- (30bis) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 1324.
- (31) J. WARICHEZ, *Etat bénéficial de la Flandre et du Tournaisis au temps de Philippe le Bon (1455)*, Leuven, 1912, pp. 312-320.
- (32) RAG, *Sint-Baafsabdij*, oorkonde van 5 april 1435.
- (33) E. REMBRY, *De bekende pastors van Sint-Gillis te Brugge (1311-1896)*, Brugge, 1890-1896, pp. II-III.
- (34) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 18 juli 1300.
- (35) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 30 mei 1333.
- (36) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 11 maart 1343.
- (37) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonden van 4 maart 1368 en 23 juni 1378 en BAB, *F. 2bis*, f° 144 r° : "meester Heinric Va(n) Lensele, deken vanden kerstinede van Ardenbrugh".
- (38) RABrugge (= RAB), *Blauwe oorkonden*, nr. 2633.
- (39) RAB, *Blauwe oorkonden*, nr. 2629.
- (40) ARA, *Rekenkamer*, nr. 16.107, f° 5 v° tot f° 6 v°.
- (41) M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, deel II, p. 80.
- (42) M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, deel II, p. 142.
- (43) M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, deel II, p. 151.
- (44) RAG, *Staten van Vlaanderen*, nr. 963, f° 15 r°.
- (45) A.P.V. DESCAMPS, *Notice sur Walter de Marvis, évêque de Tournai*, Doornik, 1852, p. 140.
- (46) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 19 juni 1289.
- (47) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 2 maart 1281.
- (48) RAB, *Nieuw Kerkarchief*, nr. 373, f° 7 r° en volgende.
- (49) De bruid deed samen met haar vriendinnen een wederkeer naar de kerk daags na haar huwelijk.
- (50) GAAardenburg, nr. 43, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1580-1581*, p. 72.
- (51) GAA, nr. 44, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1583-1584*, f° 41 v°.
- (52) GAA, nr. 45, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1589-1590*, f° 42 r°.
- (53) GAA, nr. 45, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1589-1590*, f° 44 v° en f° 55 v°.
- (54) Bisschoppelijk Archief Brugge (= BAB), *kerkrekeningen 1592-1593*, f° 44 v°.
- (55) BAB, *F2*, los stuk van 1375.
- (56) K.L. REEPMAKER, *Bijdrage tot de geschiedenis van de Aardenburgsche Onze Lieve-Vrouwe-of Mariakerk 643-1625*, Aardenburg, 1927, p. 44.
- (57) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 47 v° en f° 53 r°.
- (58) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570*, f° 53 v° en f° 56 r°.
- (59) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570*, f° 55 r°.
- (60) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570*, f° 64 v° en f° 71 v°.
- (61) G.A.C. VAN VOOREN, *Aardenburg in de woelige jaren 1578-1583*, in Brugge in de Geuzentijd, Brugge, 1982, p. 208 en volgende.
- (62) GAA, nr. 45, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1589-1590*, f° 54 v°.
- (63) GAA, nr. 45, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1589-1590*, f° 45 r°, f° 46 v° en f° 47 r°.
- (64) GAA, nr. 45, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw, 1589-1590*, f° 45 v°.
- (65) GAA, nr. 45, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1589-1590*, f° 45 r°.
- (66) BAB, *F2*, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1592-1593*, f° 47 v° en f° 50 v°. Die "sanctuary" moet dichtbij het hoogkoor hebben gelegen : "tusschen die sanctuarye ende den hooghen choir" (f° 50 r°).
- (67) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 9 r°, f° 25 v°, f° 28 r°, f° 28 v° en f° 29 r°.
- (68) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570*, f° 31 r°, f° 31 v°, f° 37 r°, f° 37 v°, f° 41 v°, f° 42 r°, f° 44 v° en f° 38 r°.
- (69) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.555, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1579-1580*, f° 34 r°.
- (70) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 18 december 1291.
- (71) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 7 juli 1295.
- (72) CH. PIOT, *Les limites et les subdivisions de l'ancien diocèse de Tournai*, Brugge, 1870, p. 40.
- (73) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 13 juni 1355.
- (74) BAB, *F 2bis*, f° 87 r°.
- (75) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 1 juni 1357.
- (76) BAB, *F 2*, los stuk.
- (77) J. WARICHEZ, *Etat bénéficial de la Flandre et du Tournaisis*, Leuven, 1912, pp. 312-313.

- (78) RAB, *Nieuw Kerkarchief*, nr. 371, f° 185 r° en v°.
- (79) BAB, *F 2*, los stuk.
- (80) RAG, *Bisdóm*, B 155, f° 5 r° en BAB, *F2*, los stuk.
- (81) BAB, *F 2bis*, f° 117 v°.
- (82) J. WARICHEZ, *a.w.*, p. 313.
- (83) RAG, *Bisdóm*, B 155, f° 3 r°, f° 15 r° en f° 17 r°.
- (84) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1569-1570, f° 44 v° en f° 47 v°.
- (85) RAB, *Nieuw Kerkarchief*, nr. 371, f° 185 r° en v°.
- (86) RAB, *Nieuw Kerkarchief*, nr. 371, f° 194 r°.
- (87) RAB, *Nieuw Kerkarchief*, nr. 371, f° 202 r°.
- (88) RAB, *Nieuw Kerkarchief*, nr. 371, f° 208 r°.
- (89) BAB, *nr. F 2bis*.
- (90) RAG, *Oorkonden van Sint-Baafs*, oorkonde van 7 juli 1295.
- (91) RAG, *Oorkonden van Sint-Baafs*, oorkonde van 31 maart 1296.
- (92) BAB, *F 2bis*, f° 79 r°.
- (93) BAB, *F 2bis*, f° 76 r°.
- (94) BAB, *F 2bis*, f° 94 v°.
- (95) BAB, *F 2bis*, f° 33 r°.
- (96) P. DECLERCK, *Commuun en Zeven Getijden in de Brugse parochiekerken*, in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, CVIII (1971), pp. 115-173.
- (97) P. TRIO, *Volksreligie als spiegel van een stedelijke samenleving. De broederschappen te Gent in de late middeleeuwen (12de-16de eeuw)*, Doctoraal proefschrift, 1989, Leuven, Band II, vermeldt Cotidianen in de O.-L.-Vrouwekerk (anno 1313), p. 147; in de Sint-Janskerk (17/8/1359) pp. 165-166; in de Sint-Niklaaskerk (7/4/1373) p. 185; in de Sint-Jacobskerk (1345) p. 204; in de Sint-Michielskerk (3/10/1369) p. 234.
- (98) P. DECLERCK, *a.w.*, p. 138.
- (99) BAB, *F 2bis*, f° 5 v° en f° 69 v°.
- (100) BAB, *F 2bis*, f° 70 r°.
- (101) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 13 februari 1358.
- (102) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonden van 13 augustus 1358 en 4 september 1358.
- (103) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 29 mei 1359.
- (104) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 29 november 1362.
- (105) RAG, *Sint-Baafs*, oorkonde van 5 februari 1366.
- (106) BAB, *F 2bis*, f° 77 v°.
- (107) BAB, *F 2bis*, f° 35 r°.
- (108) BAB, *F 2bis*, f° 10 v°.
- (109) BAB, *F 2bis*, f° 13 r° en f° 40 v°.
- (110) BAB, *F 2bis*, f° 109 v°.
- (111) BAB, *F 2bis*, f° 146 r°.
- (112) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1569-1570, f° 33 r°.
- (113) GAA, nr. 42, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1523-1524, f° 33 r°.
- (114) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1569-1570, f° 21 v°.
- (115) GAA, nr. 42, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1523-1524, f° 35 v°.
- (116) GAA, nr. 42, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1523-1524, f° 37 r° en v°.
- (117) GAA, nr. 42, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1523-1524, f° 37 r°.
- (118) GAA, nr. 42, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1523-1524, f° 33 r°.
- (119) GAA, nr. 42, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1523-1524, f° 26 r°.
- (120) GAA, nr. 42, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1523-1524, f° 39 r°.
- (121) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1569-1570, f° 51 v°.
- (122) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningne O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1569-1570, f° 39 v°.
- (123) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1569-1570, f° 51 r°.
- (124) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1569-1570, f° 51 v°.
- (125) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1569-1570, f° 44 v°.
- (126) GAA, nr. 46, *rekening van het koor 1580-1581*, f° 1 r°.
- (127) BAB, *F2*, Brief van de kerkmeesters aan de prins van Spanje, aartshertog van Oostenrijk en graaf van Vlaanderen.
- (128) BAB, *F2*, brief aan de bisschop van Brugge.
- (129) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1569-1570, f° 47 v°.
- (130) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.555, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1570-1580, f° 52 r°.

- (131) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.555, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1579-1580, f° 50 v°.
- (132) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.555, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1579-1580, f° 54 r°.
- (133) GAA, nr. 43, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1580-1581*, pp. 72-73.
- (134) GAA, nr. 46, *koorrekeningen O.-L.-Vrouw-Aardenburg 1580-1581*, f° 15 v° e.v.
- (135) Deze statuten berusten in BAB, F2.
- (136) RAG, *Sint-Baafsabdij*, oorkonde van 30 november 1362.
- (137) GAA, nr. 40, *oorkonde van 23 augustus 1440*.
- (138) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 33 v°.
- (139) RAB, *Nieuw Kerkarchief*, nr. 371, f° 185 v°.
- (140) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570, f° 53 v°.
- (141) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 33 r°.
- (142) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 58 v°.
- (143) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570, f° 46 v°.
- (144) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570, f° 45 r°.
- (145) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 33 v°.
- (146) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 21 v°.
- (147) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 33 r°.
- (148) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570, f° 44 v°.
- (149) RAG, *O.-L.-Vrouw Sint-Pieters-Gent*, nr. 685.
- (150) ARA, Rekenkamer, nr. 31.761, stadsrekeningen Aardenburg 1467-1468, f° 26 r°.
- (151) RAB, *Nieuw Kerkarchief*, nr. 371, f° 185 v°.
- (152) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 35 r°.
- (153) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570, f° 53 v°.
- (154) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 40 v°.
- (155) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 41 r°.
- (156) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 42 r°.
- (157) ARA, Rekenkamer, nr. 31.761, stadsrek. Aardenburg 1467-1468, f° 25 r°.
- (158) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570, f° 52 v°.
- (159) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570, f° 53 r°.
- (160) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570, f° 53 r°.
- (161) ARA, Rekenkamer, nr. 31.761, stadsrek. Aardenburg 1467-1468, f° 24 v° en f° 25 r°.
- (162) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 38 v° en f° 39 r°.
- (163) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 41 r°.
- (164) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 41 v°.
- (165) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 38 r°.
- (166) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 38 r° en f° 38 v°.
- (167) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 41 v° en f° 54 r°.
- (168) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 38 v°.
- (169) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570, f° 49 v°.
- (170) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570, f° 53 r°.
- (171) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570, f° 31 r° en f° 49 v°.
- (172) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570, f° 53 r°.
- (173) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.555, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1579-1580, f° 31 v°.
- (174) L. STOCKMAN, *Kerkelijk en parochiaal leven in het Meetjesland vóór 1600*, in AM, jb. 33 (1982), pp. 56-58.
- (175) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 25 v°, f° 40 r° en f° 42 v°.
- (176) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 42 v°.
- (177) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 40 r°.
- (178) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 40 r°.
- (179) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570, f° 31 r°.
- (180) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570, f° 51 v°.
- (181) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.555, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1579-1580, f° 31 v°.
- (182) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1524-1524*, f° 25 v°.
- (183) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570, f° 53 r°.
- (184) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 40 v°.
- (185) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 41 v°.
- (186) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 41 r°.
- (187) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.555, kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570, f° 45 v°.
- (188) Dit gedicht komt uit de *Geschiedenis van Eeklo*, oorspronkelijk geschreven door August Van Acker en bewerkt door Lucien Lampaert tot een reeks artikelen in het weekblad *De Eecloonaer*.

Zie aflevering 54.

- (189) A. VIAENE, *Onze-Lieve-Vrouw van Victorie*, in Bieckorf, jg. 62 (1961), p. 295.
- (190) K.L. REEPMAKER, a.w., pp. 24-25.
- (191) Zo noemde men O.-L.-Vrouw van Aardenburg in een rekening van de Gentse Vleeshouwers van 1432-1433.
- (192) M. ENGLISH, *Dagklapper*, Deel II, 1949-1950-1951, Brugge, 1985, p. 64.
- (193) J.A.F. KRONENBURG, *O.-L.-Vrouw van Aardenburg*, Brugge-Brussel, p. 3-6.
- (194) H. STALPAERT, *De speelman van Aardenburg*, in Bieckorf, jg. 62 (1961), pp. 332-335.
- (195) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 21 v° en volgende.
- (196) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570*, f° 29 r° en f° 29 v°.
- (196bis) R.M. VAN HEERINGEN en M. HENDRIKSE, *Aardenburg Maria-Bedevaartplaats vanuit archeologisch gezichtspunt*, in *Pilgremme tot Ardenbuerch. Aardenburg als bedevaartplaats*, Aardenburg, 1991, pp. 12-19.
- (197) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 26 v°.
- (198) A. VIAENE, *Opwegen tegen koren*, in Bieckorf, jg. 66 (1965), pp. 52-54.
- (199) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouwkerk 1523-1524*, f° 28 v°.
- (200) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouwkerk 1523-1524*, f° 25 v°.
- (201) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouwkerk 1523-1524*, f° 42 r°.
- (202) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, *kerkrekeningen O.L.-Vrouwkerk 1569-1570*, f° 39 v°.
- (205) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouwkerk 1523-1524*, f° 25 v°.
- (204) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, *kerkrekeningen O.L.-Vrouwkerk 1569-1570*, f° 31 r° en f° 51 r°; nr. 11.555, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouwkerk 1579-1580*, f° 54 v°.
- (205) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 27 v°.
- (206) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570*, f° 31 v°.
- (207) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570*, f° 42 r°.
- (208) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570*, f° 38 r°.
- (209) BAB, *F 2bis*, f° 149 r°.
- (210) L. STOCKMAN, *Altaarstichtingen en Altaardiensten in het Meetjesland tijdens het Ancien Regime*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 39 (1988), pp. 5-17.
- (211) BAB, *F 2bis*, f° 143 r° tot f° 145 v°.
- (212) BAB, *F 2bis*, f° 23 v°, f° 24 v° en f° 25 r°.
- (213) BAB, *F 2bis*, f° 46 v°.
- (214) BAB, *F 2bis*, f° 58 v°.
- (215) BAB, *F 2bis*, f° 38 r° en f° 38 v°.
- (216) BAB, *F2*, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1592-1593*, f° 14 r° en RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570*, f° 33 r°.
- (217) GAA, nr. 42, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1523-1524*, f° 14 r°.
- (218) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570*, f° 37 v°.
- (219) RAB, *Brugse Vrije*, nr. 11.554, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1569-1570*, f° 43 r°.
- (220) E. DHANENS, *De artistieke uitrusting van de Sint-Janskerk te Gent in de 15de eeuw*, in Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Schone Kunsten, jg. 44 (1983), nr. 1, p. 102, waar er sprake is van een Missusfeest in de Sint-Janskerk te Gent. Ook in de *Sint-Maartenskerk van Akkergerm* bestond er een Missusstichting, RAG, *Sint-Maartens-Akkergerm*, nr. 16, f° 65 r° - f° 67 v°.
- (221) BAB, *F2*, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1592-1593*, f° 43 v°.
- (222) J. DE SMET, *De liefdadige stichtingen van de Brugse poorter Daniel Coudekueken*, in Bieckorf, jg. 70, (1969), pp. 329-327.
- (223) BAB, *F2*, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1592-1593*, f° 40 v°.
- (224) K.L. REEPMAKER, *Bijdrage tot de geschiedenis van de Aardenburgsche Onze Lieve Vrouw- of Mariakerk (643-1625)*, Aardenburg, 1927, p. 25.
- (225) K.L. REEPMAKER, a.w., p. 26.
- (226) K.L. REEPMAKER, a.w., pp. 26-27.
- (227) K.L. REEPMAKER, a.w., p. 27.
- (228) GAA, nr. 45, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1589-1590*, f° 45 r° - f° 47 r° en f° 54 v°.
- (229) GAA, nr. 45, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1589-1590*, f° 44 v°.
- (230) GAA, nr. 45, *kerkrekeningen O.-L.-Vrouw 1589-1590*, f° 42 r°.
- (231) K.L. REEPMAKER, a.w., p. 28.
- (232) K.L. REEPMAKER, a.w., pp. 28-30.
- (233) K.L. REEPMAKER, a.w., pp. 32-33.

BIJDRAGE TOT DE KENNIS VAN HET MEETJESLAND IN DE METAALTIJDEN. DE OPGRAVINGEN TE URSEL (1985-1989) EN AALTER (1989-1990)

INLEIDING

Tot voor enkele jaren was onze kennis van het Meetjesland in de metaaltijden bijzonder schaars. Enkele zeer zeldzame losse vondsten hier en daar, enkele controlewerken van ontzandingen in Aalter : meer dan dat was er niet gekend ⁽¹⁾. Het onderzoek van het *Seminarie voor Archeologie van de Rijksuniversiteit Gent*, in de jaren '50 en '60, leidde tot de ontdekking van een urnenveld in Aalter-Oostergem ⁽²⁾, van nederzettingssporen uit de ijzertijd in Aalter-Houtem ⁽³⁾, en van *archaeologica* uit diezelfde periode in Aalter-Ekenakker ⁽⁴⁾.

Sedert het midden van de jaren '70 werd het gebied op meer en meer systematische wijze vanuit de lucht onderzocht door J. Semey, piloot en amateur-archeoloog. De bijdrage van de luchtfotografie tot een betere kennis van onze prehistorie, meer bepaald in het gebied ten westen van Gent kan nog moeilijk ingeschat worden : honderden cirkelvormige grachtstructuren (grafheuvels uit de bronstijd ?) en vele andere sporen werden dank zij deze techniek ontdekt ⁽⁵⁾.

Tenslotte werden vanaf het midden van de jaren '80 verschillende opgravingen in het westen van het Meetjesland ondernomen. In chronologische volgorde betreft het, naast de in deze bijdrage besproken onderzoeken, de opgraving van een epi-paleolithische vindplaats in Adegem ⁽⁶⁾, van waterputten uit dezelfde periode in Adegem ⁽⁷⁾ en van een belangrijk Romeins kamp in Maldegem ⁽⁸⁾.

Het is dus meer dan duidelijk dat in enkele jaren tijd het beschikbaar materiaal in grote mate toegenomen is. Het is echter niet onze bedoeling hier een overzicht te bieden van de betrokken vondsten, noch een synthese van de metaaltijden in het Meetjesland aan te bieden ⁽⁹⁾. Wij overwegen evenmin een gedetailleerd verslag van de opgravingen in Aalter en Ursel op te stellen. Daarvoor zijn sommige onderzoeken nog niet ver genoeg gevorderd.

Wij willen hier dus alleen de opgravingen 1985-1989 in Ursel en 1989-1990 in Aalter voor stellen. Het is inderdaad zo dat, hoewel wij, zoals hoger vermeld, nog

niet over alle natuurwetenschappelijke gegevens beschikken, beide opgravingen een bijzonder belangrijke bijdrage leveren tot de kennis van de laatste twee millennia vóór onze jaartelling in het gebied.

De resultaten van het onderzoek op de plaats *Konijntje* (1985-1986) komen hier ook ter sprake, vooral omdat het Gallo-Romeins grafveldje, zoals we verder zullen zien, als een opvolger van het grafveld op de Rozestraat mag worden beschouwd.

A. Overzicht van de vondsten

1. Ursel

1. De ontdekking en de opgravingen (10)

Sinds verschillende jaren zijn op het gebied van de gemeente Ussel sporen van prehistorische aanwezigheid gevonden. Luchtfotografische opnames die door J. Semey enkele jaren geleden waren genomen, toonden dat op de plaats Rozestraat een grafheuvel uit de bronstijd aanwezig was. Tijdens onderzoek ter plaatse werd vernomen dat op de plaats Konijntje, bij het graven van silo's, sporen waren gevonden die Gallo-Romeinse graven leken te zijn.

De eerste opzoekingen op de plaats *Konijntje* (fig. 1) gebeurden in 1985. Een ploeg oudstudenten van het Seminarie voor Archeologie van de Rijksuniversiteit startte met dit onderzoek in het najaar 1985, en zette het in oktober 1986 verder. Een deel van een Gallo-Romeins grafveld uit de midden-Romeinse periode (midden 1ste - midden 2de eeuw na Chr.) werd er aangesneden. Opmerkelijk was eveneens de vondst van werktuigen in vuursteen die er door rondzwervende jagers-verzamelaars werden achtergelaten, ca. 10.000 jaar geleden (¹¹).

Enkele honderden meters zuidwestwaarts, dicht bij de *Rozestraat*, waren reeds lange tijd prehistorische sporen vanuit de lucht opgemerkt (fig. 1). De grote droogte van de zomer 1986 toonde de meeste sporen met een ongewone duidelijkheid. Een klein proefonderzoek in de herfst 1986 toonde aan dat een uitgebreid onderzoek gewenst was. Dit geschiedde dan in de lente 1987 en werd verder gezet in de lente van 1989. De resultaten van de opgravingen zijn bijzonder interessant te noemen.

2. De mesolithische occupatie

Tijdens de opgravingen van het Romeins grafveld aan het Konijntje kwamen onverwacht sporen van een vroege menselijke aanwezigheid aan het licht. Er werden enkele honderden fragmentjes bewerkte vuursteen ontdekt. Zo vondt men o.a. schrabbers voor het afschrapen van huiden, boortjes en stekers om te graveren en

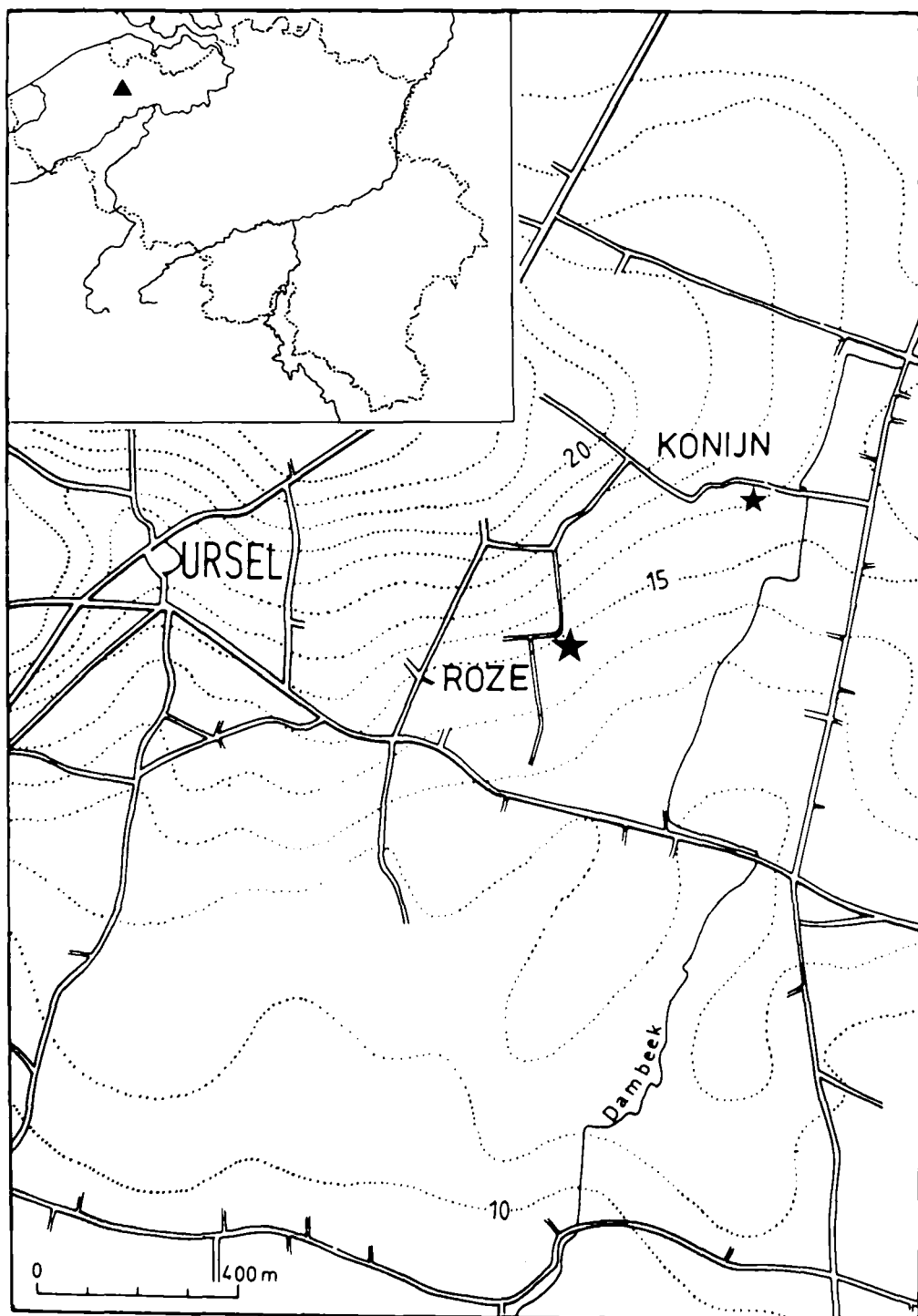

Fig. 1 : Lokalisatieplan van Ursel, met vermelding van de twee opgravingsterreinen.

been te bewerken en allerhande pijlbewapeningen voor de jacht (fig. 2). De prehistorische mensen die hier op het Konijntje vertoefden behoorden tot een mesolitische groep jagers-verzamelaars (van het achtste tot het vijfde millennium vóór onze jaartelling).

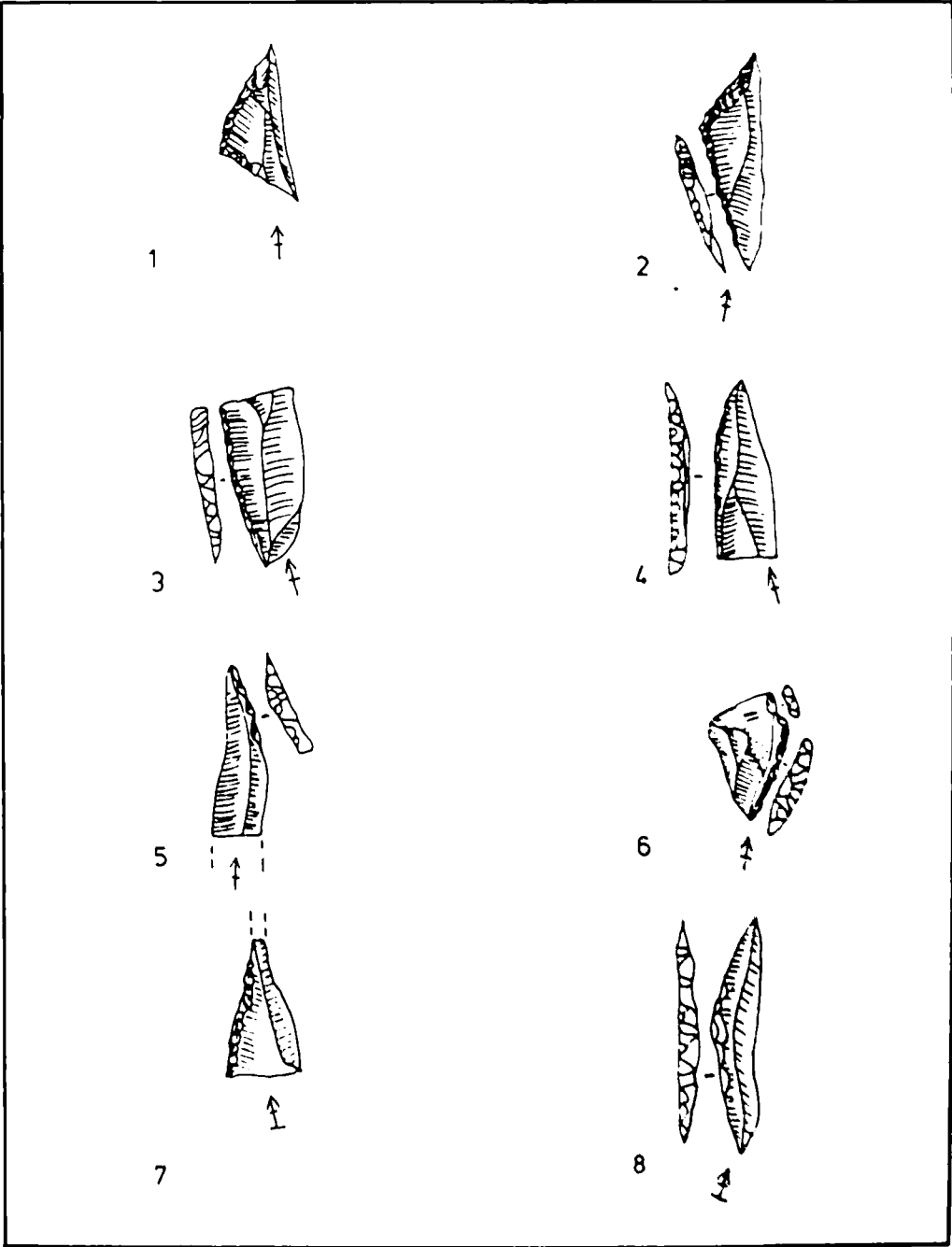

Fig. 2 : Urxel-Konijntje. Enkele bewerkte vuurstenen (naar RUNGELFERS e.a., 1987, fig. 33)

De grondstof voor een groot deel van de vondsten te Ursel is een minderwaardige lokale silex die zeer waarschijnlijk afkomstig is van de nabije heuvelruggen, b.v. het Keigat en de Steenberg, waar talrijke vuursteenknollen voor het rapen liggen.

3. De grafheuvel uit de bronstijd

Zoals de luchtfotografische opnames van de Rozestraat het aangetoond hebben, maakt de in onze sleuven onderzochte grafheuvel (fig. 3) ongetwijfeld deel uit van een groter geheel, zeer vermoedelijk een grafveld. Meer oostwaarts is (minstens) één andere grafheuvel ontdekt.

De grafheuvel (¹²) van Ursel-Rozestraat (fig. 4) bestond uit twee concentrische grachten (de kleinste meet zowat 7,5 m in doorsnede, de grootste 17 m) waarboven een - thans niet meer bewaarde - grafheuvel werden opgetrokken. Het graf zelf is eveneens verdwenen. Een datering van deze grafheuvel werd ons gegeven door datering van houtskoolrestjes (¹³) die in de centrale gracht werden gevonden : met 95,5% kans mag een datum tussen 2134 en 1887 vóór onze jaartelling worden vooropgesteld. Deze datum komt overeen met het einde van het neolithicum (late steentijd) en het prille begin van de bronstijd. De studie van het landschap heeft aangetoond dat het gebied bosrijk was, met vooral linde, berk, eik, hazelaar en els : men heeft het bos gewoon opgeengekapt om er de grafheuvel aan te leggen (¹⁴).

Op een niet nader te bepalen moment werd de buitenste gracht hergraven. Opmerkelijk is het ovale verloop van de gracht : de verplaatsing gebeurde naar het oosten, onder invloed van de - zoals vandaag nog - dominerende westenwinden. Onderaan in de grachtvulling werden enkele scherven gevonden van een *Hilversum-urne* (fig. 5). Dit zijn grote biconische potten die op de rand en op de schouder veelal versierd zijn met opgelegde banden, vingertopindrukken, touwindrukken, enz...

Het bestaan van de grafheuvels met (soms concentrische) grachten en de vondst van Hilversum-aardewerk zijn elementen die duidelijk wijzen op de nauwe banden die ons gebied in de bronstijd verbinden met o.a. de Britse eilanden.

De grafheuvel is gedurende verschillende eeuwen zichtbaar gebleven, daar een latere opvullingsfase van de buitenste gracht door ¹⁴C in de vroege ijzertijd mag worden gedateerd (tussen 795 en 483 voor onze jaartelling) (¹⁵). De evolutie van het landschap kan als volgt worden geschetst : de heuvel bevindt zich in een nog vrij dicht bos, zoals blijkt uit de zowat 70% boompollen die men telt; onder invloed van de mens nemen heide en grasland echter uitbreiding, op droge plaatsen treft men hazelaar aan, op natte plaatsen els. Opmerkelijk is de afwezigheid van door de mens geteelde planten in de onmiddellijke nabijheid van de grafheuvel.

Het feit dat bepaalde momumenten gedurende vele eeuwen (in het geval van Ursel zelfs zowat 2000 jaar) zichtbaar zijn gebleven hoeft niet te verwonderen : vandaag

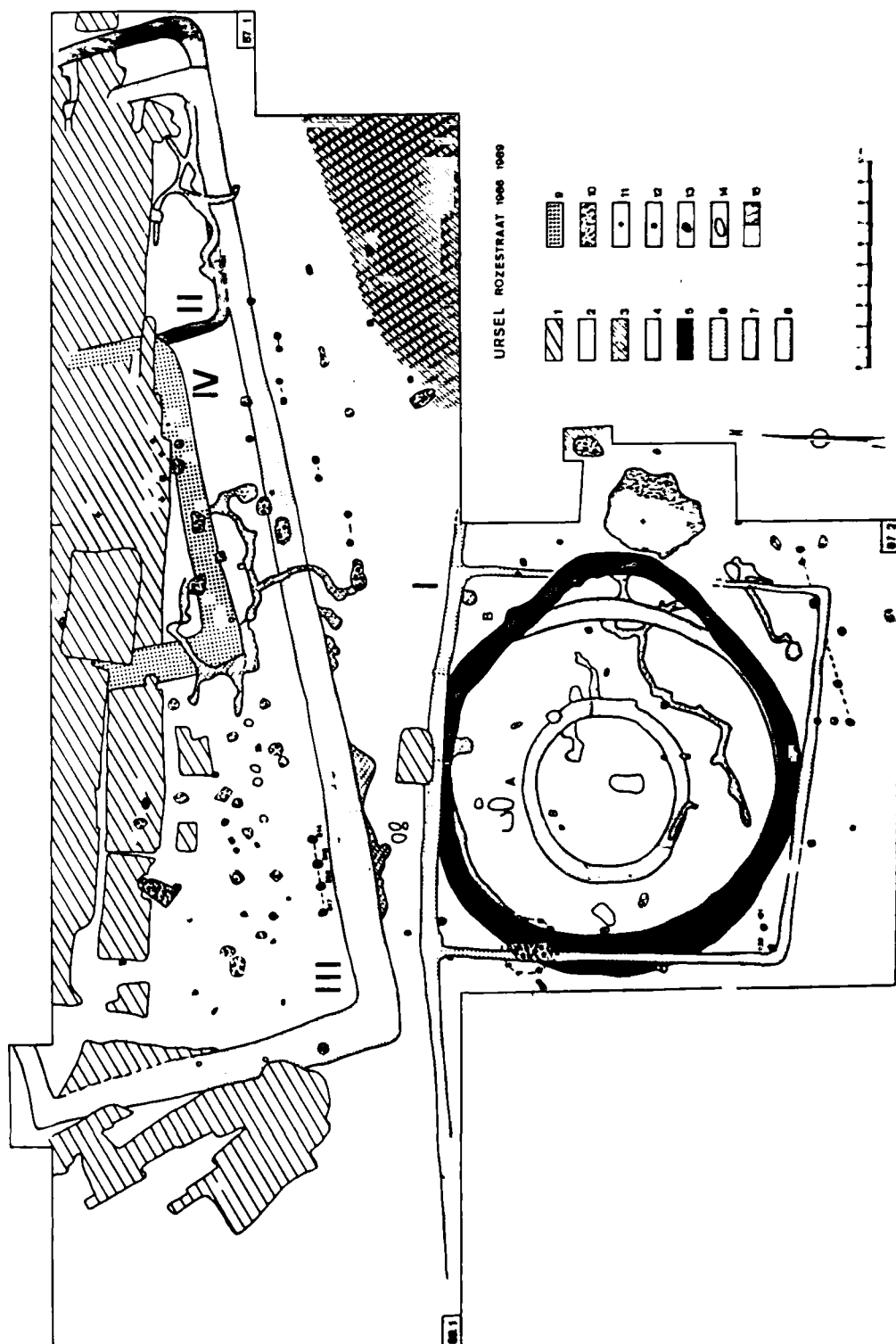

Fig. 3 : Ursel-Rozestraat. Algemeen opgravingsplan.

Legende : 1. moderne versterking; 2. moederbodem (gele zavel); 3. natuurlijke depressie; 4. grafheuvel uit de bronstijd; 5. tweede fase van de grafheuvel; 6-9. diverse fasen van de ijzertijd-monumenten; 10. graf uit de late ijzertijd-vroeg Romeinse periode; 11. verstoord graf; 12. in de grachten uitgestrooid graf; 13. paalgat; 14. kuil; 15. windval.

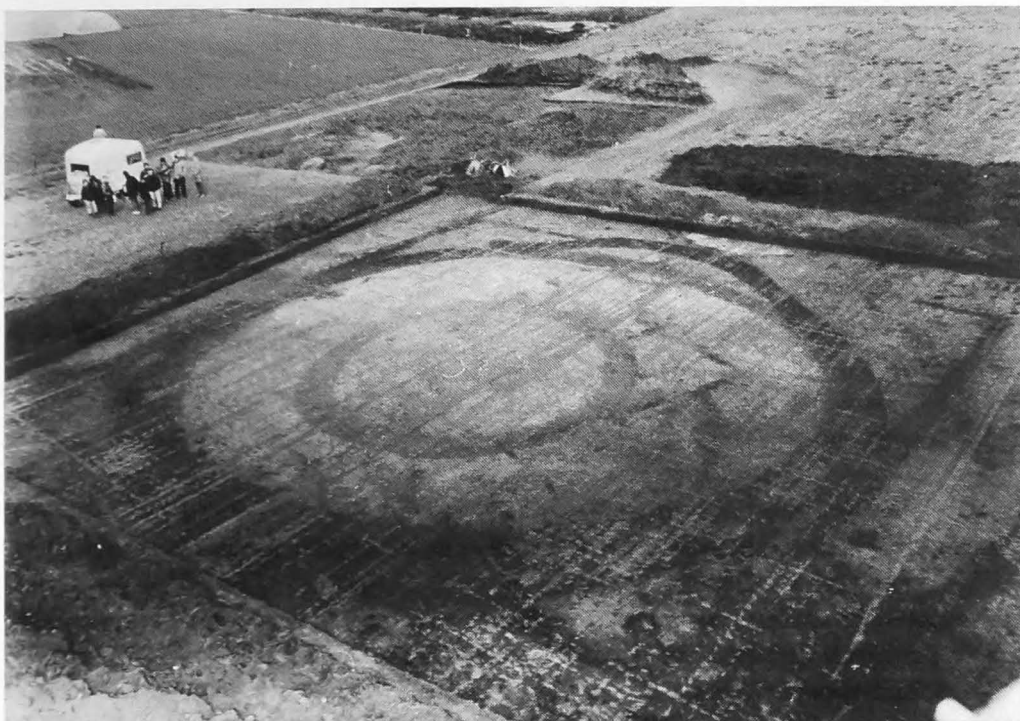

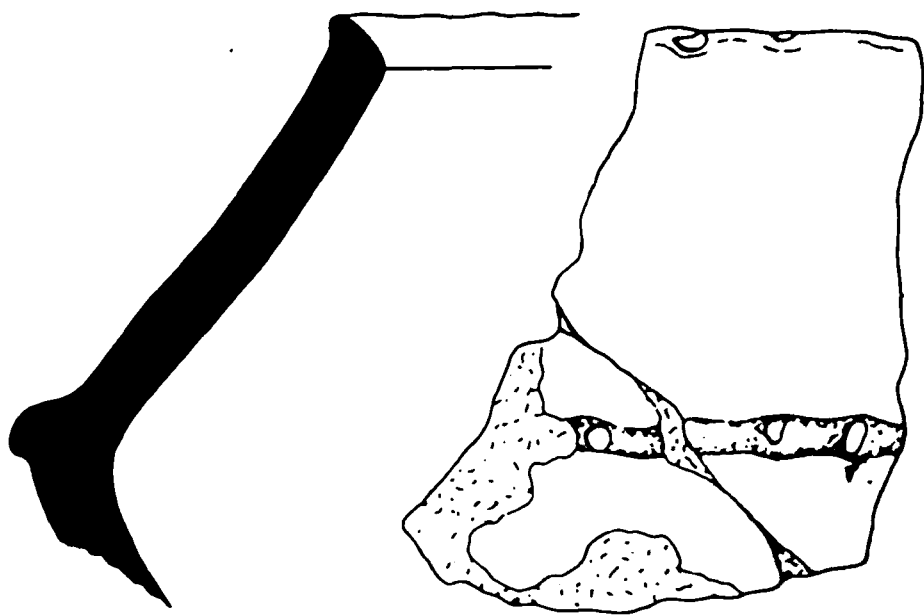
Fig. 4 : Ursel-Rozestraat. Zicht op de grafheuvel tijdens de opgravingen.

nog kan men in de Kempen en in Zuid-Engeland dergelijke monumenten in het landschap herkennen.

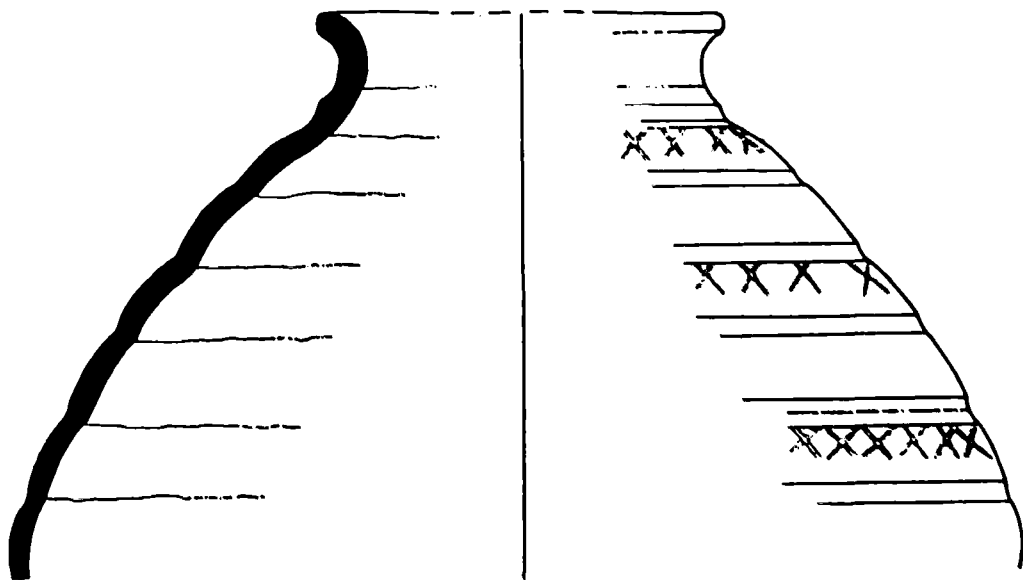
4. De monumenten uit de ijzertijd

De directe omgeving van de grafheuvel bleef ook in de late ijzertijd een *heilige* plaats. De Galliërs bouwden meestal geen echte tempels. Veeleer werd een zorgvuldig uitgekozen terrein afgebakend met een rechthoekige gracht. Binnen deze heiligdommen werden vermoedelijk bepaalde ceremonies gehouden, maar daar hebben wij het gissen naar. De opgravingen van een gelijkaardig monument in Aalter (zie verder) zouden erop kunnen wijzen dat men binnen deze ruimte ook bepaalde ceremonies heeft gehouden. Langs monument III troffen we 4 palen aan, waarin de schouder van een bijzonder verzorgde pot was gedeponereerd (fig. 6). Een gelijkaardige palenrij werd eveneens in Aalter ontdekt. Opmerkelijk is ook dat zowel in Ursel als in Aalter een grote boom is aangetroffen die op het eerste gezicht in de late ijzertijd - de periode van de hier besproken monumenten - het landschap kenmerkte (16). De gelijkenissen tussen beide vindplaatsen zijn o.i. bijzonder duidelijk. Wij komen op dit probleem terug in hoofdstuk B2.

Eén van de monumenten te Ursel (I) heeft duidelijk de toen nog zichtbare (en bijna tweeduizend jaar oude) grafheuvel omlijnd en afgeschermd. Hierin werden geen

*Fig. 5 : Ussel-Rozestraat. Randfragment van een Hilversum-urne uit de vulling van de bronstijdsgrafheuvel. Sch. 1/3.
(Tek. J. Angenon)*

*Fig. 6 : Ussel-Rozestraat. De in de palen langs monument III gevonden pot. Sch. 1/3
(Tek. J. Angenon)*

Fig. 7 : Ursel-Rozestraat. Beeld van de ijzertijd-monumenten tijdens de opgravingen. De pijltjes lokaliseren enkele graven.

graven ontdekt. De andere momumenten (II, III en IV) werden iets meer noordwaarts aangelegd volgens een vaste oriëntatie (fig. 7).

Een voorlopige datering van deze monumenten in de late ijzertijd (tussen de 5de en de 1ste eeuw vóór onze jaartelling) lijkt aannemelijk.

Het door de reeds besproken pollenonderzoeken geleverde landschap is vrij sterk verschillend van de vorige periode (17). Het bosbestand maakt nog nauwelijks 50% uit van het totale pollenbestand en heide breidt uit.

5. Het late La Tène/vroeg-Romeins grafveld

Het grafveld van Ursel-Rozestraat telt voorlopig niet minder dan 68 graven, die de periode bestrijden van het begin van de eerste eeuw vóór onze jaartelling tot het midden van de eerste eeuw na Christus (d.i. van ca. -100 tot ca. + 50) (18). Men mag zich echter niet laten misleiden door dit schijnbaar groot bevolkingsaantal. Indien het grafveld wel degelijk gedurende 150 jaar (5 generaties) in gebruik is gebleven, dan is een bevolking van 15 tot maximum 20 personen ruim voldoende om een 70-tal graven op te leveren. Het grafveld werd nog niet volledig onderzocht. Men kent slechts de oostelijke en de westelijke grens ervan; de begraafplaats is nauwelijks een 40-tal meter breed.

De ligging van de graven lijkt niet aan bepaalde regels gebonden. Het betreft steeds crematiegraven ⁽¹⁹⁾ (fig. 8 en 9). Toch stellen wij een zeer grote variëteit in de grafrituelen vast ⁽²⁰⁾. Kenmerkend is dat in de graven meestal weinig grafgiften aangetroffen worden. In de beste gevallen werd aan de dode een pot en een mantelspeld (*fibula*) meegegeven (fig. 10). Deze verschillen in *rijkdom* van de graven kunnen sociale economische of familiale verschillen weerspiegelen (fig. 11).

Tenslotte mag vermeld worden dat de laatste graven van Ursel-Rozestraat reeds duidelijk Romeinse invloeden vertonen (zowel in het grafritueel als in de giften). Eén van deze graven was omringd door een uit palen bestaande dodenhuisje (fig. 12). Het is niet uitgesloten dat het grafveld van Ursel-Rozestraat na de volledige romanisatie van het gebied vervangen werd door dat van het Konijntje.

Fig. 8 : Ursel-Rozestraat. Graf 16 tijdens het onderzoek. Het betreft het enige voorbeeld van een urnen-graf.

Fig. 9 : Ursel-Rozestraat. Graf 30 tijdens het onderzoek. De brandrestengraven komen in Ursel vrij veel voor.

6. Het Gallo-Romeins grafveldje van het Konijntje

Te Ursel - Konijntje werden 13 creamtiegraven van het type *brandrestengraf* opgegraven (fig. 13). Ondanks de schaarse goed dateerbare grafgiften kunnen ze ergens in die periode tussen het midden van de eerste eeuw en het midden van de tweede eeuw na Christus geplaatst worden. Deze begraafplaats verving vermoedelijk het iets oudere Romeinse grafveld (tot ca. 50 na Chr.) nabij de prehistorische monumenten aan de Rozestraat.

Ondanks de talrijke verstoringen en de slechte bewaringstoestand vallen toch bepaalde kenmerken op. De grafkuilen zijn vrij klein en onregelmatig (maximale lengte 140 cm; maximale breedte 80 cm). De wanden werden niet gekist. Het plaatsen van grafgiften in een nisje uitgespaard in de wand blijkt daarentegen niet uitzonderlijk te zijn.

Fig. 10 : Ursel-Rozestraat. De urne van graf 16 en de ijzeren fibula. Dit graf is een van de jongste van het grafveld en dateert in de Romeinse periode. (Foto C. Theriez.)

Er moet opgemerkt worden dat één van de graven omringd was door een vierkante gracht (4,40 x 4,90 m) met opening naar het zuiden (fig. 14).

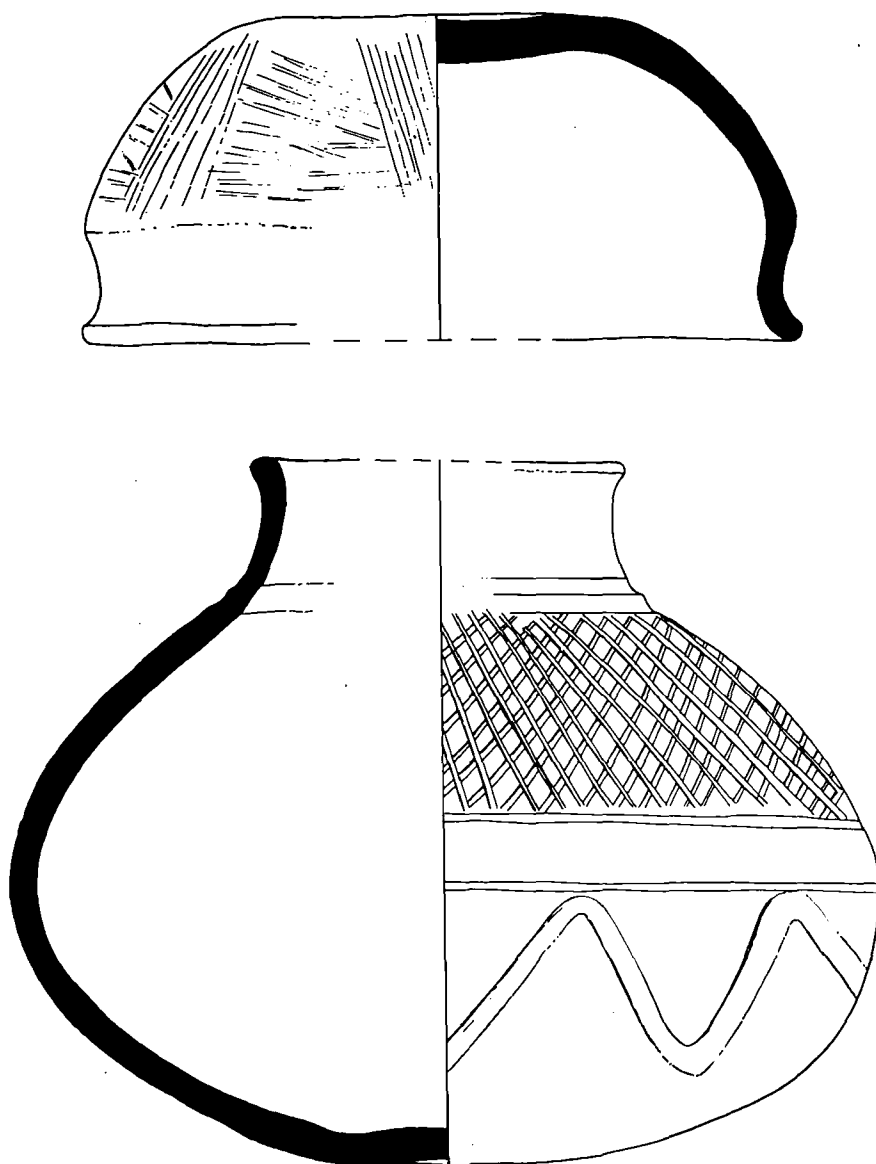
Vermoedelijk werd slechts de westelijke rand van een groter grafveld onderzocht.

2. Aalter

1. De ontdekking en de opgravingen

Het site bevindt zich op de rand van de depressie van de Hoge Kale, waarin later het kanaal Brugge-Gent is gegraven. Tradiglaciale winden (of andere fenomenen die nog niet konden worden geïdentificeerd) hebben een grote ovale depressie uitgeblazen en een hoger gelegen, droge en ringvormige gordel gevormd. Geologisch en bodemkundig onderzoek naar dergelijke fenomenen is nog volop aan de gang.

Reeds eind van de jaren '70 was de vindplaats gekend door luchtfotografische prospecties uitgevoerd door J. Semey. Oorspronkelijk was slechts een cirkelvormige

*Fig. 11 : Ursel-Rozestraat. Graf 58 viel op door de rijkdom van de grafsgiften. Naast een bronzen ring, twee ijzeren fibulae en een fragment van een ijzeren haak zijn twee potten gevonden, waarvan een zelfs als deksel diende. Sch. 113.
(Tek. J. Angenon)*

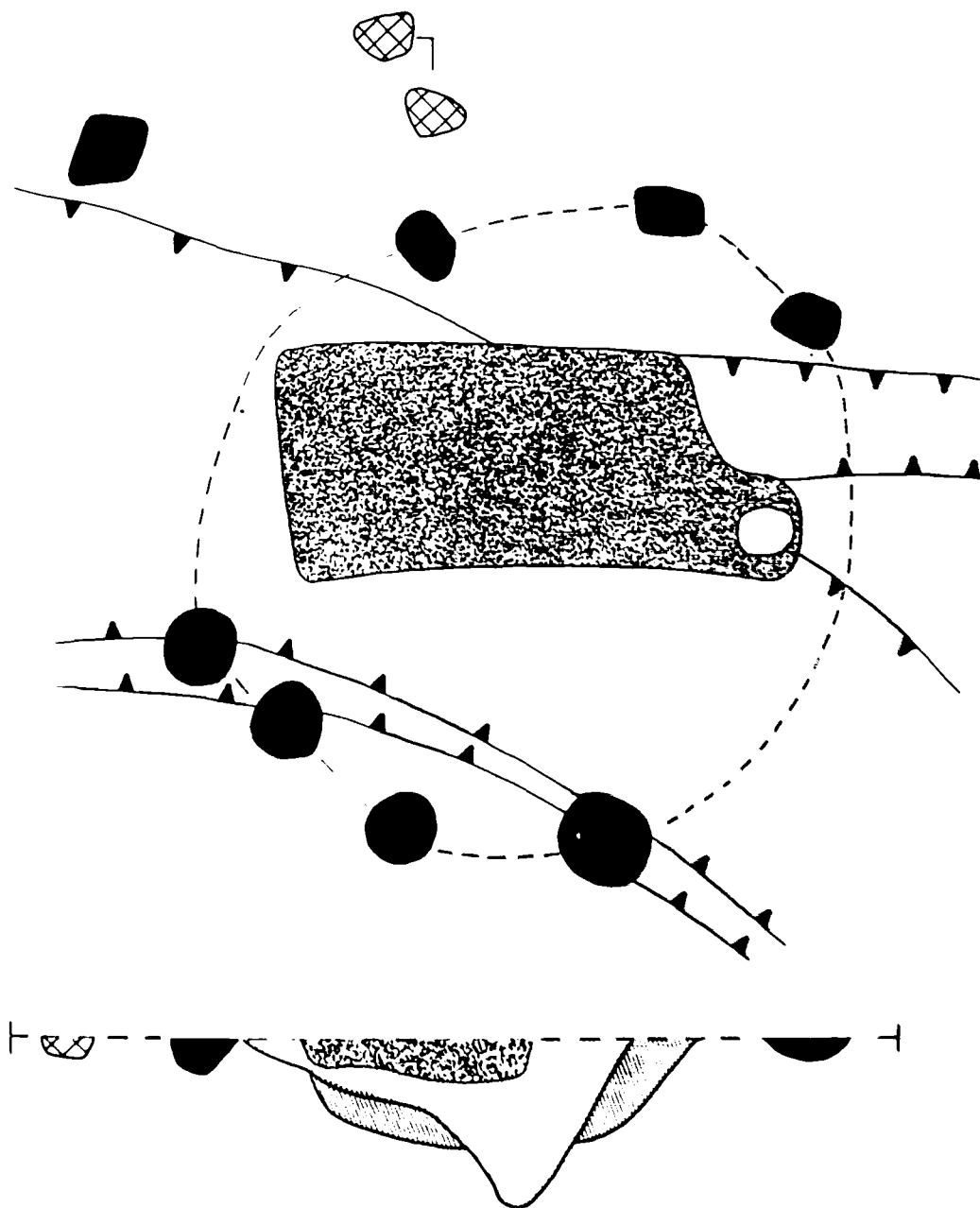

Fig. 12 : Uxsel-Rozestraat. Detailplan van graf 25 met het afgerond dodenhuisje.

(Tek. J. Angenot)

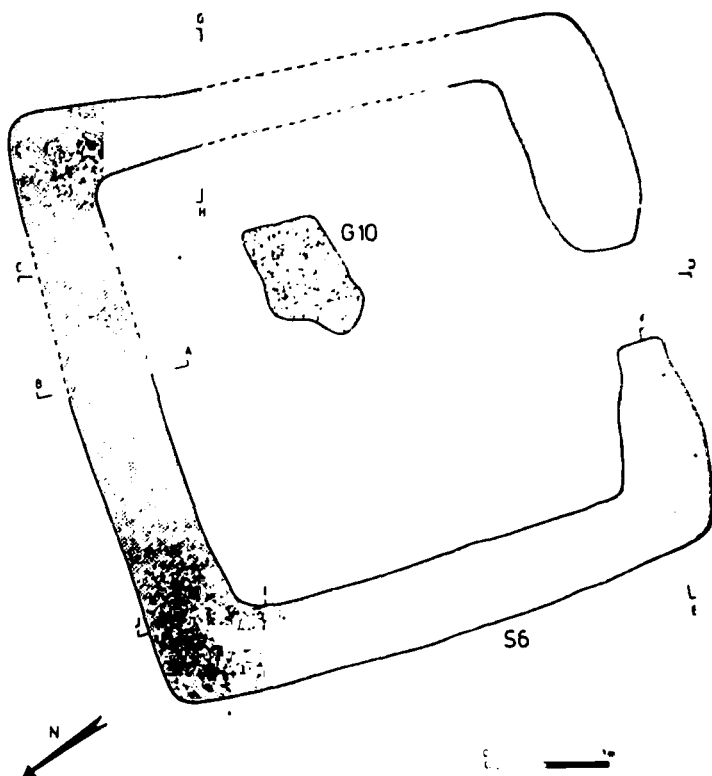

Fig. 14 : Ursel-Konijntje. Detailplan van graf 10 en het vierkant grafmonument. *Legende : 1. ploeglagen; 3. graf; 2, 4 & 5. gracht.* (Tek J. Angenon)

grafheuvel uit de bronstijd zichtbaar, maar het is vooral in de zomer van het 1986 dat het site zich openbaarde (fig. 15). Een (mogelijke) grafheuvel, een dubbele gebogen grachtstructuur van een mogelijk *kamp* en een grote rechthoekige structuur konden in alle duidelijkheid, als het ware afgelezen worden. In 1982-83 werd door E. Van Vooren een opgraving uitgevoerd op het nabijgelegen Woestijnegoed; de problematiek van dit onderzoek was het ontstaan en de geschiedenis van deze belangrijke middeleeuwse heerlijkheid (21).

Aansluitend op onderzoek naar gelijkaardige structuren in Ursel en Kemzeke werd besloten in augustus 1989, een grootscheeps onderzoek op te zetten naar de grote rechthoekige structuur. Dank zij de steun van het gemeentebestuur van Aalter, en met kredieten van het Nationaal Fonds voor het Wetenschappelijk Onderzoek, die ter beschikking van het Seminarie voor Archeologie van de Rijksuniversiteit Gent werden gesteld, kon het onderzoek in goede banen geleid worden (22). Zowat 3.000 m² konden onderzocht worden (fig. 16), wat leidde tot ontdekkingen uit zeer verschillende en onverwachte perioden. Wij willen hier wel nog benadrukken dat het onderzoek nauwelijks een jaar geleden afgesloten is, en dat nog vrij veel

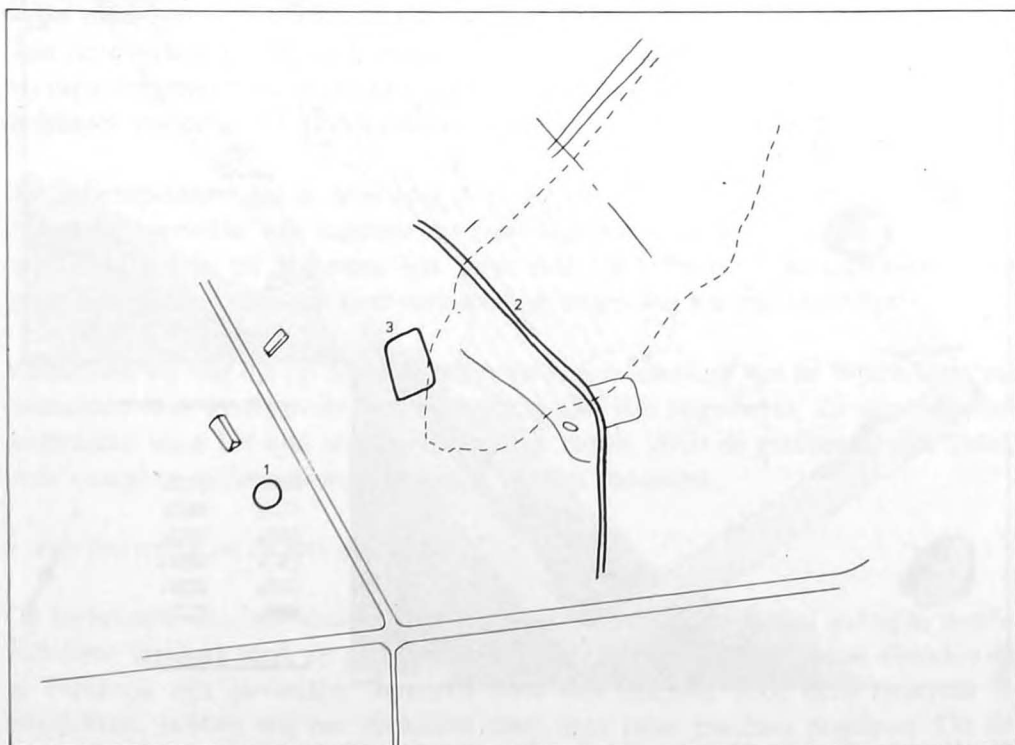
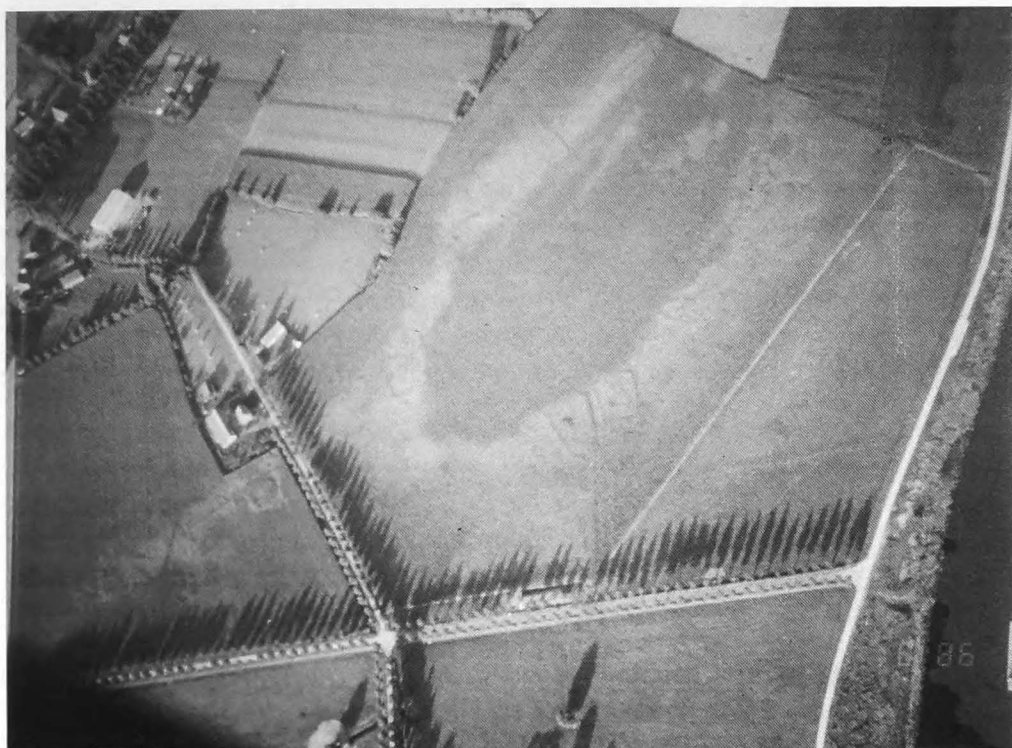

Fig. 15 : Aalter-Weestijne. Luchtfoto genomen in augustus 1986. Een grafheuvel uit de bronstijd (1), een dubbele gracht (2) en een grote rechthoekige structuur (3) zijn duidelijk zichtbaar. (Foto J. Semey)

laboratoriumonderzoek verwacht wordt. De hier voorgestelde resultaten zijn dan ook slechts van voorlopige aard.

2. Een nederzetting en grafheuvels uit de prehistorie

Totaal onverwacht, maar daarom niet minder interessant, werd in de zuidwestelijke hoek van de sleuf een grote natte depressie aangesneden (fig. 16, 11); in deze depressie was een oud loopvlak bewaard, met erin een zekere hoeveelheid houtskool, aardewerkscherven (fig. 17) en lithisch materiaal. Zowel het aardewerk, dat versierd is met trouw- en nagelindrukken als de bewerkte stenen (silex, w.o. enkele schrabbers, zandsteen) konden met enige zekerheid in de overgangperiode

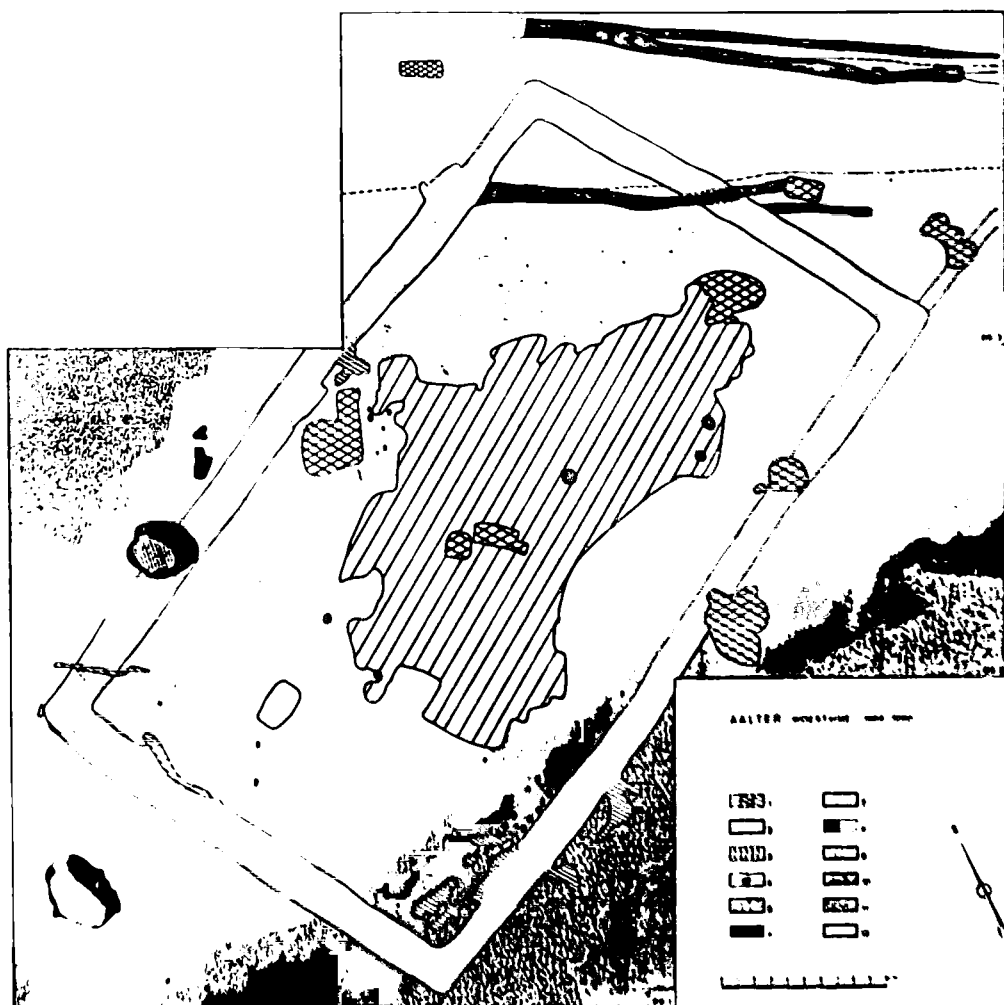

Fig. 16 : Aalder-woestijne. Algemeen opgravingsplan.

Legende : 1. recente verstoringen, 2. gracht uit de ijzertijd, 3. graf (?), 4. putgat, 5. begrenzing van de Romeinse weg, 6. drainagegrachtjes langs de Romeinse weg, 7. brandsteden, 8. windhol, 9-12 opvullingslagen van de depressie en natuurlijke horizonten

(tek. J. Bougeois)

Fig. 17 : Aalter-Woestijne. Versierde wandscherven van laat-neolithisch aardewerk.

neolithicum/vroege bronstijd worden gesitueerd, voorlopig tussen 2.000 en 1.500 vóór onze jaartelling (23). De vergelijkingen met het late *Klokbeker-aardewerk* van b.v. Nederland is duidelijk. Deze vondst is uitzonderlijk belangrijk omdat voor de eerste maal sporen uit deze periode op duidelijke wijze *in situ* zijn aangetroffen. Daar deze vondst slechts in de hoek van het onderzochte terrein voorkwam kunnen wij niets zeggen over de eigenlijke aard van deze bewoning (gebouwen b.v.). Verder onderzoek zou ons hierbij beter moeten inlichten.

Het pollenspectrum dat in deze laag is gevonden (24) wijst op een zeer dicht bos met sterk overwicht van hazelaar en met in mindere mate els en linde. Er dient opgemerkt dat in dit spectrum iets meer dan 1% *cerealia* (graangewassen) zijn gevonden; de bewoners van deze nederzetting deden wel wat aan landbouw.

Vermelden wij nog dat op dezelfde akker en aan de overkant van de Woestijnestraat (minstens) twee grafheuvels door luchtfotografie zijn opgemerkt. Ze zijn nog niet onderzocht, maar het lijkt zeer goed mogelijk dat ze, zoals de grafheuvel van Ursel, in de vroege en midden bronstijd moeten worden gedateerd.

3. Een bewoning uit de late ijzertijd ?

Op luchtfoto's was ten oosten van onze sleuf duidelijk een dubbel gebogen gracht zichtbaar. Het leek sterk op prehistorische kampen, zoals er in de Britse eilanden en in Frankrijk zijn gevonden. Teneinde over een datering voor deze structuur te beschikken, hebben wij een zoeksleuf door deze twee grachten gegraven. Uit de vulling - die duidelijk oud leek - konden wij geen archeologisch materiaal recupereren; wel werd er een brokje houtskool gevonden die ook voor ¹⁴C-datering naar Brussel werd gestuurd (25). De gracht werd uiteraard ook bemonsterd voor

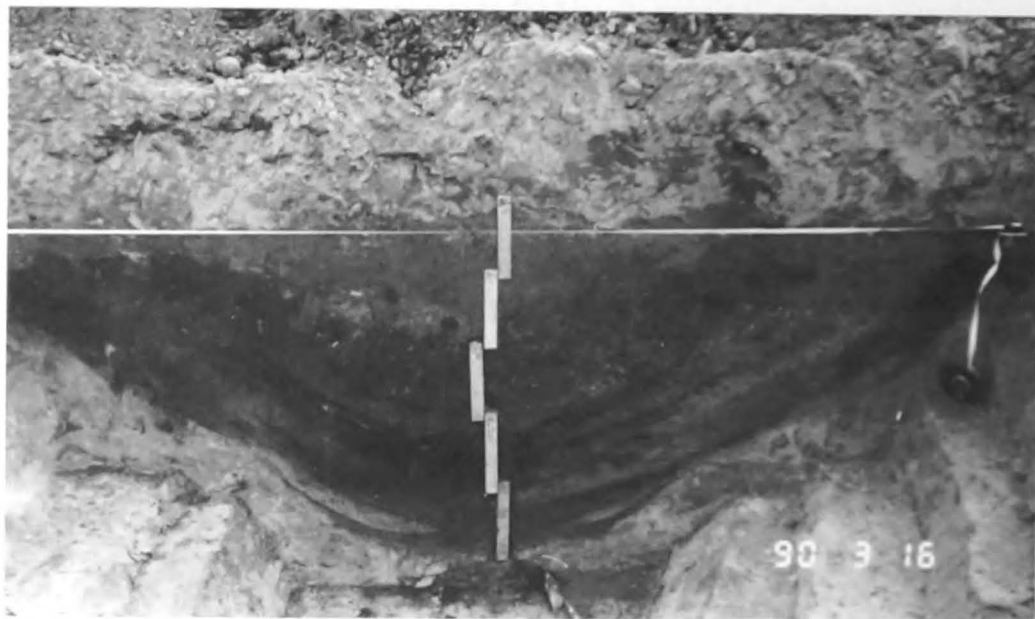

Fig. 18 : Aalter-Woestijne. Doorsnede door de grootste van de dubbele grachtstructuur. De bakjes zijn stalen voor pollenonderzoek.

pollenonderzoek (fig. 18). Hieruit bleek dat het bos, met o.a. beuk, vrij sterk achteruit gaat en dat de heide zich sterk ontwikkelt. Dit pollenspectrum komt helemaal niet overeen met het spectrum dat ons door het loopvlak in de depressie (zie hoger) wordt getoond, waar beuk en heide ontbreken. De resultaten van de ^{14}C -datering zijn duidelijk : het brokje houtskool dat in de vulling van de gracht is gevonden kan met vrij grote zekerheid in de late ijzertijd worden gedateerd. Over de functie van deze dubbele gracht kunnen wij ons nog niet uitspreken. In onze gewesten zijn dergelijke sporen totaal onbekend in de late ijzertijd. Gaat het om een kamp, om een bewoning, om iets anders ? Slechts opgravingen zullen hier een antwoord op kunnen bieden.

4. Het monument uit de ijzertijd

Wij hebben reeds vermeld dat het onderzoek op Aalter-Woestyne uitgegaan is van de aanwezigheid van een grote rechthoekige structuur, zoals in Ursel en Kemzeke. We zullen zien dat dit monument op vele gebieden treffende gelijkenissen vertoont met beide vermelde opgravingen. Zoals te Kemzeke bleek het monument dat op luchtfoto's zichtbaar was voorafgegaan te zijn door een ander, kleiner, maar op dezelfde wijze georiënteerde gracht. Daar deze in grote mate buiten onze sleuf

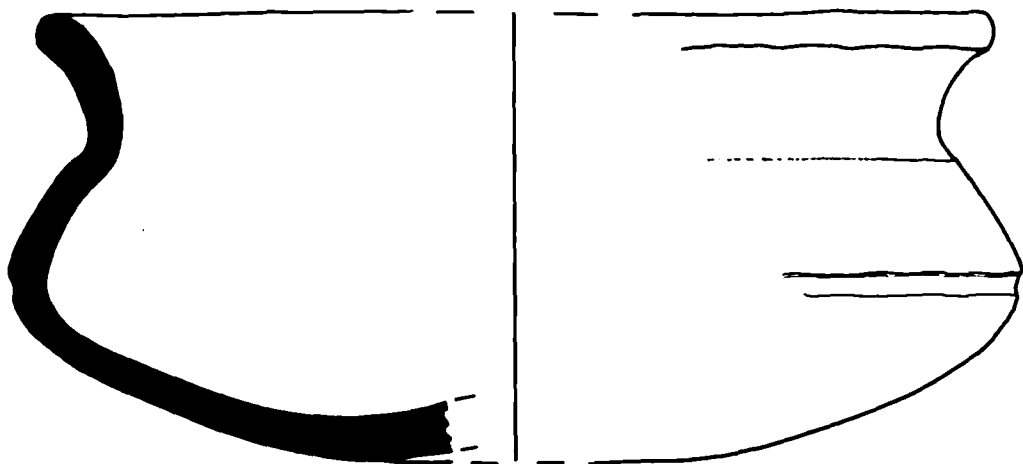

Fig. 19 : Aalter-Woestijne. Schaaltje uit de vullingen van het monument uit de ijzertijd. Sch. 1/3.
(Tek. J. Angenon)

verloopt kan er voorlopig maar weinig precies over de datering of de functie van dit monument gezegd worden.

Het grote monument bestond uit een zowat 2 m brede gracht die een rechthoekige zone van 45,5 bij 25/26 m aansloot. Evenals in Kemzeke en Ursel stellen we vast dat de gracht ononderbroken was. Zoals voor beide voornoemde vindplaatsen is duidelijk kunnen aangetoond worden, dank zij vooral het pedologisch onderzoek, dat de grachten nauwelijks enkele dagen of enkele weken open gelegen hebben. De opvulling is trouwens steeds volgens hetzelfde *scenario* gebeurd, met eerst onderaan de gele zavel, in brokken, daarna meer gemengde grond dat in kleinere brokken is verbrijzeld geworden; het is eveneens duidelijk dat regelmatig deze lagen vertrappeld zijn. Tenslotte komen bovenaan de meer humusrijke lagen voor. Hier en daar vindt men de centrale opvullingspakketten een lensje met houtskool en wat verbrand been (zoals in Ursel en in Kemzeke). In de vullingen van de gracht werden slechts weinig archaeologica aangetroffen, met uitzondering van een blauwglazen kraaltje met gele draad in glaspasta, van fragmenten van een schaalje (fig. 19) en van een *depot* bij de zuidelijke hoek. In dit laatste geval denken wij te mogen spreken van een werkelijk cultisch depot. Inderdaad, de verschillende potten, waaronder 2 intacte en grote scherven van een 4-tal andere (fig. 20), lagen op een vrij dik pakket met houtskool (26) en enkele spikkeltjes verbrand been. Voorlopig kan men dit aardewerk, alsook de opvulling van het hele monument, in het midden La Tène-periode plaatsen (3de eeuw vóór Christus). Opmerkelijk was dat binnenin het monument slechts weinig sporen zijn aangetroffen; twee palenrijen die evenwijdig aan de gracht verlopen, in de zuidoostelijke hoek en enkele graven, die

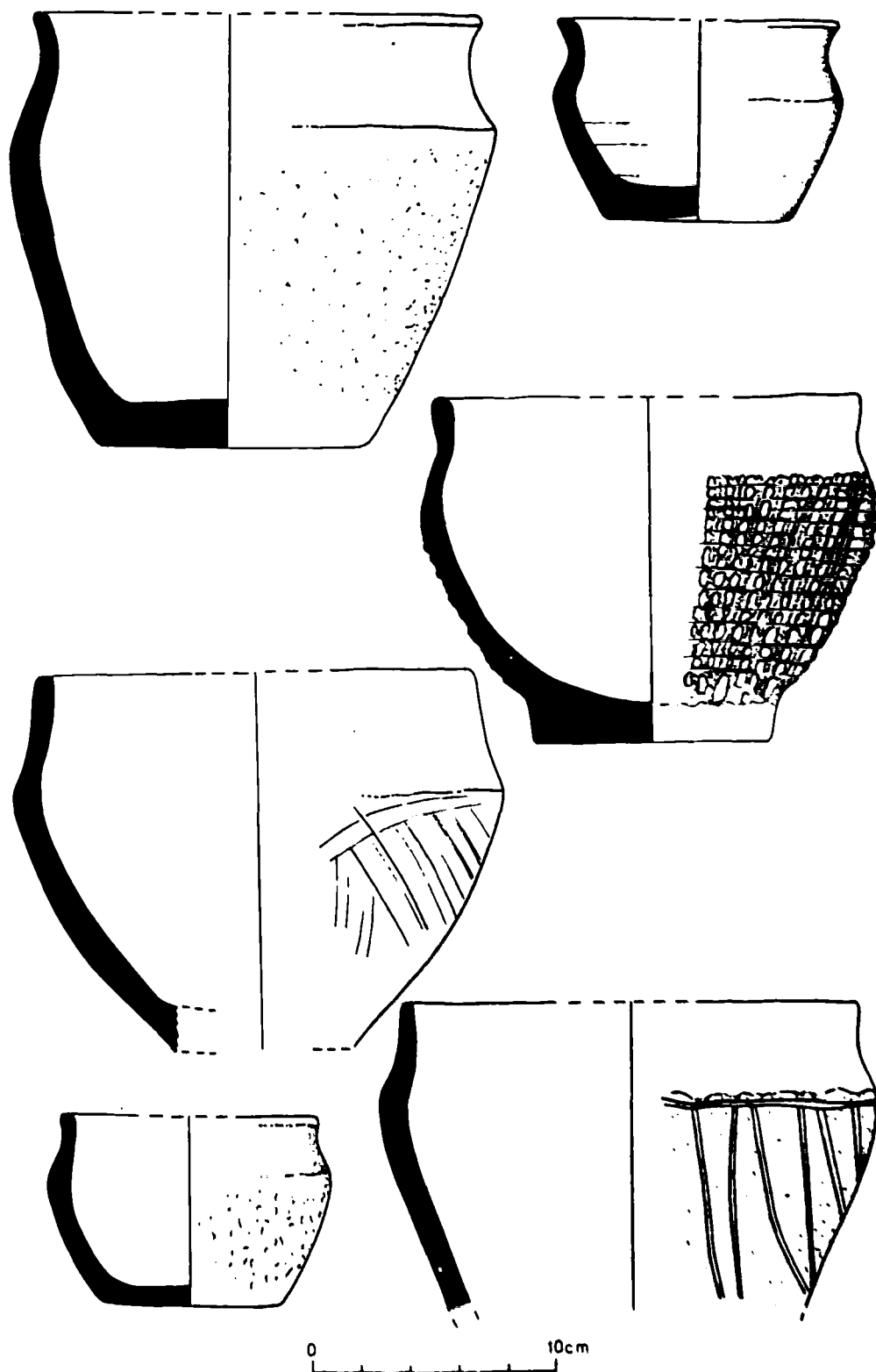

Fig. 20 : Aalter-Woestijne. Aardewerk uit het depot van het ijzertijd monument. Sch. 1-3
(Tek. J. Angemert)

bijzonder slecht bewaard zijn en misschien jonger zijn, zijn de enige elementen waarover men gewag kan maken.

De aanwezigheid van deze twee palenrijen, die noch als een gebouw kunnen worden beschouwd (de rijen liggen te dicht bij elkaar), noch als een soort brug (aan de overzijde van de gracht zijn geen palen aangetroffen, en daarenboven blijken de palen vrij ondiep gefundeerd te zijn), is op zichzelf al merkwaardig. Ook in Ussel zijn dergelijke palenrijen uit de ijzertijd aangetroffen. Hun functie is nog niet duidelijk, maar mag vermoedelijk wel in de sacrale sfeer gezocht worden (zie verder).

4. De Romeinse weg

Enige tijd na het definitief opgeven van het monument werd juist ten noorden een weg aangelegd : deze aarden weg is zowat 6,5 m breed en begrensd door (perceels-) greppeltjes; tientallen karresporen werden vastgesteld (fig. 21-23). Het weinige materiaal dat in de weg werd aangetroffen laat geen twijfel toe over de datering in de Romeinse periode. Sedert enkele jaren zijn in de provincies Oost- en West-Vlaanderen verschillende stukken van aarden wegen uit de Romeinse tijd

Fig. 21 : Aalter-Woestijne. De Romeinse weg zoals die zich aftekende onder de ploeglaag. Links en rechts zijn de grachtjes reeds zichtbaar.

Fig. 22 : Aalter-Woestijne. Op een iets dieper niveau van het onderzoek zijn de karresporen duidelijk zichtbaar.

Fig. 23 : Aalter-Woestijne. De Romeinse weg nadat de karresporen volledig zijn uitgegraven.

aangesneden; sommige waren duidelijk slechts lokale verbindingswegen, maar de breedte van de weg in Aalter zou er kunnen op wijzen dat deze belangrijker is. Misschien verbond deze weg Brugge en Gent in de Romeinse tijd.

B. Aalter en Ursel in de metaaltijden

1. Het tweede millennium voor onze jaartelling

Uit de opgravingen van Ursel komen voor het eerst in het gebied duidelijke sporen aan het licht uit de overgangsfase tussen het laat-neolithicum en de vroege bronstijd. Ze zijn nog bijzonder weinig talrijk en schaars, maar het is duidelijk dat een uitbreiding van het opgravingsareaal nieuwe gegevens aan het licht zou moeten brengen.

We merken op dat de *archaeologica* gevonden zijn in de onmiddellijke nabijheid van een grote, natte depressie enerzijds en van een drogere, hoger gelegen zandrug anderzijds. Uit de pollenspectrum blijkt duidelijk dat de *nederzetting* (27) zich in een bosrijk milieu bevond maar dat enkele akkertjes zich in de onmiddellijke omgeving moeten bevinden.

De grafheuvels van Ursel en Aalter staan niet alleen; dank zij luchtfotografische prospecties is gebleken dat het Meetjesland werkelijk bezaaid ligt met dergelijke grafheuvels. Uit de enkele grafheuvels die volledig of gedeeltelijk zijn opgegraven blijkt dat deze in de vroege en/of de midden bronstijd zijn opgetrokken. De opgraving van Ursel heeft deze chronologie volledig bevestigd, maar heeft er als interessant element aan toegevoegd dat het heuvellichaam gedurende eeuwen in het landschap zichtbaar is gebleven. Hierdoor kan men zich een landschap inbeelden waarin (een gedeelte van) de grafheuvels lang na hun oprichting nog merkbaar waren. De vondst van enkele scherven van een *Hilversum-urne* wijzen op de verwantschap tussen onze grafheuvels en deze uit Zuid-Engeland en Noord-Frankrijk.

De grafheuvel van Ursel blijkt aangelegd te zijn in een vrij bosrijk, maar open milieu, waarin de hazelaar zich speciaal kan laten gelden. Heide neemt ook uitbreiding.

Ursel heeft nog aangetoond dat zelfs bijna 2.000 jaar na de oprichting van de grafheuvel men nog belang hechtte aan het monument : men heeft hem niet volledig genivelleerd, maar heeft errond een ander, vierkant monument aangelegd, alsof men de plaats wou beschermen van schending of heiligschennis.

De enkele elementen die door de opgravingen van Ursel en Aalter aan het licht zijn gekomen vullen gaten in onze kennis op, maar stellen ongetwijfeld evenveel problemen. Het is dus duidelijk dat verder onderzoek zeer wenselijk zou zijn.

2. Het laatste millennium vóór onze jaartelling

De late bronstijd (-1100/1000 tot -750) ontbreekt bijna helemaal in beide opgravingen. In het geval van Ursel kan men slechts melding maken van enkele scherfjes in de jongste vullingen van de cirkelvormige gracht : ze wijzen er o.i. op dat in die periode het monument nog bezocht is geweest. Over de nederzettingen of de grafvelden van die periode kan men zich geenszins uitspreken. Voor Aalter kan men dan verwijzen naar het grafveld uit de late bronstijd, dat zich iets meer zuidwaarts, bij Oostergem, bevond. Een twintigtal graven werden er aangetroffen, maar de grenzen van het grafveld zijn nooit met zekerheid gevonden.

Voor de late ijzertijd (-450 tot -50) is de informatie veel rijker. Ze is van tweemaal aard : monumenten met vermoedelijk een culturele betekenis enerzijds en graven anderzijds.

In Ursel zijn verschillende vierhoekige monumenten aangetroffen. Eén ervan valt door zijn lokalisatie op : het is aangelegd rond een bijna tweeduizend jaar oude grafheuvel, alsof de mensen uit de ijzertijd nog bewust waren van de betekenis van heuveltjes die nog in het landschap waren bewaard. Zoals uit het plan blijkt maakt dit vierkant monument deel uit van een groter geheel, waarvan men de volledige vorm nog niet kent. Het is dus nog veel te vroeg om definitieve uitspraken te vellen over precieze functie en datering.

De monumenten die juist ten noorden van de grafheuvel zijn aangelegd herinneren aan het monument van Aalter. Hun grote afmetingen, hun rechthoekig plattegrond, hun vrij brede gracht met vlakke bodem, hun vulling - zeer snel na het uitgraven en met een scenario waarbij eerst de gele zavel en dan de donkere humusrijke aarde in de gracht werd gegooid - hun palenzetting in één van de hoeken wijzen erop dat men hier te maken heeft met gelijkaardige en merkwaardige structuren. In Kemzeke is nog een ander dergelijk monument opgegraven in 1988 (28). Chronologisch lijken ze - in afwachting van ¹⁴C-dateringen - tot in de midden La Tène-periode (3de eeuw vóór onze jaartelling) op te klimmen.

Men kan zich natuurlijk afvragen wat er binnenin deze monumenten gebeurde, maar daar heeft men het gissen naar. Vermoedelijk werd daar één of andere ceremonie gehouden. Misschien kan het depot van Aalter - met houtskool, enkele verbrande en niet-verbrande potten en wat verbrand been - daarmee in verband worden gebracht. De op een rij geplaatste palen, die duidelijk geen onderdeel zijn van een constructie, waren misschien wel cultuspalen. Ook de aanwezigheid van een grote boom blijkt niet toevallig te zijn. In Nederland en in de Belgische Kempen zijn enigszins gelijkaardige monumenten aangetroffen. Ze dateren wel uit de Romeinse tijd, maar zouden wel door prehistorische voorbeelden kunnen zijn voorafgegaan. Ze kenmerken zich ook door het vrij rijk archeologisch materiaal dat erin gevonden wordt. Volgens de Nederlandse archeologen zou het hier om rurale cultusplaatsen gaan (29). Ook in Noord-Frankrijk zijn voor de late ijzertijd vrij grote rechthoekige

monumenten gekend. Kenmerkend is hier echter dat de grachten letterlijk vol zitten met archeologisch materiaal (ijzeren wapens, dierenbeenderen, menselijke beenderen e.d.m.) en dat ze meestal tot in de Romeinse tijd doorlopen; ze worden dan dikwijls *vervangen* door een stenen tempel (30).

De opgravingen van Aalter en Ursel hebben ook bijzonder interessante gegevens opgeleverd over de grafrituelen. Ze passen tevens heel mooi in het evolutie van funeraire praktijken van de late bronstijd tot in de Romeinse periode (31).

Zo kan men nu stellen dat in onze gewesten de verbranding van de dode sedert ten minste 1.100 vóór onze jaartelling, van de eerste urnenvelden zoals b.v. dat van Aalter-Oostergem, vrij algemeen is verspreid tot ver in de Gallo-Romeinse periode, zoals b.v. in Ursel-Konijntje, maar dat er wel verschillen zijn in het grafritueel. In de late bronstijd en de vroege ijzertijd vormen beenderpakgraven en urnengraven de overgrote meerderheid, zonder dat men gewag kan maken van uitgesproken socio-economische verschillen of van geslachtsdifferentiatie. Enkele gegevens uit het begin van de vroege ijzertijd zouden echter wel op differentiatie kunnen wijzen. Voor het begin van de late ijzertijd zijn algemene uitspraken nog uit den boze, maar naar het einde van deze periode toe treffen we geen urnengraven meer aan, hoewel algemeen bekeken dezelfde grote variëteit als vroeger aangetroffen wordt. Beenderpakgraven zijn nog duidelijk in de meerderheid en brandrestengraven komen eveneens zeer veelvuldig voor. De grafkuil bestaat nog steeds uit een vormeloze, meestal vrij kleine kuil, maar dikwijls wordt de dode met (ijzeren) mantelspelden en eventueel riemgarnituur op de brandstapel geplaatst. Met de komst van de Romeinen stellen we vast dat de grafkuil nu een uitgesproken rechthoekige vorm heeft en dat de brandrestengraven bijna exclusief voorkomen. In het prille begin van de Romeinse periode worden nog ijzeren mantelspelden meegegeven, maar zodra de romanisering van onze gewesten echt doorgevoerd is, wordt ijzer door brons vervangen.

Verder onderzoek zal echter wel nog moeten uitmaken of deze algemene tendensen juist geschetst zijn.

BESLUIT

De opgravingen van Ursel en Aalter hebben enkele nieuwe aspecten van de metaaltijden in onze gewesten op sprekende wijze aan het licht gebracht. Vooral de funeraire en rituele wereld van onze voorouders is hierdoor belicht geworden. Totaal onverwachte gegevens waren de elementen van bewoning uit het laat-neolithicum/vroege bronstijd.

De samenwerking met partnerwetenschappen (¹⁴C-dateringen, palynologie, onderzoek van houtsoorten, bodemkunde, antropologie) verbreedt ongetwijfeld ons beeld van de metaaltijden in onze gewesten.

Het leidt geen twijfel dat beide vindplaatsen, samen met de talloze vindplaatsen die ons door luchtfotografische prospecties van J. Semey zijn gekend, ons in de komende jaren nog veel nieuwe gegevens zullen bieden en dus ons kennis van de metaaltijden vernieuwend en blijvend zullen beïnvloeden.

Jean BOURGEOIS & Johan ROMMELAERE
Seminarie voor Archeologie
Blandijnberg 2 - 9000 Gent

VOETNOTEN

- (1) Zie bv. S.J. DE LAET, *La Belgique d'avant les Romains*, Wetteren, 1982, p. 528-530 voor het grafveld van Oostergem en p. 654 voor de late ijzertijd (Houtem en Ekenakker).
- (2) S.J. DE LAET, J. A.E. NENQUIN & P. SPITAELS, *Het urnenveld van Aalter-Oostergem*, in Oudheidkundige Opgravingen en Vondsten in Oost-Vlaanderen, Cultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen, 1955, (1960), II, pp. 8-38.
- (3) S.J. DE LAET, A. VAN DOORSELAER & M. DESITTERE, *Bronzen bijl gevonden te Aalter-Houtem*, in Oudheidkundige Opgravingen en Vondsten in Oost-Vlaanderen, Vierde Reeks, Cultureel Jaarboek voor de provincie Oost-Vlaanderen, 1965, (1967), pp. 7-9 en M. DESITTERE, *Haches du type d'Arreton en Belgique*, in *Helinium*, jg. XIII (1973), pp. 65-70.
- (4) S.J. DE LAET & . VAN DOORSELAER, *Nieuwe Oudheidkundige vondsten te Aalter*, in Oudheidkundige Opgravingen en Vondsten in Oost-Vlaanderen, VII, Cultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen, Bijdrage, Nieuwe reeks, nr. 2 (1976), pp. 11-15 en S.J. DE LAET, *Chenet celtique à tête du bélier trouvé à Aalter (Flandre orientale)*, in *Helinium*, jg. XV (1975), pp. 43-50.
- (5) Sedert 1984 loopt op het Seminarie voor Archeologie van de Rijksuniversiteit Gent een project "Luchtfotografie" dat gefinancierd wordt door kredieten van het Nationaal Fonds voor het Wetenschappelijk Onderzoek. Voor literatuur verwijzen wij naar : J. VANMOERKERKE, J. SEMEY & J. BOURGEOIS, *Prospection aérienne en Flandre*, in *Archeologia*, nr. 223 (1988), pp. 28-39, IDEM, *Some aspects and results of aerial surveying and archaeological air photography in East-Flanders*, in Ch. LEVA (ed.), *Aerial Photography and Geophysical Prospection in Archaeology. Proceedings of the Second International Symposium*, Brussels 8 - XI - 1986, (1990), pp. 235-248 en IDEM, *Archeologie en luchtfotografie in Binnen-Vlaanderen, meer dan 15 jaar onderzoek*, in *VOBOV-Info*, nrs. 38-40 (1990), pp. 7-14.
- (6) Opgraving J. VANMOERKERKE & J. SEMEY, 1988.
- (7) J. SEMEY, A. DELCOURT, F. PARMENTIER & J. ROMMELAERE, *Adegem (Maldegem, O.-VI.) : waterputten*, in *Archeologie*, 1987-2, pp. 153-154.
- (8) H. THOEN, *The Roman fortified Site at Maldegem. 1986. Excavation Report*, Gent, 1988 (= *Scholae Archaeologicae*, 9).
H. THOEN & N. VANDERMOERE, *The Roman fortified Site at Maldegem (East Flanders). 1984 Excavation Report*, Gent, 1985 (= *Scholae Archaeologicae*, 2).
H. THOEN & N. VANDERMOERE, *The Roman fortified Site at Maldegem (East Flanders). 1985 Excavation Report*, Gent, 1986 (= *Scholae Archaeologicae*, 6).
- (9) Voor een overzicht van de metaaltijden in de provincie verwijzen wij naar : L. BAUTERS, J. BOURGEOIS, P. DE MEESTER & G. DE MUI DER, *De metaaltijden in de provincie Oost-Vlaanderen, een blik op 25 jaar onderzoek*, in *VOBOV-Info*, nrs. 38-40, (1990), pp. 38-54.

- (10) De opgravingen werden mogelijk gemaakt dank zij de bereidwillige medewerking van Mevrouw S. Bruggheeman, de familie A. Pille en de familie G. Wille; de materiële steun bij de opgravingen kwam van het Gemeentebestuur van de gemeente Knesselare. De opgravingen werden gefinancierd door kredieten van de Rijksuniversiteit Gent en van het Nationaal Fonds voor het Wetenschappelijk Onderzoek.
- (11) J. BUNGENEERS, A. DELCOURT & J. ROMMELAERE, 1987, *Excavations at Ursel (East Flanders) 1985-1986, Prehistoric occupation and Roman cemetery*, Gent, 1987, (= *Scholae Archaeologicae*, 7).
- (12) Er moet benadrukt worden dat de grafheuvel als dusdanig niet meer aanwezig is. Erosie en intensieve landbouw in de laatste millennia hebben het terrein volledig genivelleerd. De aanwezigheid van een grafheuvel wordt wel aangetoond door een reeks gegevens waarover wij hier niet willen uitweiden. Zie hierover J. BOURGEOIS, J. SEMEY & J. VANMOERKERKE, *Ursel. Rapport provisoire des fouilles 1986-1987. Tombelle de l'âge du bronze et monuments avec nécropole de l'âge du fer*, Gent, 1989, p. 42, (= *Scholae Archaeologicae*, 11).
- (13) IRPA 818 A & B, 3.620 ± 46 BP. Voor meer details verwijzen wij naar M. VAN STRYDONCK, *Datations radiométriques du site d'Ursel (arr. de Gent, prov. de Flandre orientale). Tombelle de l'âge du bronze et nécropole de l'âge du fer*, in J. BOURGEOIS, J. SEMEY & J. VANMOERKERKE, *Ursel. Rapport provisoire...*, pp. 69-76.
- (14) Zie J. HEIM, *Première contribution à l'étude du paléoenvironnement d'une tombelle de l'âge du bronze, située à Ursel (arr. de Gent, prov. de Flandre orientale)*, in J. BOURGEOIS, J. SEMEY & J. VAN MOERKERKE, *Ursel. Rapport provisoire...*, pp. 63-68.
- (15) IRPA 819 : 2.495 ± 41 BP.
- (16) Er moet benadrukt worden dat de boom als dusdanig niet meer zichtbaar is. Alleen de sporen achtergelaten door de door wind omgewaaide boom - iets wat in het voorjaar '90 in ons land bijzonder duidelijk werd geïllustreerd - zijn zichtbaar. De grootte van de windval geeft enige informatie over de grootte van de boom zelf.
- (17) Het betreft hier nog onuitgegeven informatie die door J. Heim werd ingezameld tijdens de opgravingscampagne 1989.
- (18) Enkele ^{14}C -dateringen (IRPA 820, 821, 822 & 823) bevestigen deze chronologie. Zie VAN STRYDONCK, *a.w.*
- (19) De dode wordt op de brandstapel gelegd. Naast de gewone kledij draagt hij, in het geval van Ursel-Rozestraat althans, één of twee mantelspelden in ijzer. Op de brandstapel zelf worden één of meerdere recipiënten in aardewerk geplaatst, met erin vermoedelijk voedsel en drank voor de reis naar het hiernamaals. Deze mantelspelden en potten vinden wij verbrand terug in het graf. Na de verbranding kan er met de brandresten heel wat gebeuren, zoals we te Ursel hebben vastgesteld. Men kan de gewassen beenderen in een urne plaatsen (*urnengraf*, 1 voorbeeld), in een stoffen of lederen doek (*beenderpakgraf*, 16 gevallen), men kan de urne vullen met alle resten van de brandstapel (asse, been, verbrande scherven) (*brandafvalgraf*, 2 voorbeelden), men kan ook op het beenderpak reten van de brandstapel gooien (*brandrestengraf van het type Destelbergen*, naar het grafveld waar dit eerst werd vastgesteld, 18 voorbeelden), of men kan tenslotte alle resten van de brandstapel, zonder de beenderen eruit te selecteren, in de kuil neerleggen (*brandrestengraf*, 20 gevallen). In enkele gevallen werd te Ursel vastgesteld dat de resten van de brandstapel niet in een kuil werden gegooid, maar dat ze in de gracht zelf werden uitgestrooid (*uitgestrooid graf*, 2 voorbeelden zouden in die richting kunnen wijzen). Deze zeer grote variëteit aan grafrituelen is niet uitzonderlijk : reeds in de voorgaande periodes stelt men deze vast.
Opmerkelijk is de evolutie van de grafrituelen naar de Romeinse periode : het typisch Gallo-Romeins brandrestengraf verschijnt. De jongste graven van Ursel-Rozestraat en alle graven van Ursel-Konijntje behoren tot dit laatste type. Het *Gallo-Romeins brandrestengraf* komt heel frequent voor in het gebied van de Schelde-/Leievallei en in de streek ten noorden hiervan. Hier wordt de grafkuil op een andere plaats dan de brandstapel aangelegd. De brandstapelresten, bestaande uit houtskool, verbrande beenderen en bijgaven, worden willekeurig in de kuil gestort. Vaak worden nog grafgiften als b.v. aardewerk, mantelspelden, glaswerk e.d. op de crematieresten of in een nisje geplaatst (zie hierover A. VAN DOORSELAER & M. ROGGE, *Continuité d'un rite funéraire spécifique dans la vallée de l'Escaut de l'âge du fer au haut moyen âge*, in *Mélanges d'Archéologie nationale offerts au R.P. André Wankenne s.j. pour son 75e anniversaire*, Les Etudes Classiques, jg. LIII (1985), pp. 153-170.
- (20) Onderzoek naar de houtsoorten die op de brandstapel werden gebruikt, op basis van het houtskool leverde bijzonder interessante resultaten op (niet uitgegeven onderzoek door Hans Steenhoudt, K.U.L.). Hieruit blijkt dat vooral eik en els gebruikt werden, al ontbreken populier

- en wilg ook niet. Ook heeft men vastgesteld dat hoogstwaarschijnlijk één (of meer) bomen uit de omgeving geveld werden voor de brandstapel. Het gebruikte hout was nat verbrand.
- (21) E. VAN VOOREN, *De opgravingen op Woestijne te Aalter*, in *Land van de Woestijne*, jg. 5 (1982), nr. 2, pp. 3-7.
 - (22) Wij willen van de gelegenheid gebruik maken om de familie Marc Sucaet en het Gemeentebestuur van de gemeente Aalter te bedanken voor de bereidwillige medewerking.
 - (23) Het houtskool is voor ^{14}C -datering naar het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium gestuurd. De resultaten worden einde 1991 verwacht.
 - (24) Ook hier steunen de vermelde gegevens op nog niet gepubliceerd onderzoek van J. Heim.
 - (25) De resultaten van dit onderzoek zijn gekend : KIK 45 - UtC 1350 : 2280 ± 50 BP, wat omgezet in gecalibreerde dateringen ergens tussen 400 en 200 vóór onze jaartelling is.
 - (26) Onderzoek van de houtskoolfragmentjes liet toe de gebruikte houtsoort te determineren (onuitgegeven onderzoek H. Steenhout, K.U.L.) : het betreft els en es.
 - (27) We gebruiken hier de term "nederzetting" in zijn breedste betekenis. Op basis van de tot nog toe behaalde resultaten kan niet uitgemaakt worden of het om een echte nederzetting gaat, met bewoning van vrij permanent karakter, dan wel om een occasionele occupatie van het terrein.
 - (28) J. BOURGEOIS, *Enclos et nécropole du second âge du fer à Kemzeke (Stekene, Flandre orientale)*. *Rapport provisoire des fouilles 1988*, Gent, 1991, 41 p. (= *Scholae Archaeologicae*, 12).
 - (29) J. SLOFSTRA & W. VAN DER SANDEN, *Rurale cultusplaatsen uit de Romeinse tijd in het Maas-Demer-Scheldegebied*, in *Analecta Praehistorica Leidensia*, jg. 20 (1987), pp. 125-168.
 - (30) J.L. BRUNAU, *Les Gaulois. Sanctuaires et rites*, Paris, 1986, pp. 142-147.
 - (31) Zie hierover J. BOURGEOIS, *Grafituelen in de ijzertijd in de provincie Oost-Vlaanderen. Nieuwe gegevens uit de opgravingen van Ursel en Kemzeke*, Actes du 3e congrès de l'Association des cercles francophones d'histoire et d'archéologie de Belgique, XLVIIe Congrès van de Federatie van Kringen door Oudheidkunde en Geschiedenis van België, 18-21 augustus 1988, Namur, 1990, pp. 79-92.

ONDERWIJS EN GELETTERDHEID TE BELLEM (ca. 1800-1842)

INLEIDING

Aan het onderwijs te Bellem werd tot heden slechts één bijdrage gewijd, dan nog beperkt tot de schoolstrijd van 1879-1884 (1).

Over de situatie in de buurgemeenten en zelfs het gehele Meetjesland zijn we niet veel beter ingelicht : hooguit via een twintigtal titels. Er bestaan weliswaar reeds een aantal goede dorpsmonografieën waarin dit onderwerp, doorgaans samen met de geletterdheid, aan bod komt, maar toch blijken de eerste vijftig jaar na de Franse revolutie bij enkele nogal stiefmoederlijk behandeld. De oorzaak schuilt voornamelijk in de vroeger moeilijke toegankelijkheid van enkele archiefbestanden.

Over het onderwijs te Bellem vóór de wet op het lager onderwijs van 1842 hebben we in de gemeentelijke archiefbescheiden niet veel bij elkaar kunnen sprokkelen, tenzij over de gezondheidstoestand van een onderwijzer. Dit is deels te wijten aan het schaarse lokale bronnenbestand vóór 1830. Maar dankzij de vrij rijke provinciale archieffondsen en de raadpleging van de bronnenpublicatie *Bestuurlijk Memoriaal* lukte het ons toch nog heel wat te achterhalen. Ondanks dat tamelijk sterk doorgedreven onderzoek blijven er niettemin enkele onopgehelderde punten.

In eerste instantie bekijken we de lokale onderwijssituatie, de onderwijzers en de rol van de verschillende overheden en daarna peilen we naar de geletterdheid en een eventuele correlatie met het eerste thema.

A. Onderwijs en onderwijzers

Over het onderwijs en het schoolbezoek op het platteland aan het einde van de 18de eeuw (Oostenrijkse tijd) hoeven we ons niet veel voor te stellen. Inzake geletterdheid van de bevolking was er een algemene achteruitgang vast te stellen. De onderwijzer was weliswaar nog een essentieel iemand in nagenoeg alle dorpen, maar we moeten het schoolmeestersambt toen vooral als een kerkelijke bediening beschouwen, dit ondermeer door het hoge aantal priesters en kosters dat onderwijs verstrekte (2).

Bij het begin van de Franse tijd kreeg de Bellemnaar Dominique Joseph De Langhe een betalingsmandaat voor zijn onderwijsactiviteiten gedurende 1795 en 1797. Hij was tevens koster en luidde onder andere de "*triomp clocken*" (3). Of ook te Bellem treffen we een zeer klassieke toestand inzake onderwijs aan bij de inval van de

Fransen. Mogelijks waren er ook nog andere onderwijzers, want in 1791-1792 waren Philippe De Langhe en Jan Van Necke de Bellemse "*geadmitteerde schoolmeesters*" (4).

1. De Franse tijd

Op 1 oktober 1795 werden de Belgische gewesten bij Frankrijk ingelijfd. De nieuwe staatsorganisatie werd daarbij op een totaal andere leest geschoeid dan voorheen. De Franse republikeinen streefden naar een centrale staat met een uniforme wetgeving. Ze waren er tevens van overtuigd dat hun idealen slechts konden zegevieren indien iedereen tot de ideologie van de Franse revolutie werd opgeleid. Het onderwijs leek hiervoor het middel bij uitstek.

De eerste jaren na de revolutie stond het onderwijs vaak in de kijker. Tegenstand en mislukkingen deden echter de activiteiten na 1800 wegebben, zodat het in de vroegere malaise herviel.

De wet van 3 *brumaire IV* (25 oktober 1795) werd op 7 *pluviôse V* (26 januari 1797) in de aangehechte departementen van kracht. Deze wet voorzag in de oprichting van één of meerdere lagere scholen in elk bestuurlijk kanton en een "*école centrale*" in de hoofdplaats van elk departement. Er werd verder in elk departement een "*jury d'instruction*" opgericht, ondermeer belast met het examineren van de kandidaat-onderwijzers. Enkel de geslaagden kwamen in aanmerking voor een officiële benoeming. Tijdens de Franse tijd maakte men trouwens een scherp onderscheid tussen openbare (met zekere steun van de overheid) en bijzondere scholen (met de schoolgelden als enige werkingsmiddelen).

De invoering van de wet van 3 *brumaire IV* verliep in het Schelvedepartement niet zo vlot (4). In het kanton Nevele (waartoe Bellem behoorde) verwaarloosde men blijkbaar in het jaar VI de enquête in verband met het onderwijs in te vullen, alsook het doen van visites met onder andere het nazicht op het onderhoud van de *decade* tot doel (5).

Toch vernemen we dat elke gemeente één of twee "*maître d'école*" heeft "*qui sont très peu instruit, et qui apprennent un peu à lire et écrire aux enfans qu'on appelle les coureurs*". Al met al een weinig schitterende situatie. Er bleken tevens slechts twee personen zich aan te bieden om "*instituteur*" (let op de terminologie) te worden (7). Op de vraag naar het talent, de moraliteit en het *civisme* van de leerkrachten antwoordt de "*Commissaire du Directoire exécutif*" Seriacop dat hij ze niet persoonlijk kent en dus geen inlichtingen kan verstrekken. Toch deelt hij in een niet zo best Frans wat mee in algemene bewoordingen : "*Cependant je crois que ceux qui se trouvent n'ont pas les talents nécessaires ils ne savent qu'à peine mettre leur nom et quand au civisme et moralité je pense qu'ils ne professent point ces principes je le juge citoyen commissaire parce que généralement les habitants de ce canton sont plus ou moins des ignorans*" (8).

In het jaar VII houdt de overheid opnieuw een enquête, met het doel de "*écoles primaires*" nu definitief te organiseren en vooral "*le sort*" van de onderwijzers te verbeteren. In het kanton Nevele was er geen enkele "*instituteur primaire*". De lokale bewindslui achtten er vier noodzakelijk, namelijk te Nevele zelf en verder te Lotenhulle, Drongen en Lovendegem (9). Meer bijzonderheden en de verdere afloop van deze zaak zijn ons momenteel niet bekend.

In het jaar VIII hielden de kantonale besturen op te bestaan en de gemeenten kregen meer bevoegdheid. Ook inzake onderwijs werd vanaf het jaar X - meer bepaald 1 mei 1802 - meer gedecentraliseerd (10).

Intussen hadden de Bellemse "*maire*" en de gemeenteraad D.J. De Langhe als hun onderwijzer en bediende van de "*mairie*" gekozen. De kandidaat was reeds schoolmeester en de lokale overheid beschreef hem als een "*jeune homme de bonne conduite et d'une probité ici généralement reconnue, et dans lequel nous avons cru trouver la capacité et les qualités requises*". Er was geen gemeentelijk gebouw beschikbaar, maar men wou hem 150 fr. geven voor "*l'éducation des pauvres élèves*", de huur en zijn werk. Er leek hen niemand anders hiertoe bekwaam.

Een korte passus over de familie De Langhe lijkt me hier volkomen op haar plaats (zie ook de bijlage). Het gaat hier om dezelfde Dominique Joseph die we in 1795 reeds als onderwijzer ontmoetten. Hij volgde zijn broer Philippe Eugène op, die op 16 september 1796 als schoolmeester "*van eene tairende sieckte*" overleed. Ze waren zonen van Jan Augustin, zelf ook een tiental jaar schoolmeester. Diens broer, Philippe Eugène, was lange tijd koster en organist te Bellem, alsook enkele jaren schoolmeester, later baljuw en notaris en bij de aanvang van de Franse tijd enkele jaren *agent municipal*. Hun vader cumuleerde ook al deze *postjes* en vertegenwoordigde eveneens als baljuw het gezag van de heer. Het wekt bijgevolg geen verwondering dat een lid van deze aanzienlijke familie de betrekking van onderwijzer kreeg toebedeeld. Bedenken we daarenboven dat de zoon van Philippe Eugène, Jean Zaché Louis, toen onderpastoor was te Bellem (11). Of de greep van de Kerk en de oude machthebbers op het onderwijs (en de nieuwe maatschappelijke ordening) is overduidelijk. De Franse revolutie had hierin weinig of niets veranderd.

Een officiële aanstelling als onderwijzer kon echter niet zolang hij niet slaagde in een examen voor een "*jury d'instruction publique*". De prefect oordeelde dat de gemeente volkrijk genoeg was voor een lagere school en vroeg dan ook dat De Langhe zich liet examineren en zich zou kandidaat stellen voor die plaats. Hij mocht wel geen wedde ontvangen als onderwijzer, enkel een vergoeding voor logement. De 150 fr. voor indemniteit en wedde als bediende leek hem ruim voldoende (12).

D. De Langhe deed op 15 messidor IX (4 juli 1801) examen "*sur les principes de la langue française et flamande*", alsook rekenen, schrijven en lezen. Hij slaagde en werd bekwaam bevonden onderwijs te geven en de correspondentie in de twee talen

af te handelen. De prefect benoemde hem op 23 messidor, waarna hij nog de eed van trouw aan de grondwet moest afleggen in de handen van de burgemeester (13).

Er blijkt dus dat de Bellemse overheid bereid was het onderwijs op een ietsje hoger peil te tillen en niet alles aan het particulier initiatief over te laten. Zij voorzag - theoretisch althans - ook in onderwijs voor arme kinderen. Het niveau van de leerkracht was hoogstwaarschijnlijk heel wat hoger dan bij de doorsnee plattelandsonderwijzer en zeker dan bij de particuliere schoolmeesters. Tijdens de rest van de Franse periode vernemen we trouwens niets meer over dergelijke personen te Bellem, alhoewel er mogelijkheden nog waren (zie verder).

In de volgende jaren worden we af en toe ingelicht over de aard van het verstrekte onderwijs - in zeer algemene bewoordingen - en het bijwonen van de openbare school. In het jaar X leerden de leerlingen lezen, schrijven en de beginselen van de cijferkunst. Het aantal scholieren lag beneden de 40 (14). Een enquête van het daaropvolgende jaar (15) verschaft ons meer informatie. Het aantal leerlingen bedroeg in de winter 60 en tijdens de zomermaanden daalde dit tot 25. De groep bestond voor 2/3 uit jongens. In 1807 telde de school een 50-tal externen, zowel jongens als meisjes. Uit deze cijfers kunnen we enkele zaken afleiden :

- een deel der onderwezen kinderen moest in de oogstperiode werken;
- slechts een minderheid van de 6-13-jarige kinderen kreeg onderwijs : ca. 1 op 4;
- er werd minder aandacht besteed aan de opleiding van meisjes dan van jongens.

Inzake een onderzoek naar kinderarbeid te Bellem kwamen we tot dezelfde conclusies (16).

Het schoolgeld bedroeg 45 en 63c, respectievelijk om te leren lezen en schrijven. De onderwijzer schonk ook aandacht aan "*le calcul décimal et nouvelles dénominations des poids et mesures*" en alles wat hem nuttig leek voor de leerlingen. Voor een plattelandsschooltje was dit meer dan behoorlijk. Ook de Bellemse overheid oordeelde er zo over : "*Il a la capacité requise pour un maître d'école et même plus qu'il n'en faut à la campagne*" (17). Diezelfde bestuurders waren tevens de mening toegedaan dat de school "*d'une utilité indispensable*" was, wat goed begrijpelijk is, daar er geen particuliere instellingen bestonden (18) en de vermoedelijke verdere onderrichting in de oude waarden. De school voldeed eveneens voor de inwoners, terwijl de leerkracht zich inspande om de logementskosten te beperken. Voor het jaar XI zou men slechts 24 van de voorziene 150 fr. moeten spenderen. De volgende jaren steeg dit bedrag tot 50 fr. om op dit peil te stagneren tot het einde van de Franse tijd (19). In 1809 bedroeg het totale schoolgeld 90 fr. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat de gemeente opmerkte dat dit beroep "*trop peu payé*" was (20). Zelfs een onderbetaalde bediende als de veldwachter genoot een hogere beloning.

Over de laatste jaren van de Franse periode valt er weinig te zeggen. Wel werd op 17 maart 1808 het onderwijs gecentraliseerd in de *Keizerlijke Universiteit*. Napoleon zelf werd de *Grootmeester* ervan. Vanaf 15 november 1811 lag zelfs het benoemingsrecht van onderwijzers in zijn handen. Het onderwijs zelf kreeg een

ondergeschikte betekenis : de klemtoon lag op centralisatie, staatscontrole over het gehele onderwijs en opvoeding tot trouw aan de keizerlijke dynastie (21). Voor Bellem veranderde er weinig of niets aan de bestaande toestand. Dominique J. De Langhe antwoordde, als lager onderwijzer, ja op de vraag of hij wenste deel uit te maken van de Keizerlijke Universiteit en de opgelegde verplichtingen na te komen (22). We konden niet terugvinden of hij een toelating verwierf (23), maar blijkbaar kon hij gewoon zijn werk verder zetten.

We kunnen besluiten dat het Bellemse bestuur tijdens de Franse tijd een zekere inspanning deed om degelijk onderwijs te verstrekken door een officiële onderwijzer te benoemen en hem een kleine vergoeding toe te kennen. Uit de rapporten blijkt zelfs dat het onderricht naar de toen gangbare normen en in vergelijking met andere gemeenten vrij goed was. Maar analoog met de rest van het platteland genoot slechts een minderheid van de kinderen het *voorrecht* school te lopen (24). Van de verspreiding van de republikeinse geest en ideologie kwam hoogstwaarschijnlijk niets in huis, gezien de banden van de onderwijzer met de geestelijkheid en de (vroegere) machthebbers.

2. De Hollandse periode

Algemeen wordt gesteld dat op het ogenblik van de vereniging van Noord en Zuid het lager onderwijs in het zuidelijk landsgedeelte in een erbarmelijke toestand verkeerde. Vooral na de terugtocht van de Fransen werd het onderwijs verwaarloosd.

In het Noorden had het onderwijs sedert 1800 een heel andere ontwikkeling doorgemaakt en door de bestaande wetten was het lager onderwijs er goed uitgebouwd. De Noordnederlandse regering hechtte een buitengewone maatschappelijke betekenis aan het onderwijs en de invoering van de schoolwet van 1806 in het Zuiden bleef haar als een ideaal voor ogen. Maar de nieuwe bestuurders begrepen dat ze met veel omzichtigheid en takt moesten te werk gaan, o.a. omwille van de godsdienst. We laten ons niet in met deze problematiek, daar we op het lokale vlak hiervan geen sporen terugvonden (25).

Tot 1817 beperkte de overheid zich tot aanmoedigende maatregelen (26). Te Bellem bleef dan ook alles bij het oude met een officiële onderwijzer en mogelijks één of meerdere particuliere schoolmeesters : "*nous avons proposé la somme de cinquante francs pour l'instituteur primaire de Langhe le seul qui exerce sa fonction d'après un titre légal*" (27). Men oordeelde trouwens dat D. De Langhe een goede onderwijzer was en dat hij alleen volstond (28).

In 1817 werd beslist om in elke provincie een *Tijdelijke Jury voor het middelbaar en lager onderwijs* op te richten. Deze jury zou de weg effenen en zo een basis leggen voor de latere invoering van meer dwingende maatregelen (29). Door het uitblijven

van algemene maatregelen vaardigden de *Gedeputeerde Staten* van Oost-Vlaanderen een provinciale ordonnantie uit, die na enige wijzigingen in een Koninklijk Besluit werd bekrachtigd (29).

In de begeleidende brief aan de gemeentebesturen lezen we o.a. : " *T laeger onderwys die aen een ieder zoo noodzakelyk is voor het dagelyks noodwendig en die moet doen ophouden de staet van verlating waer in de geringste klasse is dompelende, word in tegendeel sedert menige jaeren ganschelyk verzuymt*" en " *Maer dees gedeeltmiddel van aenmoediging [zie hoger] en was niet vergenoegend om het lager onderwys in ons provincien te doen wederopstaen van zyne vernedering. Het is alhier bykans niet, terwyl het in de noordelyke provincien gekomen is tot den hoogsten graad van volmaektheyd*" (30). Het sociale element is duidelijk.

De ordonnantie raakte de aard en het aantal scholen aan, de behuizing, de wedde en de plichten van de onderwijzers enz. Vooralsnog bleef dit dode letter te Bellem. In december 1818 meldde de Bellemse overheid dat ze geen geld had om een huis voor de onderwijzer te bouwen. Ze huurde er een aan het *Weldadigheidsbureau*, dat dan nog deels door de vroedvrouw werd bewoond. Dit was voor beide partijen voordelig: er was onderwijs en het *bureau* beschikte over meer inkomsten. Een eerste prioriteit leek het herstellen van het gebouw. Over de onderwijzer merkte het bestuur op dat hij reeds 20 jaar door "*un aide*" werd bijgestaan en dit tot algemene voldoening (31). Door het examen tijdens de Franse periode weten we dat D.J. De Langhe over de nodige capaciteiten beschikte om onderwijs te verstrekken, maar deze laatste zinsnede doet ons twifelen of hij zelf les gaf. Hij was namelijk ook secretaris en werd nog in de Franse tijd *adjoint* (vergelijkbaar met het schepenamtb) en bleef dit zeker tot in 1818. De naam en de kwalificatie van het *hulpje* zijn ons nog onbekend. Mogelijks ging het om één van de latere *examinandi*.

Vanaf de installatie van de *Tydelyke Jury* moest iedereen die onderwijs wou verstrekken een "*bewys van bevoegdheid*" bekomen. Omwille van het bijzonder grote sociale belang dat het lager onderwijs werd toegeschreven, moest de schoolmeester in de eerste plaats een opvoeder zijn. En wat was dan van meer belang dan zijn voorbeeld ? De kandidaat-onderwijzer moest om tot het examen te worden toegelaten dan ook "*drie bewys-stukken van deszelfs goed burgerlyk, zedelyk en gods-dienstig gedrag*" voorleggen. Naast "*eene proef van bekwaamheid*" inzake lezen van allerlei gedrukt en geschreven schrift, "*kennissen der scheid- en zin-teekenen en van hun gebruik*", schrijven, spelling en taalkunde, alsook rekenen en het wettig stelsel van maten en gewichten (32), volgde een ondervraging over hun "*zedelyk en godsdienstige denkwijze en beginselen*" (33).

In 1818 werd bepaald dat Bellem één school moest hebben van de derde klasse (afhankelijk van het belang en de middelen van de gemeente) (34). Aan het einde van het jaar stelden de *Gedeputeerde Staten* tevens : "*den tegenwoordigen staet van zaken in elk gemeente moet blyven bestaen tot den oogenblik dat het nieuw orde aldaer voor vast zal ingerigt zyn*" (35).

En te Bellem bleef blijkbaar alles bij het oude en pas in juni 1821 merken we dat er verandering op komst is. In de vergadering van de *Tydelyke Jury* van 1 juni werd namelijk lezing gegeven van het verzoek van een zekere Lodewijk Francies De Keyzer van Bellem om een voorlopige toelating om te onderwijzen te verkrijgen. De jury oordeelde dat er daartoe geen reden bestond, zolang hij geen examen had afgelegd (36).

Deze L.F. De Keyzer vinden we voor het eerst te Bellem in december 1813. Hij werd dan als "*apprentif*" (het Franse *apprenti* betekent leerling) bestempeld. De volgende jaren, en dit tot zeker oktober 1822, werd hij steevast als "*écrivain*" of "*schryver*" vermeld (37). Hij was dus alvast op het secretariaat het hulpje van D.J. De Langhe, en mogelijks ook in de klas.

Vermoedelijk had de *vroegere* onderwijzer De Langhe, gezien zijn andere activiteiten, geen interesse meer om zich opnieuw wettelijk in orde te stellen. Lodewijk De Keyzer legde het examen af op 7 september van hetzelfde jaar, maar slaagde niet (38). Toch kreeg hij 37 gulden uitbetaald "*pour indemnité de logement d'instituteur primaire*" (39). Hij mocht nochtans geen school houden, maar meerdere gemeentebesturen doogden dergelijke onwettelijke toestand (40). Hoogstwaarschijnlijk was hij reeds langer de *echte* onderwijzer, want bij het opmaken van het budget in september 1820 stelde men reeds die vergoeding voor om reden "*qu'il prend beaucoup des soins pour l'instruction des enfans indigens*" (41). Voor het volgende jaar werd geen vergelding voorgedragen, gezien hij niet geslaagd was (42). Toch zette hij de onderwijsactiviteiten verder, want de burgemeester vroeg in november 1821 aan de gouverneur hem een voorlopige toelating te verlenen. De secretaris van de *Tydelyke Jury* wees er op dat niemand was aangesteld voor Bellem en daar "*l'instruction ne pouvant être delaissé pour ce motif*", werd de toelating verleend enkel indien de kandidaat zich zou aanbieden voor het examen in maart 1822 (43).

De kandidaat-onderwijzer kende nu meer succes, want hij verkreeg een toelating voor één jaar voor het houden van een *hulpschool* (44). Deze hulpscholen of scholen van vierde klasse bestonden slechts om voorlopig het onderwijs in bepaalde gemeenten te bestendigen (45). Een toelating voor één jaar was de kortste : zijn school bleek dus niet veel zaaks. Vanaf eind maart 1823 geeft Lodewijk De Keyzer steeds als beroep "*schoolhouder*" of "*schoolmeester*" op. Toch moest hij nog examens afleggen (46). Maar plots dook er nog een gegadigde op : Pieter Jan Van Necke. Volgens zijn *curriculum* stond hij reeds 20 jaar te Bellem in het onderwijs (47), wat er zou kunnen op wijzen dat hij al die tijd Dominique De Langhe hielp ofwel hield hij een privaat schooltje. Vermoedelijk was hij bakker van beroep, die wel vrij goed kon naamtekenen. Tijdens de Hollandse periode zouden we niet meer van hem horen.

De Nederlandse regering wou de greep op het onderwijs nog versterken en besloot de *Tijdelijke Jury's* te vervangen door *Provinciale Commissies van Onderwijs*; in

Oost-Vlaanderen vanaf mei 1824. De commissie bezat een ruimere bevoegdheid dan de jury (48). Reeds op 30 mei van dat jaar werd L.F. De Keyzer aangenomen voor één jaar voor een school van derde klasse (49). Dit betekende dat hij "wel ervaren" was in het lezen, schrijven en rekenen, op de toepassing ervan in het dagelijks leven, kennis had van de beginselen der Nederduitse taal en een behoorlijk begrip en handeling had van een goede manier van onderwijzen (50).

Over een specifieke opleiding van de nieuwe Bellemse onderwijzer is ons niets bekend. Nochtans ook op dit vlak deed de overheid een flinke inspanning door het oprichten van speciale scholen en het laten doorgaan van normaalcursussen (51). "*Onderwyskundige lessen*" vonden in Oost-Vlaanderen plaats vanaf het jaar 1825. De deelnemers kregen er een zekere vergoeding voor (52). De naam van L.F. De Keyzer prijkte op geen enkele deelnemerslijst. Het hoeft ons dan ook niet te verwonderen dat Bellem nooit werd vernoemd bij de gemeenten waar het onderwijs veel was verbeterd (53). Of had onze leerkracht echt geen bijscholing nodig? Dit lijkt weinig waarschijnlijk daar hij nooit een *akte van bekwaamheid* (of een rang) verwierf, maar slechts over een *bewijs van algemene toelating* beschikte (uitgereikt op 16 november 1824, bij een algemene herziening door de *Provinciale Commissie van Onderwijs*) (54), dat door een gunstig advies van de schoolopziener werd verlengd zonder dat een nieuw examen werd afgenomen (55). Toch liet het lokale bestuur eens uitschijnen dat de gemeente over een bijzondere lagere school van de tweede klasse beschikte (56). Dit was zonder meer een overdrijving. We mogen wel aannemen dat L. De Keyzer beter onderlegd was dan sommige van de cursisten, waarvan enkelen nog moesten leren lezen, niet wisten wat een cirkel was of *dwaasheden* als "*het verrotte yzer*", "*een korrel water*" of "*het ronde vierkant*" als goed bestempelden (57). Volgde hij geen "*normale lessen*", we weten evenmin of de nieuwe leerkracht lid was van een onderwijzersgezelschap. De provinciale commissie hamerde ten eerste op het nut ervan en er bestond er alvast één te Oostwinkel (alwaar een toonbeeld van de *onderwijzer-nieuwe-stijl* actief was) (58).

Ondanks tegenkantingen en ontgoochelende toestanden wees de provinciale commissie in de jaarverslagen vanaf 1826 op de geboekte vooruitgang, te danken aan de examens, lessen enz. Toch was het onderwijs nog verre van uit het slop en pleitten de leden voor een betere bezoldiging van de onderwijzers, zodat een bijberoep niet langer noodzakelijk was. Dit bleek een realiteit op het platteland: de schoolgelden (zie verder) waren te laag en de gemeenten verleenden weinig financiële steun (59). In januari 1826 beweerde het Bellemse bestuur dat hun officiële onderwijzer zijn inkomen geheel en al vond in de opbrengst van het schoolgeld en de geringe indemniteit (60). Toch betaalde L. De Keyzer in dat jaar patentbelasting als *schoolhouder*, *winkelier*, *broodverkoper* en *kroeghouder* (61). Vooral tegen dit laatste ageerde de provinciale overheid reeds geruime tijd (62). Maar ook de volgende jaren tapte de onderwijzer uit dezelfde vaatjes.

De gemeente kende hem een jaarwedde van 40 gulden toe en in 1829 vermeldde de commissie speciaal het Bellemse bestuur omdat het "*zich meer bijzonder de verbetering van het inkomen der onderwijzers*" had ter harte genomen (63).

De provinciale commissie schonk ook aandacht aan de schoollokalen, die vaak te wensen over lieten. In de jaarverslagen werden de gemeenten die hiervoor bijzondere inspanningen deden, speciaal vermeld. Er werd zelfs extra financiële steun verleend voor het optrekken van nieuwe schoolgebouwen. Dit gebeurde ondermeer te Waarschoot, Lovendegem, Knesselare, Ronsele... (64).

De Bellemse school hoorde toe aan het *Armbestuur* en werd reeds 25 jaar als dusdanig gebruikt (65). Volgens het *kohier van de hoofdelijke omslag* van 1826 was de onderwijzer vrij ruim en goed behuist (de middengroep van woningen) : het huis telde 7 deuren en vensters en had 2 haarden van de tweede klasse (66). Enige tijd later bestempelde de lokale overheid het als "*middelmatig*" qua "*inrigting*" (67). Het gebouw werd jaarlijks verbeterd : op de begroting van 1829 stond 27,50 fl. ingeschreven voor "*gedeeltig vertimmering van het school lokaal*" (68). Terzelfder tijd zocht de gemeente "*middelen en gelegene plaats*" om een nieuwe school te bouwen (69). Of de inspanningen van de hogere overheid zouden ook in deze lokaliteit vruchten afwerpen, maar het Zuiden begreep Willem niet zo best...

Over het onderwijs, of eerder de greep van de staat er op, tijdens de Hollandse periode zijn we vrij goed geïnformeerd. Dit kan minder goed gezegd worden inzake de schoolpopulatie te Bellem.

In een zendbrief van de *Gedeputeerde Staten* aan de lokale autoriteiten van november 1818 lezen we terzake interessant gedachtengoed : "*Inderdaed, Mynheeren, elk ouder is verplicht een toereikend onderwys aen zyne kinderen te geven; en 't is hy die de kosten moet dragen zoo van de opvoeding als van het onderhoud van de gene aen wie hy 't licht gegeven heeft. Ouders van dees naem opregt waerdig zynde [sic] voldoen met ijver deze geringe onkosten : en in den tegenwoordigen staet van zaken trekken zy er kleine vrucht uit voor hunne kinderen*". In die optiek had men het ook over "*verpligte schoolgelden voor elk kind dat nog niet geleerd is, en dat [sic] op gedwongener wyze door de ouders moet betaelt wezen*".

Maar : "*Er komt een tweede questie voor : zy is even belangryk om opgelost te worden. De vraeg is deze : of het schoolgeld aen gelyke prys moet zyn voor elk kind zonder acht te nemen op de fortuin van d'ouders ? 'T is voor eerst een grondregel dat de kinderen van behoeftige in de scholen zonder onkost aenveerd worden*" (70). Het bleef echter bij die mooie principes en idealen. Het onderwijs was tijdens de Hollandse periode nooit verplichtend, maar evenmin kosteloos (71).

Ca. 1820 genoten te Bellem een aantal kinderen van behoeftige ouders in elk geval gratis onderwijs (72). We wezen hoger ook reeds op het onderwijzersinkomen dat zogezegd hoofdzakelijk uit de schoolgelden bestond. Over enig bedrag, noch algemeen noch individueel, werden we niet ingelicht. En pas vanaf 1825 vernemen we iets over de totale schoolpopulatie. In de zomermaanden werd de school bevolkt door 15 jongens, 11 meisjes en 5 arme kinderen. In januari (geen landwerk) liep dit op tot 45 jongens, 19 meisjes en 16 armen. Latere cijfers zijn van dezelfde orde (73).

We stellen dus niet zoveel verandering vast tegenover de Franse tijd. Nu gaat wel ongeveer de helft van de kinderen minstens enkele maanden naar school. En eens te meer wordt de school voornamelijk in de *dode maanden* gefrequenteerd, overwegend door jongens.

Over de aard en de duur van het onderwijs echter geen gebenedijd woord. Wel werd er zeker vanaf 1826 6 gulden voorzien op de begroting voor prijzen (74). Vele jaren later deelde de Bellemse overheid in verband met L. De Keyzer mee dat hij was "*admis comme instituteur pour la langue flamande*". Men wist tevens te vertellen dat "*il a donné des preuves d'une connaissance étendue dans cette branche son zèle et conduite lui ont acquis l'estime public*" (75).

3. Na de onafhankelijkheid

Na de Belgische onafhankelijkheid werd door de nieuwe machthebbers de totale vrijheid inzake onderwijs gepredikt, een vrijheidsbeginsel dat trouwens grondwettelijk werd vastgelegd. Vele verwezenlijkingen van Willem I werden in de kortste keren teniet gedaan, met nefaste, om niet te zeggen catastrofale, gevolgen van dien. De particuliere scholen schoten als paddestoelen uit de grond en vroegen minder schoolgeld dan de gemeentescholen. De officiële onderwijzers kampten dan ook met een hevige concurrentie (76). Het stijgend aantal scholen ging gepaard met een daling van het kwalitatieve niveau (77).

De toestand te Bellem toonde weinig verschil met de algemene gang van zaken. Volgens de rekening van 1831 ontving L. De Keyzer nog steeds 40 gulden wedde, naast 36 fl voor huisvesting en 6 fl voor de aankoop van prijzen. De volgende jaren was geen rooie duit meer voorzien voor onderwijs (78) : het gevolg van de vrijheid... Nochtans bestond volgens een staat van het onderwijs dd. 1 februari 1832 de gemeenteschool nog steeds, maar... naast 2 privé-scholen. De eerste telde 29 leerlingen, de andere samen 77. Wat het aantal onderwezen kinderen betreft, ging het dus om een gevoelige verbetering : in totaal 106 kinderen of 6,65% van de inwoners (79). In andere Meetjeslandse gemeenten deed zich veelal hetzelfde fenomeen voor : een toename van het aantal scholen en leerlingen, maar met verlies voor de *vroegere officiële* onderwijzer, benoemd door het Nederlands bewind (80).

In 1833 was nog vaag sprake van een gemeenteschool (uiterst onwaarschijnlijk), maar geenszins nog van L. De Keyzer. Trouwens, de situatie van deze persoon is ook de volgende jaren zeer verwarrend. Rond dit tijdstip moet hij ernstig ziek geworden zijn, want in april 1835 schrijft de lokale overheid reeds over de betrokkene "*Jadis instituteur dans cette commune*". Men had het tevens over de "*état déplorable*" waarin hij zich bevond. De ongeneeslijke kanker in het aangezicht waardoor hij was aangetast verplichtte hem zeker in 1836 definitief de schooldeuren te sluiten, want "*l'aspect dégoûtant ainsi que l'odeur désagréable que le mal lui causent tiennent son école déserte*" (82).

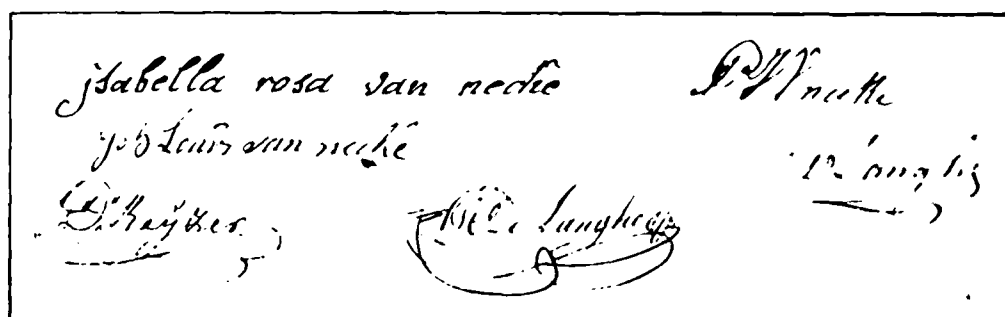
Maar ook zonder de school van L. De Keyzer bevonden er zich nog steeds drie *onderwijsinstellingen* op het Bellemse grondgebied. Door de *veelheid* aan informatie vatten we alles samen in volgend overzicht (83).

onderwijzer(es)	schoolgeld per maand	aantal ll ⁿ 1 februari		aard verstrekt onderwijs
		J	M	
1. De Langhe D.C.A. en broer	1 fr.	15	13	<i>"Lire, écrire et l'arithmétique le tout par principes en flamand et français"</i>
2. Van Necke I.R.	36 à 54 c	5	9	lezen en schrijven in het Vlaams
3. Van Necke P.J.	idem	31	19	idem + rekenen
		51	41	

De volgende jaren zien we hierin weinig verandering. De eerste school wordt dan nog alleen gerund door Jan Eduard De Langhe, terwijl er zelfs kortstondig een vierde school werd gehouden door een zekere Jan Baptist De Vuyst. De verschillende *staten* vermelden echter niet steeds evenveel scholen, maar na 1836 houdt de overheid het bij (de) twee (van de familie Van Necke) : *"Er bestaen in deeze gemeente twee scholen, voor de Vlaemsche tael en eerste beginselen of grondregels der cyffer en schryfkonst. Dezelve worden gefrequeenteerd door ontrent honderd kinderen waeronder een aental van zestien armen kosteloos worden onderwezen"* (84).

De namen van de onderwijzers klinken ons niet onbekend in de oren :

- Pieter Jan Van Necke ontmoetten we reeds in de Hollandse tijd als kandidaat-onderwijzer. Hij was de zoon van Jan Jacob, bakker en zelf ook *"geadmitteerde schoolmeester"* te Bellem vóór de inval van de Franse republikeinen (85). In 1838 schreef het Bellemse bestuur over hem : *"Dat hy voor de organisatie op het onderwys door het voormalig gouvernement daergesteld zyne voorouders en vervolgens hy de fonctien van schoolonderwysers sints lange jaeren hebben uytgeoeffend dat hy de zelve heeft nedergelegd by de [...; inkt weg] ging van het examin door het vorig hoogbestuer doch zyne fonctien heeft ernomen met de omwenteling van 1830 dat hy verders deeze gemeente van zyne kindsheyd af bewoond"* (86).

Handtekeningen van enkele Bellemse 'schoolmeesters'.

L.F. De Keyser, D.C. en D.J. De Langhe tekenen vlot. Van de familie Van Necke blijkt enkel Pieter Jan goed met de pen overweg te kunnen, terwijl Louis toch ook 'cursief' schrijft. Hun zuster weet slechts losse letters te zetten.

Isabella Rosa was een jongere zuster van hogergenoemde. Haar *hoofdberoep* was naaister. Ze was gehuwd met de olieslager Martin Lambrecht, een verwant van de molenaarsfamilie Goethals.

Tenslotte was er nog sprake van een *Louis* Van Necke. Alles wijst erop dat Pieter Jan werd bedoeld. Toch bestaat ook de mogelijkheid dat het om hun broer Jan Baptist Lodewijk ging.

- De familie De Langhe was een bijna vaste waarde in het Bellemse onderwijs sedert meer dan een eeuw. Dominique Clement August was de oudste zoon van Dominique Joseph, de eerste officiële onderwijzer na het theoretisch verdwijnen van het *Oud Regime*. Zijn broer Jan Eduard stond reeds als vijftienjarige voor de *klas*. Met het overlijden van deze laatste verdween hun schooltje (zie ook de bijlage).

De nationale overheid had na 1830 nog slechts één *recht* : het verlenen van subsidies (87). In 1837 en 1838 verzocht *Louis* Van Necke dan ook om een "*traitement sur le trésor*". Het provinciaal bestuur informeerde hieromtrent bij de lokale overheid, die echter geen gunstig advies uitbracht : "*Dat den requestrant maer eene middelmatige bekwaamheyd bezit en dat zyn onderwijs zich enkelyk bepaeld tot de grondbeginselen der Vlaemsche tael, schryf en cyfferkonst en hy de Fransche tael niet kent wyders wat betreft zynen yver ter onderwyzing den zelven schynt voldoende*" en "*Men twyffeld of hy kosteloos onderwijs verleend ten minsten in het van de kennis van den raed niet dat hy arme kinderen onderwyst*" (88). Dat laatste was alvast een noodzaak. Daarenboven sloegen de Bellemse vroede vadersen blijkbaar zijn onderwijscapaciteiten niet hoog aan.

De vraag van Van Necke was hoogstwaarschijnlijk ook ingegeven doordat het lokale bestuur opnieuw met plannen liep zelf onderwijs te organiseren. We maken er kennis mee in het jaarverslag van 1837 : "*De gemeente geen geschikt loael om eene gemeente school op te rechten bezittende alwaer de kinderen voldoende kennisse der Fransche en Vlaemsche tael alsmede de schryf cyffer en andere accessoiren nuttige wetenschappen zouden kunnen bekomen, heeft het bestuer in tusschen dat er*

maetregelen ontrent deeze noodwendigheyd zouden genomen worden in des selfs begrootingsstaet over den loopende jaere eene jaerwedde alsmede een indemniteyt voor huysvesting aen den onderwyser voorgedraegen alle welke aldaer door de bevoegde autoriteyt zyn toegestaan doch heeft men hier van geen gebruyk konnen maeken als zig geene personen tot deezen post aangeboden hebbende welke men de noodige vereyschts erkende om met vrucht de onderwysing in questie te doen.

Gelycken voorstel zal voor het aenstaende jaer 1838 in des selfs begrootingsstaet gedaen worden alsmede de noodige poogingen om eenen bekwamen onderwyser te gemoeten" (89). Na enkele jaren totale verwaarlozing van het onderwijs zou men te Bellem dus aanknopen met het beleid gevoerd aan het einde van de Hollandse periode: een onderwijzer benoemen en vergoeden en een degelijk (nieuw) lokaal ter beschikking stellen.

De privé-onderwijzer voelde zich blijkbaar geroepen, maar de gemeente oordeelde het niet *"bevoeglyk"* hem een wedde te verlenen. De *requestrant* bezat nochtans (daarenboven) een eigen lokaal, terwijl het bestuur er van verstoken bleef. Toch besloot men in afwachting de toestand te behouden en verdere *"navorsingen"* te doen. Met de vooropgestelde jaarwedde van 100 fr. en er bovenop 40 fr. voor huisvesting waren er vermoedelijk slechts weinig gegadigden (90).

Toch bleef men de ingeslagen weg verder bewandelen. Feit is tevens dat de lokale overheid zich vanaf dan wel enigszins anders opstelt tegenover P.J. Van Necke. Het aantal kinderen in zijn en de andere privé-schooltjes blijkt regelmatig flink lager te liggen dan voorheen, alsook het aantal gratis onderwezen arme kinderen, voor zover dit onderwijs bestond. En de steeds weerkerende uitlatingen dat men op zoek is naar *"un instituteur plus capable"* klonken weinig bemoedigend voor de fungerende niet-benoemde onderwijzer (91).

Op nationaal vlak moesten we tot 1842 wachten vooraleer we van een werkelijke organisatie van het lager onderwijs konden spreken. Bellem moest ook zolang geduld hebben om opnieuw over officieel en eigen onderwijs te beschikken. Vooral het vinden van een gepast lokaal had heel wat voeten in de aarde. De vroeger gebruikte huisjes van het *Armbestuur* waren niet meer beschikbaar, daar ze als toevluchtsoord voor arme families dienden (92).

Dan maar bouwen, gezien *"de dringende noodzaekelykheyd welke zig meer en meer doet gevoelen om in deze gemeente [e]en onderwys [...] -gestigt op te regten"* (93) en om *"satisfaire au voeu général de nos administrés de posseder une école dans cette commune dont l'influence nuisible se fait si vivement ressentir sur la morale public"* (94).

De provinciale en de nationale overheid waren bereid een aanzienlijke subsidie toe te staan, maar wilden vooraf de verzekering hebben dat de Bellemse goegemeente de ontbrekende som kon bijeenbrengen (95). Ook de onderhandelingen met de Gentse eigenaar Ph. Cardon in verband met een perceel grond verliepen niet bepaald vlot (96), zodat men in het jaarverslag van 1840 noteerde : *"Tot dus verre niet*

tegenstaende alle mogelyke poogingen vanwegens het plaetselyk bestuer zoo voor het verkrygen den noodigen bouwgrond als beraemen der geldmiddelen is er door voorgekomen omstandigheden hier ontrent provisoirelyk moeten geschorst worden" (97).

De school kwam er toch en bij de uitvaardiging van de eerste organieke wet op het lager onderwijs van 23 september 1842 (98) voldeed de gemeente bijna aan de nieuwe voorschriften. De wet bepaalde dat elke gemeente tenminste over één lagere school moest beschikken, die kosteloos onderwijs moest verstrekken aan behoeftige kinderen. Bestaande vrije scholen mochten worden aangenomen. Dit laatste leek te Bellem weinig waarschijnlijk. In de raadszitting van 29 september 1842 kwam de aanwerving van een bekwaam onderwijzer weer ter sprake *"te meer ingezien de nabyheid van het wintersaizoen tydstip dat het meestendeels der kinderen hun ter school begeven"*. Jan Ange Van der Stichelen, onderwijzer te Hansbeke en met onderscheiding gediplomeerd te Gent, verkreeg de unanieme goedkeuring van de raad (99). Aan het einde van het jaar genoten 10 arme leerlingen gratis onderwijs (in de private school geen enkele) (100). Toch kwam dit pas echt van de grond vanaf 1844 toen de onderwijzer *"in wettige forma"* was benoemd (101).

B. Geletterdheid

De onderwijssituatie in een dorp kan ons inzicht verschaffen in de alfabetisatie van die gemeenschap, zij het zeer rudimentair. Gezien de andere leermethodes dan heden ten dage - eerst leren lezen (goedkoopst) en dan schrijven - weten we evenmin wie welke kennis verwierf. Daarenboven is (de graad van) alfabetisatie niet enkel afhankelijk van onderwijs, maar evenzeer beïnvloed door socio-economische factoren.

Om een iets juister beeld van de geletterdheid te verkrijgen, benaderen we het probleem vanuit een tweede, meer concrete, invalshoek. We gebruiken daarvoor een traditionele bron : de huwelijksakten. We moeten echter de vaak erin gehanteerde term *"naemtekenen"* letterlijk nemen : veelal ging de *schrijfkunst* niet verder dan dat. Een zekere overschatting van het aantal alfabeten op basis van de handtekening is dus onvermijdelijk. Bovendien bestonden gradaties in de geletterdheid. Daarenboven was de leeskunst zeker heel wat meer verspreid dan de schrijfkunst: onregelmatig en kortstondig schoollopen leidde ertoe dat velen nooit aan het schrijven toe kwamen.

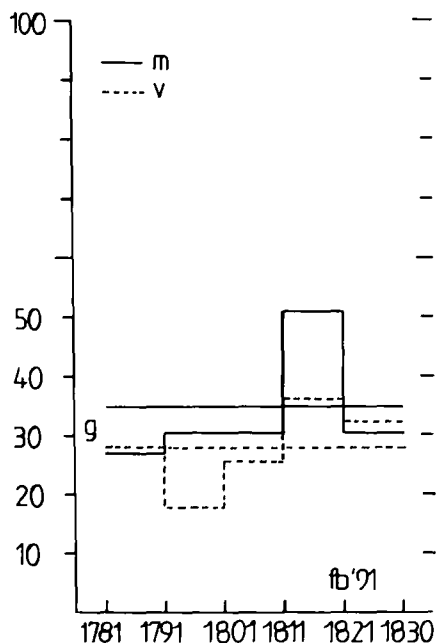
Bij ons onderzoek hielden we enkel rekening met eerste huwelijken, om dubbeltellingen te vermijden. Daarenboven wilden we voornamelijk de geletterdheid van de Bellemnaren kennen als gevolg van het lokale onderwijs, zodat we het criterium *wonend te Bellem* gebruikten. Nochtans impliceert dit niet noodzakelijk dat men onderwijs in de gemeente genoot. Een gevolg van deze werkmethode is wel dat het staal van de mannen kleiner is dan van de vrouwen.

Tenslotte maakten we voor de evolutie een opdeling volgens geboorteperiode (de schoolperiode = + 10 jaar) (102), en niet volgens de huwelijksperiode. Dit laatst werkt gemakkelijker, maar geeft een vertekend beeld. In onze studie schommelde de huwelijksleeftijd tussen 17 en 57 jaar, terwijl zowat de helft der huwendes 30 jaar of meer was. Dat dit problemen schept, weze duidelijk. In enkele dorpsmonografieën van aanpalende gemeenten werd spijtig genoeg die *fout* gemaakt, zodat vergelijken quasi zinloos is. Gelukkig gebruikten de auteurs van enkele studies naar de geletterdheid in de 19de eeuw wel die *filterende* methode.

1. Geletterdheid volgens schoolperiode

Als gevolg uit deel A veronderstellen we de beste resultaten inzake geletterdheid te bekomen tussen 1820 en 1830, gezien (theoretisch althans) de mogelijkheid tot een betere opleiding, of precieser 1821-1834/36 (periode De Keyser). Dit stemt overeen met de groep kinderen geboren ca. 1810-1820 of 1814 - ca. 1830. Deze laatste caesuur is moeilijk houdbaar, zodat we het gemakkelijks halve houden bij een indeling per 10 jaar.

Uit de grafiek (data geboorteperiodes) blijkt duidelijk dat het aantal personen dat hun naam onder de huwelijksakte kon plaatsen gering was : voor de mannen doorgaans slechts 1 op 3, voor de vrouwen aanvankelijk nog lager met ongeveer 1 op 5. Aan het einde van het *Ancien Régime* lag de alfabetisatiegraad bij de Bellemse mannen en vrouwen bijna gelijk : respectievelijk 27 en 28%.

De kinderen geboren tussen 1811 en 1820, of die dus eventueel onderwijs genoten in de Hollandse periode, waren er beter aan toe : de jongens leerden bijna voor de helft hun naam zetten, van de meisjes toch ook meer dan 1/3. Nadien stellen we een terugval vast, die bij de vrouwen vrij gering was, zodat ze na de Belgische onafhankelijkheid op een hoger peil stonden dan vóór 1820. De mannen vielen terug op het oude peil.

Algemeen zien we dat de jongens iets meer kansen kregen dan de meisjes. In ons onderzoek naar de kinderarbeid kwam dit eveneens naar voor, maar toen konden we niet vaststellen dat de jeugdige arbeid daalde tijdens de Hollandse periode (103).

In vergelijking met andere Meetjeslandse dorpen waar de vlasverwerkende (huis-) nijverheid wijd was verbreid, kwam Bellem er nogal bekaaid af, vooral inzake geletterdheid bij de mannen, die doorgaans 3 à 7% lager lag dan te Lovendegem, Sleidinge, Waarschoot en Wondelgem. Het enige lichtpunt was de Hollandse tijd, maar dan enkel voor de alfabetisatie van de mannelijke bevolking. In een aantal andere plattelandsdorpen was een stijging toen niet zo evident, tenzij voor de vrouwen (104).

2. Geletterdheid volgens leeftijd

Gezien het beperkte staal en de geringe schommelingen per periode hebben we voor onderstaande tabel alle gegevens samengevoegd (° 1791-1830; gecontroleerde huwelijken 1810-1870). Daar de geletterdheid gering was en daarenboven erg elementair, veronderstellen we een achteruitgang van de alfabetisatie door veroudering en dus verwaarlozing.

Leeftijd	Mannen		Vrouwen	
	geletterd	ongetletterd	geletterd	ongetletterd
≤ 29	41 29,3%	99 70,7%	71 28,3%	180 71,7%
30-39	46 37,7%	76 62,3%	49 29,9%	115 70,1%
≥ 40	14 53,8%	12 46,2%	5 15,2%	28 84,8%
totaal	101 35 %	187 65 %	125 27,9%	323 72,1%

De cijfers blijken dit deels te spreken. Alvast voor de mannen stellen we een verbetering vast : de veertigers tekenden stukken beter dan de twintigers. Het

beperkte aantal gegevens zorgt quasi vanzelfsprekend voor een vertekening. We kunnen er van uitgaan dat dit voornamelijk te maken heeft met de verschillende sociale groepen (zie ook 3) : o.a. landbouwers huwden later door het gebrek aan een hoeve. Een opdeling volgens leeftijd en beroep heeft, gezien de beperkte groep, geen zin.

Bij de vrouwen merken we aanvankelijk een status quo, maar de veertigjarigen sprongen minder handig met de pen om dan hun jongere sexe-genoten. We mogen er echter geen echte besluiten aan vastknopen.

Om een beter inzicht in deze problematiek te verwerven is een doorgedreven onderzoek, individu per individu, de aangewezen weg. Genealogen kunnen hier eens te meer nuttig werk verrichten. De schrijfkunst kan ook verbeteren door bv. sociale promotie (ik denk daarbij aan de veldwachters, arbeiders die opklommen tot meestergast...) of afnemen door andere factoren dan verwaarlozing : kwetsuren, blindheid... (zie de opmerkingen in de akten).

3. Geletterdheid en sociale differentiatie

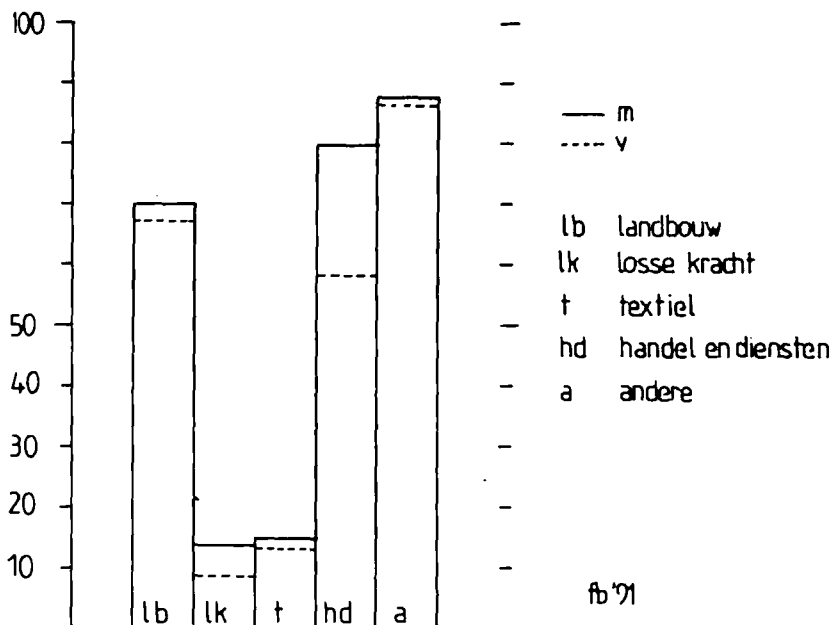
Gezien de doorgaans geringe schommelingen in de tijd en de kleine groepen, maakten we geen opdeling in periodes bij de indeling in sociale categorieën.

Bij het eerste huwelijk behoorden bijna alle Bellemnaren tot de actieve bevolking, die procentueel als volgt was samengesteld (op basis huwelijken) :

	Mannen	Vrouwen
Landbouw	11,5	15
losse krachten	20,1	15,2
textiel	46,9	55,8
handel & diensten	18,7	10,7
andere	2,8	3,3

De textiel- en huisnijverheid was te Bellem erg belangrijk, ondermeer door de aanwezigheid van een zeildoekfabriek : fabrieksarbeiders brachten we dus onder in de groep *textiel*. Zowat de helft van de huwendes vond in deze nijverheidstak zijn broodwinning. Dat deze mensen sociaal-economisch aan de rand van de maatschappij leefden, blijkt ook duidelijk uit hun *onderwijsniveau* : slechts 1 op 7 heeft het rudimentaire peil van naamtekenen onder de knie. Er is vrijwel geen verschil tussen mannen en vrouwen. De kinderen moesten dus van jongsaf aan meehelpen in deze branche.

In hetzelfde schuitje varen de losse krachten en het dienstpersoneel. Deze groep was sterker vertegenwoordigd vanaf de jaren veertig (inzake huwelijken), gezien de aftakeling van de huisnijverheid. Het betreft dus grotendeels dezelfde soort mensen

- lb* landbouwers en landsmannen (M + V)
lk landarbeiders, dagloners, zwingelaar, schaapherder, dienstpersoneel, werkvrouwen
t wevers, fabrieksarbeiders
 spinsters, borduursters en de eerste kantwerksters
 uitzondering : kleermakers en naaisters (zie *hd*)
hd zelfstandige ambachtsslui : bleker, herbergier, smid, kleermaker, handel (kooplui) en vervoer
 (schippers)
 fabrikant
 bij de vrouwen : ca. 80% naaisters
a particulieren, overheidspersoneel, boswachters...

als bij de vorige groep en die dus noodgedwongen omschakelden. In deze categorie telden we het meest vrouwelijke analfabeten : een bedroevend peil van meer dan 90%.

De landbouwsector (vermoedelijk gaat het hierbij om *voltijdse* landbouwers) (105) is goed voor een 10% van de actieve bevolking. Hun opleiding is stukken beter. Deze meer begoede groep kon doorgaans betalen voor onderwijs, zodat een kleine 70%, zowel bij de mannen als de vrouwen, leerde *tekenen*.

De ambachtsslui en de handelaars deden het zo mogelijk nog beter. De vrouwen uit die groep moesten weliswaar de duimen leggen voor de landbouwsters, maar waren toch voor meer dan de helft geletterd. Deze groep bestond hoofdzakelijk uit naaisters. Het sociale verschil tussen naaisters en spinsters wordt ook hieruit duidelijk.

van alle welke my hebben opgesteld doen, met
in de tegenwoordigheid van Siebe de Rycke oud Verreng Saeren
Landman woonende tot Ussel vader van den echtgenoot Philippus
Banckhoert oud achtentwintig Saeren Landman woonende tot
Bellem; vader van de echtgenote, Adriaens Franciscus De
Keyzer, oud achtentwintig Saeren Schryver woonende tot Balle
en Van Swanne & Baptiste van Dycke oud zesonderig Saeren
Garde Schrijver woonende tot Bellem, de twee laatste getuigen
getuigen verklaaren geen min of meer magt te hebben van de
Echtgenooten, de welke doen met ons vooraf te zinnen hebben
gehoort, niet de comparanten die verbleven hebben niet
te kennen naam Schryver om reden niet geleerd zijn
1de Van Maldeghem

Loetse de Keyzer Philippus Banckhoert
Gefgetes J.B. van Dycke

Kennis is macht ?

Burgemeester P. Van Maldeghem en 'schrijver' L.F. De Keyzer tekenen met zwier een huwelijksakte. Veldwachter J.B. Van Dycke staat een trapje lager. Voor de getuigen Ph. Banckhoert en vooral voor de oudere P. De Rycke is een pen zeker geen alledaags gebruiksvoorwerp. De huwenden waren zelfs niet geleerd.

De groep andere is grotendeels een samenraapsel van rijkelui, voornamelijk particulieren. Ze scoren dan ook bijzonder hoog.

De indeling in een beperkt aantal sociale klassen en het ontbreken van een opdeling in de tijd (te kleine getallen) maakten een vergelijking met andere bestudeerde Meetjeslandse dorpen (106) zinloos.

BESLUIT

De historiek van het lager onderwijs te Bellem vormt een bijna perfecte copie van de wettelijke en praktische organisatie ervan op het nationale vlak. Vertoefde het onderwijs bij de aanvang van de Franse tijd nog in de kerkelijke sfeer, het zou alras centraal en officieel worden uitgebouwd. Theoretisch had de hogere overheid een

flinke greep op het onderwijs, maar op het lokale vlak was daarvan in de praktijk niet bijster veel te merken : de officieel aangestelde onderwijzer behoorde duidelijk tot de clan van de (vroegere) Bellemse machthebbers. Na de val van het keizerrijk slabakte ook het Bellemse onderwijs, maar de Hollandse *bemoeizucht* leidde het opnieuw in goede wegen. Eenzelfde scenario als op het nationale vlak speelde zich af bij de Belgische onafhankelijkheid : het gemeentelijk onderwijs verdween ten voordele van het vrij initiatief, met weliswaar meer leerlingen tot gevolg, maar een kwalitatief lager peil. Het herstel kwam er pas na 1842.

In de Franse en Hollandse tijd bleek het onderwijs te Bellem een tijdlang beter georganiseerd (telkens een 10-tal jaar), maar toch was het lokale bestuur niet erg geneigd het volksonderwijs te steunen : enigszins schoorvoetend voerde men de verplichtingen uit. De leidende klasse was misschien bang haar macht te verliezen aan anderen hun kennis (*kennis maakt macht*). Ze slaagden er toch telkenmale in dit instrument in eigen handen te houden, zodat dit gevaar week. In de loop van de jaren '30 nam ze zelf het initiatief om degelijk onderwijs te verstrekken. Was dit niet hoofdzakelijk bedoeld om de eigen groep beter op te leiden, gezien het verlangen ter plaatse Frans op het programma te hebben ? Dit was dan wel niet bedoeld voor het *plebs*, evenmin als volksonderwijs. De armelui konden er wel een graantje van meepikken : een basiskennis en kennis van de maatschappelijke waarden. De wet van 1842 deed dit mogelijks iets anders evolueren...

De graad van geletterdheid van de Bellemse bevolking was logischerwijze evenmin denderend, maar fluctueerde blijkbaar volgens de nationale (en dus ook lokale) inspanningen voor het onderwijs. Daarenboven bestond er een enorm verschil tussen de onderscheiden sociale groepen.

Filip BASTIAEN

VOETNOTEN

- (1) I. HOSTE, *De schoolstrijd van 1879-1884 te Bellem*, in Land van de Woestijne, jg. 3 (1980), nr. 1, pp. 42-54.
- (2) Zie o.a. F. DAELEMANS, *De sociale en economische ontwikkeling van 1585 tot 1815*, in Culturele geschiedenis van Vlaanderen, dl. 3, p. 23 en M. DE VROEDE, *Van schoolmeester tot onderwijzer. De opleiding van de leerkrachten in België en Luxemburg, van het eind van de 18e eeuw tot omstreeks 1842*, Leuven, 1970, pp. 35-40.
- (3) RAG, *Scheldedepartement*, nr. 3876.
- (4) Nota's Dirk De Reuck in het kader van de *Geschiedenis van Bellem*
- (5) L. DUBOIS, *Geletterdheid en lager onderwijs in Eeklo, Lovendegem, Sleidinge, Waarschoot en Wondelgem (ca. 1800 - ca. 1850)*, onuitgegeven licentieoverhandeling RUG, 1986, pp. 38-39.
- (6) RAG, *Scheldedepartement*, nr. 3860 (brieven van 5 floréal en 7 messidor VI).
- (7) RAG, *Scheldedepartement*, nr. 3057/71 (brief dd. 20 thermidor VI).
- (8) RAG, *Scheldedepartement*, nr. 3057/29 (brief dd. 15 pluviôse VI).
- (9) RAG, *Scheldedepartement*, nr. 3265 (antwoord op enquête van 13 prairial VII).
- (10) L. DUBOIS, *a.w.*, p. 41.

- (11) Deze passus is gebaseerd op akten uit de parochieregisters en de Burgerlijke Stand, alsook op de nota's van Dirk De Reuck in het kader van de *Geschiedenis van Bellem* en L. STOCKMAN, *Mijmering bij een grafsteen. Grafsteen voor pastoor Joannes de Langhe*, in Land van de Woestijne, jg. 1 (1977-78), nr. 1, pp. 16-17.
- (12) RAG, *Scheldedepartement*, nr. 2666 (brieven dd. 7 en 17 prairial IX).
- (13) RAG, *Scheldedepartement*, nr. 2666/1 (dossier 45).
- (14) RAG, *Scheldedepartement*, nr. 3737/10 (staat van 6 frimaire X).
- (15) RAG, *Scheldedepartement*, nr. 3737/1 (enquête van 10 messidor XI).
- (16) F. BASTIAEN, *Kinderarbeid te Bellem in de 19de eeuw*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 41 (1990), p. 45.
- (17) RAG, *Scheldedepartement*, nr. 3746/1 (staat dd. 10 april 1807).
Vergelijk tevens met M. DE VROEDE, a.w., pp. 95-106.
- (18) RAG, *Scheldedepartement*, nr. 3747 (staat van 10 april 1809).
- (19) RAG, *Bellem modern*, nrs. 1, 274 en 296.
- (20) RAG, *Scheldedepartement*, nr. 3747 (staat onderwijs van 10 april 1809).
- (21) L. DUBOIS, a.w., pp. 42-43 en M. DE VROEDE, a.w., p. 82.
- (22) RAG, *Scheldedepartement*, nr. 3861/5.
- (23) Zie hierover L. DUBOIS, a.w., p. 55.
- (24) Zie o.a. L. DUBOIS, a.w., p. 48.
- (25) Zie voor dit aspect vnl. M. DE VROEDE, *Het openbaar lager onderwijs in België onder koning Willem I : de katholieke school*, in Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap, dl. 78 (1964), pp. 10-42.
- (26) L. DUBOIS, a.w., pp. 57-61.
- (27) RAG, *Bellem modern*, nr. 6 (verslagen gemeenteraad dd. 15 december 1815 en 11 april 1816).
- (28) RAG, *Hollands Fonds*, nr. 327/10.
- (29) L. DUBOIS, a.w., pp. 62-63.
- (30) *Bestuurlijk Memoriaal van Oost-Vlaanderen*, dl. 1 (1817), p. 181.
- (31) RAG, *Bellem modern*, nr. 6 (verslag gemeenteraad dd. 7 december 1818).
- (32) *Bestuurlijk Memoriaal*, dl. 4 (1818), p. 145.
- (33) M. DE VROEDE, *Het openbaar lager onderwijs...*, p. 20 en p. 31.
- (34) *Bestuurlijk Memoriaal*, dl. 4 (1818), p. 433.
- (35) *Idem*, p. 473.
- (36) RAG, *Hollands Fonds*, nr. 1270 (verslag vergaderingen dd. 1 en 8 juni 1821).
- (37) Burgerlijke Stand Bellem, *geboorten- en overlijdensregisters 1813-1822*, passim.
- (38) RAG, *Hollands Fonds*, nr. 1270 (verslagen dd. 7 en 26 september 1821).
- (39) RAG, *Bellem modern*, nr. 274.
- (40) Zie de bepalingen in het *Bestuurlijk Memoriaal*, dl. 9 (1821), p. 258 en dl. 11 (1822), pp. 35-36.
- (41) RAG, *Bellem modern*, nr. 6 (verslag dd. 19 september 1820).
- (42) *Idem* (10 september 1821).
- (43) RAG, *Hollands Fonds*, nr. 1721 (verslag dd. 30 november 1821).
- (44) *Idem*, (20 februari en 4 maart 1822).
- (45) *Idem* (2 november 1822).
- (46) *Idem* (26 september 1823).
- (47) *Idem* (18 februari 1822).
- (48) L. DUBOIS, a.w., pp. 64-66 en *Bestuurlijk Memoriaal*, dl. 16 (1824), pp. 102-103.
- (49) RAG, *Hollands Fonds*, nr. 1266.
- (50) L. DUBOIS, a.w., p. 66.
- (51) Zie ondermeer M. DE VROEDE, *Van Schoolmeester...*, pp. 109-326.
- (52) RAG, *Hollands Fonds*, nr. 1267 (verslag 18 juli 1825).
- (53) *Idem*, passim.
- (54) *Bestuurlijk Memoriaal*, dl. 17 (1825), p. 192 en p. 202.
- (55) RAG, *Hollands Fonds*, nr. 341 (staat onderwijs dd. 8 september 1828).
- (56) *Idem*, nr. 343 (staat onderwijs januari 1826).
- (57) *Idem*, nr. 1267.
- (58) RAG, *Hollands fonds*, nr. 1267 (verslag 1826-1827).
- (59) *Idem* (verslag 1824-1826).
- (60) *Idem*, nr. 343 (staat onderwijs dd. januari 1826).
- (61) RAG, *Bellem modern*, nr. 369.
- (62) RAG, *Hollands fonds*, nr. 1270 (verslag 26 mei 1820).
- (63) *Idem*, nr. 1268 (verslag 1828-1829).
- (64) *Idem*, nr. 1267 (verslag 1827-1828).
- (65) *Idem*, nr. 337/4 (staat onderwijs 24 november 1826).
- (66) RAG, *Bellem modern*, nr. 322 (hoofdelijke omslag, art. 116).

- (67) RAG, *Hollands fonds*, nr. 1262 (staat onderwijs, ongedateerd, ca. 1828).
- (68) *Idem*, nr. 1175.
- (69) *Idem*, nr. 341 (staat onderwijs 8 september 1828).
- (70) *Bestuurlijk Memoriaal*, dl. 4 (1818), p. 479 en p. 481.
- (71) L. DUBOIS, *a.w.*, p. 60.
- (72) RAG, *Bellem modern*, nr. 6 (verslag gemeenteraad 19 september 1820).
- (73) RAG, *Hollands Fonds*, nr. 343 (staat onderwijs januari 1826), nr. 341 (staat 8 september 1828) en nr. 356/5 (staat 30 januari 1830).
- (74) RAG, *Bellem modern*, nr. 2 (verslag college 2 januari 1827).
- (75) *Idem*, nr. 34 (brief van 15 maart 1837; nr. 20).
- (76) L. DUBOIS, *a.w.*, pp. 85-86.
- (77) M. DE VROEDE, *Van schoolmeester....*, p. 442.
- (78) RAG, *Bellem modern*, nr. 275.
- (79) RAG, *Provinciaal bestuur Oost-Vlaanderen, 1830-1850*, nr. 3435 (staat onderwijs 1 februari 1832).
- (80) L. DUBOIS, *a.w.*, pp. 93-96.
- (81) RAG, *Bellem modern*, nr. 5 (verslag raad 23 april 1835).
- (82) *Idem*, nr. 34 (brief dd. 15 maart 1837; nr. 20).
- (83) RAG, *Provinciaal bestuur Oost-Vlaanderen, 1830-1850*, nr. 3435 (staat onderwijs 4 maart 1833).
- (84) RAG, *Bellem modern*, nr. 2 (jaarverslag 16 september 1837).
- (85) Nota's Dirk De Reuck in het kader van de *Geschiedenis van Bellem*.
- (86) RAG, *Bellem modern*, nr. 5 (verslag raad 2 januari 1838).
- (87) L. DUBOIS, *a.w.*, p. 85.
- (88) Zie (86) en RAG, *Provinciaal bestuur Oost-Vlaanderen, 1830-1850*, nr. 3477.
- (89) RAG, *Bellem modern*, nr. 2 (jaarverslag 16 september 1837).
- (90) *Idem*, nr. 5 (verslag raad 2 januari 1838).
- (91) Zie o.a. RAG, *Bellem modern*, nr. 34 (brieven dd. 27 december 1837, nr. 102; 3 januari 1838, nr. 4 en 28 oktober 1838, nr. 81) en *Provinciaal bestuur Oost-Vlaanderen, 1830-1850*, nr. 3442 (staat onderwijs van 31 december 1838).
- (92) RAG, *Bellem modern*, nr. 34 (brief dd. 17 juli 1840; nr. 62).
- (93) *Idem*, nr. 5 (verslagen 28 maart en 7 april 1840).
- (94) *Idem*, nr. 34 (brief dd. 3 april 1840; nr. 27)
- (95) *Idem*, nr. 2 (jaarverslagen 7 september 1839 en 7 september 1840).
- (96) *Idem*, nr. 5 (zie 93).
- (97) *Idem*, nr. 2 (jaarverslag 7 september 1840).
- (98) K. DE CLERCK, B. DE GRAEVE, F. SIMON, *Dag meester, goedmorgen zuster, goedmiddag juffrouw*, Tielt, 1984, p. 12.
- (99) RAG, *Bellem modern*, nr. 5 (verslag zitting 28 september 1842).
- (100) RAG, *Provinciaal bestuur Oost-Vlaanderen, 1830-1850*, nr. 3447.
- (101) F. BASTIAEN, *a.w.*, p. 37.
- (102) Schoolperiode = geboorteperiode + 10 jaar. Algemeen gaat men er van uit dat omstreeks de leeftijd van 10 jaar het individu zijn eventuele kennis van de schrijfkunst had opgedaan. Zie o.m. A.M. VERMEULEN, *Determinanten van het alfabetisatieproces te Gent in de 19de eeuw*, in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, jh. 38 (1984), p. 127.
- (103) L. DUBOIS, *a.w.*, p. 119.
- (104) F. BASTIAEN, *a.w.*, p. 40.
- (105) L. DUBOIS, *a.w.*, pp. 120-125.
- (106) E. DUCPETIAUX schatte in zijn *Mémoire sur le pauperisme dans les Flandres*, Bruxelles, 1850, p. 55 de landbouwsector in Oost-Vlaanderen in 1841 goed voor 24%. Gerien het Bellemse cijfer flink lager ligt, gaan we er van uit dat vele *keuters* er van tussen vielen. Of gingen de Bellemse boeren hun vrouw meer buiten de gemeente zoeken dan andere sociale groepen?
- (106) De studie van L. DUBOIS maakt een opdeling in 13 klassen en terzelfdertijd indelingen in de tijd.

BIJLAGE

De familie DE LANGHE en het onderwijs te Bellem

I

DE LANGHE Jean Joachim

° ca. 1690

x Bellem 15.07.1731

met Van der Haegen C.J.

° ca. 1695

† Bellem 25.08.1733

met Moreeuw M.R.

xx 1734/36

† Bellem 04.03.1756

schoolmeester-koster : 1726-1754 † Bellem 18.10.1783

tevens baljuw

Augustin Jean

° Bellem 20.05.1733

x Bellem 01.05.1764 met Bourgonion I.T.

† Bellem 15.09.1794

° "ex-Beernem"

† Bellem 04.02.1783

schoolmeester : 1764-1774

Philippe Eugène

° Bellem 20.09.1737

x Brugge 21.03.1759 met Bake A.M.

† Bellem 05.03.1807

° St-Joris-ten-Distel ca. 1726

† Bellem 26.07.1801

schoolmeester : 1755-1763

koster-organist : 1755-1763...

tevens baljuw, later 'agent'

notaris

III

Philippe Eugène

° Bellem 22.05.1765

† Bellem 16.09.1796

schoolmeester : 1791-1796

Dominique Joseph

° Bellem 22.08.1776

x Bellem 13.07.1813

† Bellem 27.01.1841

onderwijzer : 1795-ca. 1820 †

tevens secretaris

'adjoin'

met Steyaert M.T.

°

onderpastoor Bellem : IV; 1802-1811

pastoor Aalter : 1811-1840

IV

Dominique Clement August

° Bellem 17.11.1814

onderwijzer (1833)

Jean Edouard

° Bellem 31.01.1818

† Bellem 05.08.1836

onderwijzer (1833-1836)

DE HEREN VAN KAPRIJKE EN HEINE

Poging tot reconstructie van een "heerlijk" verleden (17de-18de eeuw)

Kaprijke : een parel aan de kroon van het Meetjesland, een toeristische blikvanger met zijn 17de-eeuws stadhuis, zijn 16de-eeuws "*Kasteel ter Kruisen*", zijn vroeggotische kerktoeren en zijn weids "*Veld*" of marktplein.

Kaprijke, één van de vele, kleine lokaliteiten die samen het Brugse Vrije uitmaakten en die wel en wee zouden delen in de lange loop van de voorbije eeuwen.

Aan dit Kaprijke gaf gravin Johanna van Konstantinopel in 1240 een vrijheidskeure die van dit dorp een "*stede, keure ende vrijhede*" zou maken. Onder het waakzame oog van het grafelijk gezag groeide deze "*onbesloten, smalle stad*" uit tot een laat-middeleeuwse, nijvere gemeenschap, die naast de beoefening van de landbouw in "*Kaprijke-Buiten*", ook heel wat inkomsten verkreeg uit haar lakennijverheid in "*Kaprijke-Binnen*". De godsdiensttroebelen van de 16de eeuw lieten echter diepe sporen na. Van 1583 tot en met de eerste jaren van de 17de eeuw lag Kaprijke - zoals trouwens de meeste dorpen aan de noordgrens met Nederland - bijna totaal verlaten. Pas met het begin van de 17de eeuw gewagen de documenten opnieuw van een terugkerend leven te Kaprijke ⁽¹⁾. Met noeste ijver gingen de landbouwers weer aan het werk op het land, dat jarenlang braak had gelegen. De seizoenen volgden elkaar op en waarschijnlijk beseften slechts weinig Kaprijkenaren dat vanaf 1626 hun gebied de titel van "*heerlijkheid*" zou dragen. Vanaf dit jaar - en dit tot aan de Franse Republiek - zou Kaprijke voortaan een heerlijkheid zijn en blijven.

I. Van 'grafelijke' stad naar 'heerlijke' stad

Kaprijke als "*heerlijkheid*" beperken tot de 17de en 18de eeuw is de realiteit geweld aandoen. Terecht vermelden DE POTTER en BROECKAERT ⁽²⁾ dat Kaprijke reeds een heerlijkheid was in het begin van de 15de eeuw. Grafstenen die nu reeds lang verloren zijn gegaan, maar waarvan de opschriften door vroegere, geïnteresseerde geschiedvorsers minutieus werden opgetekend, getuigen nog steeds van een "*heerlijk*" Kaprijke ten tijde van een Daneel Alaert ⁽³⁾. Wie was of waren echter de eerste heer/heren van Kaprijke ? Was bij voorbeeld de oudste zoon van Daneel Alaert daadwerkelijk nog een heer van Kaprijke ? ⁽⁴⁾ Op deze vragen kunnen we voorlopig nog niet met zekerheid antwoorden. Hopelijk brengen verdere opzoekingen ons in de komende jaren meer klaarheid in dit voorlopig nog duister verleden.

II. Heerlijkheid en heerlijke rechten

A. De heerlijkheid Kaprijke

Wanneer we officiële documenten uit de 17de-18de eeuw doornemen, worden we steeds geconfronteerd met de geijkte formule "*stede, keure ende vrijhede van Caprycke*". Zoals meestal gebeurde in oude oorkonden, wordt ook hier met deze drie begrippen uiteindelijk maar één zaak aangeduid, met name het gebied Kaprijke. Dit Kaprijke werd beschouwd als een *stad*, een stad die in 1240 vanwege de gravin een aantal *vrijheden* of privileges had verkregen, die binnen haar gebiedsomschrijving of *keure* van kracht zouden zijn. Uiteraard stond deze "*stede ende vrijhede*" nog altijd onder rechtstreeks gezag van de vorst die er zijn vorstelijke of *heerlijke* rechten mocht uitoefenen. Wanneer de vorst echter deze heerlijke rechten tegen betaling van een grote som geld *in leen* (in pand) gaf voor een bepaalde periode, dan gingen deze rechten over in handen van de pandnemer, die op deze wijze heer werd over Kaprijke en als dusdanig de *heerlijke rechten* mocht uitoefenen.

Van uitzonderlijk belang was dus bijgevolg de precieze afbakening van het gebied waarbinnen deze heerlijke rechten van kracht waren. Zoals hierboven reeds werd vermeld, gebeurde dit voor het eerst in 1240 door gravin Johanna van Constantinopel. De tekst werd opgesteld in het Latijn ⁽⁵⁾; ten gerieve van de plaatselijke magistraat werd echter ook een Vlaamse vertaling gemaakt ⁽⁶⁾. Het kwam er dus concreet op neer de grenzen van het gebied Kaprijke te omschrijven door middel van straatnamen, waterlopen, typische huizen en namen van eigenaars van percelen land die voor de toenmalige bevolking zeer duidelijk herkenbaar of gekend waren. En dit verklaart meteen dat in de loop van de eeuwen namen van eigenaars wijzigden, of typische bouwwerken aan deze grens gelegen, verdwenen. Een duidelijk bewijs hiervan krijgen we uit de vergelijking van de gebiedsomschrijving van Kaprijke in 1240 ⁽⁷⁾ enerzijds met de gebiedsafbakening in 1644 ⁽⁸⁾ anderzijds.

B. Heerlijke rechten te Kaprijke

Het begrip *heerlijke rechten* is natuurlijk een algemene omschrijving. De inhoud van dit begrip varieerde van lokaliteit tot lokaliteit, niet alleen wat betreft de verschillende rechten waarop de heer in theorie aanspraak kon maken, maar tevens wat betreft de financiële inkomsten die aan deze rechten verbonden waren. En daarom leek het ons interessant na te gaan wat deze *heerlijke rechten* te Kaprijke in de praktijk konden opleveren.

Een eerste tijdstip dat ons hierover inlicht, voert ons terug naar de verdelingsakte van de reeds hoger geciteerde Daneel Alaert, toenmalig heer van Kaprijke. Hieruit vernemen we dat de heerlijke rechten in 1417 o.m. bestonden uit inkomsten, voortvloeiend uit :

- " <i>pennincredenten</i> "	116-10-0 lb. par.
- verpachting van het ambt van schout	80- 0-0 lb. par.
- tolrechten te Kaprijke	60- 0-0 lb. par.
- " <i>exploiten en boeten</i> "	60- 0-0 lb. par.
- de " <i>jaarwaarhede</i> "	60- 0-0 lb. par.
- de " <i>vrije malerij</i> "	104 <i>hoet cooren/jaar</i>
- een erfelijke rente op een andere molen en schorsmolen	115-0-1 lb. par.
- een rente ten laste van de wevers en volders	16- 0-0 lb. par.

Een tweede tijdstip voert ons naar het jaar 1744. Tijdens dit bewuste jaar stierf Adriana Theresia de Seclijn, "*Vrouwe van Kaprijke*" en uit haar staat van goed ⁽⁹⁾ vernemen we precieze gegevens i.v.m. de opbrengsten van enkele heerlijke rechten (1743) :

- over " <i>recognitie</i> " van een windmolen (pachter : Jooris van Ooteghem)	18-13-4 lb. gr.
- over gelijke " <i>recognitie</i> " van een windmolen (pachter : Jan Baptiste de Kersschavere)	11- 0-0 lb. gr.
- over " <i>recognitie</i> " van een oliemolen (pachter : Franchois Buyck)	" <i>eenen sack en half taerwe</i> "
- een " <i>recognitie over de bailliuage</i> " (baljuw : J.B. Gheerts)	20- 0-0 lb. gr.
- verpachting van de griffie (griffier : Cornelis de Coorebijter)	35- 0-0 lb. gr.
- verpachting van het schoutschap (schout : Bernardus de Coorebijter)	6- 0-0 lb. gr.
- inkomsten van de tol van Kaprijke (pachter : Pieter Goossens)	4- 0-0 lb. gr.
- inkomsten uit het recht van het visiteren van de varkens (pachter : Lieven de Rijcke)	3-10-0 lb. gr.

Wat kunnen we uit de totaalinkomsten voor beide tijdstippen afleiden ?

Vooreerst gaat het in 1417 om een *jaarlijkse* opbrengst; in 1743 echter gaat het om inkomsten die een dubbel karakter vertonen : sommige posten (zoals de "*recognitie*" voor de wind- en oliemolens) zijn *jaarlijkse* inkomsten, andere daarentegen (zoals de verpachting van het ambt van baljuw, griffier en schout) zijn *termijngebonden*.

Vervolgens is de koopkracht van de munt in 1417 en 1743 niet dezelfde; evenzeer mag men niet uit het oog verliezen dat de inkomsten van 1417 uitgedrukt zijn in *ponden parisis*, terwijl deze van 1743 zijn weergegeven in *ponden groten Vlaams*.

Het is m.a.w. niet aangewezen deze bedragen in absolute cijfers tegenover mekaar te plaatsen. Wel blijkt zeer duidelijk dat de hier vermelde *heerlijke rechten* - en deze zijn zeker niet volledig - in elk geval de moeite loonden.

III. De heren van Kaprijke (17de-18de eeuw)

A. Kaprijke onder het gezag van de familie DE CLERCQ (1626-1640)

Zoals hoger reeds werd vermeld, gaf koning Filips IV de "*stede, keure ende vrijhede van Caprycke*" bij brieven van 3 augustus 1626 in leenpand aan Valentyn de Clercq en dit voor de som van 10.500 gulden (10).

Wie was deze nieuwe heer van Kaprijke ?

De bewaard gebleven documenten die ons over deze persoon inlichten, zijn eerder schaars. Toch is het mogelijk door het samenbrengen van losse, verspreide gegevens aan deze figuur een ietwat meer concrete gestalte te geven.

Vooreerst is er de bewaard gebleven wezenrekening n.a.v. zijn overlijden (11). Op 2 januari 1632 verscheen Mr. Chaerles Hardevuyst, "*raedt ende pensionaris der stede van Duymkercke ende van Ghendt ende raedt sconincx in syne admiraeliteyt binder voors. stede van duymkercke*" als voogd over de minderjarige wezen van deze Valentyn en zijn echtgenote Joncvr. Anna Besoete. Aan zijn 8 minderjarige kinderen Jan, Valentyn, Herman, Alexander, Clara, Isabeau, Catharine en Marieken liet hij een globaal bedrag na van 1236-1-5 ponden groten. Bovendien werd aan zijn oudste zoon een leen toegewezen "*wesende de stadt ende vryheyt van Caprycke... met welcke heerlichede is gaende neghentien ghemeten lants gheleghen binnen deselve stadt ende vryhede ghebruyckt bij vidua Christoffels de Vlieghere*". Deze heerlijkheid Kaprijke was trouwens niet het enige leen van Valentyn de Clercq : niet minder dan twee dicht beschreven folio's geven hierbij aansluitend een verdere opsomming van lenen die in hoofdzaak te situeren zijn in het huidige West-Vlaanderen. De economische activiteiten van Valentyn de Clercq lagen voornamelijk op het terrein van de handel. Dit kunnen we althans opmaken uit een document van 1623 (12). Hierin was sprake van een conflict tussen Oostende en Brugge n.a.v. het feit dat schepen die het kanaal Gent-Oostende gebruikten, te Brugge last moesten breken. Oostende bekloeg zich hierover bij de Raad van Vlaanderen en eiste vrije doorvaart voor de schepen. De Raad van Vlaanderen stelde voorlopig Oostende in het gelijk, hetgeen Brugge ertoe aanzette, een verzoek tot de vorst te richten om in zijn rechten gehandhaafd te worden. In deze conflictsituatie had Oostende tegenover Brugse schepen dezelfde tactiek toegepast en Brugse schippers die vanuit de zee naar Brugge voeren in Oostende vastgehouden :

"ende soo int beginsel vande maent septembre (1623) daernaer gheopent es gheworden het nieuw canal streckende van tsas te Plasschendaele naer Oosthende, hebben die van Oosthende anderwarf faictelick ghearresteert de twee eerste schepen ghecommen vuytter zee, die Valentijn de Clercq, coopman binnen Brugghe, hadde ghedaen laeden in Vranckerycke ende bevrecht om te commen duert voorseyde nieu canal..." (13).

Jan, als oudste zoon van Valentyn de Clercq, zou zijn vader als heer van Kaprijke opvolgen. Slechts één enkele korte notitie bracht ons hiervan de bevestiging. In de

parochierekening die op 14/9/1633 in auditie kwam, werd "... de weth vande stede ende vryhede van Caprycke gecontinueert uuyt laste van dheer Jan le Clercq heer der voornoemde stede" (14).

Zat de familie De Clercq in geldnood ? Of was de opbrengst van de heerlijke rechten in hun ogen niet langer voldoende ? Wat ook de ware reden moge geweest zijn, toch werd op 1 maart 1640 de heerlijkheid Kaprijke door Jan de Clercq afgestaan aan Francois van Caloen voor de som van 10.500 gulden (15).

B. Kaprijke onder het gezag van de familie VAN CALOEN (1640-1642)

Met de persoon van Francois van Caloen belanden we bij iemand die slechts kortstondig heer van Kaprijke was. En niettegenstaande de beperktheid van zijn termijn rijzen toch heel wat problemen.

Volgens DE POTTER en BROECKAERT was Francois van Caloen in 1647 nog steeds heer van Kaprijke en zou hij deze heerlijkheid in leenpand gekregen hebben van Jooris van Seclyn (16). Daarenboven vermelden deze auteurs, evenals baron J. VAN CALOEN (17) het feit dat Francois van Caloen in 1647 aan de kerk van Kaprijke een venster schonk, voorzien van zijn wapenschild. Laatstgenoemde auteur baseerde zich klaarblijkelijk op de gegevens van DE POTTER en BROECKAERT die hun informatie ontleenden aan een kerkrekening van Kaprijke.

Controle van deze kerkrekening (18) bracht ons tot een meer genuanceerde versie. Het citaat bij DE POTTER en BROECKAERT draagt als datering het jaartal "16..". Hieruit zou men normaliter afleiden dat de laatste twee cijfers van het jaartal niet meer leesbaar waren of gewoon onvermeld bleven. De bewuste kerkrekening vertoont echter een duidelijke en precieze datering, nl. *23 mei 1641*, zijnde de datum van de auditie, en dit over de jaren 1639-1640. Het is m.a.w. zeer normaal dat de item i.v.m. zijn wapenschild in deze rekening voorkomt, aangezien bij reeds vanaf 1 maart 1640 heer van Kaprijke was.

Hoe lang duurde echter zijn "*heerschap*" over Kaprijke ?

Volgens de "*letteren van rapporte*", ingeschreven in het register van het leenhof tijdens het jaar 1644 (19), was Jo^r Jooris van Seclyn door leenpand *heer van Kaprijke* geworden.

Nochtans lezen wij in het "*Verhoofdingsboek (1652-1743)*" dat mher Jooris van Seclyn een leen verkregen had bij *engagemente*, "... sijnde de stadt ende vrijhey van Caprycke... verh. 27 october 1647" (20).

GILLIODTS-VAN SEVEREN (21) vermeldt als einde van het heerschap van Francois van Caloen, het jaar 1644, niettegenstaande hij in voetnoot ook naar de tweede datum (27 oktober 1647) verwijst.

Eigenaardig genoeg vermelden DE POTTER en BROECKAERT nog een derde jaartal, nl. 1642 (22). Alhoewel zij geen archiefbron vermelden, blijkt dit uiteindelijk het juiste jaartal te zijn. In de staat van goed die werd opgemaakt na het overlijden van Jooris van Seclyn, lezen wij immers onder het kapittel *"Leenen binnen huwelicke gheconquesteert"* dat hij een leen verkreeg : *"... Te weten de stede, keure ende vryhede van Caprycke metten toebehooren, vermoghen ende preeminentie daertoe dienende breeder vermeldt bij de brieven van Ingaygemente in daten... april 1642 bij den overledenen in engagemente vercreghen van Syne Con. Ma^t volghende deselve brieven voor de somme van XIX^m gulden boven I^m gulden ghegheven ande voorgaende beleender voor syn afscheet..."* (23).

Een tweede argument voor het jaar 1642 vonden wij in het *Memorieboek der stad Ghent* (24) : hierin werd Jooris van Seclyn - 5de schepen van de Keure tijdens het jaar 1641 - vermeld als *"heer van Heyne"*, terwijl hij als 3de schepen van Gedeele tijdens het jaar 1643 vermeld wordt als *"Mher Jooris van Seclyn, ruddere, heere van Heyne, Caprycke etc"*. (25).

Wie was deze nieuwe heer van Kaprijke ?

Francois-Balthazar van Caloen werd geboren te Brugge op 30 september 1605 (26). Aangezien zijn vader Francois een vooraanstaande plaats bekleedde als eerste raadspensionaris van het Brugse Vrije, lag het voor de hand dat ook zijn zoon een juridische opleiding wachtte. Hij begon de studie van de rechten aan de universiteit van Douai en zou zijn doctorstitel behalen op 17 augustus 1624. Niettegenstaande zijn jonge leeftijd en niettegenstaande het feit dat zijn studies nog niet waren voltooid, werd hij reeds op 27 oktober 1623 benoemd tot schepen van het Brugse Vrije in vervanging van *Messire Henri de Vicq*. Wegens zijn jonge leeftijd kon hij zijn schepenambt nog niet in de praktijk uitoefenen, doch hij werd voorlopig in zijn rechten bekrachtigd. Pas vanaf januari 1625 zien wij hem als schepen actief aan het werk.

Op 22 juni 1626 huwde hij met Françoise van Woestwynekel die hem 4 kinderen schonk : Marie-Françoise (° 4 mei 1627), Christiaen (° 8 oktober 1628), Margaretha (° 4 mei 1631) en Francois (° 21 april 1634). Tijdens het geboortjaar van deze laatste werd hij belast met de inning van de nieuwe imposten in het Brugse Vrije, een taak die hij bleef uitoefenen tot 1642. Vanaf dit jaar werd hij opnieuw schepen en in 1645-1646 zelfs burgemeester van het Brugse Vrije. Terzelfdertijd was hij afgevaardigde bij de Staten van Vlaanderen te Brussel en nam hij deel aan de vergaderingen van de Leden van Vlaanderen te Gent.

Ondertussen was zijn familiale toestand ook gewijzigd.

Kort na de geboorte van het vierde kind was zijn vrouw overleden en reeds tijdens de maand augustus van het jaar 1635 ging hij een tweede huwelijk aan met Anna Rommel fa Remi (Remi Rommel was raadspensionaris van de Spaanse natie te Brugge). Dit tweede huwelijk zou echter geen nakomelingen kennen.

C. Kaprijke onder het gezag van de familie VAN SECLYN (1642-1744)

Een familie die heel wat langer haar invloed op het lokale leven te Kaprijke zou uitoefenen, is de familie *van Seclyn*, een naam die in 1642 al lang geen onbekende meer was te Kaprijke. En met deze opmerking raken we aan een boeiende, maar tevens ingewikkelde geschiedenis van de heren van respectievelijk Heine en Heine/Kaprijke.

Voor rasechte Kaprijkenaren is de naam *Heine* een vertrouwd begrip; zij denken hierbij onmiddellijk aan de wijk die begrensd wordt in het zuiden door de noordzijde van het huidige Plein en de Vrouwstraat, in het oosten door de Stroomstraat, in het westen door een deel van de Molenstraat en in het noorden door de Heinestraat.

Het Heine van de huidige Kaprijkenaren is echter niet meer het Heine van het *Ancien Régime*. De oudste gebiedsomschrijving die wij tot nog toe onder ogen kregen, dateert uit de eerste helft van de 15de eeuw. Daarin wordt Heine omschreven als :

"Een heerscip ligghende inde prochie van capriken gheheeten theerscip van heyne metten heerscepe datter toebehoort een bailliu V scepenen ende XVI upzittende laten groot wesende XLII lb. par. ervelike Rente tsiaers ende XLV cappoenen gheleghen In capryke ende In eekeloo" (27).

Deze omschrijving blijft uiteraard nog zeer vaag en algemeen; wij kunnen er slechts uit opmaken dat de heerlijkheid Heine deels op Eeklo en deels op Kaprijke gelegen was. Slechts vanaf 1646 kunnen wij ons een precies beeld vormen over de uitgestrektheid en de situering ervan (28). Zoals uit bijlage nr. 5 duidelijk wordt, lag het grootste gedeelte van deze enclave binnen Kaprijke; daarnaast echter lag nog een heel stuk op het grondgebied van Eeklo. Dank zij het landboek van Eeklo van 1638 (29) kunnen wij ons een idee vormen van dit op Eeklo gelegen deel.

Het was precies deze heerlijkheid die de naam *van Seclyn* voor het eerst kenbaar maakte aan de Kaprijkse bevolking. De Seclyns waren namelijk eerst *"heer van Heine"* en pas later *"heer van Heine en Kaprijke"*. Uit de reeds vermelde bijlage nr. 5 kunnen we ons een idee vormen over de uitgestrektheid ervan. Welke waren echter de rechten die de heer er mocht uitoefenen ? Het denombrement van 1635 (30) licht ons hierover nader in :

"Ende behoort tot denselven leene Eenen bailliu, vijf Schepenen, thol ende vindt, de boete van III £. parisisen ende daer onder welcken Bailliu vermach mette selve schepenen erfven ende onterfven, vierschaere te bannen, recht, wet ende vonnesse te doene telcken alst hem belieft ende partyen versoucken sullen, hebbende voor elcken instel iii £ parisisen. ITEM vermach den Bailliu te vangene, arresterene, callengierene (*) (zie p. 139) alle beesten schade doende te schuttene. Ende generalick alle manieren van exploicten (*) te doene, de ghevanghenen selve te slaeckene ende mette selve te composerene (*), Ende voorts moet voor tschutten van elcke beeste hebben X schell. parisis, Maer waert saecke, dat up de selve heerelichede eenen maelfaituer (*) ghevanghen waere, die met den zweerde moste geexecuteert worden, ende anders niet, Soo vermach den Bailliu van Caperycke met syne Schepenen te commen anden Bailliu ende Schepenen deser heerelichede, ende begeeren den Criminelen ghevangen thebbene, Soo syn de voorn. Bailliu ende Schepenen schuldich hemlieden te laten volghen, midts alvooren betaelt synde vande boete van iii £. parisis ende vande generaele kosten ende mysen (*) van justitie, midts dese heerelichede geen hooghe justitie en vermach, dan alleenelick middele ende nedere justitie met eene vierschare met een pilleryn (*). Item vermach de voorn. heerelichede een vrye pautrycye (*), twee jaerlicxsche waterschauwynghe, te weten telcken haefmesse ende Alderheylyghen messe, eene jaerlicxsche straetherydynghe (*), eene souveraine jaerwaerhede (*), ougstwaerhede (*), Ackerwaerhede (*) ende dobbel waerhede, Ende twolck op dese heerelichede woonende jegens elcanderen te doen heyndere (*) ende delfvene van jare te jare, op groote boete naer costuyme van Caperycke. Ende alle die op dese heerelichede wonen, soo op Caperycke als Eecloo en staen nergens te wette ofte te rechte dan voor haerl. wet. Maer waert datter eenighe groote gedynghe quamen voor de wet van heyne ende sy niet vroet (*) nocht wys genouch en waeren omme vonnesse te gheven, soo sullen sy moghen gaen tot de wet van St. Jooris ten distele, omme Raedt ende advys. Ende waere de wet van St. Jooris oock niet vroet ende wys genouch omme daerinne tadvyseren, soo moeten zy haerl. addresseren an heml. overhooft, twelcke is anden Bailliu ende mannen van Leene vanden Burch van Brugghe, omme van hemlieden thebbene Raedt ende advys. Ende aldaer salt eynde nemen van voorts te gaene. Item niemant en vermach op dese heerelichede commen wonen, sonder alvooren consent thebben vanden heere ofte synen Bailliu, nochte vandaer te vertrecken sonder oorlof ter vierschare te nemen, ende aldaer borghe te stellen naer costuyme. Voorts alser yemandt op de voors. heerelichede sterft, soo moet men den heere ofte synen Bailliu de wete doen vanden overleden persoon, syn jaeren van discretie hebbende, dat sulck een persoon overleden is, eer alderstondt (*) sy de hendelclocke (*) over de siele sullen mogen doen luywen ende begraven, ende dat telcker reyse op de selve boete, Ende alst soo gebeurt datter compt op dese heerelichede te sterfyen man ofte wyf, achterlatende onbeiaerde kyndt ofte kynderen, Men is ghehouden de weesen te voorsiene van twee voechden vande maeste bestaende binnen acht daghen naer toverlyden. Ende binnen een maent daernaer over te bringhen den staet van goede up ghelycke boete alsvooren. Item competeert ten voors. leene eene heerelicke rente van zevenenveertich ponden II schellingen VI ponden parisis pennincrente ende vichtich (*) cappoenen tsiaers gaende vut

diveerssche gronden van erfve onder de voors. heerelichede soo binnen Caperycke als Eecloo sorterende. Welcke rente diveerssche laten gelden vut haerl. respective gronden van erfve op de voors. heerelichede liggende, welcke gronden van erfve alse veranderen by coope, versterfte ofte anderssints, moeten betaelen dobbel rente van elck. Item die verandert wort midtsg. dobbel rente van versetten, Ende moet de voors. versettynghe ghedaen worden sheeren boucke ses weken naer de veranderynghe, op de boete van iii ponden parisis telcker reyse..."

Deze heerlijkheid Heine was in 1635 aan Jooris van Seclyn te beurt gevallen. Was deze Jooris van Seclyn echter de eerste telg van die naam aan wie deze rechten ten deel vielen ? In geen geval ! Niet alleen zijn vader, Michiel van Seclyn, doch tevens zijn grootvader, Geeraard van Seclyn kon reeds de heerlijke rechten - zij het dan in naam van zijn vrouw - over Heine uitoefenen (31). Meteen stelde zich de vraag naar de herkomst van deze familie.

Alhoewel men niet kan beweren dat de familie *van Seclyn* een zeer aanzienlijke familie was, toch krijgen we in bepaalde archivalia regelmatig vermeldingen van of verwijzingen naar afstammelingen uit dit geslacht, zodat een reconstructie van hun verleden geen onmogelijke zaak bleek. Hierbij kwamen we eerder toevallig terecht bij een niet gedateerde, handgeschreven genealogie, genaamd "*la généalogie de ceulx de Seclin*" (32). Dit document was voor ons zeer waardevol en dit om een dubbele reden : vooreerst vormde het een interessant vergelijkingsinstrument voor een confrontatie met de 19de-eeuwse gegevens van DE HERCKENRODE (33), maar daarenboven was het informatief ruimer en chronologisch ook verder teruggaand in de tijd. Uiteraard stelt zich hier de vraag naar de betrouwbaarheid van zijn informatie. Alhoewel deze stamboom niet gedateerd was door de opsteller, zijn we praktisch zeker dat deze werd opgemaakt tussen 1638 en 1642. Een bewijs hiervoor werd ons geleverd door onderstaand citaat, ontleend aan deze genealogie : "*George de Seclin chevalier, seigneur de heyne espousa ultima novembris 1636 Jehenne de Schietere fille de Josse, seigneur de Maelstaple et de petronelle damman et ont Franchois de Seclin ne en juing 1638*".

Primo was Jooris van Seclyn alleen nog maar *heer van Heine* en niet *heer van Caprycke* (dit zou hij pas worden in 1642) (34); secundo was zijn zoon Franchois van Seclyn - die na hem *heer van Kaprijke* zou worden - geboren in 1638. De stamboom moet m.a.w. opgesteld zijn *na* de geboorte van Franchois, maar *vóór* 1642, het jaar waarin hij, Jooris van Seclyn, *heer van Kaprijke* zou worden. Daarbij komt tevens dat het handschrift een voorbeeld is van een zeer verzorgde 17de-eeuwse schrijfwijze.

Aangezien deze stamboom werd opgemaakt tijdens de eerste helft van de 17de eeuw, mogen we verwachten dat de biografische gegevens over de afstammelingen *van Seclyn* uit de 16de eeuw waarschijnlijk juist zullen zijn. Voor die over de 14de en 15de eeuw is dit eventueel minder het geval, doch we beschikken gelukkig nog over andere bronnen die hier de zaak kunnen helpen verduidelijken en aanvullen.

Bekijken we nu even de stamboom van deze familie *van Seclyn* (35).

Wanneer we in het verleden teruggaan tot diegene die als eerste binnen de familie *van Seclyn*, heer van Heine werd genoemd, dan komen we terecht bij *Geeraard van Seclyn*.

Of de familie *van Seclyn* oorspronkelijk afkomstig was van SECLIN in Noord-Frankrijk, konden we niet achterhalen; wel treffen we begin 15de eeuw deze naam aan te Gent (36). De eerste telg uit deze familie van wie met zekerheid kan gezegd worden dat hij in Gent verbleef was een *Guy van Seclijn*, die er het beroep van wijntavernier uitoefende (37). Volgens de *Genealogie de ceulx de Seclin* stierf deze laatste op 22 februari 1432 en werd hij begraven te Gent in het klooster van de Kartuizers.

Met Guy van Seclyn, zoon van voornoemde Guy belanden wij bij een overgangsfiguur die de stad Gent verliet en zich in Oudenaarde ging vestigen in het jaar 1454 (38). Ongetwijfeld behoorde hij daar tot de gegoede burgerij, want in de periode 1455-1477 was hij o.m. burgemeester, schepen en één van de vier oppervoogden van die stad (39).

De basis voor een politieke loopbaan van het geslacht *van Seclyn* was daarmee voor meer dan een eeuw gelegd. Na de dood van Guy filius Guy drukte zijn zoon, Jan van Seclyn, de sporen van zijn vader : vanaf 1499 tot 1540 was ook hij een vertrouwde figuur binnen de groep van de schepenen en oppervoogden (40). Volgens de staat van goed, gepresenteerd op 20 juli 1524 naar aanleiding van het overlijden van zijn tweede echtgenote Josine vander Moten fa. Adriaen, woonde Guy van Seclyn in de "*Heynstraete*" te Oudenaarde (41). Toen Jan van Seclyn op 29 oktober 1541 overleed en in de Sint-Walburgakerk begraven werd, was zijn oudste zoon, Pieter, hem reeds op 29 november 1540 in de dood voorafgegaan. Deze laatste werd echter niet in Oudenaarde, maar wel in de O.-L.-Vrouwekerk van St.-Pieters bij Gent begraven. Tijdens zijn leven was Pieter slechts eenmaal tot het schepenenambt verkozen en wel als zesde schepen van Oudenaarde in de ambtsperiode 2 mei 1531 tot 8 april 1532 (42).

Met deze Pieter van Seclyn zijn we uiteindelijk beland bij de stamvader van de familie van Seclyn als *heren van Heine* (in Kaprijke). Pieter van Seclyn had twee zonen, Jan Baptiste en Geeraard, waarvan de laatste - door zijn huwelijk met Cornelia van Quickelberghe (43) - figuurlijk gesproken zijn intrede deed te Kaprijke.

1. Geeraard van Seclyn

Zoals uit bijlage 3 is af te leiden, was Geeraard een eerste maal gehuwd met Cornelia van Quickelberghe fa Michiel bij wie hij drie kinderen verwekte : Michiel,

Joanna en Adriana (44). Na de dood van zijn eerste vrouw huwde Geeraard op 12 september 1563 met Antoinette de Lalaing fa Philippe die hem nog vier kinderen schonk : Pierre, Florence, Helena en Barbara (45).

De zojuist vermelde huwelijksdatum plaatst ons meteen voor een genealogische puzzel. Volgens DE HERCKENRODE (46) blijkt Geeraard reeds gestorven te zijn vóór 1542, aangezien hij schrijft : *Gérard de Seclin qui mourut pour la foi à Hulst, dans une prison des rebelles de Hollande, comme conste par un extrait de partage légalisé du 5 aout 1542*. Volgens *La généalogie de ceulx de Seclin* huwde Geeraard pas op 12 september 1563 voor de tweede maal. Baron BETHUNE (47) daarentegen noteert als sterfdatum van Geeraard : 10 januari 1557.

Niet alleen de chronologie schept problemen; ook het patroniem maakt de zaak nog ingewikkelder. Baron BETHUNE en hs. GOETHALS (48) vermelden een Geeraard van Seclin fs. Jans - gehuwd met Jo^e Charlotte de Werchin - overleden op 10 januari 1557 (49). Bij DE HERCKENRODE en *La généalogie de ceulx de Seclin* is Geeraard van Seclin een zoon van *Pieter van Seclyn* en een eerste maal gehuwd met Cornelia van Quickelberghe fa Michiel; eerstgenoemde bron geeft als sterfdatum 5 augustus 1542, terwijl de *Généalogie de ceulx...* geen sterfjaar vermeldt, maar zijn tweede huwelijk situeert op 12 september 1563.

Uit de gegevens van de staat van goed van Cornelia van Quickelberghe fa Michiel (50), waarin Geeraard van Seclyn werd aangeduid als haar echtgenoot en tevens als *heer van Heine*, blijkt nochtans zeer duidelijk dat :

- de versie van DE HERCKENRODE fout is
- Geeraard van Seclin fs. Jans geen *heer van Heine* en ook geen *heer van Kaprijke* was.

Niettegenstaande wij voorlopig nog niet beschikken over een precieze sterfdatum voor Geeraard van Seclyn fs. Pieter zijn we nochtans zeker dat hij *niet* gestorven is vóór 1580 : in het penningkohier van Kaprijke van het jaar 1580 staat Geeraard van Seclyn *nominatim* nog getaxeerd voor "*een partije van lande*" (51).

De hierboven behandelde problemen die uiteindelijk te maken hadden met de identiteit van Geeraard hebben ons alleen duidelijk gemaakt dat het wel degelijk gaat om een afstammeling van Pieter van Seclyn. Wie was echter deze Geeraard ? Op welke bezittingen of lenen kon hij aanspraak maken ? Waar was zijn normale verblijfplaats ? Bekleedde hij een belangrijke functie in de gemeenschap waarvan hij deel uitmaakte ? Heel wat vragen waarop niet zomaar een pasklaar antwoord is te geven.

Over zijn persoon zijn eerder weinig gegevens beschikbaar. Een interessante bron is evenwel de staat van goed die op 8 april 1562 werd gepresenteerd naar aanleiding van het overlijden van zijn vrouw Cornelia van Quickelberghe fa Michiel (52). Daarin vinden we vooreerst de bevestiging dat hij een zoon was van Pieter van Seclyn (... *Joncheere gheeraerd van Seclyn fs mer pieters...*) en dat hij woonde "...

up de garemaerct" te Oudenaarde. In de lijn van zijn voorzaten was ook hij een vertrouwde figuur bij de schepenbank in de periode 1558-1574 (53).

25-05-1558 - 26-05-1559 : 4de schepen
25-05-1560 - 23-05-1561 : 7de schepen
24-05-1562 - 27-05-1563 : 2de oppervoogd
27-05-1563 - 24-05-1564 : 2de schepen
24-05-1565 - 31-05-1566 : 2de schepen
26-05-1567 - 25-05-1568 : 2de schepen
26-05-1570 - 26-05-1571 : 2de schepen
04-06-1572 - 08-08-1574 : 2de schepen

Na de laatste ambtstermijn verdween hij voorgoed uit het politieke leven te Oudenaarde.

Hoe interessant bovenstaande detailgegevens ook mogen zijn, toch is - binnen het kader van de heerlijkheid Heine/Kaprijke - een tweede vermelding in de hoger geciteerde staat van goed veel belangrijker. Daarin staat o.m. :

"...Naercommen leene verstorven up Michielken van Seclyn oudste maerle hoir daer an tghebruuck ende gheheele up hene haudere es Michiel van Quickelberghe zijn leven lanc gheduerende volghende tverclaers van een wettelick paertaige ghepasseert voor scepenen van audenaerde den IXen in maerte XVe LIII staende scepenen boucke folio CLXII verso.

Eerst een leen ghenempt theerscip van ejne Ligghende inde prochie van capricque ende eekelo ghehauden vanden burcht van brugghe staende ten vullen Reliefve van XL p. compt viftich £ p. of daer ontrent..." (54).

Uit bovenstaande tekst blijkt duidelijk dat na de dood van Michiel van Quickelberghe de opbrengsten, afkomstig uit de heerlijkheid Heine (binnen Kaprijke) zullen toekomen aan Michiel van Seclyn als oudste mannelijke erfgenaam van zijn vader Geeraard. Tot aan zijn meerderjarigheid werden deze rechten geïnd door zijn vader en dit verklaart meteen dat in het Kaprijkse penningkohier van 1580, niet Michiel maar wel Geeraard van Seclyn als "*heer van Heine*" staat vermeld. In welk jaar Geeraard van Seclyn overleed, konden wij niet achterhalen.

2. Michiel van Seclyn

Alhoewel wij geen enkele uitdrukkelijke verwijzing naar de woonplaats van Michiel van Seclyn aantreffen, menen wij toch uit bepaalde details te kunnen afleiden dat hij aanvankelijk nog poorter van Oudenaarde bleef : van 19 mei 1587 tot 22 mei 1589 maakte hij namelijk als schepen deel uit van de magistraat van deze stad (55). Even zeker is nochtans het feit dat hij verhuisde naar Gent, aangezien wij hem daar vanaf 1597 en volgende jaren aantreffen als *schepen van de Keure en van Gedeelte* (56).

1597 : *"Michiel van Seclyn, 10de schepen van de Keure*

1598 : *Michiel van Seclyn, 9de schepen van de Keure*

1600 : *Joncheer Michiel van Seclyn, 5de schepen van de Keure*

1601 : " " " " , 5de " " " "

1602 : " " " " , 4de " " " "

1605 : " " " " , 6de " " " "

1607 : " " " " , 10de " " " "

1610 : " " " " , 3de " " " "

1612 : " " " " , 2de " " *Gedeele*

1617 : *Joncheer Michiel van Seclyn, heere van Heyne, excuseert hem (5de schepen van Gedeele)*

1622 : *Joncheer Michiel van Seclyn, heere van Heyne, 1ste schepen van Gedeele".*

Eigenaardig genoeg krijgen we in bovenstaande tabel, pas na 1612 voor de eerste maal de vermelding van zijn titel *"heer van Heine"*. Zoals hoger reeds werd aangeduid, kon hij daarop wettelijk aanspraak maken sedert 1562, zijnde het overlijdensjaar van zijn moeder Cornelia van Quickelberghe. Dit laatste wordt trouwens ook bevestigd door de leenverheffing voor de *Burg van Brugge* (57).

Michiel van Seclyn was gehuwd met Franchoise van Hembyse fa Roeland. Dit huwelijk werd gezegend met drie kinderen : Pieter, Jacob en Jooris (58); eerstgenoemde trad in bij de paters Augustijnen te Gent en stierf er in september 1624; Jacob bezweek aan de pest en Jooris was de enige overlevende die zijn vader als heer van Heine zou opvolgen. Michiel van Seclyn overleed op 5 juni 1635 en kreeg zijn laatste rustplaats bij zijn zoon Pieter die reeds 11 jaar vroeger was gestorven. In de Sint-Stevenskerk *"gezegd der Augustijnen"* te Gent werd een grafzerk opgericht met volgende tekst (59) :

*"Cy gist noble homme Messire MICHEL
DE SECLYN fils de Gerard, écuier, en son vivant
seigneur de Heyne, Ter Meeren, Vronvelt, etc...
qui trépassa le 5 juin 1635.*

*Et noble dame FRANCHOISE DE HEMBYSE
fille de Roulant , écuier
qui trépassa le 25 d'octobre 1640
Ils ont laissé un fils unique,
Messire Jorge, chevalier, seigneur
de Capricke, Heyne, etc...
Priez Dieu pour leurs âmes".*

Als heer van Heine was hij niet alleen geïnteresseerd in zijn eigen *"heerlijk"* gebied; ook het grondbezit te Kaprijke kreeg zijn belangstelling, want tijdens zijn huwelijk met Franchoise van Hembyse vergrootte hij zijn onroerende goederen met 41 gemet 72 roeden land op Kaprijke gelegen (60).

3. Jooris van Seclyn (1636-1649)

Met Jooris van Seclyn krijgen we heel wat meer grond onder de voeten. Hij werd geboren op 28 januari 1601 op de St-Baafsparochie te Gent (61) als zoon van Michiel van Seclyn en Franchoise van Hembyse. Over zijn jeugdjaren is ons tot dusver niets bekend. Afkomstig uit een gegoed geslacht was het ook te verwachten dat zijn toekomstige levensgezellin van eenzelfde niveau was. Op 11 september 1636 werd voor openbaar notaris Thomas de Mets te Gent een huwelijkscontract gesloten tussen Jo^r Jooris van Seclyn, "*heer van Heine etc*" enerzijds en Jo^e Jenne de Schietere fa Jo^r Joos, "*in zijn leven heer van Maelstaple, Avegheers, Voorde etc.*" anderzijds (62). Als getuigen hierbij traden op Franchoyse van Hembyse, *douagiere* van Jo^r Michiel van Seclyn, Jo^r Jan van Seclyn fs. Jo^r Pieter, Jo^r Niclays Sersanders, heer van Spiegelhove en Jo^r Roeland vander Zype fs. Jo^r Jaecques, "*rechtswerts van de bruydegom*" enerzijds en Vrouwe Petronelle Damman, moeder van Jo^r Charles de Schietere, heer van Maelstaple etc., broeder van Mher Niclais de Schietere, heer van Rijmstede, Marloppe, Walincourt etc., oom paterneel van de bruid anderzijds. Volgens DE HERCKENRODE (63) was Jooris reeds op 30 november 1635 in het huwelijk getreden. Op 15 juni 1638 werd een eerste telg binnen dit gezin geboren : Franchois (64). Reeds op 19 december 1639 kreeg deze een zusje, Petronella (65) en op 9 september 1641 kon het gezin zich verheugen over

Jooris van Seclyn, heer van Kaprijke
(† 1649).

de geboorte van een tweede dochtertje, Anna (66). Als laatste in de reeks kwam Emanuel op 8 september 1644 het gezin vergroten (67).

Naar het voorbeeld van zijn vader zou ook deze Jooris van Seclyn deel uitmaken van de Gentse magistraat : van 1641 tot 1647 zetelde hij geregeld als schepen van de Keure en van Gedeele (68).

1641 :	"Joncheer Jooris de Seclyn, heere van <i>Heyne</i>	5de schepen
1643 :	Mher Jooris van Seclyn, ruddere, heere van <i>Heyne, Caprycke etc.</i>	3de schepen
1644 :	idem	3de schepen
1646 :	idem	4de schepen
1647 :	idem"	4de schepen

Een vroegtijdige dood maakte een bruusk einde aan zijn carrière en aan het geluk van dit kroostrijk gezin : op 12 juli 1649 overleed Jooris van Seclyn in de leeftijd van 48 jaar. Voor het eerst in de reeks van de tot nog toe behandelde afstammelingen van het geslacht *van Seclyn* krijgen we een duidelijk beeld van de sociaal-economische positie van de *heer van Heine, Kaprijke etc.* De staat van goed die op 7 april 1653 in auditie kwam (69) geeft ons een gedetailleerde inventaris van al zijn onroerende goederen; ook genealogisch beschouwd biedt de aanhef van deze bron heel wat interessante informatie (70). Naast de twee reeds gekende leengoederen (Heine en Kaprijke) was hij ook leenhouder van het "*Goed ter Cauwerburch*" (op Eine bij Oudenaarde), van de heerlijkheid ter Meere gelegen in Beveren (kasselrij Oudenaarde) en van de heerlijkheid Vronvelt, eveneens op Beveren gelegen. Bovendien bezat hij nog enkele kleinere lenen in Westende, Loppem, Bassevelde en Lovendegem. Aangezien Kaprijke als leen in uitgestrektheid de eerste plaats innam, was het ook te verwachten dat hij in de loop der jaren effectief eigenaar werd van 60 gemet 176 roeden land, gelegen binnen dit zelfde Kaprijke. Zijn woonstede stond echter in Gent "... *inde Waghenaerstraete bij de Predicheren vutcommende inde eglentierstraete... daerinne den heere overleden deser werelt ghepasseert ende de vrouwe douagiere woonachtich es...*" (71). Het verschil tussen de *baten* en *commeren* leverde voor de nakomelingen een batig saldo op van 1019-6-8 ponden groten Vlaams (72).

4. *Franchois van Seclyn (1649)1692)*

Na de dood van zijn vader was de titel van *heer van Kaprijke en van Heine* - althans in theorie - weggelegd voor de eerstgeboren zoon Franchois. Het leven van deze laatste verliep zeker niet rimpelloos. In het vooruitzicht van een eerste huwelijksverbintenis met Isabella Geertrude Sersanders fa Jo^r Jan fs. Jo^r Jooris werd op 14 november 1664 tussen deze beide een contract afgesloten waarbij o.m. bepaald werd "... *dat naerde doodt van zijn frau moedere den voornoemden heere Franchois ofte zijne eerfghenamen sullen succederen inde gheheele heerelichede van Caprycke midts inbrynghende coopschat ende melioratien naer costume...*" (73);

de uitoefening en het genot van het *heerschap* van Kaprijke was m.a.w. nog geen 100% in zijn handen.

Het gezegde *De mens wikt, maar God beschikt* bleek maar al te waar. Op 15 april 1665 werd zijn jeugdige echtgenote uit het leven weggerukt en naar aanleiding van dit overlijden werd een staat van goed opgemaakt die ons toelaat een kijkje te nemen achter de schermen van een adellijke levenswijze. Naast de onroerende goederen van beide zijden, had de bruid een inbreng van meubelen, zilverwerk en juwelen ter waarde van 929-7-2 ponden groten. Tot deze meubilaire baten behoorden o.m. :

<i>"... een streck met diamanten</i>	<i>46-10- 0 lb. gr.</i>
<i>een gouden ketene</i>	<i>49- 6- 1 "</i>
<i>twee braseletten consisterende in 700 peerlens</i>	<i>29- 5- 0 "</i>
<i>een gouden ketenken van draetwerck</i>	<i>4- 7-10 "</i>
<i>een dobbel moer peerels om den hals</i>	<i>50- 0- 0 "</i>
<i>een silveren becken metten pot</i>	<i>20- 4- 9 "</i>
<i>een paer candelaers metten kerssnuijtere</i>	<i>11- 4- 0 "</i>
<i>een groote silveren doose met twee cleene</i>	<i>5- 3- 0 "</i>
<i>een silveren bal</i>	<i>1-15-10 "</i>
<i>3 flaskens met silveren decksels</i>	<i>0-17- 0 "</i>
<i>2 silveren coufferkens van draetwerck</i>	<i>2- 1- 2 "</i>
<i>een coufferken met schiltpatte met silvere</i>	<i>1- 4- 0 "</i>
<i>item eenen rooden satijnen rock die ghejont is anden</i>	
<i>Autae van onsen soete naeme Jesus in</i>	
<i>Onse Lieve Vrouwe kercke tot Ste Pieters</i>	<i>10- 0- 0 "</i>
<i>item een leeren couffer beslegghen met veel naeghelkens"</i>	<i>1- 0- 0 "</i>

Het hierbovenstaand uittreksel illustreert op zichzelf reeds de financiële armslag van dit jonge gezin. En zelfs wanneer er niet onmiddellijk voldoende geld beschikbaar was, dan nog werden de nodige bedragen tijdig voorgeschoten. Dit was o.m. het geval naar aanleiding van de vergoeding voor de brieven van dispensatie - nodig voor het kerkelijk huwelijk - waarbij Jenne de Schietere, moeder van de bruidegom, zo maar eventjes 221-16-8 ponden groten neertelde. Ook in het alledaagse leven werd hun maatschappelijke positie merkbaar : het huishoudelijk werk werd verricht door twee dienstknechten in livrei (74).

Niet alleen op wereldlijk maar ook op godsdienstig vlak bleek hun uitzonderlijk sociaal aanzien. Op 30 maart 1647 was in de kerk van de paters Augustijnen te Gent de "*Broederschap van de H. Nicolaus van Tolentijn*" opgericht (75). Een van de bepalingen van deze confrerie stipuleerde dat ze zou bestaan uit de Z.E.H. priester en nog enkele geestelijke personen "*... alsook nog uit andere heeren van Edele familien, slechts ten getalle van 13 personen; deze zijn gehouden hun geheel leven er deel van te maken, tenzij zij in een andere stad gaan woonen*". Tijdens de periode 1685-1757 werden 81 leden van deze broederschap in de Augustijnenkerk begraven. Als 33ste lid werd in het dodenboek genoteerd :

Jenne de Schietere, echtgenote van Jooris van Seclyn († 1677).

"Franciscus de Seclijn fs. Mher Jooris gheeft voor sijne dootschult de somme van veertich guldens eens. Actum den 30 julij 1669. F. De Seclijn, Capryck.

Deze dootschult is betaelt door mevrouwe de douagiere desen 29 april 1692" (76). Niettegenstaande Franchois van Seclyn als *heer van Caprycke* werd aangeduid (77), bleek zijn moeder Jenne de Schietere in werkelijkheid de persoon die het roer in handen had.

Dit komt vooreerst tot uiting bij de auditie van de parochie- en armenrekeningen : vanaf 1651 tot 1670 en van 1675 tot 1678 was het Jenne die als *"Vrauwe van Caprycke"* het voorzitterschap waarnam; enkel op 1 oktober 1670 was zij vergezeld van haar zoon Franchois. Waarschijnlijk was haar gevorderde leeftijd er oorzaak van dat Franchois vanaf 12 december 1678 nu ook daadwerkelijk als heer van Kaprijke de auditie van de rekeningen voorzat en dit tot en met het jaar 1689 (78).

Een tweede aanwijzing voor haar effectieve inspraak krijgen we n.a.v. de verpachting van de heerlijkheid Kaprijke in het jaar 1672. In dat bewuste jaar verstreek inderdaad de termijn van de 30-jarige leenpacht, door Jooris van Seclyn aangegaan in het jaar 1642 : *"... L'on faict sçavoir que le 13 de ce mois de janvier 1672 l'on passera au dernier coup de baston en vente, par forme de nouvelle gagère, la ville, franchise et seigneurie de Caprick, consistant en haulte, moyenne et basse*

justice et ce qu'en dépend... Ceux qui prétendent à ladite vente, se trouveront à la Chambre des Comptes du Roy à Bruges ledit jour 13 de ce mois entre dix et onze heures du matin" (79).

Deze nieuwe verpachting gaf ons meteen de gelegenheid om een glimp op te vangen van de relatie tussen de "*heer/vrauwe van Caprycke*" enerzijds en de plaatselijke bevolking anderzijds. Uiteraard was Francois van Seclyn als heer van Kaprijke geïnteresseerd in de voortzetting van zijn *heerschap*, maar dit zou - zoals verder zal blijken - financieel heel wat meer kosten dan dit in 1642 het geval was. Hoe de vork precies aan de steel zat, is uit de bronnen moeilijk te achterhalen; toch bleek het mogelijk om - het weze dan slechts in grote lijnen - de gebeurtenissen te reconstrueren.

Georges Godard en Arnaut Isebrant, respectievelijk baljuw en burgemeester van Kaprijke, hadden in eigen naam, maar tevens in naam van *het gemeen* een verzoekschrift tot de vorst gericht, waarin zij hem voorstelden zich vrij te kopen van het juk van de heren van Seclyn - concreet van Jenne de Schietere - en zich daartoe bereid verklaard de pachtsom van 19.000 gulden aan Jenne de Schietere uit te betalen om daarna zelf te kunnen profiteren van de *heerlijke rechten*; na verloop van dertig jaar zou Kaprijke dan weer onder rechtstreeks bestuur van de vorst komen, zonder dat de majesteit ook maar één penning zou moeten terugbetalen (80).

Dit voorstel was blijkbaar niet in goede aarde gevallen bij Jenne de Schietere, want zij vond er niets beter op dan primo, de baljuw en de burgemeester uit hun respectievelijk ambt te ontzetten en secundo haar bod voor de verpachting op te drijven tot 23.000 gulden. Naar alle waarschijnlijkheid reageerde de vorst niet op het voorstel van de baljuw en de burgemeester, want op 29 januari 1672 kwamen beide personen - samen met griffier Pieter de Laet - met een nieuw voorstel voor de dag : "*(G. Godart en Arnaut Isebrant)... font offre tant en leur nom qu'eulx faisant fort de Pierre de Laet greffier de rehaulcher la gagere de Capricke de sept mille florins pardessus le remboursement de dixneuf mille florins a quoy porte la presente gagere, moyennant que le rachapt ne se fairoit en six ans...*" (81).

Zoals uit bovenstaand citaat duidelijk wordt, had Jooris van Seclyn in 1642 niet minder dan 19.000 gulden betaald voor het verwerven van de heerlijkheid Kaprijke. Nu bleken deze drie heren bereid om er nog eens 7000 gulden bovenop te betalen (dus 3000 meer dan het bod van Jenne de Schietere !), op voorwaarde dat zij minimum 6 jaar van de *heerlijke rechten* zouden kunnen genieten. Bovendien erkenden zij dat : "*... Sa Majesté demeureoit seigneur de Capricke, ordonneroit le renouvellement du magistrat et l'audition des comptes par commissaires a deputer, soit de la Chambre des Comptes a Bruges ou autres et les susnommez Godart et Ysebrant ou leurs respectives successeurs en cette gagere bien entendu que ledit Ysebrant ne se pourra denommer luy mesme pour deservir quelque place au magistrat mais sortant de quelque charge d'icelluy pourra denommer et avoir voix avecq les deux autres commissaires...*" (82).

Een dergelijk voorstel gaf aan de vorst uiteraard meer inspraak in het politieke leven te Kaprijke. Toch achtten deze baljuw en burgemeester het mogelijk dat deze tegemoetkoming voor de vorst nog niet voldoende zou zijn en daarom hadden zij nog een derde voorstel in petto. Rekening houdend met de grote kosten en uitgaven die deze verpachting aan de gegadigden reeds had veroorzaakt, stelden zij aan de majesteit voor de uitoefening van het ambt van baljuw, burgemeester en griffier levenslang toe te kennen aan respectievelijk George Godart, Arnaut Isebrant en Pieter de Laet. In ruil hiervoor boden zij aan de vorst een eenmalig bedrag van 5000 gulden boven de jaarlijkse recognitie die zij voor deze ambtsuitoefening aan de "Vrauwe van Caprycke" verschuldigd waren. Hierbij stelden zij dan wel als voorwaarde :

- 1) dat noch Jenne de Schietere noch enig ander toekomstig heer van Kaprijke hen uit hun ambt zou kunnen ontzetten
- 2) dat zijzelf of de door hen daartoe geschikt bevonden personen dit ambt levenslang zouden kunnen uitoefenen
- 3) dat deze beide bovenstaande bepalingen zouden opgenomen worden in het akkoord dat de vorst met 'Mevrouwe van Caprycke' of enig ander persoon zou maken
- 4) dat zij in volle vrijheid zouden kunnen jagen op het grondgebied van de heerlijkheid Kaprijke.

Of de vorst hierop reageerde, is uit de bewaard gebleven archivalia niet af te leiden; wie echter wel reageerde, was de bevolking van Kaprijke. In niet mis te verstane bewoordingen werd aan de majesteit een schrijven gericht waarin zij onomwonden verklaarde :

"... dat eenen George Godart, Arnault Issebrant ende Pieter de Laet op heurlieder naemen ende de gonnen van eenighe insetenen bij hemlieden daertoe gheemendiceert an Uwe Ma^t presenteren de voorschreven somme op te legghen tot concurrentie vande voors. leste verhooghynghe ende tsurplus te rembourseren anden jeghenwoordighen heere van Caprycke, dan alsoo al hetselve gheschiedt sonder consent midtsgaders ieghens den danck ende wille vande verthoonders, oock dat al het selve bijde voornoempde persoonen maer en wordt ghepractiquiert thaerlieder eyghen baete ende proffijt, midtsg. tot groot overlast ende oppressie van het ghemeente aldaer... Biddende eensweeghs seer ootmoedelick deselve ghedient te sijn, afslaende de presentatie ende versoeck bij de voornoemde malveulianten ende malcontenten ghedaen... (83).

Uiteindelijk bleef de situatie zoals ze reeds jaren was : Jenne de Schietere bleef "Vrauwe van Caprycke", maar het kostte haar wel een bom geld; boven de 19.000 gulden van de vorige pachttermijn betaalde zij nog eens 14.000 gulden extra (84). Baljuw George Godart verdween voor goed uit het politieke leven te Kaprijke en werd vervangen door Jan Baptist de Waghenaere, terwijl Arnaut Isebrant als burgemeester de plaats moest ruimen voor J.B. de Mey.

Zoals hoger reeds vermeld, bleef Jenne de Schietere ondanks haar gevorderde leeftijd nog enkele jaren de plak zwaaien; pas vanaf 1678 - het jaar van haar overlijden - nam Franchois van Seclyn nu ook echt als heer van Kaprijke de opvolging waar.

Uit zijn tweede huwelijk met Marie Catherine Wouters werden drie kinderen geboren : alleen Antonius Leonardus en Adriana Theresia zouden, na het overlijden van hun vader op 22 maart 1692, het heerschap over Kaprijke uitoefenen.

5. Antonius Leonardus van Seclyn (1692-1717)

Volgens de leenverheffing in 1692 (85) was Marie Catherine Wouters - weduwe van Franchois van Seclyn - de aangewezen persoon om "*Vrouwe van Caprycke*" te worden in afwachting dat Antonius Leonardus de vereiste leeftijd zou bereiken. Haar tweede huwelijk met Hubertus Francois van Nieulant verklaart dan ook dat bij de auditie van de parochie-, kerk- en armenrekeningen, de functie van *auditeur* tijdelijk door deze laatste werd uitgeoefend. Pas vanaf 1712 droeg Antonius Leonardus officieel de titel van *heer van Kaprijke*; een vroegtijdig overlijden op 16 oktober 1717 (86) had voor gevolg dat de heerlijkheid overging in handen van zijn zuster Adriana Theresia van Seclyn.

6. Adriana Theresia van Seclyn (1717-1744)

Uit de staat van goed (87) die naar aanleiding van haar overlijden werd opgemaakt, vernemen we heel wat over haar sociaal-economische situatie; ook op godsdienstig gebied bleek zij - meer dan haar voorzaten - een uitzonderlijke aandacht te besteden aan haar zieleheil. Wij citeerden reeds hoger dat haar vader Franchois begraven werd in de kerk van de paters Augustijnen; ook zijn dochter liet een duidelijke voorkeur blijken voor deze kerk, want als eerste artikel van haar geestelijk testament (88) wenste zij "*... dat haer lichaem in het stille sal worden begraven in de sepulture van haere ouders tot de paters Augustijnen binnen dese stadt ghendt alwaer soo haest doendelijck sal moeten gebeuren een solenneel uyтваert daertoe employerende acht stalkerssen ider van acht pondt wasch behangen met de quartieren, sestigh flambeeuwen van twee pondt ghewichte ider met osserwas naer advenant... begheirende de vrouw testatrice ten daeghe van haer vyтваert vytyghedeelt thebben tot thien sacken tarwe gheconverteert in brooden van ses ponders, voorts dat in de kerecke vande selve paters augustijnen sullen ghedaen worden d'ordinaire dertighste te weten drij missen daeghs telkens met vytrijkinghe van eenen sack taerwe gheconverteert als vooren...*"

Het gezegde *Noblesse oblige* indachtig, lag het voor de hand dat deze begrafenis vergezeld zou gaan van de nodige pracht en praal; het bovenstaand artikel was hiervan trouwens een mooi voorbeeld. Het bleef echter niet bij deze eerste bepaling; de hierna volgende artikelen zijn daarvan een duidelijk bewijs :

- 1200 missen van requiem tot lafenis van haar ziel (bij de paters Augustijnen, recollecten, predikheren, capucijnen - alle te Gent - en de paters recollecten te Eeklo)
- 30 missen *"by forme van dertighsten"* bij de paters recollecten te Gent
- een antependium voor het altaar van de paters recollecten te Gent, gemaakt *"uyt haer beste cleet"*
- een legaat van 4 ponden groten aan de *"aerme clarissen tot Ipere"*
- een legaat van 4 ponden groten aan de paters carmelieten te Dendermonde
- een legaat van 2 ponden groten aan de Arme Claeren, de Penitenten op St.-Pieters, de Penitenten op St.-Baafs en de Annunciaden binnen Gent.
- aan het *"hallyns hospitaal gheseyt Ste Catharina godtshuys binnen dese stadt (Gent) op de Anjoen leye een somme van 2400 ponden grooten courant met expressen last ende conditie dat de heeren vooghden van het ghemelt hospitaal sullen ghehauden ende verobligeert wesen ten koste van hetselve hospitaal te doen sorghen ende exonereren alle de hiernaer te specificeren fondatien :*
 - eerst... een eeuwighe daeghelijksche elfmisse met de profundis aen den voet vanden outaer tot laevenisse vande ziele van haer, testatrice te doen in de kercke van de Eerw. paters augustijnen binnen dese stadt (Gent) waervooren jaerlicx sal moeten betaelt worden tot 27 ponden grooten courant ghelt
 - ten tweede een eeuwighe ghesonghen jaerghetijde met de coorcappe, silver cruys ende den miserere aen het graf tot laevenisse vande ziele vande vrouw testatrice te doen inde voors. kercke der paters augustijnen
 - ten derde twee jaerghetijden oock te doen in de kercke vande ghemelde paters augustijnen het eerste tot laevenisse vande ziele van Jo^r Franchoy's de Seclyn... telckens den 22en maerte ende het ander voor de ziele van haere zuster jauffrauwe Marie Catharine op den 24en april in elck jaer...
 - ten vierden dat aenden aermen ofte disch der stede van caperycke voorn. sal moeten gegeven worden tot 6-10-0 ponden groten siaers waeruyt den selven aermen ghehauden sal worden jaerlycx te doen ghebeuren ende becostighen een ghesonghen jaerghetijde met de vigilien ende vuytdelynghe van eenen sack taerwen broodt tot laevenisse vande ziele van haer testatrice te doen...
 - ten vijfden een ghesonghen jaerghetijde in de ghemelde kercke van caperycke tot laevenisse van de ziele van Jo^r anthonius leonardus de seclyn...
 - ten sesden twee jaerghetijden oock te doen in de meergheseyde kercke van caprijcke, het eene voor Jo^r George de Seclyn, grootvaeder was vande vrouw testatrice telckens 7en july ende het ander voor de ziele van vrouw joanne de Schietere haer grootmoeder...
 - Item jont ende legatert de vrouw comparante ende ten behoeve vanden aermen der voorn. stede van caperycke eene somme van 100-0-0 lb. gr. wisselghelt... (te tellen in handen vande aerme meesters van aldaer die de selve maer en sullen vermoghen te employeren met kennissen ende aggreatie vanden executeur testamentaire)
 - Item jont de vrouw comparante tot ciraet van het beelt van onze Lieve Vrouwe in de kercke van caprycke haere beste coiffure canten...

Naast deze eerste uitingen van zorg voor haar eigen zieleheil en dit van haar voorzaten komen echter ook een aantal bepalingen voor die haar genegenheid voor de Kerk manifesteren. Zo schonk zij :

- aan de kerk van Kaprijke "... haer tweede cleet tot een antependium ende casuyfel ende indien de stoffe daertoe niet en waere genoegende is haer intentie de courtresse oock te suppleren op welcke ornamenten sij testatrice wilt ghestelt worden in broderie haere wapenen"
- aan de paters augustijnen en recollecten te Gent "... elck dhelft van haeren collier ofte cordon van diamanten omme gheemployeert ende ghehanghen te worden tot het ciraet van het venerabel van elck respective kercke".

Een dergelijke testamentaire beschikking veronderstelt uiteraard een sterke economische positie. En dit was inderdaad ook het geval. Zonder hier te willen ingaan op de precieze omvang van al haar rechten of de oorsprong van haar bezittingen, kan men stellen dat deze adellijke dame kon bogen op een ruime waaier van lenen gelegen binnen Bassevelde, Bentille, Beveren (bij Oudenaarde), Bredene, Brugge, Eine (bij Oudenaarde), Heine (Kaprijke), Hemelgem, Izegem, Kaprijke, Lede, Lokeren, Loppem, Lovendegem, Merelbeke, Oostkamp, Rozebeke, Sint-Denijs-Westrem, Sint-Jan-in-Eremo, Sint-Kruis (Brugge), Sint-Margriete, Wannegem, Westende, Zedelgem en Zwalm. Al deze bronnen van inkomsten zorgden ervoor dat haar materieel bestaan rimpelloos kon verlopen. In de Zonnestraat te Gent stond haar huis "*Sonnestraete*" "... in welcken huysse de vrouw overledene deser weirelt ghepasseert is". Ook aan contante penningen was geen gebrek : op 26 oktober 1744 telde men niet minder dan 2211-14-4 ponden groten.

Niettegenstaande Adriana Theresia van Seclyn de wettelijke erfgename was van de heerlijkheid Kaprijke, bleek toch dat de uitoefening van de heerlijke rechten in werkelijkheid gebeurde door haar echtgenoot Charles Borluut, heer van Schoonberghe. Dit kwam o.m. tot uiting bij de vernieuwing van de magistraat, bij het aanstellen van een nieuwe kerkontvanger (88) en ook naar aanleiding van een conflict met baljuw Anthone Ampe. Op 22 mei 1720 noteerde de griffier in het resolutieboek een schrijven van de heer van Schoonberghe aan eerstgenoemde : "*Mijn heere suldt op den 22 deser loopende maent meye communicueren aen Burchmeestere ende Schepene mijnder stede, keure ende vryhede van Caprycke als gheallieert met de Edele Vrouwe derselver stede dat sijlieden in het toecommende met den daeten als boven niet meer en sullen passerem eenighe wettelijke acten van wat nature de die soude connen ofte moghen wesen met den persoon van Anthone Ampe voorgaendelyck gheweest hebbende mijnen Bailliu ende sal tot voorder order deselve bediendelyckheyt door dhr. Pieter Dhont schaut derselver stede van Caprycke, ..*" (89).

De heer van Schoonberghe plaatste graag de puntjes op de i, zeker wanneer de heerlijke rechten ook maar in de geringste mate werden aangetast. Een klein voorval kan dit illustreren. Ingelbert de Pape was als afgegaan armenmeester vervangen door Jan Immesoete fs Jan en deze laatste had daartoe op 20 december 1723 de eed

afgelegd. Op 12 januari 1724 ontving de griffier een schrijven waarbij de voornoemde heer zich bekloeg over het feit dat Jan Immesoete fs Jan door hem was aangesteld, maar dat bij de eedaflegging niet uitdrukkelijk de aanstelling *door de heer van Schoonberghe* was geformuleerd geworden; "... *oversulcx ordonnere ick dat Burghmre ende Schepenen der stede, keure ende vrijhede van Caprijcke hetselve inde aenstaende vierschaere sullen hebben door Ulieden te doen doen de noodighe ende ordinaire Inregistrature van aude tijdde gheploghen op peijne als naer rechte ende dies aengaende aen mij over te schrijven met een originele acte van hetgonne ghepasseert is*" (90).

Pas na het overlijden van Charles Borluut op 19 juli 1734 (91) zien we Adriana Theresia van Seclyn in eigen persoon het roer in handen nemen : vernieuwing van kerkmeesters, armenmeesters en magistraatsleden, benoeming van "*pointers*" en "*setters*", "*notable en grote gelanden*" waren nu ook voor haar, geregeld terugkerende verplichtingen. Relationele perikelen tussen de *Vrouwe van Kaprijke* en haar onderhorigen deden zich - althans volgens de beschikbare archivalia - niet voor. Met haar overlijden op 24 oktober 1744 zou dit aspect echter een heel andere wending kennen. Een nieuw geslacht, dit van de Schietere de Lophem, zou weldra op het Kaprijkse toneel verschijnen.

D. Kaprijke onder het gezag van de familie DE SCHIETERE (1744-1795) (92)

1. Francois-Jozef de Schietere (1744-1747)

Het huwelijk van Adriana Theresia van Seclyn was kinderloos gebleven en zo kwam de heerlijkheid Kaprijke in handen van de familie de Schietere de Lophem, een familie die nauw verwant was met deze van de Seclyn (93).

Als feodaal erfgenaam van Adriana Theresia van Seclyn kwam Francois Jozef de Schietere op 4 november 1744 bezit nemen van de heerlijkheid Kaprijke. Het zou een grootse plechtigheid worden en hij nam dan ook zelf het initiatief voor een vlot verloop van zijn *heerlijke* intocht. Bij monde van baljuw J.B. Gheerts verzocht hij de Kaprijkse schepenen twee koppels paarden te bezorgen vóór de herberg *Het paradijs* te Brugge; tevens moesten de beide gilden van Kaprijke - het gilde van St.-Sebastiaan en de confrerie van de *Soeten Naem Jesu* - paraat zijn om hem aan de grens van Kaprijke met Eeklo te verwelkomen. Een dergelijke gebeurtenis deed zich niet elke dag voor en onze Kaprijkse schepenen wilden er iets feestelijks van maken. Daarom besloten zij : "... *omme den voorn. Edelen heere het respect ende eere te bewijzen tgone hem in dierghelyck gheval competeert,... te stellen een vierstaeck voor het stadthuys deser stede midtsg. te doen opcommen hondert ghewapende mannen met fusiequen omme volghens order van het voorn. collegie te schieten ende hem te presenteren daer het sal gheordonneert worden waertoe ghecoght sal worden 50 pont buspoeder twelck hun naer proportie sal door den collegie*

uytghedeelt zijn ende omdat niemant vande voorn. ghewapende mannen en saude in faute blijven van te compareren op den 4en deser ten een uren naer middagh ten stadthuyse deser stede, soo wordt tot laste vande noncomparanten naer dies den collegie zal ghebleken zijn dat sij daertoe behoorelyck gedaghvaert sullen wesen, ghedecerneert eene boete van te weten ten laste van elcken corporael tot 0-3-4 lb. gr. ende vande supposten tot 1-0-0 lb. par. waervan sullen ghemaect worden vier differente compagnien... sijnde wijders bij den collegie gheresolveert den voorn. Edelen heere bij hun te peirde te gaen ontfanghen ende feliciteren ende den stadthuyse deser stede te illumineren" (94).

Op de bewuste 4de november 1744 trokken Andries vander Waerhede, pachter van het *foncier* van de heer van Kaprijke en Cornelis Judocus vanden Berghe, herbergier in *De Croone* met hun respectievelijke paarden - tevens begeleid door pastoor Carolus de Bouck - naar Brugge. Samen met de nieuwe heer kwam het gezelschap Maldegemwaarts, waar zij werden opgewacht door Jan Francies de Mey, bode van de schepenen die in opdracht van de magistraat aan de heer moest vragen rond welk tijdstip hij in Kaprijke dacht aan te komen.

Grafmonument van François-Joseph de Schietere, heer van Kaprijke († 1748).

Ondertussen was men in *Kaprijke-Binnen* druk bezig met de laatste voorbereidselen. Baljuw, schout en schepenen te paard, de burgemeester en de griffier van Heine te voet, de twee gilden van Kaprijke gevolgd door 4 kapiteins, 8 korporaals en 120 suppoosten trokken onder begeleiding van vier trommelaars tot aan de grens van Kaprijke met Eeklo, waar zij rond 17.00 u de nieuwe heer tegemoet traden. Stoetsgewijze trok het gezelschap toen naar de kerk waar pastoor Carolus Suppré, vergezeld van Pieter Bernaerd Boxtael, de koster en Francies van Coppeghestelle, de kerkbaljuw, Francois-Jozef de Schietere als heer van Kaprijke opwachtten.

Na het zingen van het *Te Deum* en het uitstellen van het Allerheiligste begonnen de feestelijkheden op het stadhuis; gewerschoten, vuurwerk en het drinken van een beker wijn vormden de bekroning van deze memorabele dag.

Voor wat hoort wat ! Dit was ook de mening van de nieuwe heer en op 7 november werden de kerkelijke en burgerlijke overheid door hem op een maaltijd uitgenodigd. En precies deze festiviteit was het begin van een pijnlijk geschil tussen pater Gardiaan van de recollecten te Eeklo en de heer van Kaprijke.

Op 6 november was een mis van *requiem* opgedragen tot zielerust van Adriana Theresia van Seclyn en naar aanleiding daarvan had de heer van Kaprijke ook pater Gardiaan op de maaltijd uitgenodigd. Blijkbaar in goede stemming vroeg de heer aan deze laatste of het niet passend ware als versiering op de raadkamer van het stadhuis een schilderij van het *Laatste Oordeel* te laten aanbrengen ? Hierop antwoordde pater Gardiaan "... *dat men inde selve collegie camer soude stellen eenighe uijlscoppen...*" (94). Blijkbaar erg op zijn tenen getrapt, antwoordde de heer hierop "... *dat hij die selve conde hanghen in sijnen rifter ende dat hij hier niet en moeste commen om ons te affronteren...*" (95). Het gevolg was dat de paters recollecten van Eeklo niet langer gewenst waren in Kaprijke en dat de paters capucijnen van Gent hun taak zouden overnemen. Uiteindelijk werden het twee paters capucijnen van Brugge voor wie de heer van Kaprijke onmiddellijk een huis ter beschikking stelde "... *ghestaen ende gheleghen op de merckt ende plain deser stede competerende Jooris Kimpe tot Waterdyck voor de somme van neghen hondert guldens courant...*" (96). Tegenover de bisschop van Brugge werd dit alles natuurlijk in een passend kleedje gestoken zodat de wisseling van de geestelijke helpers aanvaardbaar leek :

"Monseigneur,

Supplient tres humblement Le Seigneur Moderne et les bourgmaistre et Echevins de la ville et franchise de Caprycke qu'à la Requisition de tous Leurs inhabitants, ils ont admijs par leur Resolution et celle de deputees de plus grands adheritees Le reverends pere capucijns, pour aijder dans le fonctions le cures, dans le devoir chretien consistants dans le nombre d'Entre quatre et cinq mille ames a quelle fins ils ont procure un demeure pour Ledit reverends pere capucijns d'autant plus que nous ne somme Eloignees q'un Lieu et demij de la jurisdiction de Leurs hautes puissantes des Etats generaux Ennemys de notre Religion et a fin que nos dit

mannans pouroit plus facilement s'Exercer dans le devoir chretien tant a matiere d'Entendre le messe et sermons et principalement pour avoir liberte de conscience en pouvans ce confesser audit reverends pere capucijs, dans l'Espoir que Votre Excellence sera servie d'avoir La charitee d'Laggreer ont l'honneur de S'adresser en toute humilite à elle, à fin d'obtenir L'octroy indispensable et que tous ceux qu'il appartiendra de ces regler à L'advenant" (97).

Dit voorval maakte onmiddellijk duidelijk wat voor vlees men in de kuip kreeg met deze nieuwe gezagdrager. Ook de schepenen zouden maar al te vlug ervaren dat hun eigengereid bestuur vlug aan banden zou worden gelegd. Gezellige babbels of door mekaars woorden heen praten op de magistraatszittingen waren voortaan uit den boze; ook laatkomers zouden een boete moeten betalen ! Deze bepalingen en nog vele andere maakten het voorwerp uit van een heerlijke ordonnantie van 31 maart 1745 (98). De lokale gezagdragers voelden zich danig op hun tenen getrapt en lieten het ook zeer duidelijk blijken. Met eenparigheid van stemmen besloten zij :

"... hun in het alderminste niet te willen obligeren in hetgone hiervooren opgesteld maer in contrarien van dien pretenderen ende verstaen te regieren ghelyck sijlieden in goede justitie sullen vinden te behooren alles inghevolghe maght ende autoriteijt bij de Ma^t aen hetselve toeghelaeten ende gheordonneert..." (99).

Een dergelijke taal viel niet in goede aarde bij de heer en prompt werd burgemeester Pieter Dhont uit zijn functie ontslagen (100). Was het zijn gevorderde leeftijd of waren het de perikelen met zijn Kaprijkse gezagdragers die het heerschap minder aantrekkelijk maakten ? Wat ook de ware oorzaak mocht zijn, zeker is in elk geval dat Francois-Jozef de Schietere de taak van heer van Kaprijke op 20 mei 1747 overdroeg aan zijn neef Jo^r Charles Albert de Schietere (101).

2. Charles Albert de Schietere (1747-1795) (102)

Charles Albert werd geboren te Brugge op 6 februari 1724 als derde kind van Philippe Charles de Schietere. Vanaf zijn meerderjarigheid werd zijn leven gekenmerkt door een ruime interesse voor het politiek-sociale en culturele leven te Brugge; vooral de laatste twee aspecten kregen zijn volle aandacht. In 1794 was hij voogd van het Sint-Janshospitaal en vanaf 1797 was hij er tevens voorzitter van; het is trouwens vanuit deze dubbele functie dat zijn portret in de apotheek van het huidige Memline-museum vertegenwoordigd is. Reeds in 1745 was hij bestuurder van het "*Ste Elisabethshuys*", een school voor arme meisjes en in 1749 werd hij benoemd tot raadsheer-assessor van de *Berg van Barmhartigheid* te Brugge. Op 9 oktober 1769 werd hij verkozen als lid van de confrerie van het H. Bloed en in hetzelfde jaar werd hij voorzitter van de Academie voor Schone Kunsten te Brugge. Naast deze talrijke ambtsbezigheden vond hij ook nog de tijd om een kroostrijk gezin te stichten; op 11 oktober 1753 was hij in het huwelijk getreden met Marie Jeanne Thérèse de Crits die hem 5 kinderen schonk; vooral de tweede in de rij, Engelbert Alexander Jozef heeft voor de Kaprijkenaren een vertrouwde klank. Aan

De Schietere van Kaprijke

Carel Albert Emmanuel de Schietere, heer van Kaprijke († 30 maart 1801).

de noordzijde van de huidige parochiekerk staat nog steeds de mooie grafzerk die deze afstammeling van het geslacht *de Schietere de Caprycke* vereeuwigd. Ook nu nog weerklinkt, bij het aflezen van de jaargetijden door de pastoor, de naam van dit eeuwenoud geslacht.

Wellicht zien sommigen in hem één van de heren van Kaprijke. Tot mijn spijt moet ik hen teleurstellen : zijn vader Charles Albert was de laatste heer van Kaprijke; zijn zoon was enkel burgemeester van Kaprijke en dit van 1808 tot 1815.

Roger BUYCK

Verklarende voetnoten bij pag. 120 en 121.

(*) <i>callengieren</i>	: bestraffen
<i>exploicten</i>	: aanzegging van een dagvaarding
<i>composeren</i>	: een schikking treffen, tot een vergelijk komen
<i>maelfaiteur</i>	: misdadiger
<i>reysen van justitie</i>	: gerechtskosten
<i>pilleryn</i>	: schandpaal
<i>pautrijcerije</i>	: patrijzerij

<i>straetherydinghe</i>	: straatschouwing
<i>jaerwaerhede</i>	: een eens in het jaar plaatshebbende "waerheyt" of onderzoek en uitspraak aangaande misdaden
<i>ougstwaerhede</i>	: een rechtszitting in de maand augustus
<i>ackerwaerheden</i>	: een rechtszitting die vermoedelijk alleen geschillen i.v.m. landbouw behandelde
<i>heynderen</i>	: afsluiten, afgrenzen
<i>vroet</i>	: wijs, kennis van zaken
<i>alderstont</i>	: vooraleer
<i>hendelclocke</i>	: doodsklok
<i>vichtich</i>	: vijftig
<i>cappoen</i>	: gesneden haan

VOETNOTEN

- (1) Dit wordt o.m. bewezen door een pachtcontract van de abdij van Oosteeklo, waarin de abdis 21 gemet 5 roeden land verpacht aan Gillis Leijman, inwoner van Kaprijke : *"Wij suster Elisabeth Fransmans, abdesse des cloosters van Oosteeklo kennen bij desen wel ende duechdelijck verhuert thebbene Gillis Leyman eenentwintich ghem. lants ende vijf roen ombegrepen van juuster mate liggende te Caprycke zo die Jacob Scerpinck voor de troublen bedreven heeft, eenen termijn van acht jaeren danof het eerste vallen ende verschijnen zal te Bamesse zestienhondert, de twee eerte jaeren zal den pachter ghebruucken zonder eeneghen pacht an Mevr. te betaelen dan dat hij weeren moet alle oncosten die up het voors. lant zouden moghen commen..."* (RAG, Abdij Oosteeklo, nr. 115).
- (2) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, Arr. Eeklo, tweede deel, Gent, 1870-72, p. 48 vermeldt dat Daneel Alaerts heer van Kaprijke werd op 1 oktober 1413.
- (3) Volgens F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *a.w.*, p. 49 voetnoot 1, stierf Daneel Alaerts op 26 december 1430; toch vermelden deze auteurs op p. 51 dat de inwoners van Kaprijke zich tijdens de maand december 1421 opnieuw onder de heerschappij stelden van hertog Filips de Goede, hetgeen trouwens door een charter wordt bevestigd. Kaprijke als heerlijkheid onder de familie Alaert zou dus slechts een termijn van acht jaar omvatten.
- (4) In 1417 verdeelde Daneel Alaert zijn bezittingen onder zijn kinderen; hierbij werd aan zijn oudste zoon, Jan *"die men heet Percheval"*, de heerlijkheid Kaprijke toegewezen (SAG, reeks nr. 301, f° CXXVI).
- (5) Cfr. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes des Pays et comté de Flandre. Coutumes des petites villes et seigneuries enclavées*, 1891, T. 2, pp. 52-60.
- (6) Zie bijlage 1.
- (7) Zie aanhef bijlage 1.
- (8) Zie bijlage 2 (RAB, *Burg van Brugge*, register 5², f° 245 r° et v°).
- (9) RAG, *Fonds Nieulant en Pottelsberghe*, nr. 1027.
- (10) RAB, *Burg van Brugge*, Ferieboek 1631-1649, f° 30-31.
- (11) SAB, *Wezenboeken Carmers zestendeel*, boek 7, f° II^cXC(330).
- (12) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Cartulaire de l'ancienne estaple de Bruges. Recueil de documents concernant le commerce intérieur et maritime, les relations internationales et l'histoire économique de cette ville*, Bruges, 1905, Tome III, p. 399.
- (13) IDEM, *a.w.*, p. 404.
- (14) RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 62.
- (15) RAB, *Burg van Brugge*, Ferieboek 1631-1649, f° 98 v°, nr. 2.
- (16) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *a.w.*, p. 54, voetnoot 2.
- (17) J. VAN CALOEN, *Histoire généalogique de la maison de Calonne et van Caloen en Tournaix et au comté de Flandre, suivant le manuscrit du baron Jean van Caloen*, Bruxelles, 1959.
- (18) RAG, *Kerkarchief Kaprijke*, nr. 36.
- (19) RAB, *Burg van Brugge*, register 5², f° 245 r° et v°.
- (20) RAB, *Burg van Brugge*, register 3, f° 108.
- (21) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Coutume du Bourg de Bruges*, Bruxelles, 1883, Tome I, p. 78.
- (22) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *a.w.*, p. 54.

- (23) SAG, reeks 330, nr. 159, f° 197 v°.
- (24) *Memorieboek der stad Ghent. Van 't jaer 1301 tot 1793*, Gent, 1852-54, 4 dln.
- (25) *Idem*, dl. 3, pp. 185 en 188.
- (26) De gegevens over deze heer van Kaprijke werden in hoofdzaak ontleend aan baron J. VAN CALOEN, a.w., passim.
- (27) RAB, *Burg van Brugge*, reg. 1, f° 267.
- (28) RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 33.
- (29) SAE, nrs. 386-387.
- (30) RAB, *Burg van Brugge*, register 5², f° 247 r° et v°.
- (31) SAO, *Staten van goed*, nr. 25 f° XXX; volgens de staat van goed van Cornelia van Quickelberghe fa Michiel, echtgenote van Geeraard van Seclyn verkreeg Michiel van Seclyn "... een leen ghe-naempt theerscip van ejne Ligghende inde prochie van caprique ende eeckelo... naercommen leene verstorven up Michielken van Seclyn, oudste maerle hoir daer an tgebruuck ende gheheele up hene haudere es Michiel van quickelberghe zijn leven lanc gheduerende..."
- (32) RAG, *Familiefonds*, nr. 4435; naast deze stamboom is er nog een *Genealogie de ceulx de Seclyn* - op perkament en met bijhorende wapenschilden in kleur - die echter informatief zeer mager uitvalt (SAG, *Fonds Morel de Boucle-St. Denis*, nr. 4). Onze hartelijke dank aan Dr. Mark Boone, assistent aan de RUG, die ons van het bestaan van deze beide archiefstukken op de hoogte bracht.
- (33) DE HERCKENRODE, *Nobiliaire des Pays-bas et du Comté de Bourgogne*, 1866, pp. 1769-71.
- (34) Zie bijlage 4.
- (35) Zie bijlage 3.
- (36) SAG, reeks 301/17, f° 30 v°/8 : "Kenlic sij etc. dat Segher Laverdey wonende therzele commen es voer scepenen etc. kende ende lijde dat hij sculdich ende tachter es guye van seclijn de somme van VIII lb. gr. torn. van wine ende heeft hem die belooft te gheldene ende wel te betaelne inde maniere naervolghende... Actum 16/2/1402".
- (37) SAG, reeks 301/16, f° 61 r°/2 : "Kenlijc sij allen dat vander handelinghe ende ghedinghe dat was tusschen hughin den bruwere, janne van leijns, ghuye van seclijn, jacob den portere, jacob cibeline, janne van Orchie, janne van roesselaer ende meer andere wijntaverniers binnen der stede van Ghend up desen tijd... Actum 30/5/1402".
- (38) L. VAN LERBERGHE en J. RONSSE, "Audenaerdsche Mengelingen", dl. 2, p. 202, Oudenaarde, 1845, *Memorieboek der stad Ghent...* eerste deel, p. 243, vermeldt voor het jaar 1454 Guy van Seclyn als eerste van de vier "sheeren kiesers". Volgens eerstgenoemde auteurs was Guy van Seclyn burgemeester van Oudenaarde tijdens het ambtsjaar 8/3/1455-4/3/1456. P. VAN BUTSELE, *Poorterboeken van Oudenaarde*, deel I, Struucboek (begonnen in 1550), p. 249 vermeldt : "Ghuys van seclin, van Ghent VPL van Onsen gheduchten heere van Charlois den XXVlsten dach in october int jaer XIII^{le} vier ende vichtigh. Jan van seclin, Guys zone".
- (39) L. VAN LERBERGHE en J. RONSSE, "Audenaerdsche...", p. 202.
- (40) *IDEM*, a.w., p. 202.
- (41) SAO, *Staten van goed*, reg. 15, f° 6.
- (42) L. VAN LERBERGHE en J. RONSSE, a.w., p. 202.
- (43) SAO, *staten van goed*, reg. 15, f° 6; DE HERCKENRODE, a.w., p. 1769 en "La genealogie de ceulx de Seclyn" geven als schrijfwijze voor de familienaam van zijn vrouw "Quickelberghe"; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Coutume du Bourg de Bruges*, Bruxelles, 1883, Tome I, p. 244 noteert "Ketelberghe". In beide gevallen betreft het een en dezelfde familie; de eerst geciteerde schrijfwijze is de juiste : dit wordt o.m. bevestigd door de staat van goed van Adriana Theresia van Seclyn (RAG, *Fonds Nieulant en Pottelsberghe*, nr. 279).
- (44) Zie bijlage 3.
- (45) J. DE HERCKENRODE, a.w., vermeldt slechts 1 kind uit dit tweede huwelijk, met name Pierre.
- (46) J. DE HERCKENRODE, a.w., p. 1769.
- (47) Le Baron BETHUNE, *Epitaphes et monuments des églises de la Flandre au XVIe siècle, d'après les manuscrits de Corneille Gailliard et d'autres auteurs*, Bruges, 1897, Tome I, p. 144.
- (48) *Handschrift Goethals*, nr. 5860, (Universiteitsbibliotheek, Gent, 3 dln).
- (49) *Handschrift Goethals*, nr. 5860, dl. II, f° 95 v°.
- (50) SAO, *staten van goed*, nr. 25 f° XXX; volgens "La genealogie de ceulx de Seclyn" is de echtgenoot van Charlotte de Werchin niet "Geeraard de Seclyn fs. Jans", maar wel "Ricquaert de Seclyn fs. Jans".
- (51) SAG, reeks 28, nr. 32/137, f° 10; zelfs op 21 juni 1582 was Geeraard van Seclyn nog in leven, want precies op deze dag machtigde hij zijn vrouw Antoinette de Lalaing in het beheer van zijn goederen (RAG, *Fonds Borluut*, nr. 403).
- (52) SAO, *staten van goed*, nr. 25, f° XXX.
- (53) L. VAN LERBERGHE..., a.w., dl. 3, p. 183.
- (54) SAO, *staten van goed*, nr. 25, f° XXX.
- (55) L. VAN LERBERGHE..., a.w., dl. 3, p. 204.

- (56) *Memorieboek der stad Gent*..., dl. III, pp. 127, 128, 130, 131, 132, 136, 139, 142, 145, 152 en 158.
- (57) RAB, *Burg van Brugge*, reg. nr. 2, f° 235, waar in margine als rechthebbende staat vermeld : "Nu Michiel van Seclijn par mortem matris anno 1562".
- (58) RAG, *Familiefonds*, nr. 4435 : "La genealogie de ceulx de Seclyn".
- (59) *Graf- en Gedenkschriften der Prov. Oost-Vlaanderen. Eerste reeks. Parochiekerken, Gent*, 1866, dl. III, p. 12.
- (60) RAG, *Fonds Borluut*, nr. 279.
- (61) SAG, *St. Baafs, Geboorten 1584-1649*, f° 311, nr. 1352 : 28 januarii 1601 : *Eodem die baptizatus est Georgius fs Michaelij Seclin et patrinus est Georgius Sersanders et guilielma van hijmbise*".
- (62) SAG, *Fonds Morel de Boucle-St.-Denis*, nr. 184.
- (63) J. DE HERCKENRODE, a.w., p. 1770.
- (64) SAG, *Parochie St. Michiel Noord*, reg. 83 : "20 junii 1638 Franciscus fs. D. Georgii de Seclyn senior de Heyne et Joannae de Schietere coniugum. Susceptores D. Nicolaus de Schietere. D^a Carola de Schietere domina de Maelstappel et D^a Francisca van hembiese vidua Domini de Heyne, natus 15".
- (65) SAG, *Parochie St Michiel Noord*, reg. 83 : "29 decembris 1639 : Petronella fa dominus Georgius de Seclijn et domicella Joanna de Schietere. Susceptores Dominus Nicolaus Sersanders et domicella Petronella Damman. Nata 19 huius hora 3 matutina".
- (66) SAG, *Parochie St. Michiel Noord*, reg. 83 : "11 septembris 1641 : Baptizata est Anna fa domini Georgij de Seclijn et domicellae Joannae de Schietere nata 9a 7bris hora 10a vespertina. Susceperunt Dominus Nicolaus de Schietere et Domicella Anna van Boonen vidua Domini Petri de Seclijn".
- (67) SAG, *Parochie St. Michiel Noord*, reg. 83 : "9a septembris 1644 : Baptizatus est Emanuel filius legitimus Nobilis et generosi Domini Georgij de Seclijn toparche de Hijn et Domina Joannae de Schietere natus 8a huius hora nona vespertina. Susceperunt Dominus Emanuel de Ruytere Toparche de Anijn et Domina Elizabetha de Schietere".
- (68) *Memorieboek der stad Ghent*..., dl. III, pp. 185, 188, 189, 192 en 194.
- (69) SAG, *reeks 330*, nr. 159, f° 194-198.
- (70) Zie bijlage 4.
- (71) SAG, *reeks 330*, nr. 159, f° 197.
- (72) SAG, *reeks 330*, nr. 159, f° 198.
- (73) RAG, *Fonds Nieulant en Pottelsberghe*, nr. 1027 : staat van goed van Isabella Gheertrude Sersanders; hieruit bleek dat het huwelijk gesloten werd op 19 november 1664.
- (74) RAG, *Fonds Nieulant en Pottelsberghe*, nr. 1027 : Staat van goed van Isabella Gheertrude Sersanders, f° 64 r° : "...over tlaecken ende stoffatien tot tmaecken de livreeje voor twee knechten vanden voorn. heere ende de vrouwe overledene... 13-2-10 lb . gr. ...".
- (75) A. KEELHOFF, *Geschiedenis van het klooster der Eerw. Paters Eremyten Augustijnen te Gent*, 1864, p. 175.
- (76) IDEM, a.w., p. 177.
- (77) RAB, *Burg van Brugge*, reg. 5², f° 245 v° vermeldt in margine als heer van Kaprijke : "Nu Jo^r franchois de Seclyn de sone vande selve mher Jooris per mortem patris anno 1650".
- (78) R. BUYCK, *De armenzorg te Kaprijke (1525-1796)*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, jh. 35 (1984), pp. 196-197.
- (79) SAE, nr. 94.
- (80) RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 609; zie bijlage 5.
- (81) RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 609 : Dossier van de verpachting van de heerlijkheid Kaprijke.
- (82) RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 609.
- (83) RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 609.
- (84) RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 617.
- (85) RAB, *Burg van Brugge*, reg. nr. 3, f° 108 r°.
- (86) RAG, *Fonds Nieulant en Pottelsberghe*, nr. 1027.
- (87) RAG, *Fonds Borluut*, nr. 279.
- (88) RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 11, f° 218 v°.
- (89) RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 11, f° 201.
- (90) RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 649, f° 26 v°.
- (91) RAG, *Familiefonds*, nr. 275.
- (92) Voor gedetailleerde genealogische en biografische gegevens over de familie De Schietere verwijzen wij naar A. DE SCHIEFFERE de LOPIHEM, *Histoire de la famille de Schietere*, Bruges, 1968; wij maakten dankbaar gebruik van deze onuitputtelijke bron en ontleenden hieraan tevens de afbeeldingen van enkele heren van Kaprijke.
- (93) Zie bijlage 6 : vereenvoudigde stamtabel van de afstammelingen de Schietere; hieruit blijkt zeer duidelijk dat de nieuwe heer van Kaprijke een neef was van de overleden 'Vrouwe van Caprycke'.
- (94) RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 649, f° 224 v°.

- (95) RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 649, f° 225 v°.
- (96) RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 649, f° 226 v°.
- (97) RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 649, f° 228 v°.
- (98) RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 649, f° 233 r°.
- (99) RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 649, f° 233 r°.
- (100) RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 649, f° 236 v°.
- (101) RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 649, f° 272.
- (102) De gegevens over deze heer werden ontleend aan
A. de SCHIETERE, *a.w.*, pp. 367-381.

- Gebruikte afkortingen voor archiefdepots :

RAB : Rijksarchief Brugge
 RAG : Rijksarchief Gent
 SAB : Stadsarchief Brugge
 SAE : Stadsarchief Eeklo
 SAG : Stadsarchief Gent
 SAO : Stadsarchief Oudenaarde

BIJLAGE 1

"Ghetronqueert extrait uyt het register van privilege der stede keure ende vryhede van caperycke waerinne folio drye tot ende met folio seven staet als volght" ()*

"Dit is de vryhede ende keure verleent vanden graeve ferdinand ende jehanne syn wyf graefnede van vlaenderen ende henegauwe den laeten woonende te caperycke te weten binnen deze termynen ⁽¹⁾ Ichtevelde, voort ten westhende suyt oosthouc vanden lande boudin pil tot den westhende aen de suytseyde alsoo verre als twee hondert vyftich bunderen gedueren ende vandaer drye boomende op twesthende de riebeke ende van daer op noortwest syde het landt van de vrouwe Marye ende vandaer op de noort oost syde van neghen bunderen ende van daer suyt waert op windekens ende vandaer op oostwesthouc de heye w^e monet ende vandaer op westhende van Ichtervelde voort.

Alle delieden wonnende ende die wonnen sullen te caperycke eeuwelyck binnen de voorseyde termynen, en moghen noch van ons noch van eenighe Baillius van Brugghe, ofte van ghendt ofte van eenighe andere plaetsen, opgheropen syn te brugghe te ghendt ofte elders voor eenighe boete ofte mesdaet ofte meerder ofte minder ofte van eenighe contracte, ofte oock eenighe saecken ons toebehoorende ter causen van onse jurisdictie dan alleenelyck in de voorseyde stede van caperycke, ende dat voor ons ofte voor dengonnen die wij daer in onse plaetse stellen sullen.

Voor die van caperycke en behooren nievers ghearresteert ⁽²⁾ te syne voor eenighe schult, dan daer sy ghecontracteert ⁽³⁾ sullen hebben wettelyck voor schepene die schult bekennde.

Soo wie op eenigh dinc ofte jevers ⁽⁴⁾ toe clachte roeren wilt, die moet hy in een briefken opgheschreven den bailliu ofte dengonnen die in syn stede is, presenteren ende den rechter moet selve ofte by synen Bode, dat is die de gheboden doet daeghen, den gonne ofte degonne wien die voorseyde saecke aengaet, ten naesten sondaeghe ter kercke van caperycke ten competenten dinghedaeghe ⁽⁵⁾ ende ter plaetsen daertoe ghedeputeert ⁽⁶⁾ by den ghemeenen raede als wel van den rechter als van schepenen vander selver plaetsen.

Den ghedaeghden om recht te doen ofte te hebbene compererende ⁽⁷⁾, moet men eerst de vierschaere bannen ⁽⁸⁾ ende dan moet deghonne die de gheboden doet sweeren, hem eerden ⁽⁹⁾ den ghonen ofte gone die hy beroepen sal wettelyck ghedaeght te hebbene, ten ware dat twee schepenen ten minsten kenden de daghynghe; ende de persoon ghedaeght moet heesschen eene voorspraecke ofte selve voor hem spreken en indien hij wilt, alvooren oorloft ⁽¹⁰⁾ ghenoomen vanden bailliu.

Soo dat indien Imant, geenen oorlof alvooren ghenoeimen hebbende spraecke de voorspraecke ofte andere deselve vierschaere perturberende ⁽¹¹⁾ elck voor hem saude den Bailliu gheven twaelf pennynghen, sgelyckx ⁽¹²⁾ sal men doen vanden heesschere ⁽¹³⁾, dat is claeghere.

Eyst ⁽¹⁴⁾ dat ten daeghe hem bescheeden ⁽¹⁵⁾ niet en comt, hy moet ghebannen worden by vonnisse van schepenen; maer ten naesten dinghedaeghe magh hy synen ban beteren ⁽¹⁶⁾ met twee schellynghe ende te rechten staen ghelyck te vooren, indien de saecke pecunile ⁽¹⁷⁾ is.

Ende doet hy dat niet, sal blyven verwonnen ⁽¹⁸⁾ in de voorseyde saecke ende de rechter sal op tgheheesch ⁽¹⁹⁾ te volcommen, justitie doen.

Den heesschere niet comparerende ten tyde van synder daeghynghe, salt beteren den heere twee schellynghe ende den ghedaeghden twee schellynghe ende dat in pecuniele saecke ende alsoo voorseyt is.

Ende indien een vremde claeghende is, moet ghenoech doen dat hy syn saecke vervolghen sal naer de costumen ende weth van de stadt.

Vande voorseyde bannen moghen alle ghedaeghde oerloft syn, indien sy kennisse hebben van schepenen dat sy ten tyde vande daeghynghe buyten den lande waeren.

Eenighelyck ghedaeght tsynder manynghe ⁽²⁰⁾ moet ghebannen worden bij schepenen ten waere dat Imant eyghen huys hebbende in de voorseyde stede hem vermede ⁽²¹⁾ by synen eede wettelyck.

Een claeghere eyst dat hy binnen dry daeghynghe niet en vervolght syn saecken mits dat het schynt frauduleuselyck ⁽²²⁾ vexerende ⁽²³⁾ syn adversaris, niet meer en sal men hem recht doen vande voorseyde saecke.

Eyst dat men jemant heescht schult, daer af hy hem seght schepenen kennisse hebbende, den rechter moet schepenen daer toe judiceeren ⁽²⁴⁾ dat sy heure kennisse tuughen ⁽²⁵⁾; ende eyst dat die schult by schepenen bekend wort, de bailliu moet hem ghenoch ⁽²⁶⁾ doen vande voorseyde schult binnen den derden daeghe met pennynghen ofte met panden vanden goede vanden schuldenaere.

Eyst dat de crediteuren den pandt ontfanckt, ten naesten sondaeghe moet de gone die de gheboden doet, inthimeren ⁽²⁷⁾ den schuldenaere in syn kercke, dat hy synen pandt losse ofte den crediteur ghenoech doet binnen acht daeghen; anders en sal men daer op niet meer antwoorden.

Van alle saecken die men pant, moet den heere hebben twee schellynghe ende dengonnen die de gheboden doet voor syn verbodt twee pennynghen.

Ende is te wetene dat gheenen pandt wegh gheleet en magh worden vander voorseyde stede, hy en waere eerst by der weth gheappropriert ⁽²⁸⁾ dengonnen die ghepand heeft.

Ende indien jmaent vervoorde ⁽²⁹⁾ dat te doen, sal den heere beteren dry pont.

De rente ofte pacht van den ghemeente ofte van eenen jeghelyck moet ghepand worden, believet den heere, dien toebehoort binnen derden daeghe naer den dagh van het betaelen, ghestelt by den gonnen die de gheboden doet vanden bailliu ghegheven, want ditte en behoort den schepedomme niet toe.

Soo wie syn landt vercoopen wilt, moet doen ghebieden by dengonnen die de gheboeden doet in syn kercke, syn landt te coope synde; ende dat tsondaeghs eens alleenelyck; ende dan mach vercoopen syn landt wie hij wille, nietjeghenstaende eenighe naerhede ⁽³⁰⁾; ende moet wettelycke ghifte doen voor schepenen ten minsten drye; soo dat elc schepenen hebben twee pennynghen voor de kennisse ende degonne die de gheboden doet twee voor het ghebodt.

Is te weten dat dit landt van caperycke moet hebben vry waterleet ⁽³¹⁾ ende synen uytganck naer noort oost windekens en die leet; ende de lieden daer wonnende moghen dwynghen al tvremde waeter, weder het sy reviere ofte reghenwaeter, van heures lande dat licht binnen de voorseyde termynen theures costen.

Wy hebben oock verleent die van caperycke competenten wegh te commene ende wederkeerende vande voorseyde plaetsen naer Brugghe ghendt ende andere goede steden van vlaenderen.

Voort de belieckynghen ⁽³²⁾ die men maecken sal ontrent het voorschreven landt die men ghemeenelyck seght loke ⁽³³⁾, moet gheschauwt ende ghemaect werden by schepenen in deser manieren: den eersten sondagh, alst van noode is ende schepenen belieft, moet ghebodt

sijn ter kercken bij den bode vanden bailliu, dat die vande voorseyde steden maecken heurlieder loke binnen de weke, ende den naercommende sondagh sal men ghebidden ter kercken om schauwen van den loke by schepenen ten daeghe die binnen der weke naervolghende daer stellen saude; soo wie niet vulmaekt sal hebben syn loke, alsoo tbehoort ofte ghebetert, sal in de verbeurte ⁽³⁴⁾ syn jeghen den heere van twaelf penninghen, ende de heere doet maecken de leucke van dien ofte beteren ten dubelen coste; ende soo wie by ghebreke van eens anders leucke schaeden ontfanghen heeft, voor de Beterynghe ten wysdomme ⁽³⁵⁾ van schepenen moet men hem dat restitueren van den goedynghe vanden gonnen by wiens ghebreke hy geleden de schaeden.

Vande schauwynghen ende beterynghen vande leucken moet ghedaen worden twee waerf ⁽³⁶⁾ tsjaers, naer dat schepenen ende de lieden vander voorseyde stede best dencken sal.

Soo wien jmants beesten, schaepen ofte dieren vint op syn landt, als dat se hem schaeden ghedaen hebbende, magh die hauden by hem dat men ghemeenelyck segt schutten ⁽³⁷⁾; ende dan degonne die de beesen toebehooren, ghesien de schaede, moet sweeen ⁽³⁸⁾ syn sweetster wist hy hoe de schaede is ende die betaelen ende syn schut wechleeden, ofte anders ghenoegh doen den gonnen die dese schaede gheleden heeft.

Soo wie fortselyck ⁽³⁹⁾ ofte bedriegelyck syn schut wegh keert, sonder alvooren gherestitueert ⁽⁴⁰⁾ thebben de schaede, als vooren gheseyt is, ende daerof verwonnen is by der waerhydt by schepenen ghenoomen, salt beteren jeghen den heere met vyf schellynghen ende dengonnen wient ondreghen ⁽⁴¹⁾ is vyf schellynghen.

Soo menighwaerven ⁽⁴²⁾ datter eenigh ghemeen proffyt oft bedering dierder ghemeente aengaet, op handen is te promoverene ⁽⁴³⁾, moet ghedaen syn by den ghemeenen raedt ofte wel van schepenen als van notabele mannen.

Schepenen vermeughen oock de auderlynghen daerover gheroepen van te maecken op de waeren ende spysen te vercoopen, naer dat hemlieden duynckt expedient ⁽⁴⁴⁾ synde der stede; ende daer toe moet ons bailliu consent geven tallen tyde dat hy versocht wort.

Ende ons bailliu moet sweeren dat hy dese keure ende vryhede ghetrauwelyck onderhauden sal ende moet recht doen een jeghelyck diet van noode wert ende begeeren sal, sonder wedersegghen ende uytstel teenen competenten daeghe by schepenen.

Dewelcke tensy dat de Bailliu doet, schepenen en moeten niet sitten ten schependomme ofte rechte, tot den claeghere ghenoegh ghedaen sy by schepenen.

Alleen oock by Caperycke woonende sy gheoorloft te voedene heurlieder beesten, te weten schaepen ende ossen peirden ende meirien ende andere dieren ghelyck Bien, verckenene, Ganssen ende dierghelycke, in onse Bosch van aelschoet.

Dese voornoemde lieden van caperycke moeten wy hauden vry ende quyte van alle settynghen ⁽⁴⁵⁾ ende exactien ⁽⁴⁶⁾, ten waere dat syt met woorden ofte faiten verbeuren, ende ten waere dat sy ter expeditie van oorlooghe by ons gheroepen niet en quaemen.

Soo wie den anderen oneere seght, salt hem beteren met vyf schellynghen ende den heere vyf schellynghen.

Soo wie den anderen metter vuyst smijdt, salt hem beteren met vyf schellynghen den heere met vyf schellynghen.

Ende eyst dat de ghesmeten ofte by den hare ghetrocken ter eerde valt, den smijtere sal hem beteren met twintigh schellynghen ende den heere twintigh schellynghen.

Soo andere doet bloeden, salt hem beteren met twintigh schellynghen enden heere met twintigh schellynghen.

Soo wie anderen wond, salt hem beteren met veertigh schellynghen ende den heere veertigh schellynghen.

Soo wie eenen andere deurgaende wonden ⁽⁴⁷⁾ dat is doorhynghe geeft, salt hem beteren met vyf ponden ende den heere vyf ponden.

Soo wie eenen anderen syn schut neemt, salt hem beteren met vyf schellynghen ende den heere vyf schellynghen.

Soo wie roeft, sal den gonnen wien den roef gedaen es, dien wedergheven met dobbele ende dry ponden ende den heere dry ponden.

Ende indien de ghone wien den roef ghedaen wert, roepende hulpe begheirt, alle die tsynder

hulpe niet en comen, sullent boeten teghen den heere met thien schellynghen ofte by eede hem excuseren dat niet ghehoort hebbende.

Soo wien op Imants huys oploop (48) doet by daeghe, sal dat beteren teghen den heere met sestigh ponden ende degonnen wiens huys hy opgheloopen sal hebben met twintigh ponden by nachte, sal verbeuren jeghens den heere graeve lyf ende goet.

De hulpers van oploepere alsoo veele als sy syn, een Ighelyck sal beteren jeghens den heere met twintigh schellynghen by daeghe ende by nachte veertigh schellynghen.

Ende dit sal men doen ghehoort ende ghenoomen de waerhydt by schepenen alsoo wel binnen laghen (49) als vande huyssoeckynghen.

Ende degonne wiens huys opgheloopen wert ofte op wien de laeghen ghedaen syn, wat dat hy tsynder weeren (50) doet, sal voor niet gherekent wesen.

Ghelycke weth sal wesen heurlieder medehulpers.

Soo wien van diefte verwonnen sal wesen, sal gheschreven worden in de chartre van de dieven; ende wilt hy, sal moghen gheven twee borghen van ses ponden, dat hy voortaan niet meer stelen en sal; ende alsoo hy gheabsolveert syn vanden banne.

Niemaent en behoort ghehauden te syne voor diefte tensy dat hy ghestolen heeft weerdig synde twee schellynghen.

Soo wie eenen dief voor diefte vervolght, ropende hulpe begeirt, degonne die tsynder hulpe niet en comt, sal den heere gheven thien schellynghen ofte by eede doen staen dat hy die niet ghehoort en heeft.

Eenen dief ghevanghen sijnde sal gheleedt worden ter vierschaere ende daer verbeyden vonnisse van schepenen ende indien hij verwonnen wert van diefte by heurlieder vonnisse.

Soo wie met eender daghe (51) jmant quetst, moet verliesen de handt.

Soo wie metter daghe imant doot, den heere sal van hem vreden als van een mordaedighen doodtslagh.

Soo wie en vrouwe bij crachte overlast ofte imant doodtslaet ofte die moordaet doet, moet het hoeft verliesen ende indien de mesdoendere ontkomt, sal al sijn goet verbeuren de welck de heere ende sijn wyf deelen sullen ende sal niet moghen ghereconsilieert (52) den heere levende onder wien hij de mesdaet ghedaen sal hebben. Alle articulen verclaert in deze jeghenwoordige sedulle (53) sullen ghetetermineert (54) worden naer den chartre voorschreven en de schepenen en sullen van dien niet moghen veranderen te doen noch aftrecken tensij bij consente vanden heere.

Ende indien imant schepenen wederseijt in jugement salt beteren teghen den heere met drij ponden ende allen der schepenen die wederseijt worden tsaement met drij ponden ten waere dat ghebeurde onbewist ende sonder versmaedenesse ende ten waere dat hij vervoordende te wedersegghen op tghuent dat in den chartre begrepen is ende van alle andere die hier niet begrepen en syn sij ghedaen gherechtigh schependom.

Dewelcke vrijhede ende keure binnen den limiten ende paelen daerinne begrepen ende niet daerboven loven, approberen ende confirmeren wij, lodwijck by der gratie godts, graeve van vlaenderen, hertogh van Brabant graeve van nevers ende rethet ende heere van mechelen den selven lieden ende onse ondersaeten van caperycke alsoo sij van den selven wel ende wettelijck tot nu toe gheuseert hebben".

(*) SAE, nr. 214. (Proces voor de Raad van Vlaenderen tussen de schepenen van Eeklo en die van Kaprijke; bevat een gedeeltelijke kopie van de Keure van Kaprijke en andere privileges, 1735).

Voetnoten bij bijlage 1

- (1) grenzen
- (2) gevangen genomen
- (3) een overeenkomst gesloten
- (4) ergens

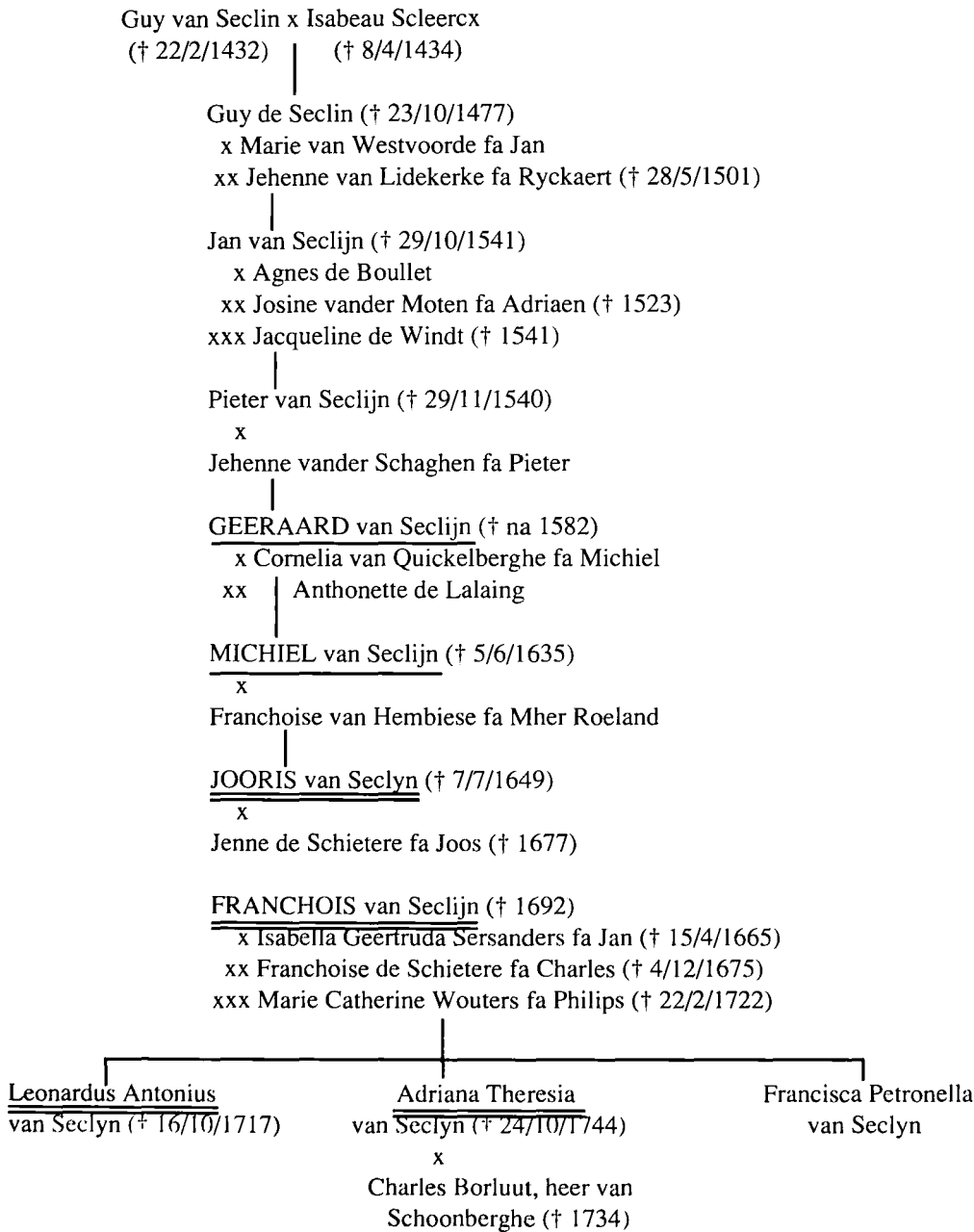
- (5) dag van een rechtszitting
- (6) aangeduid, dienst doende
- (7) verschijnen
- (8) op een plechtige wijze bijeenroepen
- (9) onder eed verklaren
- (10) toelating
- (11) verstorende
- (12) insgelijks
- (13) de eisende partij
- (14) is het
- (15) aangewezen
- (16) boete betalen
- (17) geld betreffend
- (18) genoodzaakt zich schuldig te verklaren
- (19) de eis
- (20) dagvaarding
- (21) zich ertoe verbond
- (22) bedrieglijk, vals
- (23) kwellend
- (24) rechterlijk verplichten
- (25) uitspraak doen
- (26) doen betalen
- (27) dagvaarden
- (28) toegeëigend, in beslag genomen
- (29) zich verstoutte
- (30) verwantschap
- (31) afvoerkanaal
- (32) begrenzing
- (33) afsluiting, omheining
- (34) boete
- (35) vonnis, uitspraak
- (36) tweemaal
- (37) gevangen houden
- (38) zweren
- (39) met geweld
- (40) vergoed, terugbetaald
- (41) ontvreemd
- (42) dikwijls
- (43) bevorderen
- (44) geschikt
- (45) belasting
- (46) belasting, invordering
- (47) vleeswonde, open wonde
- (48) inval
- (49) hinderlaag
- (50) verdediging
- (51) een korte degen
- (52) verzoenen, het eens worden
- (53) brief, document
- (54) gedefinieerd

Gebiedsomschrijving van Kaprijke in 1644

"Mher Jooris de Seclijn Rudder heere van Heyne etc., houdt een leen bij engaiguere wesende de Stadt ende Vrijheijt van Caperycke groot wesende achtentwintich hondert ghemeten ofie daer ontrent palende ende abouterende, Eerst van suuden in den Waterganck beginnende van sheeren strate die loopt van Caperycke naer Lembeke, op de oostzijde den cheyns van Joncheer Aernault hauweel Bailliu der voors. heerelichede, scheidende den zelven Waterganck Lembeke ende Caperycke, jeghens tghescheet van Eecloo licht den voorn. Waterganck jeghens Lembeke, zuudwest ende op den zuudwesthouck van Caperycke is ghelant Jaecques de Deckere in huwelick hebbende de wed. van Maximiliaen Speeckaert. dat rechte west licht den Waterganck scheidende suudt ende west Eecloo, commende de selve strate op de groote Weststrate, streckende van Caperycke voorn. naer Eecloo, ende soo langhst de voorn. Weststrate, tot op de Vloodtstrate, ende alsoo westwaert tot an tlandt van Guilliamme pierssens, de zuudtsijde van de voorn. strate is Eecloo, ende de noordsijde vande selve is Caperycke streckende alsoo voorts lancxst het landt vanden voorn. pierssens tot op de groote Moerstrate, ende alsoo langst de voorseyde Moerstrate tot anden Landtdyck van Bentille, Liggende de voors. strate tusschen Caperycke ende Ste Laureyns, paelende Sinte Laureyns voort op de noordwestzijde ande voorn. Moerstrate midtsghaders St Jans in Eremo, Ende alsoo voorts lancxt den Landtdyck tot ant Vrouwestratken, oost ende noordt Watervlyet. Ende alsoo voorts langst tgalghevelt oost de prochie van Bassevelde, Ende alsoo voorts tot ande Meulenstrate, oost de parochie van Bassevelde ghelant langhst de Muelenstrate tot ande hofstede ende lande ande hoirije van den ontfangher brune binnen Gent, noordt de voorseyde prochie van Bassevelde, scheidende alsoo oostwaerts af langst den bandam tot ande hofstede competerende de hoirie van Jan de Clerck tot Gendt, Liggende tghescheet op de oostzijde ande selve hofstede deure, oost Bassevelde ende van daer zuudtwaert meest langst eenen Waterganck die liggende is tusschen den cleenen bauwelynck ende de prochie van Bassevelde, ende up de oostzijde alsboven, commende tot op de heynstrate ende schyeteende alsoo tot opde selve heynstrate langst den Waterganck tot anden pardoenpat van Caperycke, noordt Bassevelde gaende van daer oostwaert up tot ant Landt toebehoorende het Rycke gasthuus binnen Ghendt, streckende van daer zuudwaert op, tusschen de gronden vanden Aermen van Gendt die op Bassevelde ligghen, ende het Rycke Gasthuuslandt die op Caprycke ligghen, scheidende alsoo tusschen diere commende noch soo bet suudwaerts tot an tlandt van Jan Coppeians loopende alsoo oostwaert tot anden spletwaterganck, scheidende Caperycke ende Bassevelde, commende van daert westwaerts up langst tooststratken dat Caperycke gheheel treckt zuudt Bassevelde, Ende van daer zuudwaert up tot an het landt van Boudewijn Wouters, oost is daer an ghelant Jan van Oostijnen tot anden Lembeekschen Waterganck, oost de voors. prochie van Bassevelde, ende van daer westwaert langs den voorn. Lembeekschen Waterganck, oost de voorn. Prochie van Bassevelde, ende vandaer westwaert langst den selven Lembeekschen Waterganck tot an St Gillis predicatie, zuudt de voorn. sheeren strate, loopende van Caperycke naer Lembeke, Staende tvoors. Leen ten dienste van trouwe ende waerhede..."

BIJLAGE 3

Vereenvoudigde stamboom van de familie van Seclyn

heren van HEINE
heren van HEINE en KAPRIJKE

Aanhef van de staat van goed van Jooris van Seclyn fs. Michiel, heer van Heine, Kaprijke, etc. (7/4/1653)

"Allen dengonnen etc. Saluut. Doen te weten dat naervolghende is den staet ende verclaers van goede toebehorende Jo^{ren} Franchois, Emanuel, Jo^{en} Petronelle ende Anna de Seclyn filii Mher Jooris Jo^r Michiels zone, Rudder, heere van Caprycke, heyne, ter Meenen, Vromvelt etc. die hij gheprocreert heeft bij vrou Jenne de Schietere fa. Jo^r Joos in sijnen leven heere van Maelstaple, hauweel, Namegheer, Voorde etc. sijne huysvrauwe was, den voors. staet de voors. weesen toecomende verschenen ende verstorven bij den overlijden vande voors. Jo^r huerl. vader, twelcke was den XIIen july 1649 saligher ghedachte van wiene sijlieden hoirs ende elck eenen vierden staecke bedeghen sijn, welcke goet Mher Niclais Sersanders, rudder, heere van Spiegelhove etc. s'overledenen rechtsweer onsen jeghenwoordighen voorschepen in wette als deelvoocht hier te vooren ghecreert over de voors. weesen t'onslieden waerts overghebrocht heeft ten aldernausten ende claersten dat hij al tselve ten voorn. sterfhuuse heeft connen ghegaderen, metsg. jeghens den weesen vrouw moeder verscheeden ende verdeelen ter presentie bij advyse ende overeendracht van Jo^r Jan de Seclijn fs. Jo^r Pieter rechtsweer vande overledene inde vaderlicke sijde metsg. Mher Charles de Schietere, Rudder, heere van Maelstaepel, hauweel, Namegheer, Voorde etc. ende Jo^r Bauduyn de Schietere, heere van Sluuthaeghe, ooms vande moederlicke sijde, vrienden ende maghen inder manieren hiernaer verclaerst.

Leenen ghecommen van s'overledene sijde belast met shauderigghe bijlevijnghe naer costume binnen de stede ende Cuere van Caprycke. In den eersten de *heerelichede van heyne haer bestreckende binnen Caprycke ende Eecloo* consisterende in vele preeminentien, vermoghende trompe, patrijcerije ende in pennincerente jaerlicx L lb. p. daerontrent ende L cappoenen, voorts vermach oock middel ende neder justitie, een vierschaere met een pellerin, eenen bailliu, vijf schepenen, dobbel rente ter doot van elc. Item, ende dobbel rente van verset ghelt, alles volghende den denombremente daervan sijnde, ghehauden vanden burch van Brugghe...

Leenen binnen huwelicke gheconquesteert wesende deelsaem half en half metten last vande bijlevijnghe vande Vrou Douagiere, ten waere den hoir feodaal liever hadde de coopschat inne te brenghen. Te weten de stede, keure ende vryhede van Caprycke metten toebehooren, vermoghen ende preeminentie daertoe dienende breeder vermeldt bij de *brieven van Ingaijgemente in daten... april 1642* bij den overledenen in engaygemente vercreghen van Syne Con. Ma^l volghende deselve brieven, voor de somme van XIX^m gulden boven i^m gulden ghegheven ande voorgaende beleender voor sijn afscheet, XV lb. gr. over interiment an die vande Rekenynghecamer tot Rijssel ende III lb. gr. van tlichten van de brieven..."

Omschrijving van de heerlijkheid Heine (1635)

"Mher Jooris de Seclyn, Ruddere, heere van heyne, Caprycke etc. houdt een Leen wesende het heerschip van Heyne, ligghende ende haer bestreckende binnen Caperycke ende Eecloo ende begint op de zuudtzyde van Caperycke, metten westhende zuden middel vande ooststrate, recht over de helftscheede vanden woonhuuse van wijlent Cornelis dherckere, loopende alsoo noordtwaert derin de rechte helftscheede vanden voornoomden huuse lancst eenen gracht, tot inden middel van eene strate ghenaeft Sieckwijfshouck, streckende vande selve strate oostwaerts up lancxt de middel vande heynstrate, tot voorbij het landt van tclooster van die vande Lazerije binnen Gent, ende treckt van daer suudtwaerts met een gracht lancxt het voorn. landt, tot inden middel vande ooststraete anden Waterganck, loopende alsoo metten oosthende lancxt den middel vande selve strate, westwaert tot op de helftscheede vanden huuse van Cornelis dherckere, Soo dat doestzijde van tselve huus is heyne, ende de westzijde Caperycke ende begint de voorn. heerelichede binnen Eecloo ande westzijde vande Peperstrate ontrent de dreve van tgasthuus van gent daer eenen paelsteen staet, De selve heerelichede streckende suudtwaerts tot de zydelynghe gheheeten den beeushoucke, streckende alsoo westwaerts totte ande Leygracht, van daeren noordtwaert streckende inde gracht van heyne, daer den tweeden paelsteen staet inden bodem vanden selven gracht... Item die vande stede van Caperycke syn ghehouden te maecken anden heynewech op deze heerelichede twee clappecken, deene ande noordsijde ende dander ande suudtzijde, om dat daer deur den selven wech geen beesten en souden gaen noch passerem. Ende sijn die van Caperycke schuldich die tonderhoudene ende maeckene thaerlieder coste. Ende was den voorn. Mher Jooris de Seclyn gherecht inden voors. leene bijder doot ende overlijden van Jo^r Michiel de Seclyn sijnen vadere per rapport de anno 1635".

Verwantschapstabel DE SCHIETERE-VAN SECLYN

Joos de SCHIETERE fs. Jan († 6/4/1624)

x

Petronella DAMMAN († 23/5/1642)

Jenne de SCHIETERE († 1677)

x

Jooris van SECLYN († 7/7/1649)

Franchois van SECLYN († 1692)

x

Franchoise de SCHIETERE fa Charles

Antonius Leonardus
(† 16/10/1717)

Adriana Theresia
(† 24/10/1744)

Baudewijn de SCHIETERE fs. Charles († 17/1/1690)

x

Marie-Anne de GAYAFFA

Francois -Joseph de SCHIETERE († 23/4/1748)

x

Marie-Francoise-Florence de ROISIN

----- heren van HEINE en KAPRIJKE
===== heren van KAPRIJKE

----- zus en broer

DE 56° STORMO VAN HET CORPO AEREO ITALIANO OP DE VLEGVELDEN VAN MALDEGEM EN URSEL (OKTOBER 1940 - APRIL 1941)

I. De 56° Stormo komt in België aan (1)

Het is pas in augustus dat tussen Adolf Hitler en Benito Mussolini definitief is overeengekomen om een *Expeditions-Fliegerkorps* aan het westelijk front in te zetten. Het werd het *Corpo Aereo Italiano* (C.A.I.) dat aanvankelijk onder bevel van *Generale* Scaroni stond, maar vanaf 16 september werd dit *Generali di Divisione Aerea*, Rino Corsi Fougier.

En ook reeds in augustus waren bij contacten tussen Duitse en Italiaanse hogere officieren de verschillende basissen aangeduid; men is kort nadien overigens aan de werken op deze vliegvelden begonnen, die aanvankelijk slechts ruime grasvlakten waren.

Het enige belangrijke oorlogsfront was toen bij het Kanaal (Britisch Channel/La Manche/La Manica) gelegen. De aanvankelijke bedoeling bij het inschakelen van deze Italiaanse Luchtmacht was dan ook het deelnemen aan de geplande invasie op Engeland (Operatie Seelöwe).

Naast de *15a Brigata Aerea da Bombardamento Terrestre* met haar 13° Stormo te Melsbroek en haar 43° Stormo te Chièvres waren ook jachtvliegtuigen meegekomen. Het was de 56° STORMO CACCIA TERRESTRE (bij de Duitsers als Jagdgeschwader 56 gekend) onder bevel van *Colonello* Umberto Chiesa.

In feite was dit een nieuw opgerichte eenheid. Ze was gevormd uit de 51° Stormo van Tenente *Colonello* Chiesa/8a Brigata C.T./3a Squadra Aerea van Rome (voor de 20° Gruppo en het Commando van de 56° Stormo) en uit de 3a Stormo C.T./2a Divisione C.T./1a Squadra Aerea van Milaan (dit voor de 18° Gruppo).

Als oprichtingsdatum voor de stormo in kwestie wordt 10 september aangenomen, trouwens ook de datum van de oprichting van het C.A.I.

Onder het gezag van de 56° Stormo stond ook de *172a Squadriglia da Ricognizione Strategica Terrestre*, met verkenningsvliegtuigen die ook voor bombardement waren uitgerust.

Bij hun vertrek naar België vonden we de eenheden van de 56° Stormo gelegen te Mirafiori bij Turijn voor wat het Commando en de 18° Gruppo en te Chiampino-Sud

bij Rome voor wat de 20° Gruppo betreft. De 172a Squadriglia lag te Bresso bij Milaan.

De 20° GRUPPO CACCIA TERRESTRE (20/JG. 56 van Maggiore Mario Bonzano met de 351a, de 352a en de 353a Squadriglia) was uitgerust met vijfenveertig ééndeckers Fiat G.50.

Dit vliegtuig kende zijn prototype in 1936 en in januari 1939 is een eerste escadrille daarmee uitgerust. Een stermotor, A 74 RC 38, van 840 pk. Op 5000 m. hoogte behaalde men 470 km/u. Het toestel was bewapend met twee mitrailleurs 12.7 mm en had een dotatie van 600 kogels per wapen. Aanvullend was ook een tweede benzinereservoir geïnstalleerd.

Op 20 september kwam bij de groep telefonisch bericht uit Milaan (het Commando van het C.A.I. was daar sinds 16 september ondergebracht !) om het Commando van de 56° Stormo met de 20° Gruppo eerst naar Treviso en dan verder naar België over te vliegen.

De eerste etappe had op 22 september plaats. Met de vijfenveertig G.50 (= 15 per squadriglia) landde men veilig en wel te Treviso. Ook zes Caproni's 133 waren daarbij (= een driemotor met een snelheid van 180 km/u. die gebruikt werd voor het vervoer van personeel of eventueel tot 700 kg last).

Hier werd het wachten wegens de slechte weersomstandigheden ! Op 6 oktober kon men de lucht in... maar slechts tot Bolzano. Bij het neerstrijken sloeg één toestel over kop doch werd op 10 oktober door een nieuw vervangen.

Pas op 17 oktober kon de reis worden verder gezet ! Men vloog over de Alpen tot Monaco (Let op ! Dit is de Italiaanse naam voor Munchen !)

De volgende dag kon men verder vliegen naar Frankfort. Eén toestel moest bij Munchen, en in volle veld, een noodlanding maken ! Het was vernield maar de piloot bleef gelukkig ongedeerd.

Op 19 oktober steeg men te Frankfort op, om te 15.35 u. met de eerste G.50 te Maldegem aan de grond te komen.

Eén toestel was te Frankfort achtergelaten daar het bij het manoeuvreren averij had opgelopen (2). Uiteindelijk meende men het oorlogsvliegveld Maldegem te hebben gevonden; het leek door een straat in twee verdeeld. De eerste patrouille van vijf G.50 onder kolonel U. Chiesa maakte zich tot het landen klaar maar bemerkte op het laatste dat ze buiten het terrein zou terecht komen ! Men kon zich nog opnieuw optrekken. De tweede patrouille, die ook dacht onmiddellijk over de straat te moeten landen, kon zich niet meer hernemen en kwam in een vochtige omgeving terecht, zonder veel schade, maar waarbij één toestel toch over de kop sloeg. Onmiddellijk na de landing van de patrouille van kolonel U. Chiesa, die nu wel op de goede plaats terecht kwam, sloten de andere aan en binnen zeshonderd meter stonden alle aan de grond.

Te Maldegem (3) had men dus naast de zes Caproni's 133 (en de Caproni 164 waarover we nergens iets vonden) drieënveertig jachttoestellen G.50 waarvan evenwel één niet te beschikking was (4) !

De 18° GRUPPO CACCIA TERRESTRE (18/JG 56 van Maggiore Ferrugio Vosilla met de 83a, de 85a en de 95a Squadriglia).

Hier had men in augustus vijftig nieuwe Fiat CR.42 tweedekkers ontvangen, een gedeelte van een Belgische bestelling die niet meer was kunnen geleverd worden wegens het uitbreken van de oorlog op 10 mei (5).

Op 5000 m deed men 430 km/u. Ook hier was een tweede reservoir aangebracht en zelfs twee CR.42 waren met een fototoestel A.C. 81 uitgerust. Nadeel was een minder goede radiopost ARC/1, hoewel sommige toestellen toch reeds een ultrakorte golf-post IMCA bezaten.

Op de basis van Caselle bij Turijn hadden sommige piloten een opleiding voor nachtvliegen ontvangen.

Op 21 september hebben ze bevel gekregen om de verplaatsing naar België op de 25ste aan te vatten. Het personeel en het materieel reisde de 23ste en volgende dagen per spoor (zoals overigens ook dat van het commando en de 20ste Groep) om op 27 september aan te komen.

Vermoedelijk was dit, zekerheid hebben we echter niet, voor de 18° Gruppo te Eeklo en voor de 20° Gruppo in het station van Maldegem en/of Adegem.

Te Mirafiori konden de vliegtuigen pas op 6 oktober het luchtruim kiezen ! Men vloog toen wel over de Alpen tot Neubiberg, een vliegveld zuidelijk van Munchen

Een peleton Italianen op mars van Eeklo naar Ursel ter hoogte van de brug over het Leiken. Een harmonicadeuntje brengt een vrolijke noot. De eerste lichte sneeuwval !

(Verz. A. Ryserhove/Knesselare)

(= Monaco), nu trouwens in de agglomeratie opgenomen. Ook de zes Caproni's 133 waren hierbij. Over de Caproni 164 is weer geen inlichting te vinden. Deze laatste vloog 150 km/u. en werd gebruikt voor estafettedienst of het overbrengen van correspondentie. Elke groep bezat zo één vliegtuigje.

Te Neubiberg is men op 17 oktober opgestegen voor Rhein-Mein (= vliegveld van Frankfurt).

De volgende dag zal men hier met zevenenveertig CR.42 en zes Caproni's 133 verder vliegen naar Melsbroek. Eén Caproni 133 was gebleven om assistentie te verlenen aan een verongelukte BR-20-bommenwerper. Twee CR.42 konden voorlopig niet mee en een derde moest wegens motorperikelen al vlug rechtsomkeer maken.

In de namiddag van 19 oktober zullen dan vijftig CR.42 en zes Caproni's 133 (uiteraard ook de nergens vermelde Caproni 164 van de groep) te Ursel neerstrijken. Het toestel van Sergente Cavallar maakte een spectaculaire landing ! Het werd een neusstandje ! (zie foto in vorige bijdrage).

Van de vijftig CR.42 die vertrokken waren zijn er dus uiteindelijk ook wel vijftig geland, maar slechts tweeënveertig waren aanvankelijk onmiddellijk beschikbaar.

De 172a SQUADRIGLIA RECOGNIZIONE STRATEGICA TERRESTRE (bij de Duitsers als 1 (F) 172 bekend) was met de *caccia* (= jacht) meegekomen. De vijf driemotoren Cant Z.1007 bis landden trouwens ook op 19 oktober te Melsbroek. Ze hadden personeel en materieel van de stormo vervoerd. Basis te Chièvres.

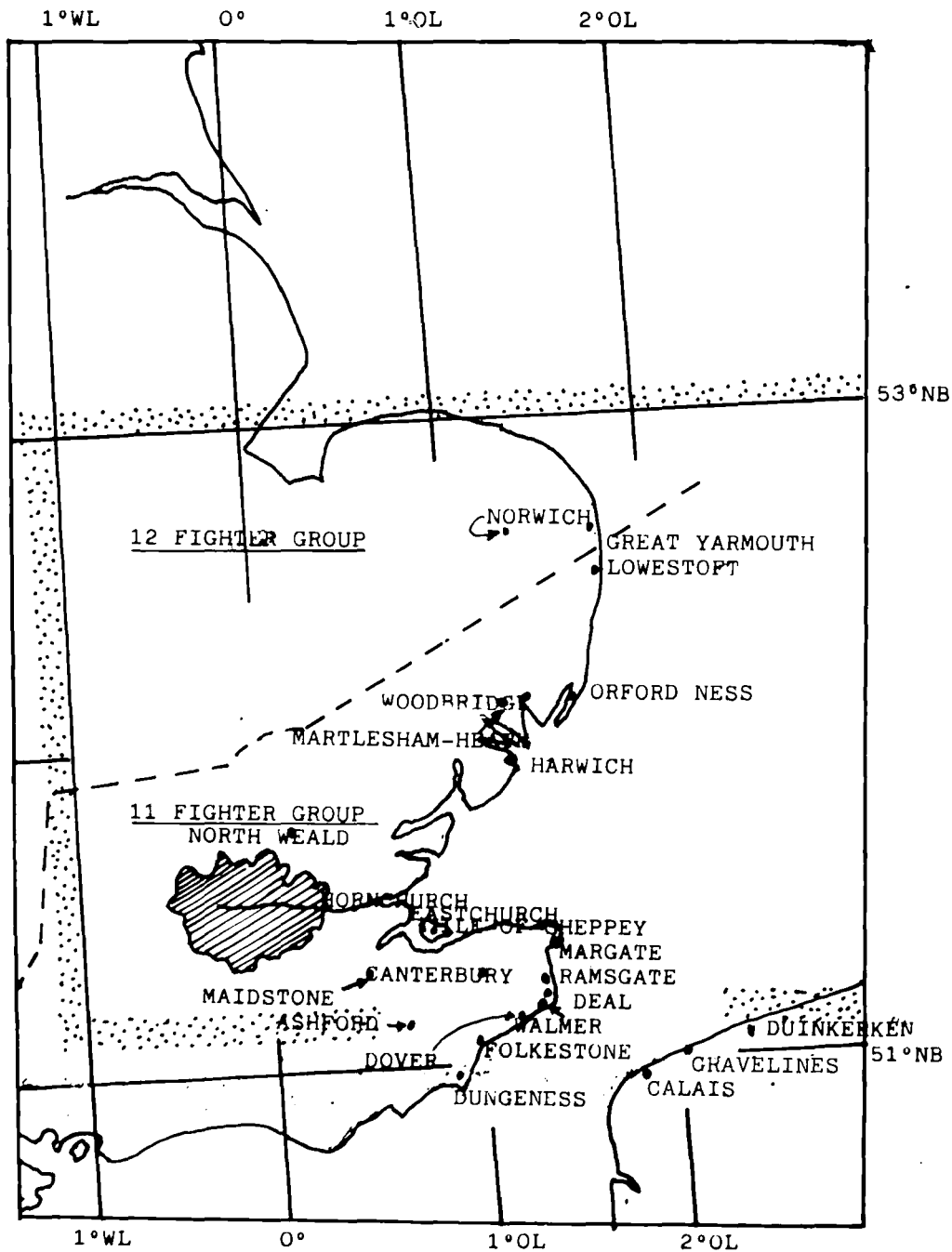
Tijdens het overvliegen, maar meer nog bij de acties die volgden, deden zich herhaaldelijk en dan voornamelijk bij de bommenwerpers, zware ongevallen voor. Deze waren in hoofdzaak te wijten aan de weersomstandigheden (apparatuur die het door de hevige koude liet afweten) maar ook speelde het feit dat de piloten niet gewoon waren te vliegen in onze westerse herfstluchten een rol. De herfst 1940 was overigens bijzonder slecht ! De grote spreiding van de commando-organen had ook een nefaste invloed !

Het kruis van Savoie op het stabilisatievlak en de fascia op de vleugels volstonden voor de Duitsers blijkbaar niet ! Schroef-ogief en kop van het toestel (motorkoeling) werden geel geverfd; een band omheen de romp eveneens in geel werd reeds na een maand verwijderd (6) !

De C.R. 42 en de G.50 konden slechts een tiental minuten boven de zone O, van Kent en Z.O. van Sussex blijven ! Anders riskeerden ze wel het vasteland, en dus zeker hun basis, niet meer te kunnen bereiken !

Er waren daarom *basi trampolino* ingericht : vliegvelden die met een noodinrichting (vnl. verlichting) het eventueel landen toelieten. Raversijde en Koksijde bij ons en Merville en Norrent-Fontes in Frankrijk vinden we zo vermeld.

De eigenlijke *opdracht* waarvoor ze gekomen waren werd spoedig verlaten. Op 12 oktober was de Operatie Seelöwe al naar het voorjaar 1941 verwezen. Men kreeg nu

Zone aan de Italiaanse bommenwerpers toegewezen.

de verdediging toebedeeld van een gedeelte van het Belgisch luchtruim, omschreven door : de kust, de Schelde tot Gent, een fictieve lijn van Gent naar Oostende. De zuidelijke zone van Nederland was er dus ook bij. Men moest beletten dat Engelse vliegtuigen dit gebied binnenvlogen. Het begeleiden van Italiaanse bommenwerpers was ook voorzien, dit naar rato van drie jachtvliegtuigen voor één bommenwerper, en uiteraard enkel bij dag.

Het gebied aan de bommenwerpers toebedeeld hebben we op onze kaart aangegeven.

Half november werd te Vlissingen een *alarmsectie* op het vliegveld aldaar geïnstalleerd. Het waren zes vliegtuigen, alternatief uit beide groepen genomen. Eens sloeg er een G.50 over de kop en was buiten dienst. Vanaf 19 november waren er zelfs bestendig drie CR.42 aanwezig voor eventuele nachtvluchten. Deze vliegtuigen namen aan de verdedigingsopdracht die aan de 56^e Stormo was opgedragen geen deel meer. Trouwens op Vlissingen werd alles door een ander, het *Luftgaukommando Holland* (= Amsterdam) geregeld.

Op deze basis moesten op ieder ogenblik van de dag binnen de drie minuten vier toestellen kunnen opstijgen. Twee vliegtuigen moesten ter beschikking zijn om 's morgens vroeg, 's avonds laat en zelfs eventueel 's nachts op te stijgen ! Uiteraard waren deze laatste CR.42-toestellen uit Ursel (85a Sq.).

De Stormo zelf had de opdracht drie patrouilles uit te sturen (ochtendgloren, over de middag en bij valavond); telkens twee of vier toestellen en dit boven de zone Brugge/Oostende en van elke groep. Daarbij kwam nog de verplichting op iedere basis één of twee koppels gereed te houden voor eventuele alarmopdrachten.

Teneinde vertrouwd te geraken met de Duitse tactiek en met de ligging van de diverse bevriende groepen op de talrijke terreinen, bracht de commandant van de 56e Stormo met vijftientwintig officieren een bezoek aan het tactisch commando van de Luftwaffe te Wissant. Ook per groep van vijf officieren trok men naar de verschillende Duitse basissen om contacten te leggen met de Duitse collega's.

Op ieder vliegveld waren aanvankelijk slechts enkele barakken voor het onderkomen van het personeel. Het *Luftgaukommando België-Nordfrankreich* deed zijn best en zienderogen werden Maldegem en Ursel goed ingerichte basissen. De Italiaanse vliegtuigen, die bij hun aankomen alle nog onder netten waren geborgen, werden stilaan ondergebracht in min of meer vaste loodsden (zie vorige bijdrage).

Het technisch personeel, op ieder vliegveld een dertig à veertig man, onder de leiding van een officier, werkte in werkhuiswagens, per drietal met tentzeilen tot een *tricarro* omgebouwd.

De centrale werkplaats was te Wevelgem (een maintenance-eenheid v. FIAT). Zo zijn daar tijdens hun verblijf op het Westers Front veertien CR.42 en dertien G.50 in groot herstel gegeven. Respectievelijk zijn er zes en twaalf opnieuw vliegvaardig gemaakt.

Ieder vliegveld had een veertigtal Italiaanse voertuigen van gevarieerd type, maar ook verschillende Duitse voertuigen vinden we te Maldegem en Ursel. Ook de luchtverdediging was door de Duitsers verzekerd (plus aanvullend zoeklichten !).

FIAT CR.42. Bemerkt de geel geverfde schroef, het schroef-ogief en de beschutting van de motorkoeling. De gele band omheen de romp is blijkbaar reeds verdwenen. Een vliegtuigbox van staken en netwerk met camouflage; aarden wal met vlechtwerk in hout binnenwaarts versterkt. (Ursel).

(Verz. A. Ryserhove/Knesselare)

maar het Italiaans personeel volgde wel tussen 20 november en 20 januari drie cursussen bij de Duitse Flak te Knokke-Zoute. Naast vrachtwagens hadden de Duitsers overigens nog heel wat aanvullend klein materieel geleverd, als laarzen, topografische kaarten, enz...

II. De Caccia aan het werk !

18° Gruppo-CR.42-tweedekkers-Ursel

20° Gruppo-G.50-ééndekkers-Maldegem

De eigenlijke operaties van het C.A.I. zijn op 24 oktober begonnen. In volgend beknopt overzicht beperken we ons tot de bijzonderste vluchten die door de 56° Stormo zijn uitgevoerd.

Op 27 OKTOBER stegen te Chièvres tussen 16.20 u. en 18.25 u. vijftien BR.20 M van de 43° Stormo op met bestemming Ramsgate.

Ze zouden begeleid worden door achtendertig CR.42 van de basis Ursel en door

vierentwintig G.50 van de basis Maldegem. Deze laatste gingen om 17.05 u. de lucht in.

De weersomstandigheden waren bar slecht ! Na een uur vlucht hadden de bommenwerpers de jachttoestellen nog niet gevonden. Iedereen werd teruggeroepen. De 18° Gruppo spreekt zo van het landen om 18.50 u., in de regen en "*alla luce della fotoelettrica*".

De 29ste OKTOBER hielden de Duitsers inschepings- en ontschepingsoefeningen. De 20° Gruppo kreeg de taak bedeed om deze enigszins te beschermen. Met vierentwintig vliegtuigen zou men tussen 10.00 u. en 16.00 u., in groepen van vier, patrouillevluchten uitvoeren tussen Duinkerken en Gravelines.

Het bombardement op Ramsgate, dat op 27 oktober dus niet was doorgegaan, werd ook op 29 OKTOBER uitgevoerd.

In de namiddag, tussen 16.00 u. en 16.05 u. stegen te Chièvres vijftien BR.20 M van de 43° Stormo op. Twee toestellen moesten al vlug rechtsomkeer maken (o.a. één dat te Oostende landde) en op terugweg is één neergestort bij Kortrijk met als gevolg vijf gekwetsten.

Ursel zorgde met negenendertig CR.42 voor begeleiding en Maldegem stuurde vierendertig G.50 om 16.40 u. de hoogte in.

Men vermeldt slechts de grote activiteit van het Engelse luchtafweergeschut, zonder schade overigens, maar dat toch sterk de uitvoering van de opdracht heeft gehinderd.

Op 1 NOVEMBER maakten zevenendertig G.50 een offensieve vlucht op 6000 m hoogte boven Canterbury. Geen vijandelijke jagers zijn opgemerkt.

Op de terugweg hevig beschoten door de luchtdoelartillerie bij Folkestone; de patrouille was verplicht een meer opene formatie aan te nemen. Toen vlogen ook zesendertig tweedekkers uit Ursel een patrouille boven Ramsgate-Canterbury-Dover. Deze ondervonden zelfs weinig hinder van het luchtdoelgeschut.

5 NOVEMBER : in de voormiddag hebben drie G.50 zonder resultaat naar Engelse jagers gezocht boven Gent en omstreken. Deze vlogen echter veel hoger dan hen en men kon ze niet bereiken.

Op 8 NOVEMBER stegen te Maldegem om 14.15 u. tweeëntwintig jachttoestellen op. Een opdracht geleid door Maggiore pilote Mario Bonzano zelf.

351a Squadriglia : Cap. Pil. Alessandrini (comd. van de escadrille ?)

Ten. Pil. Lombardi

Ten. Pil. Spagnolini

Ten. Pil. Fanello

Mar. Pil. Marinelli

Serg. Pil. Bonelli

Serg. Pil. Bedeschi

352a Squadriglia : Cap. Pil. Borgogno (= comd van de escadrille)

Mar. Pil. Jannucci

Serg. Pil Guerci
Ten. Pil. Santandrea
Ten. Pil. Roncali (verm. deze die later te Steenbrugge verongelukte)
Serg. Mag. Pecchiari
Serg. Mag. Visentin

353a Squadriglia : Mag. Pil. Bonzano (= comd van de 20° Gruppo)
 Cap. Pil. Proveda (= comd van deze escadrille)
 Ten. Pil. Merlo
 Ten. Pil. Trevisan
 Ten. Pil. Del Prete
 Serg. Mag. Caponigro
 Cap. Pil. Niclot
 Serg. Pil. Meneghini

Het betrof een defensieve patrouille gevlogen boven Dungeness-Folkestone-Canterbury-Margate.

Vier Hurricanes (of Spitfires ?) vielen bij Dungeness aan. De groep nam een bocht om een aanval in de rug af te weren. De twee koppels vijanden verwijderden zich ! Boven Walmer, juist ten N. van Deal, trachtten twee Hurricanes nu terug van heel hoog ten aanval over te gaan. Wanneer de groep G.50 een wending maakte om het vuur te beantwoorden trokken ze zich opnieuw terug; heel hoog waren overigens nog Hurricanes opgemerkt ! De piloten hadden tijdens deze vlucht erg van de koude te lijden gehad. De hoogtemeters funktioneerden niet meer naar behoren !

Op 8 NOVEMBER, kort na de middag, zag een patrouille van twee CR.42 op een vlucht van Oostende naar Hoek van Holland, een vijandelijke tweemotor. Men kon hem echter niet bereiken !

Op 9 NOVEMBER stegen om 10.35 u. te Chièvres vijf BR.20 M van de 43° Stormo op voor een bombardement, alweer op Ramsgate. Wegens de slechte weersomstandigheden boven het objectief werden ze per radio teruggedroepen. Ze landden om 13.05 u. Inmiddels waren ook te Maldegem al om 11.05 u. dertig jagers de lucht ingestuurd. Ook zij kregen bevel om hun basis te verwoeden.

11 NOVEMBER zal een zwarte dag worden voor het Corpo (7) !

Tien vliegtuigen van de 43° Stormo zullen een bombardement op Harwich uitvoeren terwijl de Duitsers met Junkers (Ju. 87B Stuka) Londen zullen aanvallen. Twee schijnaanvallen op Harwich door vijf Cant Z.1007 bis zouden de eigenlijke aanval voorafgaan.

De begeleiding zou gebeuren, enerzijds door veertig CR.42 bij de bommenwerpers en anderzijds door vierentwintig G.50 bij de verkenningsvliegtuigen Cant.

De BR.20 M waren om 12.50 u. opgestegen in twee groepen van vijf. Tussen Brugge en Oostende kwamen ze reeds in de wolken terecht. Eén BR. 20 met moeilijkheden moest terugkeren en landde om 15.50 u. te Nijvel.

De CR.42 trokken, na het vinden van de bommenwerpers en dit was pas één uur na het opstijgen, eveneens de wolken in !

De formatie was moeilijk samen te houden. Om de opgelopen vertraging door het elkaar zoeken wat in te lopen hield men een te hoge snelheid aan. Dichter bij het objectief waren de weersomstandigheden heel wat beter. Ondertussen was men in een lange sliert uitgewaaid.

Om 13.30 u. (E.T.) had de radar van Essex onraad geroken ! Het vermoedelijk doel zou wel eens Harwich kunnen zijn !

De Hurricanes van het 257th Squadron (Burma-squadron/basis Martlesham-Heath/squadron-leader Roland Stanford Tuck-DFC) en deze van het 46th Squadron (Uganda-squadron/basis North-Weald/sqn-ldr A.R. Collins) beide van Fighter Command/11th Group, hebben hen zo onderschept en vielen de staart van de formatie aan op ongeveer 10 km Z.W. van Harwich. Een relaas van dit gevecht kan je bv lezen bij Foreman, o.c. pp. 69-73.

De Engelse jagers waren heel wat bevoorrecht ten opzichte van hun Italiaanse tegenstrevers. Hun toestellen waren superieur ! Zo maakten de Italianen ondanks alle moed toch slechts een minieme kans !

Slechts drie beschadigde BR.20 M kwamen te Chièvres terug. Drie CR.42 kwamen in Engeland neer. Van het toestel van Sergente Pietro Salvatori dat op het strand van Orford Ness met weinig beschadiging was neergestreken, werd een afbeelding op strooibiljetten afgedrukt, die daarna boven Genova, Turino en Milano werden uitgeworpen !

Op terugweg was men boven het kanaal in een nieuwe wolkenzone terecht gekomen - van 300 tot 6000 m ! - en enige informatie van de grond kwam niet door !

Zoeken naar zijn basis wanneer men met de laatste druppels benzine rondtoert ! Weinig zenuwen zijn daar tegen bestand !

Slechts een paar vliegtuigen (twee of drie !) bereikten de basis Ussel ! Van zodra enige mogelijkheid zich aanbood deden de CR.42 noodlandingen. Negentien waren in dit geval. Twee hiervan waren vernield :

MM 5662 van Tenente P. Tacchini (83a Squadriglia),

MM 5676 van Sergente M. Sandini (83a Squadriglia). Beide waren gekwetst evenals overigens hun collega's Sototenente Bruno Lena en Sergente Corsi. Vijf andere toestellen waren erg en nog drie licht beschadigd.

Maar... hiermede zijn we in het geheel nog niet aan de veertig die vertrokken zijn ! Vermoedelijk, maar een vast gegeven is me nergens onder ogen gekomen, zijn de andere op Duitse vliegvelden neergestreken en 's anderendaags na bijtanken en eventueel klein herstel naar de thuishaven overgevlogen.

In de nacht van 11 op 12 november stak tot overmaat van ramp dan nog een zware storm op. De vliegtuigen die overal noodlandingen hadden uitgevoerd zijn hierbij natuurlijk nog erger toegetakeld !

De Cant Z.1007 bis waren om 12.10 u. te Melsbroek opgestegen om hun dubbele schijnbeweging boven Harwich uit te voeren. Onder de leiding van Capitano Vassallo deden ze een eerste overvlucht boven Harwich op 5000 m hoogte (13.10 u.) en een tweede om 13.50 u. Dan stevenden ze op het RV-punt en verder richting Great Yarmouth af. Ze ontmoetten hun begeleiders G.50 niet ! Na volbrachte taak

kwamen ze om 16.30 u. behouden op hun basis terug.

De toestellen G.50 uit Maldegem waren wel om 13.30 u. opgestegen. Ze gingen een eerste wolkenzone door. Weldra kwamen ze in een tweede op 3500 m hoogte. Twee pogingen werden aangewend om deze door te trekken doch zonder resultaat !

Ze keerden dan maar onverrichterzake naar hun basis terug ! (14.35 u. geland).

16 NOVEMBER : De 85° Sq. deed een interdictievlucht Oostende/Hoek van Holland.

18 NOVEMBER : op Vlissingen wordt een alarmsectie geïnstalleerd. Vliegtuigen van de 18° Gruppo/85a Squadriglia zorgen er voor de nachtvluchten (Rivista Italiana Difesa).

Op 21 NOVEMBER kwam een tweemotorig toestel, dat volgens sommige de kentekens van de Luftwaffe vertoonde, boven Maldegem uit de wolken gedoken. Het wierp een paar bommen en mitrailleurde het zichtbaar personeel. Er waren geen doden noch gekwetsten. Drie afzonderlijke bommen in een vochtig gebied !

Opgeworpen aarde beschadigde het stabilisatievlak van een vliegtuig. De Flak kwam in actie en de tweemotor verdween in de wolken. Op Vlissingen steeg een patrouille op van G.50 die een tweemotor (dezelfde Bristol Blenheim ?) had gezien. Ze kon hem echter wegens de bewolking niet onderscheppen.

Op 23 NOVEMBER was een gecombineerde patrouillevlucht voor de 18° en 20° Gruppo gepland en dit boven zuidoost Engeland.

Vermits er in deze zone tussen 6000 en 7000 m een dichte bewolking was signaleerd trok men naar Margate-Ile of Sheppey-Ashford-Dungeness.

Negenentwintig CR.42 stegen om 12.50 u. te Ussel op terwijl ook op ditzelfde uur te Maldegem vierentwintig G.50 het luchtruim kozen.

Twee van de 83a Squadriglia keerden vrijwel onmiddellijk wegens motorperikelen terug. In de omgeving van Dungeness verwijderden de G.50 zich wat van de rest, die meer achterop was, en min of meer in westelijke richting vloog. Tussen 13.00 u. en 13.30 u. (E.T.) hadden in deze omgeving erge gevechten plaats met acht Spitfires IIA Vickers Supermarine van het Auxiliary Squadron City of Edinburgh n°. 603 dat als basis Hornchurch had. Deze hadden hen verrast bij een patrouillevlucht die ze uitvoerden.

Twee CR.42 stortten in zee; drie andere toestellen met gekwetste piloten maakten noodlandingen boven Frans grondgebied (foto van het terughalen van het vliegtuig MM 6975/15-83a Sq. in *Immagini e storia dell' Aeronautica Italiana 1935-1945*). Om 15.15 u. was de groep opnieuw op zijn basis terug.

Bij de 20° Gruppo had men ook, dan echter wat meer landinwaarts, vier Hurricanes opgemerkt. Gans de Italiaanse patrouille volgde de beweging van haar chef en wou zich in de strijd werpen maar het gevecht werd niet aangenomen ! De Engelsen namen de vlucht in de wolken. Ondertussen was men de formatie CR.42 uit het oog verloren. Men steevende dan maar op Calais af en van daar naar Maldegem waar men

om 14.30 u. neerstreek. Bij het landen ging een G.50 over de kop en was beschadigd.

Op 28 NOVEMBER vertrokken de groepen opnieuw gezamenlijk, ditmaal voor een vlucht over Margate-Eastchurch-Folkestone. Dit met vertrek en terugreis via Calais. Vierentwintig G.50 stegen om 11.45 u. te Maldegem op en eveneens op dit uur kozen vijftientig CR.42 te Ursel het luchtruim. Het weer boven Eastchurch was te slecht en de CR.42 kwamen terug. Ze waren overigens alleen boven het doel !

De G.50 hadden tien minuten boven Calais rondgetoerd om de CR.42 de kans te geven te vervoegen maar deze doken niet op. Men besloot dan maar de vlucht alleen verder te zetten. Blijkbaar hadden de CR.42 een zelfde redenering gevolgd !

De Messerschmitts Me.109 hadden ze in de omgeving van het doel wel opgemerkt, maar heel wat hoger dan hen, en ook veel meer gespreid !

Na dertig minuten vliegen tussen Maidstone-Ashford en Dungeness waren ze bij de grens van hun autonomie. De terugweg naar Maldegem werd aangevat.

Op 6 DECEMBER maakten vijftientig vliegtuigen uit Maldegem een vlucht naar de basis van Gravelines. Ze zouden voor hun opdracht dit vliegveld gebruiken als een *campo appoggio*, een *hulphasis* dicht bij het doel gelegen. Zo hoopten ze wat langer boven hun objectief te kunnen blijven. In de Straat van Dover/het Nauw van Calais/The Narrows, is de afstand Kaap Griz Nez-Dover 32,4 km en Calais-Dover 40,6 km !

De zeer slechte weersomstandigheden met windsnelheden van meer dan 80 km/u. zorgden voor het annuleren van deze opdracht.

De formatie keerde dan ook onverrichterzake naar Maldegem terug.

Op 7 DECEMBER deden een paar CR.42 (van de 85a Sq. volgens R.I.D.) een patrouillevlucht van Zeebrugge naar Vlissingen. Men zou een ontschepingsoefening van de Duitsers beschermen. Een tweemotor met Duitse kentekens dook op ! Naderhand bleek dat het een Ju. 88 was, in vijandelijke handen gevallen, en deze zou hier gebruikt zijn ! Om 13.00 u. stond de patrouille opnieuw aan de grond.

Op 9 DECEMBER zou een patrouillevlucht ondernomen zijn door twee CR.42 boven Vlissingen (R.I.D.) en op 12 DECEMBER zorgden toestellen van de 85a Squadriglia voor de bescherming van een zoekoperatie op de Noordzee naar een neergestort vliegtuig (R.I.D.).

Op 14 DECEMBER tenslotte zou een patrouillevlucht zijn gevlogen tussen Flessinga en L'Aja (= 's Gravenhage). Toen vertrokken ook elf BR.20 voor een nachtaanval op Harwich (R.I.D.).

Een Engels toestel kwam op 20 DECEMBER boven Ursel uit de wolken. Het lanceerde enkele bommen in de omgeving van de basis. Zonder enig gevolg. De Flak reageerde en de ongewenste bezoeker koos het hazepad in de wolken. (In de bibliografie verward met de aanval op Maldegem).

Op 21 DECEMBER om 13.30 u. maakte een Italiaans vliegtuig een noodlanding op een weide in de Achterstraat op 250 m van het Dorp van Waarschoot. De piloot bleef ongedeerd.

III. De weg terug

1) Het repatriëren van het Corpo Aereo Italiano (-)

De strategische situatie was eind december niet meer wat ze bij de oprichting van het Corpo was geweest !

Op 28 oktober waren de Italianen Griekenland binnengevallen en op 9 december ontketende zich reeds het eerste Brits offensief in Egypte; en... we zegden het reeds, de Operatie Seelöwe was op 12 oktober al naar het voorjaar 1941 verwezen !

In gemeen overleg tussen de Duitsers en de Italianen, schrijft C. Ricci, werd besloten om het Corpo te repatriëren. Het Kriegstagebuch van het Oberkommando der Wehrmacht spreekt in die zin op 4 en 19 november !

Enkel een groot gedeelte van de 20° Gruppo zou op het westelijk front aanwezig blijven. Het waren de twee escadrilles die aan de overschakeling op Messerschmitt 109 bezig waren en waarvoor de cursussen trouwens verder bleven doorlopen.

Eerst werd de *Intendenza* van de repatriëring verwittigd. De bombardementsescadrilles stopten hun activiteiten op 23 december. Op 2 januari '41 is nog wel een vlucht door vier toestellen van de 13° Stormo vanuit Melsbroek op Ipswich uitgevoerd, waarvan er overigens twee wegens motordefect moesten rechtsomkeer maken.

De 18° Gruppo te Ursel ontving op 21 december zijn vertrekorder en hield dus de volgende dag met alle activiteiten op.

De 20° Gruppo te Maldegem ging verder in het uitvoeren van zijn opdrachten zoals voorheen; wel zal men ook hier op 28 december aan de demontage van sommige vliegtuigen beginnen en dit wel om andere vliegklaar te maken ! Zevenentwintig december kan dus beschouwd worden als een eindpunt voor de operaties van het Corpo in België.

De verplaatsing van de vliegtuigen, zeer afhankelijk van de weersomstandigheden, is pas op 10 januari begonnen.

Vijfentwintig BR.20 vertrokken toen uit Chièvres en dienden toch nog op vijf verschillende terreinen te landen.

Op 18 januari stegen er vijfendertig op van de 13° Stormo te Melsbroek. Ook zij kwamen op acht verschillende basissen terecht !

Op 10 januari was ook de 18° Gruppo te Ursel tussen 12.45 u. en 14.40 u. opgestegen. Aanvankelijk was voorzien om naar Melsbroek te vliegen, dan naar Neubiberg en verder naar Caselle bij Turijn of eventueel Treviso. De weersomstandigheden waren echter bijzonder gunstig zodat men in een eerste etappe

tot Frankfort vloog. Hier landde men tussen 15.00 u. en 18.25 u. Ook de vijf Cant Z.1007 bis kwamen daar aan.

Men was te Ursel slechts met negenentwintig tweedekkers vertrokken want bij het opstijgen is er één over de kop geslagen !

Vijf Caproni's 133 uit Ursel en twee uit Maldegem deden de vlucht mee. 's Anderendaags vertrok men te Frankfort tussen 14.05 u. en 14.45 u. Bij het opstijgen had een zwaar ongeval plaats met een Cant Z.1007 bis (MM.22144). Hij stortte te pletter in een bos juist buiten de luchthaven Rhein-Mein.

Achtien CR.42 kwamen te Treviso aan; elf andere echter te Boscomantico (= bij Verona). Drie Cant zijn te Treviso en één te Ronchi dei Legionari (= Z. van Udine) terecht gekomen.

Wegens het accident met de Cant is een Ca. 133 te Frankfort gebleven. Dit om assistentie te verlenen. Een andere die enige herstelling vereiste is naar Ursel teruggekeerd waar nog enkele techniekers waren achtergebleven.

Vijf hebben op 11 januari de tocht verder gezet. Het toestel dat te Frankfort was gehouden is op 12 januari dan verder gevlogen naar Udine (= O. van Treviso). Het kon echter onvoldoende hoogte halen om de Alpen over te geraken en moest naar Neubiberg uitwijken.

Van hier dan op 13 januari naar Udine gevlogen. De Ca.133 te Ursel is na herstel, op bevel van het C.A.I., dan later opgestegen.

Voor vervoer van personeel en materieel waren 1250 treinwagons nodig die door de Brenner naar Italië bolden.

Half februari was personeel en materieel volledig in Italië terug. Enkel een kern bleef dus te Maldegem verder actief !

2) De afgeslankte 20° Gruppo te Maldegem

Volgens de ontvangen orders zullen de 352a en 353a Squadriglia die dus te Maldegem waren gebleven, onder rechtstreeks taktisch bevel van het Kommando van de 2de Luftflotte komen (Generaal Feldmarschall A. Kesselring/Lévere). Administratief bleven ze natuurlijk onder de Italianen fungeren. Ze zouden verder als voorheen bewakingsopdrachten en patrouillevluchten uitvoeren met het doel de vijandelijke bommenwerpers te onderscheppen. Aan de beide escadrilles werd de bewaking toevertrouwd tussen het Eiland Walcheren en west van Oostende (beide inclusief).

De alarmsectie op het vliegveld van Vlissingen werd evenwel opgedoekt.

Slechts twaalf vliegtuigen van de 20° Gruppo (= de 351a Squadriglia) zullen gerepatriëerd worden; datum noch omstandigheden zijn mij bekend. (Het velddagboek loopt slechts tot 31 december !).

Ondertussen ging te Maldegem de opleiding op Messerschmitt 109 verder; daarvoor vinden we vanaf 22 november, en zeker nog in februari, twee Messerschmitts 109 te Maldegem gestationeerd.

Ten andere, om beurten trokken ook acht piloten naar het schietveld van Cazaux (= Z. van Bordeaux in de Landes bij de Atlantische Oceaan).

Toen was daar het opleidingscentrum van Jagdgeschwader 51 dat onder bevel stond van Oberstleutnant Werner Mölders.

Daar ging de algemene opleiding op Me. Bf. 109 E(mil) verder en deed men een tiental vluchten met schietoefeningen op vaste cibels.

De *Servizio Tecnico* gaf verder te Maldegem zijn cursussen met vijf technici van de FIAT en zeven van de CMASA. Ook in de ERLA- en DAIMLER-BENZ-fabrieken te Deurne werden lessen gevolgd. Zo verliep het verder in januari, februari en zelfs maart.

Luitenant-kolonel Bonzano had ondertussen een rapport voor de Stato Maggiore opgesteld waarin hij ondermeer stelde dat :

- Maldegem op ongeveer 150 km van het meest nevralgieke punt van het Nauw van Calais gelegen, te geïsoleerd lag van de Duitse Jagdverbanden (deze lagen bij Boulogne en St.-Omer) en van het Kommando van Jagdflieger-führer 2 te Wissant bij Calais.
- acties van de Italianen zullen ongetwijfeld noodlandingen vergen op Duitse basissen daar in de omgeving, waar de technici van de G.50 dan ver zullen vandaan zijn !
- de opdrachten te Maldegem uit te voeren, nl. kustbewaking, zijn in feite nachtvluchten, want pas dan komen de Engelsen landinwaarts gevlogen : de G.50 is daartoe niet geschikt.
- de G.50-toestellen kunnen overigens in het algemeen weinig verrichten want de Engelsen vliegen op hoogten tot 10.000 m en onze G.50 kan amper een plafond van 7.000 m halen; enkel een Messerschmitt is daartoe bekwaam !

Op twee achtereenvolgende vergaderingen met Generaal Feldmarschall A. Kesselring heeft Tenente Colonello M. Bonzano zijn probleem en tevens de overschakeling op Messerschmitt besproken.

Ook te Rome werd door Lt-Kol Bonzano daarop aangedrongen en bij zijn terugkomst in België kon hij dan het volgende beslissen :

- de afgeslankte 20° Gruppo wordt overgebracht naar Desvres (15 km Z.O. van Boulogne) maar de basis Maldegem zal wel verder operationeel blijven tot alle materiaal is overgebracht.
- de 20° Gruppo wordt bij Jagdgeschwader 51 (Kommodore Mölders) gevoegd
- als opdracht hebben ze, uitvoeren van patrouilleopdrachten tussen Boulogne en Calais bij minder goede weersomstandigheden en interdictievluchten in geval van goed weer
- half april zal men de Me. 109 F krijgen; deze zijn nu in nazicht voor de motoren.

EIND MAART '41 vlogen tweeëntwintig G.50, vier Ca.133 (we zegden reeds dat de twee andere Caproni's 133 gerepatriëerd waren toen de basis Ursel werd verlaten) en twee Ca.164 naar Desvres (hier is ongetwijfeld deze van de 18° Gruppo bij).

Te Maldegem liet men voorlopig vier G.50 zonder schroef !

Op 10 april is Maldegem definitief door de Italianen verlaten !

Bij wijze van voorbeeld geven we hier enkele vluchten tijdens deze periode uitgevoerd:

3 JANUARI : boven Vlissingen is een G.50 naar een vijandelijk toestel gaan zoeken; zonder resultaat daar dit op te grote hoogte vloog !

5 JANUARI : een vijandelijke aanval in duikvlucht van uit de wolken boven Vlissingen; twee bommen werden geworpen waarvan één op het kerkhof viel en één tussen het vliegveld en het arsenaal.

31 JANUARI : bij een patrouillevlucht tussen Brugge en Oostende werd een Blenheim opgemerkt; deze zocht echter zijn heil in de wolken.

Een paar bladzijden uit het velddagboek 352a Sq. C.T. (pp. 124-125) :

12/2 : o.m. - convooibegeleiding tussen Zeebrugge en Walcheren
- een alarmvlucht

13/2 : - ongeluk van Tenente Mario Roncali, te Steenbrugge op het
middaguur tijdens een alarmvlucht neergestort
- een alarmvlucht

14/2 : - zie afdruk; eveneens voor een gedeelte van 15/2

3) Onder de bevoegdheid van Jagdgeschwader 51 te Desvres

Op deze basis was men dus in afwachting van de omschakeling op Messerschmitt Me.109.

Op 4 april kregen ze hier zelfs bezoek van General Feldmarschall A. Kesselring, die overigens ieder piloot persoonlijk begroette !

Op 8 april waren vijf Spitfires in de wolken boven het Kanaal opgemerkt en één G.50 en één Me.109 zetten gezamenlijk de achtervolging in !

Maar... op 14 april kwam onverwacht ander nieuws uit Rome !

Men moest vertrekken naar de Balkan en zou onder bevel komen van het 8ste Duitse Fliegerkorps.

Tweeëntwintig G.50 en vier Ca.133 landden op 16 april reeds te Frankfort. 's Anderendaags deed men even op tussenlanding Neubiberg/Munchen aan om dan verder naar Wenen te vliegen. Enkele minuten vóór de start kreeg men hier een gewijzigd order ! Het werd Gorizia (= Gorz), O. van Udine, bij de grens van Yougoslavië.

Hier landde men dan op 18 april en men deed zelfs nog dezelfde dag Pisa aan. De G.50 bleven hier achter en het personeel ging per trein naar de oude vertrekbasis : Ciampino-Sud/Roma.

Een derde squadriglia werd hier gevormd en met nieuwe vliegtuigen G.50 bis vertrok men op 1 mei naar Libië.

Ondertussen was natuurlijk ook het grondpersoneel en het materieel van uit Desvres per trein overgebracht.

Qua aantal uitgevoerde prestaties zijn enkele kleine verschillen bij de diverse auteurs op te merken !

- 14/2 | Una crociera di vigilanza dalla 11,55 alla 13,40 sul tratto di costa da Ostenda a Dunkerque. Quota 3000. Piloti: Ten. Montefusco-Serg. Vescovi. Il Serg. Mirrione partecipa ad una crociera di vigilanza sul tratto Ostenda - isola di Schowen, con decollo alla 14,50 e rientro alla 16,05, inoltre il S.M. Pecchiari effettua un volo su allarme nel cielo del campo, a 5000 m., con decollo alla 14,50 e atterraggio alle 15,30.
- Voli di allenamento sul campo e decolli di alcuni piloti della squadriglia sul Me. 109.
- In serata ancora una crociera di vigilanza da Ostenda a Burgh effettuata dal Ten. Minuto e dal S.M. Mancini dalle 18 alle 19. Quota m. 5000. N.N. da segnalare.
- 15/2 | In mattinata viene effettuata una crociera di vigilanza dal Cap. Borgogno col Serg. Mirrione nel cielo di Ostenda - Flessingue. Quota 5000. Tempo bello. Partenza alle 8,50 e rientro alle 9,50.
- Continuano i decolli e i voli di allenamento dei piloti della squadriglia sul Me. 109. I piloti: Ten. Santandrea, M. Illo Iannucci, S.M. Bonelli e S.M. De Silvestri partono alle 11,15 a bordo del Ca. 133 da Casaux, dove hanno terminato il periodo di addestramento sul Me. 109, e atterrano alla 14,05 a Caen.

Velddagboek 352a Sq.C.T. (p. 125) Relazione Giornaliere van 14 en gedeeltelijk 15 februari 1941. (Burgh ligt op schouwen).

Volgens de gegevens in de officiële geschiedenis door het *Ufficio Storico* van de *Stato Maggiore Aeronautica Militare* van C. Ricci heeft de 18° Gruppo tussen 24 okt. en 21 dec. 452 vluchten uitgevoerd : de 20° Gruppo tussen 24 okt. en 27 dec. 429 (in een overzichtstabel geeft hij 493 op !). In totaal dus 881 (of 945 !).

De twee in België achtergebleven escadrilles, die dan naar Desvres zijn getrokken, vlogen nog van 28 dec. 1940 tot 10 april 1941, 693 opdrachten. Het algemeen totaal voor de Italiaanse jachtvliegtuigen is dus 1574 (of 1638) vluchten (oefenvluchten op Me.109 niet inbegrepen).

De *Revista Italiana Difesa* (settembre 1990) geeft tot 31 dec. 934 vluchten, en tot 15 april dan nog eens 662 of een totaal van 1596.

Collier in *The Defence of the Kingdom*, (app. XXVIII) spreekt van 454 offensieve en 480 defensieve vluchten (= 934) en dan bij de twee achtergebleven escadrilles nog 662 defensieve. Hier dus ook een totaal van 1596 opdrachten.

De 18° Gruppo verloor twintig toestellen waarvan echter veertien bij accidenten te wijten aan de toestand van een terrein of de weersomstandigheden ! Hierbij vielen drie doden en waren er zes gekwetsten.

De 20° Gruppo verloor één toestel bij een accident met één dode.

Bij de achtergebleven escadrilles verloor men nog vier G.50 eveneens bij accidenten waarbij opnieuw twee doden vielen en twee gekwetste piloten waren. Ook werd van deze escadrilles nog één toestel bij een luchtgevecht en één door de Duitse Flak beschadigd.

Het personeel dat oorlogsmissies heeft volbracht kreeg het Duitse IJzeren Kruis 2de Klas.

Inzake oorlogsmissies boven Engeland spant de 18° Gruppo de kroon !

Roger MOELAERT

NOTEN

- (1) In het jaarboek *Appeltjes van het Meetjesland*, nr. 40 (1989), pp. 81 tot 154, behandelden we *Het Oorlogsvliegveld "Ursel" 1939-1947*. Hierin bespraken we in grote trekken de Italiaanse aanwezigheid in België inzonderlijk op de basis Ursel. In de historische publicaties terzake waren nogal wat tegenstrijdigheden te vinden die we helaas niet alle konden rechtzetten ! Deze korte studie is een aanvulling, vnl. voor wat Maldegem betreft, soms een kleine correctie. Ze is gebaseerd op een toegezonden documentatie uit Italië en berust in hoofdzaak, naast andere, op het officiële werk over het Corpo; op een recent artikel in de *Revista Italiana Difesa* en op een artikel in *Air Pictorial*. Ze zijn hieronder aangegeven :
Corradi RICCI, *Il Corpo Aerea Italiano (C.A.I.) sul Fronte della Manica (1940-1941)*, Stato Maggiore Aeronautica Militare-Ufficio Storico-Roma, 1980, 170 pp.
U. POSTIGLIONI & N. SCARLATO, *Il C.A.I. sul Mare del Nord-La Partecipazione della Regia Aeronautica alla Battaglia d'Inghilterra* in *Revista Italiana Difesa* (Speciale Satory '90), N° 9, Settembre 1990, pp. 90-97.
NN. *Italian Raids on Britain* in *Air Pictorial*, sept. 1969.
- (2) We bedanken de heer R. Tondat (Eeklo) voor de vertaling van een moeilijke passage; dhr. De Decker (Aulst) voor toegezonden documentatie; dhr. Destrebecq (CHD) voor gegeven raad en aanvullende inlichtingen. Inzonderlijk onze dank aan Dottore A.M. Arpino (Roma).
- (3) Aan het vliegveld van Maldegem, het bijzonderste in het Meetjesland tijdens de bezetting, is nog geen studie gewijd. Hierbij dus de voornaamste gegevens voor de Italiaanse eenheid. Voor de Duitsers, zie o.m.
Jozef PRILLER, *Geschichte eines Jagdgeschwaders - Das J.G. 26 (Schlageter) von 1937 bis 1945*, Neckargemünd, 1969, 397 pp. (plus drie karten).

Voor de meidagen 1940, zie R. MOELAERT, *Het Oorlogsvliegveld nr. 26, Aalter* in A. M., XXXIX (1988), pp. 100-167, waar de gegevens voor de Belgische escadrilles te vinden zijn en tevens voor de Franse Groupement de Chasse 25 met de Groupe de Chasse III/1 en de Groupe de Chasse II/8 die vanop deze basis opereerden. Voor wat de geallieerden betreft verwijzen we naar onze uitvoerige bibliografie in *Het Oorlogsvliegveld "Ursel"*.

(3bis) Toen dit artikel reeds ter perse was bezorgde dhr. P. Bastin, directeur bij het Ministerie van Verkeer en Infrastructuur/Brussel, mij heel wat gegevens over de basis Maldegem en een uitvoerige bibliografische lijst. Voor zover de werken in onze bibliografie over het vliegveld Ursel niet voorkomen laten we ze hier volgen :

J. GISCLON, *Ils ouvrirent le bal-Les mille victoires de la chasse française-1940*, France-Empire, Paris, 1967 (pp. 60 & 61, 71, 85).

G. BOTQUIN, *L'Armée de l'Air en 1939-1940-Considérations diverses* in *Histoires vraies de l'aviation*, novembre, 1990.

G. BOTQUIN, *L'Armée de l'Air sur les terrains belges* in *Aéro Magazine*, avril/mai 1983.

ICARE, *Revue de l'Aviation française, La Bataille de France, L'Aviation néerlandaise* (vol. IX), Orly, winter, 1976-77, p. 52.

E.P.E., *Quarante ans à Gossoncourt*, Goetsenhoven, 1990 (p. 10).

P. MARTIN, *Invisibles vainqueurs-Exploits et sacrifices de l'Armée de l'Air en 1939-1940*, Paris, 1991.

N. MALIZIA, *Il 51° Stormo caccia-Cronistoria del reparto-Dalle origini ad oggi*, Bizzarri, Roma, 1975.

N. MALIZIA, *Il Fiat CR.42-Un mito che non muore*, Edizioni dell'Ateneo & Bizzarri, Roma, 1977.

N. ARENA, *La Luftflotte italiana-Gli aerei tedeschi dell'Aeronautica Italiana nella seconda guerra mondiale*, edizioni aeronautiche italiane, Firenze, 1978 (pp. 76-77).

G. CATTANEO, *The Fiat G.50 in Aircraft in profile*, vol. 8, Profile publications, Windsor, 1970.

E. WEAL, J. WEAL & R. BARKER, *Combat aircraft of World War Two*, London, 1977, (pp. 48, 156 & 157).

R. FREEMAN, *Mighty Eight war diary*, London, 1981, (p. 216).

H. SMALLWOOD, *Second TAF Spitfire-The story of Spitfire ML 407*, Den Haag, 1986.

J. RAWLINGS, *Coastal, support and special squadrons of the RAF and their aircraft*, London, 1982, (p. 102).

J. HALLEY, *The squadrons of the Royal Air Force*, Tonbridge, 1980 (pp. 64, 65, 153, 154, 225, 297).

J. WEAL, *Unternehmen "Bodenplatte"-The final gamble*, in *Air International*, januari 1975.

L'opération "Bodenplatte" ou l'offensive du désespoir, in *Connaissance de l'histoire*, Hachette, nr. 40, november 1981.

M. DONNET & L. BRANDERS, *Ils en étaient ! Les escadrilles belges de la RAF*, Brussel, 1979. *Les Belges à la conquête de l'air*, Brussel, 1976 (p. 50).

G. LECOMTE & S. NEMRY, *349 Belgian Squadron-40 ans d'histoire*, Brussel, 1986.

S. NEMRY, *Quarante ans après... "Strike hard, strike home !" in Aéro Magazine*, nr. 3, april/mei 1983.

J.-Y. LORANT & J.-B. FRAPPE, *Le Focke Wulf 190*, Docavia, Paris, 1981, pp. 331 en vgd.

B. BARBAS, *Planes of the Luftwaffe fighter aces*, vol. 1, Kookaburra, Melbourne, 1985 (p. 32).

D. SCOTT, *One more hour*, London, 1991, (p. 127).

E. WEAL, J. WEAL, R. BARKER, *Combat aircraft of World War II*, London, 1977 (pp. 37 & 138).

I. STOTT, *The Fairey swordfish Mk I-IV, Aircraft in profile*, vol. 8, Profile publications, Windsor, 1971.

Het vliegveld werd op paasmaandag, 10 april 1944, door B-17 toestellen behorend tot de 3de Bombardment Division van de 8th Army Air Force gebombardeerd.

De basis van Maldegem is gefotografeerd door de RAF, 1st Photo Reconnaissance Unit (1 PRU), op 18/6/1941 en 26/3/1942; door het 542nd Squadron op 24/1/1943.

De USAAF (8th Air Force) liet dit eveneens uitvoeren door het 14th Photo Reconnaissance Squadron (14 PRS) van de 7th Photo Group op 21/7/1944.

Het zijn voornamelijk de Squadrons 33, 222, 349 en 485 van de 135ste Wing (84ste Groep) die vanuit Maldegem geopereerd hebben. Ook het 119de Squadron van het Coastal Command (RAF) kwam hier met enkele toestellen een paar dagen doorbrengen en ook het 504de reserve squadron.

We bedanken de heer Bastin van harte voor het bereidwillig verzamelen van de bibliografische gegevens in verband met de basis Maldegem in zijn documentatie. We dachten dat ze voor de Meetjeslandse militaire geschiedschrijving zeker niet mochten verloren gaan en gaven daarom hierbij het essentiële aan. Hopelijk zal wel iemand eens de geschiedschrijving van deze verdwenen basis nr. 32 (B-65) vervolledigen.

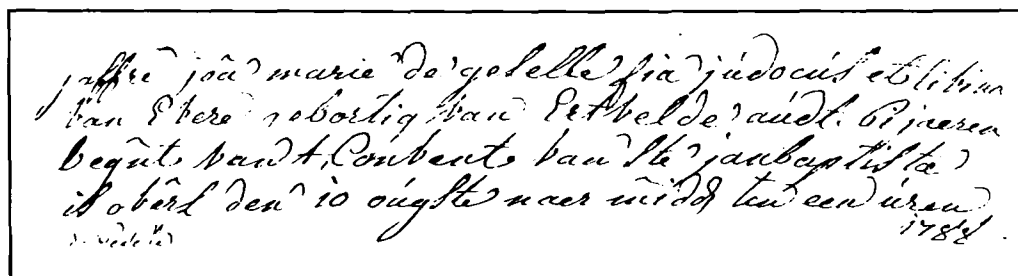
- (4) In de *Revista Italiana Difesa* wordt gezegd dat het Commando van de 56° Stormo te Brugge lag: waarschijnlijk waren slechts enkele officieren ginds gehuisvest.
- (5) Blijkbaar is dit niet zo want België had veertig CR.42 besteld plus acht vervangmotoren (= 15 vliegtuigen per esc. + 5 reserve) bij contract nr. 39/581 van dec. 1939 voor 2 244 000 US \$. Vierendertig zijn geleverd aan de 3de en 4de Esc./IIde Groep/2de Luchtvaartregiment te Nijvel, waar onder zelfs drie in Frankrijk tijdens de oorlog !
- (6) Voordien was alleen de schroef-ogief-kop bij de 83a Sq. rood, bij de 85a Sq. groen en bij de 95a Sq. wit; de respectievelijke commandanten hadden omheen de romp van hun toestel een band in dezelfde kleur; deze van de commandant van de Stormo, bij de 95a Sq. ingedeeld, was breder en dus ook wit.
- (7) De *Operatie N.8* op 11 november droeg de codenaam CINZANO.
- (8) Begin augustus was Luftflotte 2 onderverdeeld in vier afdelingen : Fliegerkorps I; Fliegerkorps II (Lörzer/Gent); IX Fliegerdivision (Coeler/Soesterberg); Jagdfliegerführer 2 (Generalmajor Theodoor Osterkamp met HK te Wissant) en dit voor N.O. Frankrijk. *Jagdgeschwader 51* waarmee de Italianen bijzonder goede betrekkingen hadden lag dan met zijn HK., Stabsschwarm, Iste en IIte Gruppe te Wissant; met de IIIte Gruppe te St.-Omer. Men vloog er toen op Messerschmitt Bf.109 E(mil).

OVERLEDEN BEGIJNTJES VAN HET GROOT-BEGIJNHOF SINT-ELISABETH TE GENT AFKOMSTIG UIT ERTVELDE IN DE 18de EEUW

BEULE, Catharina Livina de, fa Joannes en Marie-Anna Haemelinck, geboortig van Ertvelde, 51 jaar oud, begijntje van "t Convent van Ste Christina", overleed 29 september 1785 "naer middag ten 3 uren" (1).

GESELLE, Joanna Marie de, fa Judocus en Livine van Evere, geboortig van Ertvelde, 61 jaar oud, begijntje van "t Convent van Ste jan baptista", overleed 10 augustus 1788 "naer middag ten een uren" (2).

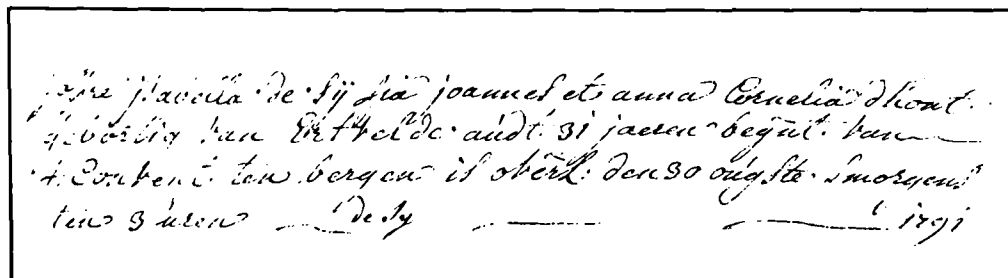
GOETHALS, Elisabeth fa Pieter, geboortig van Ertvelde, van "t Convent ter Leijen, bijna 100 jaar oud, overleed 26 november 1772, "H: gheest kindt" (3).

juffre joa^a marie de geselle fia judocus et livina
 van Evere geboortig van Ertvelde a^udt. 61 jaeren
 beg^ut. van t. Convent van Ste jan baptista
 is o^uerl den 10 aug^uste naer midd^u ten een uren
 1788

Overlijdensakte van Joanna Maria DE GESELLE, † 10 augustus 1788 Gent, Groot Begijnhof Sint-Elisabeth.

(Foto - SA Gent)

juffre jacobina de sij fia joannes et anna Connelia d'hoet
 geboortig van Ertvelde a^udt. 31 jaeren beg^ut. van
 t. Convent van berghe is o^uerl den 30 aug^uste smorgens
 ten 3 uren De sij 1791

Overlijdensakte van Isabella DE SIJ, † 30 augustus 1791 Gent, Groot Begijnhof Sint-Elisabeth.

(Foto - SA Gent)

HEIRSEELE, Agatha van, fa Joannes en Pietronella van Hecke, geboortig van Ertvelde, 54 jaar oud, begijntje "*int t Covent ter leyen*", overleed 6 maart 1779, "snachts ten 1 uren en alf" (4).

SEGRS, Livijne Marie fa Pieter en Marie Anna Verheecke, geboortig van Ertvelde, 65 jaar oud, begijntje van "*t'Convent ter lijn*", overleed 20 juni 1785, "*snags ten een uren*" (5).

SIJ, Isabella de, fa Joannes en Anna Cornelia Dhont, geboortig van Ertvelde, 31 jaar oud, begijntje van "*t'Convent ten bergen*", overleed 30 augustus 1791, "smorgens ten 3 uren" (6).

VERMEULEN, Joanna Catharina fa Joannes en Maria Seghers, geboortig van Ertvelde, van "*t Convent ter leyen*", overleed 7 februari 1776 (7).

Wilfried STEEGHERS

VOETNOTEN

- (1) SAG, P.R. Groot Begijnhof, nr. 327, f° 139r.
- (2) Idem, nr. 328, f° 2 r.
- (3) Idem, nr. 327, f° 123 v.
- (4) Idem, nr. 327, f° 129 v.
- (5) Idem, nr. 327, f° 138 v.
- (6) Idem, nr. 328, f° 5 r.
- (7) Idem, nr. 327, f° 126 v.

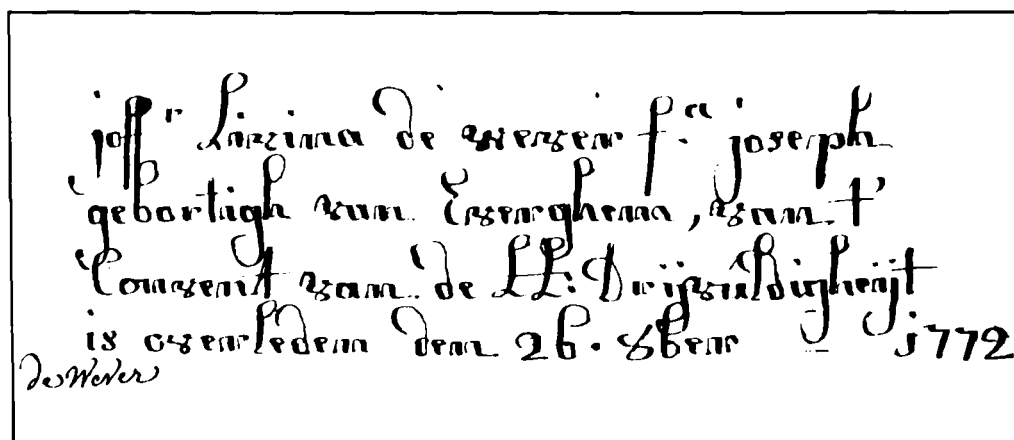
OVERLEDEN BEGIJNTJES VAN HET GROOT-BEGIJNHOF SINT-ELISABETH TE GENT AFKOMSTIG UIT EVERGEM IN DE 18de EEUW

BUIJSSE, Pitronella fa Joannes en Marie Beijaert, geboortig van Evergem, 73 jaar oud, begijntje van "*t Convent van Ste Christina*", overleed 22 mei 1787 "*snags ten 3 uren*" (1).

CRIEL, Pitronella Theresia fa Geeraerdus en Georgia Roeliest, geboortig van Evergem, 27 jaar oud, begijntje van "*t Convent ter Steenen*", overleed 8 oktober 1790 te Evergem en aldaar begraven (2).

DE BEULE, Livina fa Judocus en Anna van Hecke, geboortig van Evergem, 93 jaar oud, begijntje van "*t Convent van Ste Christina*", overleed 23 maart 1784 "*s morgens ten 6 uren*" (3).

DE JAEGHER, Joanna Marie fa Liven en Pitronella de Wever, geboortig van Evergem, 41 jaar oud, begijntje van "*t Convent ter Steenen*", overleed 28 september 1795 "*naer middag ten alf twee uren*" (4).

Overlijdensakte van Livina DE WEVER, † 26 oktober 1772 Gent, Groot Begijnhof Sint-Elisabeth.
(Foto - SA Gent)

DE WEVER, Livina fa Joseph, geboortig van Evergem, van "*t'Convent van de H: Drijvuldigheijt*", overleed 26 oktober 1772 (5).

DOOGHE, Livina fa Jan, geboortig van Evergem, van "*t'Convent van Ste Jan Baptist*", overleed 6 februari 1773 (6).

MAENHAUT, Maria Catharina fa Christofel, geboortig van Evergem, van het "*Convent van Ste Elisabeth*", overleed 8 november 1767, te Evergem, begraven te Gent (7).

VAN OVERWAELE, Catharina fa Joannes en Joanna van Hijfte, geboortig van Evergem, 35 jaar oud, begijntje van "*t'Convent ten hove*", overleed 4 april 1791, "*5 morgens ten 6 uren*". Zij was novice in het Sint-Barbaraklooster toen het gesupprimeerd werd (8).

Wilfried STEEGHERS

VOETNOTEN

- (1) SAG, P.R. Groot-Begijnhof, nr. 327, f° 140 v.
- (2) Idem, nr. 328, f° 4 r.
- (3) Idem, nr. 327, f° 137 r.
- (4) Idem, nr. 328, f° 9 v.
- (5) Idem, nr. 327, f° 123 r.
- (6) Idem, nr. 327, f° 123 v.
- (7) Idem, nr. 327, f° 118 v.
- (8) Idem, nr. 328, f° 4 v.

STADSARCHIEF EEKLO

HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP VAN HET MEETJESLAND

INVENTARIS

FONDS E.H. J. DE WILDE

E. DE SMET

Stadsarchivaris

D. ROTEY

Archiefmedewerker

EEKLO

1991

TEN GELEIDE

Kort voor E.H. Jozef De Wilde, toen pastoor te Lembeke, in 1975 het Meetjesland ruilde voor het Waasland, droeg hij zijn omvangrijk persoonlijk archief over aan het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland.

Dank zij de bereidwillige medewerking van het Eeklose stadsbestuur kreeg de bibliotheek van het *Genootschap* en dus ook het "*Archief De Wilde*" een gepast onderkomen in het stadsarchief.

Het archief van E.H. De Wilde kan grosso modo in twee delen worden opgesplitst. Enerzijds omvat het vele nota's en fotocopies afkomstig uit de Rijksarchieven te Gent en Brugge, en uit privécollecties. Zij zijn duidelijk gemaakt ter voorbereiding van een (helaas nooit uitgewerkte) *kavelgeschiedenis*.

Anderzijds is er de volledige reeks historische bijdragen die nagenoeg 10 jaar lang, van 1962 tot 1972, wekelijks in het Lembeekse parochieblad "*Sint-Egidiusbode*" verschenen. Hiervan zijn zowel de manuscripten en de typoscripten als de gedrukte versies bewaard.

* * *

Dat E.H. De Wilde, toen hij in 1959 de geestelijke herder van Lembeke werd, op historisch vlak reeds zijn sporen had verdiend, moge blijken uit de beknopte biografie (¹).

Jozef De Wilde werd geboren te Sint-Amandsberg op 12 september 1906. Na de Eerste Wereldoorlog volgde hij de Grieks-Latijnse humaniora aan het Sint-Lievenscollege te Gent, waar nagenoeg alle lessen in de taal van Molière werden gegeven. Als reactie tegen het gebruik van het Frans werden veel jongeren lid van het Algemeen Katholiek Vlaams Studentenverbond (AKVS). Jozef De Wilde was één van die voorvechters !

Het is trouwens uit deze periode dat ook zijn belangstelling voor de Vlaamse folklore dateert.

Het is zonder meer bekend dat seminarist De Wilde bijwijken meer interesse toonde voor folklore en geschiedenis dan voor zijn cursussen in de theologie.

In november 1929, een half jaar na zijn priesterwijding, werd Jozef De Wilde benoemd tot onderpastoor te Doel. Het bleek voor de jonge priester meteen een moeilijke opgave. Doel was politiek erg verdeeld en het spel werd er gespeeld op het scherp van de snede.

Onderpastoor De Wilde wist zich buiten alle partijpolitiek te houden en stelde zich ten dienste van de hele bevolking. Zijn sociaalvoelendheid maakte hem al snel tot een onmisbaar man. Er wordt verteld dat hij, toen hij in juni 1933 naar het nabije Vrasene vertrok, in Doel nog slechts één tegenstander had.

Amper twee jaar later, in oktober 1935, kreeg hij zijn derde plaats als onderpastoor. Ditmaal op de volkrijke O.-L.-Vrouwparochie te Sint-Niklaas. Daar zou hij zestien jaar werken, ondermeer tijdens de nogal moeilijke oorlogsjaren. Ook hier was hij bijzonder actief in de arbeidersorganisaties.

Was hij voordien nog niet echt aan een literair debuut toe, te Sint-Niklaas kwam zijn talent ten volle tot ontplooiing. Hij schreef een tiental toneelstukken voor de plaatselijke kringen : vooral blijspelen en verder spreekkoren en liedteksten, waarvan het bekendste ongetwijfeld het *Waaslied* is, het bondslied van het Christelijk Onderwijsverbond.

In 1941 verscheen van zijn hand een historische romam, *De Zegebanier*, waarin een jongen uit Vrasene met een ridder mee op kruistocht trok en terugkeerde met de leeuwevlag, die later het Vlaamse symbool zou worden.

In Sint-Niklaas ontpopte Jozef De Wilde zich als een bekwaam historicus. Weliswaar had hij reeds als onderpastoor te Doel zijn eerste bijdragen in de *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas* gepubliceerd, maar het was toch te Sint-Niklaas dat het zware vorserswerk startte. Het Rijksarchief te Gent werd zowat zijn tweede thuis.

Vanuit methodologisch oogpunt zeer belangrijk is de door hem ontwikkelde *kavelgeschiedenis*, waarbij van elk perceel van een dorp, gehucht of andere plaats, de opeenvolgende eigenaars, de gebruikers en de evolutie in die tijd worden nagespoord. Welk titanenwerk een kavelgeschiedenis is, ondervond ondergetekende reeds aan den lijve.

In september 1990 werd gestart met de kavelgeschiedenis van Eeklo. Momenteel is enkel het werkdocument van het "*Rootjen*" klaar en bestaan enkele fragmenten van het overige gedeelte van de Markt.

Hoezeer het werk van De Wilde ook in het professionele historische milieu werd gewaardeerd, bleek onder meer toen hij in 1948, samen met prof. J. Dhondt van de Gentse Rijksuniversiteit, medestichter werd van het Verbond van Geschiedkundige Kringen van Oost-Vlaanderen en een publikatie van zijn hand de *Voorlichtingsreeks* van het Verbond opende.

Gelijktijdig groeide ook zijn belangstelling voor het Reinaert-epos, in het bijzonder voor de historische context ervan. Vandaag mogen we stellen dat De Wilde dé Reinaert-kenner hij uitstek is, die op dit terrein zelfs tot buiten de landsgrenzen vermaardheid verwierf.

In december 1950 werd hij benoemd tot pastoor te Semmerzake. In zijn ambt onderscheidde hij zich o.m. als een bekwaam bouwheer met een fijne kunstzin voor het restauratiewerk aan de pastorie.

Als historicus vatte hij de kavelgeschiedenis van het dorp aan, een studie die hij nadien overliet aan een plaatselijk vorser.

In juli 1959 kwam zijn benoeming tot pastoor van Lembeke.

Het werd snel duidelijk dat hij naar het Meetjesland was gestuurd om zijn rijke bouwkundige ervaring. De feestelijke inhaling van de pastoor was pas achter de rug of er werd werk gemaakt van het schilderen van de kerk, van de vernieuwing van de kerkstoelen en enkele jaren later van de bouw van een parochiecentrum.

Het was voor de hand liggend dat de geschiedenis van Lembeke ook aan bod zou komen. Op basis van het vrij goed bewaarde kerkarchief publiceerde hij van 1962 tot 1972 elke week een bijdrage in het parochieblad *Sint-Egidiusbode*. Hoe waardevol die waren, blijkt uit de bundeling van enkele oudere publikaties in *Uit de kronieken van Lembeke*, die in 1985 verscheen.

In oktober 1975 ging pastoor De Wilde op rust en keerde hij terug naar zijn geliefd Waasland, waar hij de draad van zijn studie over het Reinaert-epos weer opnam.

Als waardering voor zijn geschiedkundig en heemkundig werk, werd hem op 19 januari 1985 door het Verbond van de Kringen voor Geschiedenis de *Frans De Potter-Jan Broeckaertprijs* toegekend. Deze werd tijdens het zesde colloquium van dit Verbond, in oktober 1985, te Sint-Niklaas door wijlen voorzitter Achiel De Vos overhandigd (2).

Erik DE SMET

- (1) J. DE WILDE, *Uit de Kronieken van Lembeke*, Lembeke, 1985, 190 p.
J. DE WILDE, *Van den vos Reynaerde ontsluiert*, Gent, 1989, Uitgave Cultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen, bijdragen, Nieuwe reeks, nr. 30, 147 p.
- (2) Dank aan dhr. F. Pille voor het nalezen van de tekst.

I. Bestuurlijk Archief

A. Resoluties

1. Resolutieboeken Lembeke. Beknopte inhoud 1670-1745.
RAG-Lembeke nr. 2, 22.03.1670-25.10.1684
oud nr. 4, 15.05.1689- .01.1697
nr. 5, .04.1697-31.01.1728
nr. 6, 13.03.1728-31.08.1745.
2. Resolutieboeken Lembeke. Beknopte inhoud 1745-1795.
RAG-Lembeke nr. 7, 18.09.1745-12.06.1779
oud nr. 8, 31.10.1783-18.03.1793
nr. 9, 27.12.1792-26.11.1795.
3. Varia : o.a. uit beraadslagingen van burgemeester en schepenen, 1884-1921.

B. Grondgebied - kavelfiches

4. Schrift met notities uit het Rijksarchief te Brugge, fonds Brugse Vrije nr. 10.884, 17de eeuw.
5. Landboek Lembeke 1765, kavelstukken.
6. Kavelfiches goederen families Kervijn en Van den Hecke.
7. Lembeke toponiemen; fisches en losse notities.
8. Kavelfiches, documentatie, 18de-19de eeuw.
9. Kavelfiches goederen fundatie Kerremans, 1702-1726.
10. Kavelfiches goederen fundatie Kerremans, 19de eeuw, (excerpten).
11. Kavelfiches van verkoping onroerende goederen, Scheldedepartement, Lembeke, 18de-19de eeuw.
12. Kadaster, 1835.
13. Schrift met kavelnotities, 1845.
14. Schrift kavelnotities, 1845, (vervolg).
15. Kavelfiches Lembeke, sectie A nr. 1-1296, (Popp 1860).
16. Kavelfiches Lembeke, sectie B nr. 1-1433, (Popp 1860).
17. Kavelfiches Lembeke, sectie C nr. 1-1687, (Popp 1860).
18. Notities betreffende kavelgeschiedenis uit het RAG, fonds Abdij van Doornzele, 18de eeuw.
19. Schrift met diverse kavelnotities.
20. "Atlas cadastral parcellaire de la Belgique, Province de Flandre orientale, Arrondissement de Gand, Canton de Caprycke, Commune de Lembeke. Tableau indicatif et matrice cadastrale, door P.C. Popp".
21. Affiche openbare verpachting van een hofstedeken en zaailand, 21 oktober 1919.

22. Kaart "Caprijksvaerdeken" 18de eeuw, fotocopie op ware grootte (RAG - RvVI 24829).
Fotocopie kaart van land gelegen te Kaprijke (RAG - bisdom R2).

C. Bevolking

23. Het oudste parochieregister van Lembeke, door J. De Wilde.
Dopen, ondertrouw, huwelijken en begrafenissen van 1610 tot 1629.
Overdrukken uit St-Egidiusbode, 22 dec. 1963 tot 29 maart 1964.
24. Het oudste parochieregister van Lembeke, 1610-1629 (dubbel 23).
25. Dopen te Lembeke 1775-1776. Alfabetische fiches.
26. Huwelijken te Lembeke 1775-1783 (klad).
27. Overlijdens te Lembeke, 1775.

D. Verkiezingen

28. Praktische gids bij de verkiezingen voor de wetgevende kamers,
door P. Croonen, 1900.
29. Gemeenteverkiezing Lembeke, 1903.
30. De gemeentewet, door J. Noterdaeme, 1912.
31. Hoe de liberalen besturen ! Verkiezingen 1912.
32. Gemeenteverkiezingen : Klein wetboek van den kiezer, Gent, 1921.
33. Kiespamfletten Lembeke (20ste eeuw).

II. Gerechtelijk Archief

34. Zaak Jooske de Que uit de Weststraat. Uit het handboek van pastoor Kerremans, 1711.
35. Tekst "Guido Chevalier" (1630-1631).
36. "Handboek omme Jan Francies Verheecke fs Joannes tot Lembeke" 11 jan. 1794 (RAG - Lembeke 292).
37. "Les lois mises à la portée de tous", E. Dijon, 1888.

III. Kerkarchief

38. Armenrekeningen 17de eeuw (Kerkarchief Lembeke).
39. Armenrekeningen; documentatie landpachten en renten (Kerkarchief Lembeke).

40. Kerkrekeningen van Lembeke, 1613-1768.
41. Rekeningen van de kerkfabriek Lembeke : 1908, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1923, 1928, 1929, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1938, 1939, 1940, 1942.
42. Bewijstukken bij de rekeningen, 20ste eeuw.
43. Begroting van de kerkfabriek te Lembeke : 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, 1932, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1940, 1941, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947.
44. Renten en pachten toebehorende de kerk van Lembeke.
45. Landpachten van kerkeigendommen, 1911-1919.
46. Verkoop en verpachting van kerkgoederen 1919, 1921, 1922, 1923, 1939, 1945.
47. Ontvangsten en uitgaven van de kerkfabriek 1896 (klad).
48. Register van ontvangsten en uitgaven van de kerk te Lembeke, 1896-1918.
49. Register van ontvangsten en uitgaven van de kerk te Lembeke, 1908.
50. Excerpten uit de kerkregisters van Lembeke, 17de-18de eeuw.
51. Beraadslagingsboek van het Bureel der kerkfabriek van Lembeke, 1875-1929.
52. Excerpten uit het "*Liber Memoriales*" betreffende eigendom gelegateerd aan de vzw St.-Egidius te Lembeke.
53. De grafkelder van de heren van Lembeke (+ foto's).
54. Losse stukken : o.a. lijkreden, notities uit RAG, archief bisdom; familiefonds.
55. "Geboorte- en overlijdensakten der Eerwaarde Heren pastoors van Lembeke", samengevat door Constant Boone, schepen der kerkfabriek, 1912 en 1913.
56. "Handboek der kerkfabrieken behelzende het keizerlijk besluit van 30 december 1809", Gent, 1850.
57. Beknopte verklaring van den Mechelschen Catechismus, Z.D.H. Mgr. Lambrecht, bisschop van Gent, Gent, 1923.
58. "Lois et decrets sur les fabriques d'église", Liège, 1887.
59. Het Allerheiligste Misoffer. Gedachtenis van het Lijden onzes Zaligmakers Jezus-Christus, Leuven, 1899.
60. Manuel de l'administration des fabriques d'églises, A. Standaert, Gand, 1910.
61. Vier "doodsbrieven", einde 19de-begin 20ste eeuw.
62. Diverse toespraken van E.H. De Wilde.

IV. Geestelijke instellingen

63. Notities RAG-Archive du convent des pénitentes de St.-Pierre dites de Notre Dame de l'épine Eecloo à Gand (Lembeke).
64. Documenten over het St-Gillisaltaar te Lembeke, 17de-18de eeuw.
65. Notitieboek van Guill. Kerremans betreffende het O.L. Vrouwaltaar te Lembeke, 17de-18de eeuw.
66. Fundaties kapelanijen te Lembeke, 1317, 1341, 1352, 1363.

67. RA Mons; Diverse betreffende kapelanijen te Lembeke.
68. RAG-Abdij Oosteklo, losse notities over Lembeke.
69. RAG-Abdij Oosteklo, o.a. verkoop "*zwart goed*" te Lembeke.
70. RAG-Rijke Gasthuis, rekeningen vanaf de 15de eeuw.
71. RAG-Scheldedepartement, notities nopens Lembeke, (1808-1809).

V. Familiearchief

A. Familie d'Alcantara

72. Diverse notities betreffende de familie d'Alcantara; o.a. feestaankondigingen over de graven d'Alcantara.
73. Aantekeningen over de familie d'Alcantara uit Gaillards "*Bruges et le franc*".

B. Archief Kasteel Aveschoot

74. Oprichting van de parochie Aveschoot.
75. Bibliografie over Lembeke.
76. Lijst van schilderijen aanwezig in het kabinet van Jean Schamp.
77. Excommunicatie, 1368.
78. Excerpten uit de baljuwsrekeningen van Aveschoot.
79. Renten toebehorende de heerlijkheid Aveschoot.
80. Handboek van de heerlijke renten van Aveschoot, alsnu aankomende Roelandt H. Hauweel, 1701 (RAG-Lembeke 291).
81. Ommeloper of bunderboek van Aveschoot 22 juni 1779 (197 kavels met kaart).

C. Familie Vander Haeghen

82. Aantekeningen over de familie Vander Haeghen uit Gaillards "*Bruges et le franc*".

D. Familie Kerremans

83. Aantekeningen over de familie Kerremans.
84. Aantekeningen over de familie Kerremans uit o.a. Gaillards "*Bruges et le franc*".
85. Rekeningen van de familie Kerremans.
86. Sterfhuys rakende pastoor Kerremans; rekening 1722.

E. Familie Hauweel

- 87. Diverse notities betreffende de familie Hauweel.

F. Familie Schamp

- 88. Steekkaarten betreffende de familie Schamp.
- 89. Steekkaarten aangaande de families Schamp-d'Alcantara.

G. Familie Van Den Hecke

- 90. RAG-familiefonds Van den Hecke, losse notities.
- 91. RAG-familiefonds Van den Hecke, Lembeke 1750 (met kaart van het dorp).
- 92. RAG-familiefonds Van den Hecke : diverse losse stukken.

H. Fonds Notaris Taelman

- 93. Afschrift akten notaris Taelman.

I. Algemeen : Nota's over verschillende Lembeekse families

- 94. Lidboekje "*Noord Meetjesland*", samenwerkende vennootschap voor oorlogsschade te Watervliet, lidmaatschap van Emilie Van Hoecke, 1924.
- 95. Aangifte nalatenschap Joanna Christine Vanderbeke († 13 november 1833).
- 96. Families Van Hecke, Schamp, Vanderhaeghen, d'Alcantara uit Gaillard, "*Bruges et le franc*".
- 97. Grote verscheidenheid aan notities betreffende Lembeke, afkomstig uit diverse fondsen aanwezig in het RAG.
- 98. St.-Eligiusgilde, pensioenkas, "*Zorgen voor Morgen*", Evergem, pensioenboekje Clara Baetslé, 1903.
- 99. Certificaat motor A. Vercraeye.

VI. Nijverheid

- 100. Windmolen te Lembeke, 1674.

VII. Cultuur

- 101. Toneelstukken *"Jan Pladijs en Jefken Wijs"*, *"Fatima"*.
- 102. Volksliederen.
- 103. Brieven en gedichten.
- 104. Jubellied.
- 105. Gedichten en liederen, X. Smulders.
- 106. Handboekje liederen en gedichten.

VIII. Varia

- 107. Vliegende bladen betreffende Lembeke.
- 108. Geschiedkundig overzicht van Lembeke, 1976, (werkdokument).

IX. Publikaties

A. Diverse

- 109. *"A la mémoire de Victor Vanden Hecke de Lembeke, notice bibliographique"* door Emile Rodigas. Gand, 1870.
- 110. Voorlopige inventaris van het modern archief Lembeke.
- 111. Geschiedkundig panorama van Lembeke; manu- en typoscript, (niet gepubliceerd).
- 112. De bossen van Lembeke; manu- en typoscript (niet gepubliceerd).
- 113. Toeristisch Lembeke. Brochure V.V.V.-Warande, 1970.

B. Manuscript, typoscript en persknipsels

1. Verschenen in het weekblad "De Eecloonaar"

- 114. Diverse persknipsels betreffende Lembeke, 1967.

2. Verschenen in het weekblad "St.-Egidiusbode", 1962 en 1972

- 115. - De schilderijen van het hoogaltaar in de kerk van Lembeke (7 jan.-21 jan. 1962)
 - De glasramen in het hoogkoor, (28 jan. 1962).
 - Een klok en de veestapel in 1614, (18 febr. 1962).

- Een merkwaardige kerkrekening uit 1552, (1 apr.-4 maart 1962).
- Taferelen van het koor, (8 apr. 1962).
- Herstellingen in de kerk van Lembeke 1620-1623, (27 mei-3 juni 1962).
- Landbouwers, koeien en paarden in 1623, (17-24 juni 1962).
- Zijn onze parochiale scholen nog nuttig, (8-29 juli 1962).
- Landbouwbedrijven in 1629, (5 aug.-2 sept. 1962).
- Vraag met bloemen 1630, (9 sept. 1962).
- Het leven van St.-Gillis, (16-23 sept. 1962).
- De boer in de geschiedenis, (30 sept. 1962-20 jan. 1963).
- De Ommestelling van 1626, (27 jan.-10 febr. 1963).
- Kronijk van 1617-1619, (17 febr.-10 maart 1963).
- Bomen op het kerkhof 1631, (17 maart 1963).
- Het hergieten van de klok 1628, (24 maart 1963).
- De afscheiding van Eeklo 1626, (31 maart 1963).
- Gemengd nieuws 1624-1629 (14 april 1963).
- Kronijk van 1628-1635, (21 april-5 mei 1963).
- Een nieuw hoogaltaar en een nieuwe heer 1642, (12 mei 1963).
- Gemengd nieuws 1642-1644, (19 mei 1963).
- Woelige tijden 1648-1670, (9-23 juni 1963).
- Oorlogsjaren 1670-1675, (30 juni 1963).
- Onrustige tijden 1675-1685, (7-28 juli 1963).
- Soldaat in 1860, (4 aug.-1 dec. 1963).
- De fondatie Kerremans (15 aug. 1963).
- Lembeke zegt hartelijk welkom aan Mgr. Remi De Roo, (15 sept. 1963).
- Huldiging van Mgr. Remi De Roo, (22 sept.-17 nov. 1963).
- Soldatendrama 1867, (8-15 dec. 1963).
- Ons oudste kerkregister 1610-1629, (22 dec. 1963-29 maart 1964).
- Neerslagvlagen met opklaringen 1685-1700, (5-26 april 1964).
- Betwisting over rechten, (3 mei 1964).
- Betwisting over de vroegmis 1700-1715, (23 aug. 1964-10 jan. 1965).
- Tussen de vlagen 1700-1722, (17 jan.-24 jan. 1965).
- Pastoor Willem Kerremans 1693-1722, (31 jan.-13 juni 1965).
- Rustige jaren 1722-1744, (5 sept. 1965).
- Egidius Dhaese op bedevaart naar Rome 1732 en 1750, (26 sept.-10 okt. 1965).
- Onder pastoor Schepens 1744-1770, (24 okt.-31 okt. 1965).
- Doorheen Palestina, (7 nov. 1965-3 apr. 1966).
- Onder Maria-Theresia en Jozef II, (24 apr.-29 mei 1966).
- Over de rekeningen van het St.-Gillisaltaar, (5 juni-4 sept. 1966).
- Doorheen Griekenland, (11 sept. 1966-5 febr. 1967).
- Proces over de kosterij (12 febr.-8 juni 1967).
- De rekeningen van de Armendis, (22 juni-12 okt. 1967).
- Lodewijk Van der Haghen, heer van Lembeke, (13 juni-29 aug. 1968).
- Rekeningen van O.L. Vrouwaltaar, (26 sept.-5 dec. 1968).

- Afpalingen van de heerlijkheid Aveschoot-Bardelare, (19 dec. 1968-29 m1969).
- De bouw van de nieuwe kerk (1777), (5 juni 1969-5 febr. 1970).
- Lembeke vierde zijn Roepingsdag, (16 okt.-4 dec. 1969).
- Geschiedenis fondatie Kerremans, (12 febr. 1970-8 juni 1972).

116. Typoscript en kranteknipsels van de publikatie verschenen in het weekblad St.-Egidiusbode. Dubbels van 115.
117. 3 plakboeken met kranteknipsels betreffende Lembeke, 1878-1904.

PERSOONSNAMEN, PLAATSNAMEN en ZAKENINDEX

Abdij Oosteklo	68, 69	Cultuur	101-106
Abdij van Doornzele	18	d'Alcantara	72, 73, 96
Affiche	21	De Eecloonaar	114
Armendis	115	De Que	34
Armenrekeningen	38, 39	De Roo	115
Atlas cadastral parcellaire	20	Dhaese	115
Aveschoot	74-81	Dijon	37
Aveschoot-Bardelare	115	Doodsbrieven	61
Baetslé	98	Dopen	23, 25
Baljuwsrekeningen	78	"Eecloo"	63
Beraadslagingen van burgemeester
en schepenen	3	Eeklo	115
Bevolking	23-27	Evergem	98
Boone	55	Excommunicatie	77
Bossen	112	Familiearchief	72-99
Bunderboek	81	Gaillard	73, 82, 84, 96
Bureel der kerkfabriek	51	"Gand"	20, 60, 63, 109
"Caprycke"	20	Gedichten	103, 105, 106
"Caprijksvaerdeken"	22	Geestelijke Instellingen	63-71
Chevalier	35	Gemeenteverkiezing	28-33
Convent des pénitentes de
St-Pierre	63	Gemeentewet	30
Croonen	28	Gent	32
		Gerechtelijk Archief	34-37
		Glasramen	115

Grafkelder	53	Overlijdens	23, 27
Griekenland	115	Popp P.C.	20
Hauweel	87	Palestina	115
Heren van Lembeke	53	Parochieregister	23-27
Hoogaltaar	115	Pensioenkas	98
Hoogkoor	115	Publikaties	109-113
Huwelijken	23, 26	Rechten	115
Inventaris	110	Renten	79, 80
Jozef II	115	Renten en pachten	44
Kadaster	4-22	Resolutieboeken	1, 2
Kapelanijen	66-67	Rijke Gasthuis	70
Kaprijke	22	Rodigas	109
Kavelfiches	4-19	Roepingsdag	115
Kerk	115	Rome	115
Kerkarchief	38-62	Schamp	76, 88, 89
Kerkhof	115	Scheldedepartement	11, 71
Kerkregister	50, 115	Schepens	115
Kerkrekeningen	40, 41, 42, 43, 47, 48, 49	Schilderijen	76, 115
Kerremans	9, 10, 34, 65, 83-86, 115	Scholen	115
Kervijn	6	Smulders	105
Kiespamfletten	33	Soldaat	115
Klok	115	St.-Eligiusgilde	98
Koor	115	St.-Egidius	52
Kosterij	115	St.-Egidiusbode	115, 116
Lambrecht, bisschop van Gent	57	St.-Gillis	115
Landboek	5	St.-Gillisaltaar	64, 115
Landbouwers	115	Standaert	60
Leuven	59	Taelman	93
Liber Memoriales	52	Toespraken	60
Liberalen	31	Toneelstukken	101
Liège	58	Toponiemen	7
Maria-Theresia	115	V.V.V.-Warande	113
Mechelschen Catechismus	57	Van Hoecke	94
Modern archief	110	Van den Hecke	6, 90-92
Mons	67	Van der Haghen	115
Nijverheid	100	Van Hecke	96
Noord Meetjesland	94	Vanden Hecke	109
Noterdaeme	30	Vander Haeghen	82
Notre Dame de l'épine	63	Vanderbeke	95
O.L. Vrouwaltaar	65, 115	Vanderhaeghen	96
Ommeloper	81	Veestapel	115
Ommestelling	115	Vercraeye	99
Oorlogsjaren	115	Verheecke	36
		Verkiezingen	28-33

Verkoping	11
Volksliederen	102
Vroegmis	115
Watervliet	94
Weststraat	34
Wetboek	32
Wetgevende kamers	28
Windmolen	100
"Zorgen voor Morgen"	98
Zwart goed	69

INHOUDSTAFEL

TEN GELEIDE	178
INVENTARIS	
I. BESTUURLIJK ARCHIEF	181
A. RESOLUTIES	181
B. GRONDGEBIED - KAVELFICHES	181
C. BEVOLKING	182
D. VERKIEZINGEN	182
II. GERECHTELIJK ARCHIEF	182
III. KERKARCHIEF	182
IV. GEESTELIJKE INSTELLINGEN	183
V. FAMILIEARCHIEF	184
A. FAMILIE D'ALCANTARA	184
B. ARCHIEF KASTEEL AVESCHOOT	184
C. FAMILIE VANDER HAEGHEN	184
D. FAMILIE KERREMANS	184
E. FAMILIE HAUWEEL	185
F. FAMILIE SCHAMP	185
G. FAMILIE VAN DEN HECKE	185
H. FONDS NOTARIS Taelman	185
I. DIVERSE LEMBEEKSE FAMILIES	185
VI. NIJVERHEID	185
VII. CULTUUR	186
VIII. VARIA	186
IX. PUBLIKATIES	186
A. DIVERSE	186
B. MANUSCRIPT, TYPOSCRIPT EN PERSKNIPSELS	186
1. Verschenen in weekblad "De Eecloonaar"	186
2. Verschenen in weekblad "St.-Egidiusbode"	186
PERSOONSNAMEN, PLAATSNAMEN EN ZAKENINDEX	188
INHOUDSTAFEL	191

KRONIEK

1. Het Genootschap tijdens het werkjaar 1990-1991

A. *Het eenenveertigste "Appeltje"*

VERWELKOMING

Zaterdag 9 maart was het in de conferentiezaal van het Sportcentrum te Aalter verzamelen geblazen voor alle Meetjeslandse liefhebbers van heemkunde en geschiedenis. De zaal bleek net iets te klein om alle geïnteresseerden een plaatsje te bezorgen, zoveel volk was er ! Het is verheugend te zien dat er, naast de jaarlijks terugkerende *ouwe getrouwen* steeds weer nieuwe gezichten de *fine-fleur* van de Meetjeslandse heemkunde komen vervoegen. De appeltjes blozen als nooit te voren! Het selecte gezelschap werd verwelkomd door de overijverige voorzitter van de heemkundige kring *Arthur Verhoustraete*, de heer Willy Stevens.

VOORSTELLING VAN HET JAARBOEK

door Filip Bastiaen, redactiesecretaris

Het *Heemkundig Genootschap van het Meetjesland* ziet de laatste jaren het ledenaantal lichtjes stijgen en die nieuwe leden hebben blijkbaar ook heel wat interesse voor de oudere jaarboeken. Dit stemt ons blij. Maar die zekere groei en bloei uit zich niet enkel in de uitbreiding van het aantal leden. Bij de afhaling van uw boek zal u vaststellen dat we deze maal ook een lijvig exemplaar van *Appeltjes* klaarstoomden. De 288 p. impliceren een groei van ca. 15% tegenover vorig jaar. En dit is niet alles. Voor het eerst, het is weliswaar pas 3 jaar dat ik met de redactie bezig ben, moesten we ca. 150 p. tekst terzijde schuiven, d.w.z. opzij leggen voor volgend jaar. De inhoud voor het volgend jaarboek ligt dan ook reeds in grote trekken vast.

Maar wat bieden die 288 p. nu ? Het boek telt 9 kleinere of grotere bijdragen bijeengeschreven door 8 auteurs. Drie van de artikels werden opgesteld door professioneel gevormden, terwijl de 5 anderen allen het etiket van *oude rot in het vak* mogen opgekleefd worden. Een artikel handelt over talrijke gemeenten in ons Meetjesland, terwijl de andere iets meegeven over het verleden van Kaprijke, Bellem (2, in feite 3), Knesselare, Sint-Margriete, Eeklo en via bronnenpublicatie ook over Aalter, Bellem, Lotenhulle, Poeke en Evergem.

Het feit dat we dit boek in Aalter voorstellen, is hoegenaamd niet de reden waarom de streek rond Aalter goed vertegenwoordigd is, althans in titels, want qua omvang ligt de situatie wel enigszins anders.

De themata liggen in de lijn van vorige jaren, maar bieden toch heel wat afwisseling. We noemen even op : demografische geschiedenis, sociale geschiedenis, cultuur- en mentaliteitsgeschiedenis, kerkgeschiedenis en ook militaire geschiedenis. Er steekt ook wat bronnenpublicatie in.

Wat de periodisering betreft, handelen de artikels bijna enkel over het Oud Regime (of de Moderne Tijden) en de Nieuwste geschiedenis met ook de Hedendaagse periode. Mensen met een bijzondere interesse voor de Middeleeuwen komen slechts matig aan hun trekken. Het volgende jaarboek zal op dit punt verscheidener zijn.

Het boek opent met een bijdrage van Roger Buyck : **Leven en dood te Kaprijke tijdens de 17de en 18de eeuw : een demografische verkenning**. Het artikel behandelt wel iets meer dan demografische geschiedenis : ook socio-economische, culturele en militaire toestanden komen aan bod. De uiteenzetting steunt vnl. op cijfermateriaal, bekomen door bewerking van de parochieregisters of dus een arbeidsintensief onderzoek. Ondanks de tabellen en de talrijke bijlagen heeft de auteur ook oog voor de mens achter de cijfers, wat het geheel levendiger maakt. Dit artikel kan worden beschouwd als een voorstudie voor een dorpsmonografie.

Dit geldt ook voor de tweede bijdrage : **Kinderarbeid te Bellem in de 19de eeuw** door mezelf. De aandacht gaat nu naar sociale geschiedenis, maar eveneens gesteund op cijfermateriaal. Veel meer dan in het vorige artikel moest er bronnenkritiek worden toegepast, daar het onrechtstreekse gegevens betrof. Het besluit is dan ook meer hypothetisch.

Met de bijdrage van Alfons Ryserhove **Over onderwijs en kiesstrijd te Knesselare** komen we bij een van de langere stukken uit dit jaarboek. De auteur behandelt vnl. de 19de eeuw en specifiek de periode rond de eerste schoolstrijd : 1879-1884. Door een aantal bewaarde kiespamfletten krijgen we een beeld van die strijd, de politieke (tussen aanhalingstekens) tegenstellingen en de familietwisten. Door het kritisch bekijken van de wederzijdse beschuldigingen, aangevuld met andere documenten, krijgen we een uniek beeld van de politieke constellatie op een plattelandsgemeente, met name Knesselare, in de 2de helft van de 19de eeuw. Opmerkelijk. Spijtig dat dit niet realiseerbaar is voor talrijke gemeenten.

Deels op basis van zijn licentiaatsverhandeling schreef Dirk De Reuck Bellem en omgeving tijdens de Devolutie-oorlog (1667-1668). Hiermee schetst hij een erg levendig beeld van een van de talrijke oorlogen die Lodewijk XIV voerde in onze streek. Heel wat aandacht wordt besteed aan de *contributie*, een schatting om plundering enz. te voorkomen en waar beide kampen op uit waren.

Met Luc Stockman zijn we toe aan de derde en laatste auteur uit groot-Aalter. We kunnen dus enkel maar betreuren dat deze gemeente een randgeval is in de regio Meetjesland, want op het cultureel-historisch vlak wordt er hier heel wat ontplooid. In zijn korte bijdrage handelt hij over De eerste en de tweede kerk van

Sint-Margriete. Vermoedelijk is hierover nog niet het laatste woord gezegd en geschreven.

Roger Moelaert, onze oorlogskenner bij uitstek, levert opnieuw een omvangrijke bijdrage over de Tweede Wereldoorlog. De titel **Kroniek van de operaties van de tweede infanteriedivisie 23 tot 28 mei 1940** geeft duidelijk aan wat we mogen verwachten : een opsomming, op basis van talrijke bronnen, van de activiteiten van een bepaalde legerafdeling bij het begin van de oorlog in onze contreien, meer bepaald achter het Schipdonkkanaal en "Oost van Maria-Aalter". Het bijhorende fotomateriaal is gewoonweg prachtig; spijtig dat we erin hebben moeten snoeien.

Wilfried Steeghers brengt als naar gewoonte twee korte stukjes, te omschrijven als bronnenpublicatie, geput uit Gentse overlijdensregisters.

In de *Geschiedenis van Eeklo* blijkt duidelijk dat de armen- en ziekenzorg een geliefkoosd onderwerp is van Erik De Smet, een thema dat in veel monografieën slechts schraal wordt belicht. In *Appeltjes* schrijft hij over **Een eeuw geneeskunde te Eeklo 1830-1930**, met aandacht voor algemeenheden, epidemies en vooral het geneeskundig personeel, van dokters, tandartsen tot kwakzalvers. Als bijlage volgt een repertorium van de "*gezondheidswerkers*".

Hiermee wordt het onderdeel bijdragen afgesloten. De laatste 40 p. worden gevuld met de vernieuwde **Kroniek**. We treffen erin verslagen van een hele waaier van heemkundige activiteiten in het Meetjesland. Voorop staat het interne leven van het *Genootschap* (voorstelling jaarboek, voordrachten, de uitstap), gevolgd door het *Bibliotheeknieuws* en enkele *Bouwstenen* voor een historiek van onze vereniging. We bespreken verder 8 boeken of brochures voor u en geven tevens nog wat andere nieuwsjes.

AALTERSE TOPONIEMEN

Na deze voorstelling nam Luc Stockman het woord. Op de hem eigen originele manier stelde hij dr. Magda Devos voor die - zoals de hele vergadering werd verduidelijkt - in het geheel geen familie is van wijlen Achiël De Vos. Desalniettemin bleek Magda Devos goed te passen in het heemkundige *vossenest* want haar uiteenzetting over de toponymie van Aalter werd door iedereen gesmaakt omwille van de eenvoud en de degelijkheid. Vermelden we nog dat de toponiemen van Aalter werden uitgegeven door de *Stichting Achiël De Vos* en het derde deel vormen in de prestigieuze reeks *Meetjeslandse plaatsnamen van vóór 1600* (te verkrijgen bij Walter Notteboom waar ook nog de delen Maldegem, Adegem en Sint-Laureins te verkrijgen zijn).

RECEPTIE

Na het ernstige werk zorgde het gemeentebestuur van Aalter nog voor een gezellige receptie. Schepen R. Verhelst bezong de lof van zijn bestuur op heemkundig en historisch vlak : het kasteel van Poeke en twee oude landelijke huisjes werden in hun

vroegere glorie hersteld, er is een historisch documentatiecentrum, er is de belangstelling van de gemeentelijke overheid voor eigen en andere uitgaven, voor opgravingen, enz. enz. Aalter mag inderdaad fier zijn op al deze verwezenlijkingen en hopen dat dit in de toekomst zo mag blijven !

F.B. & H.N.

B. Voordrachten

25 oktober 1990 - Onze redactiesecretaris en medewerker aan de *Geschiedenis van Bellem*, Filip Bastiaen, pluist tegenwoordig met veel ijver de Bellemse bronnen over de 19de en 20ste eeuw na. Ook de registers van de Burgerlijke Stand zijn daarbij niet aan zijn aandacht ontsnapt omdat zij ons veel kunnen leren over het gedrag van onze voorouders : bij voorbeeld over huwelijk en sex in de 19de eeuw. Hij behandelde drie thema's tijdens zijn voordracht over dit onderwerp, nl. de huwelijksleeftijd, de voorhuwelijkse betrekkingen en de onwettige geboorten.

Gedurende de 19de eeuw lag de huwelijksleeftijd bij de mannen meestal boven de dertig jaar en bij de vrouwen rond de 27 jaar. Bellem was een samenleving met veel vrijgezellen : bij de mannen oplopend van 13% ca. 1800 tot 28% ca. 1900 en bij de vrouwen 28% ca. 1850. Het uitstellen van het huwelijk leidde uiteraard tot frequenter voorhuwelijkse betrekkingen. De spreker heeft gepoogd via een eigen berekeningswijze een realistische waarde van die sexuele betrekkingen vast te leggen. Voor de periode 1807-1906 daalde het percentage van 46% in de Franse tijd tot ca. 20% rond de eeuwwende. Een derde aspect is het percentage van de onwettige geboorten : dit zijn de geboorten buiten het huwelijk. Dit percentage lag tussen de 3 à 5%.

De spreker rondde zijn voordracht af met enkele citaten uit proces-verbalen betreffende afwijkend sexueel gedrag. Ter verduidelijking van zijn spreekbeurt had Filip Bastiaen twee tabellen rondgedeeld met de evolutie van de huwelijksleeftijd en voorhuwelijkse betrekkingen. Het opstellen van dergelijke tabellen vergt uiteraard veel opzoekings- en rekenwerk, maar de resultaten lonen beslist de moeite. In de *Geschiedenis van Bellem* zullen de geïnteresseerden die tabellen met commentaar terugvinden.

6 december 1990 - Lic. Geert Berings, assistent aan de Ufsal te Brussel, kwam in de parochiezaal PAX te Aalter spreken over het dagelijkse leven van de ridders in de vroege middeleeuwen. Over de voordracht, die in samenwerking met de heemkundige kring *Arthur Verhoustraete* van Aalter werd georganiseerd, verscheen een uitvoerig verslag van de hand van Hugo Notteboom in het *Vrij Muldegem* van 21 december 1990 onder de titel *Genealogie en adellijk leven in de Middeleeuwen*. Ditzelfde verslag werd ook gepubliceerd in *De Levensboom*, jg. 4 (1991), nr. 1, pp. 8-14.

5 april 1991 - Om onze berooide kas wat te spijsen (een gevolg van het volumineuze jaarboek van 1990) bood Alfons Ryserhove spontaan aan zijn voordracht over de *Geheimzinnige moorden van Beernem* ook eens te Knesselare te houden in de feestzaal van het gemeentehuis. Uitzonderlijk werd daarvoor een toegangsprijs van 100 fr. gevraagd. Dit belette echter niet dat ca. 90 gegadigden op deze gerenommeerde spreker afkwamen. In dit geval was de spreuk *geen sant in eigen land* niet toepasselijk. Eens te meer wist de ere-inspecteur de toehoorders vier uur lang in de ban van zijn meeslepend verhaal te houden. Deze voordracht was niet alleen geslaagd qua opkomst, het was ook een kassucces, te meer daar Albert Van Hoestenbergh de affiches gratis had gedrukt !

13 juni 1991 - In samenwerking met het plaatselijk *Davidsfonds* organiseerde ons *Genootschap* in de fraaie Raadszaal van het stadhuis te Kaprijke een voordracht over Kaprijke in de 15de en 16de eeuw. Ons medelid Roger Buyck, die momenteel vlijtig aan de geschiedenis van Kaprijke werkt, behandelde een drietal aspecten van deze periode : bestuurlijk, economisch en militair. Als bronnen gebruikte hij daarbij vooral de stadsrekeningen, de domeinrekeningen en de archieven van de geestelijke instellingen.

Hij beschreef de gezagstructuur en de rol van de schepenen, die onder de begoeden werden gekozen. Dit waren de graan- en lakenhandelaars, de molenaars, de winkeliers en de pachters van de grote hoeven.

Voor het beschrijven van het economisch aspect kon Roger Buyck gebruik maken van de penningkohieren en de eigendomsoorkonden van het Rijke Gasthuis, het Brugse Sint-Janshospitaal en de abdij Zoetendale.

Door gebrek aan tijd kwam het militaire aspect praktisch niet aan bod. Maar dit was niet erg, want Roger Buyck had op een schitterende wijze het reilen en zeilen van de Kaprijkse schepenen en de Kaprijkse handel beschreven. Hij is een begaafd spreker die de vergane tijd op een levende manier weet te evoceren ! Deze voordracht wist een vijftigtal toehoorders te lokken. De samenwerking met een plaatselijke vereniging is een uitstekende formule om wat meer belangstelling te wekken.

L.S.

C. De zomeruitstap van Appeltjes Op wandel door Adegem

In het voormalig gemeentehuis van Adegem mocht de voorzitter een zeventigtal leden verwelkomen voor het bezoek aan *Adegem-buiten-de-wereld*. Hij herinnerde eraan dat einde 1976 een drietal *kompanen* nl. Jozef Dobbelaere, Hugo Notteboom en Robert Van Vooren begonnen waren met het klasseren van het kerkarchief van Adegem. Dit werd de aanzet van een koortsachtige heemkundige activiteit in deze deelgemeente van Maldegem. In de zomer van 1978 organiseerde het

De deelnemers aan de succesvolle zomeruitstap op de pui van het voormalig gemeentehuis van Adegem.

Davidfonds-Adegem een tentoonstelling "*Omtrent Adegem*" en publiceerde een boek onder dezelfde titel. Kort daarop liet Hugo Notteboom een inventaris van het Adegemse kerkarchief verschijnen en in 1981 kwamen zijn "*Adegemse hoeven*" van de pers. Het jubilerend Davidfonds van Adegem zorgde in 1984 voor een tweede publikatie onder de titel "*Adegem, fragmenten uit het verleden*".

Na het drinken van een verfrissing reed de autokaravaan naar het Canadese kerkhof, waar Robert Van Vooren de historie van deze militaire begraafplaats schetste en de jaarlijkse plechtigheden beschreef, die hij nu al 45 jaar meemaakt. Vandaar leidde Hugo Notteboom ons naar de aloude hoeve van Malecote, waar de vroegere omwalling nog duidelijk afgetekend staat in de weiden. Langs een *slag* naast de staatsbaan trokken we dan naar het Schipdonkkanaal, dat we via de spoorwegbrug overstaken om naar de Sint-Antoniuserk te gaan.

Dit nog jonge kerkgebouw kende al een vrij bewogen geschiedenis, want zowel in de Eerste als in de Tweede Wereldoorlog leed zij aanzienlijke schade. De bekende bedevaart naar Sint-Antonius is daar nog springlevend. Getuige daarvan de talrijke devotionalia zoals medailles, gebedskaarten, enz. die daar nog steeds ten gerieve van de bedevaarders verkocht worden. Het tijdschrift van Sint-Antonius is zelfs in het frans verkrijgbaar ! Saint-Antoine heeft dus ook veel franstalige vereerders.

Daarna loodste Hugo Notteboom ons naar de hovingen van Nieuw Malecote, de villa van de familie Standaert te Balgerhoeke. Op de pui van deze fraaie woning sprak onze gids, onder het waakzaam oog en oor van de weduwe Standaert en haar zoon, over de invloed van deze ondernemende familie op het sociale leven te Balgerhoeke. De Standaerts waren niet alleen fabrikanten en werkgevers maar traden ook herhaaldelijk als mæcenassen op.

Hugo Notteboom, genoeglijk beluisterd door de aanwezigen en de leden van de familie Standaert, wist alweer pittige details op te dissen.

Na een wandeling door de verminkte dreef van Oud Malecote, vertrok de autokaravaan naar Raverschoot op zoek naar de burcht van Robertus Puer, een lid van de familie van de Erembalden, die graaf Karel de Goede vermoord hadden. Daar las Hugo Notteboom het verhaal van de bestorming van de burcht Raverschoot uit Galbert voor.

In het *Stadhuis van Raverschoot*, een gerenoveerde oude herberg, hadden de dames eindelijk de gelegenheid een koffie te slurpen en de heren een biertje te drinken. Dit moest dan wel vlug gebeuren want er stond nog een bezoek aan de Adegemse Sint-Adrianuskerk op het programma.

Daar hebben we zowel het interieur als het exterieur van deze neo-klassieke kerk bezocht. Van de oude kerk bleef enkel het Romaans torentje en het transept uit de 16de eeuw bewaard, omdat de Adegemse kerkfabriek in de 19de eeuw geen voldoende geld bezat om de nieuwbouw volledig af te werken. Robert Van Vooren toonde ons enkele stukken uit de kerkchat. De tocht werd besloten op het voorplein van de kerk, waar eens het hoogaltaar van de oude kerk stond.

Dank zij onze twee voortreffelijke gidsen Robert Van Vooren en Hugo Notteboom, het schitterende zomerse weer en de interessante route beleefden de Meetjeslandse heemkundigen een boeiende namiddag. Een dertigtal deelnemers bleven nog wat napraten rond een smakelijk gerecht in een rustiek eethuis dat door Walter Notteboom was uitgezocht.

Hugo Notteboom schreef de gelegenheidsbrochure die door toedoen van Walter Notteboom gedrukt en verspreid werd. Degenen die op 25 augustus 1991 niet

aanwezig konden zijn, kunnen deze brochure bestellen door 150 fr. te storten op rekeningnummer 290-0411393-37 van *Het Ambacht Maldegem*, Staatsbaan nr. 29, 9991 Adegem

Het trio Hugo en Walter Notteboom en Robert Van Vooren verdienen onze hartelijke dank voor de voortreffelijke organisatie van deze wandeling doorheen Adegem.

Luc Stockman

D. Negende tweejaarlijks colloquium van het Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis

Het negende colloquium van het *Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis* werd op 12 oktober 1991 te Deinze door de K.O.K., in samenwerking met het stadsbestuur, ingericht.

Na een begroeting door de burgemeester van Deinze en door Leo Pée, voorzitter van het Verbond, hield Lic. Veerle Van Doorne, conservator van het Museum te Deinze een opmerkelijke voordracht over "*Wat schilderijen over het verleden te vertellen hebben*". Zij poogde de vraag te beantwoorden of de afgebeelde gebouwen, landschappen en voorwerpen natuurgetrouw werden weergegeven en dus een documentaire waarde hebben voor de hedendaagse geschiedschrijver. Daartbij maakte ze gebruik van talrijke dia's van schilderijen, waaronder een groot aantal die in het museum van Deinze te zien zijn. De kunstenaar had natuurlijk niet altijd de bedoeling de werkelijkheid nauwkeurig weer te geven, maar toch blijken veel schilderijen bruikbaar te zijn om de stoffelijke cultuur uit vervlogen eeuwen op te roepen.

De tweede spreker, dr. Luc Goeminne, had het natuurlijk over molens. Na de ontwikkeling van de windmolen te hebben geschetst, handelde hij over het economisch belang van de graanwindmolens in de middeleeuwen en de nieuwe tijd. Ook deze voordracht werd ondersteund door de projectie van talrijke dia's die het volgen van de uiteenzetting ten zeerste vergemakkelijkten.

Na deze twee briljante voordrachten reikte voorzitter Leo Pée de *Frans De Potter-Jan Broeckaertprijs* uit aan de Ronsenaar Paul Van Butsele omwille van zijn jarenlange opzoekingen betreffende de oude Oudenaardse en Ronsische geslachten en voor zijn talrijke klappers op genealogische bronnen.

In de namiddag volgde nog een geleid bezoek aan het Museum van Deinze en de Leiestreek en aan het kasteel van Ooidonk. Het was jammer dat slechts een vijftal Meetjeslanders aan dit geslaagd colloquium deelnamen.

L.S.

2. Bibliotheeknieuws - 1990

De bibliotheek van het *Genootschap* is ondergebracht op het Stadsarchief te Eeklo, Markt 34, en voor de leden toegankelijk op woensdag van 14 tot 17 uur en op zaterdag van 14 tot 17.45 uur.

Het *Bibliotheeknieuws* heeft alleen betrekking op die publikaties die het *Heemkundig Genootschap* in het voorbije jaar ontving en die dus voor de leden beschikbaar zijn. Geschiedkundige publikaties, zelfs regionale, die het *Genootschap* niet verwierf, komen niet in het overzicht voor.

A. Tijdschriftenoverzicht

In het tijdschriftenoverzicht werden de specifieke kringmededelingen, kronieken, jaarverslagen en rubrieken als vraagbaak en boekbesprekingen niet opgenomen.

HET LAND VAN AALST

Tijdschrift van de Geschiedkundige Vereniging *Het Land van Aalst*.

Jg. XLII, nr. 1, 1990.

A. GAUTHIER, Enkele vondsten van dieren uit de Ridderstraat te Aalst. K.G. VAN ACKER, De hofmeierij Overbroek te Merelbeke. D. VAN DE PERRE, De twee Horenbaultkaarten (1596 en 1612) en de Sanderuskaart (1644) van het Land van Aalst : onderlinge afhankelijkheid. D. BUTAYE, Een professie in het Oud-Hospitaal te Aalst. M. COCK, Pastoor en Deken Pieter De Smet. D. LAMARCQ, Een bijzonder merkwaardige achttiende-eeuwse zonnewijzer te Denderwindeke.

Jg. XLII, nrs. 2-3, 1990.

H. VAN ISTERDAEL, Bibliografie 1989. W. DE SWAEF, Archeologische kroniek. F. DE CHOU, Dorpsherbergen in 1779 in Geraardsbergen. P. HUYS, Herbergen en drankhuizen 1796 in het kanton Nederboelare. G. VAN BOCKSTAELE, De mislukte restauratie in de Sint-Adrianusabdij te Geraardsbergen. A. CAMBIER, Het Ninoofse koorgestoelte.

Jg. XLII, nr. 4, 1990.

A. ROSE, De landsheerlijke reactie in Vlaanderen : Casus Steenhuize.

Jg. XLII, nrs. 5-6, 1990.

D. VAN DE PERRE en R. VAN HAUWE, Geschiedenis van Denderwindeke I : De vroegste geschiedenis (tot ca. 1100). D. VAN DE PERRE en R. VAN HAUWE, Een onbekende landkaart van Denderwindeke. R. VAN ELSLANDE, Het retabel van Willem Brandius voor de kerk van Deftinge (1439). C. DE RAMMELAERE, Een kerkelijke vermaning voor de jeugd van Overboelare in 1701. M. COCK en E. DE TREMERIE, Dodelijke infectie van Jan De Pelsmaeker. M. COCK, De Sint-Corneliusrelikwie van Serskamp. L. DE MECHELEER, Enkele bevoegdheidsconflicten in het laatmiddeleeuws Aalst. G. VAN BOCKSTAELE, Vlaggefeest van "Kunst en Eendracht" te Welle (1914). G. VAN BOCKSTAELE, Priester Daens in Moerbeke (1896). X, Molens uit het Land van Aalst.

HET LAND VAN BEVEREN

Driemaandelijks heemkundig tijdschrift.

Jg. XXXIII, nr. 1, 1990.

H. COOLS, Bij de illustratie op het omslag van onze 33ste jaargang. G. ASAERT, De strijd tegen de pest : een kleine pestepidemie te Beveren in 1668. RED., Oorlogsherinneringen. A. DE WITTE, Bronnen over Melsele (1940-1945). Eigentijdse notities van pastoor Frans Pieters. R. WEEMAES, De Rederijkerskamer van Beveren.

Jg. XXXIII, nr. 2, 1990.

H. COOLS, In het spoor van "de grote bastaard" II. RED., In memoriam Pater Gustaaf Hulstaert en E.H. Urbain Weemaes. G. ASAERT, Beveren in de Antwerpse pers (20). P. VERHEYEN, Archiefsprokkelingen. RED., Naar een gefundeerde "Geschiedenis van W.O. II in het Beverse" ? S. STUER, Aantekeningen bij de Duitse aftocht in '44 en de V-bommenperiode in '45 te Doel.

Jg. XXXIII, nr. 3, 1990.

A. DE WITTE, Wase patriotten in dienst van de Brabantse revolutie, in 't bijzonder het Vrijwilligerskorps uit Haasdonk (1790). P. HUYS, Een viering van de Brabantse Omwenteling (1790) te Kallo. G. ASAERT, Beveren in de Antwerpse pers (21). H. COOLS, Over "een koopman in warm water" en andere spreuken i.v.m. Kallo. R. WEEMAES, In memoriam : oorlog in Europa 1940.

Jg. XXXIII, nr. 4, 1990.

H. COOLS, Gesneuvelde stierf in... eigen bed. H. COOLS, De oorlogsslachtoffers van Melsele in 1940-45. A. DE WITTE, Recept(en) "om goeden int te maecken". F. VERBEECK, Gevaarlijke job en beangstigende ontmoetingen. A. ROMBAUT, Als krijgsgevangene naar Pillau aan de Oostzee.

HEEMKUNDIGE KRING BOS EN BEVERVELD

Jaarboek 23 - 1990.

A. RYSERHOVE, Vijftig jaar geleden werden wij door de Duitsers bezet. A. RYSERHOVE, Het Knesselaarse te Oedelem. A. RYSERHOVE, Het notitieboekje van de Dismeester te Beernem over 1782-1783. R. HAELEWYN, Hertsberge vroeger en nu (1970). D. VERSTRAETE, De kerk van Oedelem begin 17de eeuw. E. SLOS, In memoriam Achiel Dedecker. E. MATTHYS, Uit oude weekbladen. Weekblad "DE STER", Onder grote toeloop van volk : Plechtige inhuldiging van de heer René Claeys. A. RYSERHOVE, Plaatsnamen te Sint-Joris (1). A. KERVYN, Beverhoutveld- Verdeeling in der minne, 1896. Verslag. D. VERSTRAETE, Franse aanval op Knesselare in 1659. E. ROETS, De herberg "De Groene Ridder" te Beernem. D. VERSTRAETE, Pastoorswedde te Oedelem in 1775.

EIGEN SCHOON EN DE BRABANDER

Driemaandelijks tijdschrift van het Koninklijk Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant.

Jg. LXXIII, nrs. 1-2-3, 1990.

E. VAN DE VOORDE, Pachtprijsvorming van landbouwgronden (17de-18de eeuw). P. CHRISPEELS, Enkele aspecten van het kerkelijk leven in de dekenij St.-Pieters-Leeuw. J. VERBESSELT, Van Revolutie tot Concordaat (1784-1801). L. LINDEMANS, Aanvullingen bij de Genealogie Evenepoel. W. VERLEYEN, Necrologium van Affligem.

Jg. LXXIII, nrs. 4-5-6, 1990.

K. VERDICKT, De Franse Revolutie : Het einde van een bloeiende periode voor de Grimbergse Norbertijnenabdij. J. VERBESSELT, Van Revolutie tot Concordaat (1784-1801). Verzet en collaboratie. H. VANNOPPEN, Bronnen voor de Geschiedenis van een Hofstede en een landelijke gemeenschap bijzonder toegepast op St.-Martens Bodegem. J. DE GELAS, De industriële geschiedenis als verklaring voor een legende. P. CHRISPEELS, Enkele

aspecten van het kerkelijk leven in de dekenij St.-Pieters-Leeuw (1573-1795). J. VERBESSELT, Brabantse woorden. W. VERLEYEN, Necrologium van Affligem. K. CROON, Soldaten van Napoleon.

Jg. LXXIII, nrs. 7-10, 1990 (Bijzonder nummer).
J. SPANHOVE, m.s.c., De Jonge Walschap.

Jg. LXXIII, nrs. 11-12, 1990.

E. VAN DE VOORDE, Monnepoelle. Een verhaal over afspraken bij pachtverhuring (1712). J. VERBESSELT, Van Revolutie tot Concordaat (1784-1801). 7. De gebeurtenissen ten zuiden van Brussel 1780-1809. F. VERDOODT, Bijdrage tot de Genealogie Walravens. W. VERLEYEN, Necrologium van Affligem. J.V., Verdwenen Herbergegebruiken en andere. R.V.D., Brabantse woorden.

DE GAVERSTREKE

Jaarboek van de Geschied- en Heemkundige Kring "De Gaverstreke".

Jaarboek 18 - 1990.

J. DEVEUGELE, De Waregemse dialectwoordenschat onherroepelijk door het algemeen Nederlands aangetast ! C. WAUTERS, Bijdragen tot de geschiedenis van Wereldoorlog I. De V-bommen in het Caelemontdomein te Ruien. Herinneringen uit de 18-daagse veldtocht van mei 1940. F. HOLLEVOET, Gerardus Van Doorselaer, pastor-rector in Markegem (1697-+1721) of de gesel van de abt. M. DEBROUWERE en E. DUCATTEEUW, Kroniek van duizend jaar "Beverna cum ecclesia". F. SANTENS en R. CASTELAIN, De heerlijkheid en de heren van Hemsrode, 1283-1990. N. FOLLENS, Omtrent de heerlijke kapel van Nieuwenhove (1612-1628). M. DEBROUWERE en E. DUCATTEEUW, Van woonsteden en mensen in Desselgem. 6. Herberg "De Sleutel" of "De Drie Sleutels". 7. Het Goed ten Zilverberge. M. DELMOTTE, Om de ziel van het kind. De schoolstrijd in het liberale Sint-Eloois-Vijve (1878-1895) en de klerikale Gaverstreke (1878-1884). G. ALGOET, Hoeveel inwoners telde Waregem in 1826, 1827, 1828 ? M. DEBROUWERE en E. DUCATTEEUW, Michiel de Leenknecht, bijgenaamd "Clocghierter". Van "Wastijn" naar "Ostijn" in Beveren.

VERHANDELINGEN DER MAATSCHAPPIJ VOOR GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE TE GENT

M. BOONE, Geld en Macht. De Gentse stadsfinanciën en de Bourgondische staatsvorming (1384-1453). Verhandelingen, XV, Gent, 1990, 260 p.

P. TRIO, De Gentse Broederschappen (1182-1580). Verhandelingen, XVI, Gent, 1990, 270 p.

HANDELINGEN DER MAATSCHAPPIJ VOOR GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE TE GENT, Nieuwe reeks, Deel XLIV, 1990

L. FRANÇOIS, Ten geleide : de vrede van Gent december 1814-december 1989. R.C. VAN CAENEGEM, De vrede van Gent van 1814. M. DE WAELE, Het verdrag van Gent in internationaal perspectief. R.V. REMINI, The treaty of Ghent. The American perspective. M. DUNNE, The treaty of Ghent. The British perspective. M. BOONE, M.C. LALAMAN, D. LIEVOIS, Van Simon sRijkensteen tot Hof van Rijkhove. Van erfachtige lieden tot dienaren van de centrale Bourgondische staat. M. VANDERMAESEN, Toverij en politiek rond de troon van Lodewijk II van Nevers, graaf van Vlaanderen. Een merkwaardige aanklacht (1327)1331). M. POPULER, Le conflit de 1447 à 1453 entre Gand et Philippe le Bon. Propagande et historiographie. R.A.C. VAN DRIESSE, Het mausoleum van Isabella van Oostenrijk (+ 1526) in de Gentse Sint-Pieters abdijkerk. W. REININGHAUS, Kooplieden uit Iserlohn in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de achttiende eeuw. C. VAN HOOREWEGHE,

Het prostitutieel kader te Gent in de periode 1910-1932. R. DE HERDT, J. VANNIEUWENHUYSE, Bibliografie van de geschiedenis van Gent 1989-1990.

GHEENDTSCHIE TYDINGEN

Tweemaandelijks tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring "Gent".

Jg. 19, nr. 1, 1990.

X, In Memoriam Gaston Hebbelynck. D. MAES, De Bende Van Hoe en Verstuyft (vervolg en slot). X, Inventaire Archéologique : Grotesk ijzeren masker. M. LABYN, Uit de Geschiedenis van de Gentse Bruggen (vervolg). R. DE BUCK, Een Gevelbeeld voor een legende : Liederick De Buck. E. LEVIS, Van alle Markten thuis. Deel XIV. Slot. De markt als terechtstellingsplaats. X, Gênsche Prâot.

Jg. 19, nr. 2, 1990.

R. STOCKMAN, Het Leven binnen de Muren van het Guislaininstituut. X, Inventaire Archéologique : Het Tabernakel van de St.-Jacobskerk. P. KLUYSKENS, Lodewijk XVIII in Gent. R. DE BUCK, De Concessio Carolina. M. LABYN, Uit de Geschiedenis van de Gentse Bruggen (vervolg). X, Gentse Liedjes. H. COLLUMBIEN, Straatnamen in Gent. X, Gênsche Prâot.

Jg. 19, nr. 3, 1990.

L. HOSTE, Rooigem en de Brugsepoort te Gent. X, Inventaire Archéologique : Het Wachtorentje aan Ter Platen. R. DE BUCK, De Ex-Burgemeester van Oudenaarde komt Gent versterken. S. JANSSENS, Het Meerhemkanaal. R. DE BUCK, 51 Blazoenen van Ridder in de Orde van het Gulden Vlies. M. LABYN, Uit de Geschiedenis van de Gentse Bruggen (vervolg) : Snelbrug - Europabrug - Koning Albertbrug. X, Beklach van de Dulle Griete. E. LEVIS, In Memoriam Gill. Van Geert. X, Gênsche Prâot.

Jg. 19, nr. 4, 1990.

DE BUCK, 51 Blazoenen van Ridder in de Orde van het Gulden Vlies. X, Inventaire Archéologique : Bas-reliëf van het zogenaamde Huis Palfyn. R. VAN ELSLANDE, De Predella "De Verovering van Jeruzalem door Titus". L. HOSTE, Rooigem en de Brugsepoort te Gent (vervolg). M. LABYN, Uit de Geschiedenis van de Gentse Bruggen (vervolg) : Jan Palfynbrug - Verloren Kostbrug. G. WILLEMOT, Aanvullende Iconografie der Gentse Bruggen. X, Gênsche Prâot.

Jg. 19, nr. 5, 1990.

G. BROGET, Over d'Hane-Steenhuysse, Lodewijk VIII en Châteaubriand. X, Inventaire Archéologique : De Werkklok van het Belfort. P. KLUYSKENS, De "Fransche Theater". L. HOSTE, Rooigem en de Brugsepoort te Gent (vervolg). E. LEVIS, "Oaze k'ik hên den eerste prijs, Kook mijn moeder pap mee rijs ! (kinderliedje). M. LABYN, Uit de Geschiedenis van de Gentse Bruggen (vervolg) : De Recollettenbrug. G. WILLEMOT, Aanvullende Iconografie der Gentse Bruggen. X, Gentse Liedjes : De Tramway. X, Gênsche Prâot.

Jg. 19, nr. 6, 1990.

E. LEVIS, "Oaze k'ik hên den eerste prijs, Kook mijn moeder pap mee rijs !" Deel II. X, Inventaire Archéologique : Huis opgericht op de plaats van de drukkerij van Pieter de Keyser. L. HOSTE, Rooigem en de Brugsepoort te Gent (vervolg). M. DAEM, Contract van Gevelversiering Metselaarshuis, 1526. M. LABYN, Uit de Geschiedenis van de Gentse Bruggen (vervolg) : Predikherenbrug - St.-Michielsbrug. G. WILLEMOT, Aanvullende Iconografie der Gentse Bruggen. X, Gênsche Prâot.

HANDELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP VOOR GESCHIEDENIS

Gesticht onder de benaming "Société d'Emulation" te Brugge. Driemaandelijks tijdschrift voor de studie van de geschiedenis en oudheden van Vlaanderen.

Jg. 127, 1-2, 1990.

W. PAUWELS, Het verzet in West-Vlaanderen na de bevrijding. Een document. B. JANSSENS DE BISTHOVEN, de conceptionisten te Brugge, 1637-1832. P. VANDEWALLE, Enkele demografische gegevens aangaande de stad St.-Winnoksbergen, vnl. in de 16de tot 18de eeuw. F. DELOS, Alcoholisme in de tweede helft van de 19de eeuw. Het jeneververbruik in de Brugse herbergen. R. VAN BELLE, De grafplaat van Antheunis de Grijsse († 1503) uit de O.L.-Vrouwekerk te Oudenburg. A. SCHOUTEET, Lodewijk Blandein, schilder te Brugge van 1512 tot 1566. J. DHONDT, Chamberlain en Brugge, 1938. A. SCHOUTEET, De Broederschap van O.-L.-Vrouw van Hulsterlo, ledenlijst.

Jg. 127, 3-4, 1990.

J. PARMENTIER, De Oostendse Guineavaarders, 1718-1720. J.L. MEULEMEESTER, Het doksaal van de O.-L.-Vrouwekerk te Brugge. A. VERVENNE, De "Area" te Brugge. Van Zondagschool tot beroepsschool, 19de-20ste eeuw. A. SCHOUTEET, Jan Van Brabant, Brugse schilder uit de 16de eeuw.

ONS HEEM

Tweemaandelijks tijdschrift van het Verbond voor Heemkunde.

Jg. 44, nr. 1, 1990.

J. GERITS, Bij de omslagtekening : Symbool van de heemkundige werking in Vlaanderen. L. STOCKMAN, De stadskeure van Eeklo (1240-1290). J. COENEN, Ontstaan en evolutie van het spinnen. J. GERITS en L. VAN EECKHOUDT, Heemkundige belangstelling voor bedevaartvaantjes in Vlaanderen. X, Molenberichten. X, Heemschut. X, Van heem tot heem.

Jg. 44, nrs. 2-3, 1990.

J. GERITS, Ter inleiding. Het Verbond voor Heemkunde en het onderwijs. H. VANNOPPEN, De onderwijsbrochure gezien vanuit het standpunt van een heemkundige kring. J. DEVRIESE, De onderwijsbrochures gezien vanuit het standpunt van de basisschool. J. CRESENS, De onderwijsbrochures gezien vanuit het standpunt van de kartografie of eenvoudige kaarten maken voor het onderwijs. X, Sprokkelingen rond heemkunde en onderwijs. X, Archeologische berichten. X, Van heem tot heem.

Jg. 44, nr. 4, 1990.

J. GERITS, Een zwerfsteen als monument voor dr. Jozef Weyns in het Openluchtmuseum van Bokrijk. J. PHILIPPEN, De devotie tot Onze-Lieve-Vrouw van Scherpenheuvel in Notre-Dame des Victoires te Parijs. J. SPANHOVE, Vondelingen in Kobbegem, 1780-1860. J. MERTENS, Al in 1580 een "bolwerck" (schans) in Eksel. M. PIETERS, Bedorven garen in een pakhuis te Lokeren. X, Sprokkelingen. X, Van heem tot heem.

Jg. 44, nr. 5, 1990.

J. GERITS, Het rechtshistorisch patrimonium in "Ons Heem". P. DE WIN, Het rechtshistorisch patrimonium van België. Een stand van zaken, een pleidooi voor samenwerking. J. THIRON, Het voorbeeld van De Lateur-schandpalen in het Land van Waas. X, Sprokkelingen rond het rechtshistorisch erfgoed. X, Van heem tot heem.

Jg. 44, nr. 6, 1990.

J. PHILIPPEN, Bestaat er een authentiek portret van Sint-Jan-Berchmans ? P. HUYS, Nog uurwerkmakers in Vlaanderen. J. GERITS, In het kader van het St.-Bernardusjaar. De St.-Bernarduskapel van de Locht te Eksel. L. VAN EECKHOUDT, St.-Jakob "met hondje" op wijwatervaten. J.P. TYTGAT, Onkostennota's voor verblijf in het Land van Beveren in 1790. J. GERITS, Het 32ste Meifeest op "Ter Spelbergen" te Beerzel (1990). X, Sprokkelingen. X, Van heem tot heem. J. GERITS, Een praktische handleiding voor heraldiek en genealogie.

KULTUREEL JAARBOEK OOST-VLAANDEREN

Kultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen 1989. Jg. 43, 281 p.

X. Kultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen. Bijdragen - Nieuwe Reeks. Registers op de nummers 1 (1976) - 30 (1989), Gent, 1990, 59 p.

N. KERCKHAERT, Oude Oostvlaamse Huisnamen, dl. 4 N-R, Bijdragen Nieuwe Reeks, nr. 32, Gent 1990, 207 p.

DE LEIEGOUW

Driemaandelijks tijdschrift van de Leiegouw. Vereniging voor Geschied-, Taal- en Volkskundig onderzoek in het Kortrijkse.

Jg. XXXII, nr. 1, 1990.

P. DECUYPERE, De Kortrijkse stadsgevangenis in de Leiestraat. XIVde-begin XIXde eeuw. J. VAN ISEGHEM, Problemen van het Klein-Seminarie in Gezelles leerlingentijd. P. DEBRABANDERE, O.-L.-Vrouwekapelletjes in de Kortrijkse straten. F. DEBRABANDERE, De familienaam Sleenwagen.

Jg. XXXII, nrs. 2-3, 1990.

E. WARLOP, Kortrijk 800. E. VAN HOONACKER, Ikonografie van Kortrijk. Aanvullingen. M. VANDERMAESEN, Kortrijk in vuur en bloed. De gevangenneming van graaf Lodewijk II van Nevers omstreeks 17 juni 1325. P. STABEL, Bestuur en openbare financiën in Kortrijk in de late middeleeuwen en de vroege moderne tijd (14de-16de eeuw). M. MICHIELS, Het familiaal vermogenrecht van de stad Kortrijk in de 15de eeuw. E. GUILLEMY, Kortrijk, centrum van verweer tegen vrijbuitersakties. V. ARICKX, Jan Baptist Verbiest en zijn duel met de stad Kortrijk 1658-1659. L. STEVENS, Kortrijk tijdens de Spaanse Successieoorlog. J. BELAEN, De nering van Sint-Catharina in Kortrijk en de ondergang van het korporatief regime 1700-1795. C. VANHOUTTE, Kortrijk tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog 1740-1750. Een onderzoek naar de militaire overlast. G. VERBEKE, Kortrijk en de revolutie van 1789.

Jg. XXXII, nr. 4, 1990.

C. COPPENS, P. SOETAERT, P. THRUMAN, G. TOURNOY, Catalogus van de bibliotheek van Jan de Hondt (1486-1571). F. DEBRABANDERE, Van Bosquet tot Beheydt(t). F. DEBRABANDERE, Zijn weister hebben.

HISTORICA LOVANIENSIA

Studiën van leden van het departement Geschiedenis van de Katholieke Universiteit te Leuven.

232 - P. SOETAERT, Op zoek naar het eigen verleden. Historisch onderzoek en historische verenigingen in West-Vlaanderen.

233 - W. THOMAS, De mythe van de Spaanse inquisitie in de Nederlanden van de 16e eeuw.

234 - P. TRIO, Statuten van laatmiddeleeuwse broederschappen. Enkele Gentse voorbeelden.

235 - J. ROEGIERS, Un janséniste devant la Révolution : les avatars de Josse Leplat de 1878 à 1803.

236 - E. VAN MINGROOT, De "stichtingsoorkonde" van de O.-L.-Vrouwepriorij te Aymeries (1088). Diplomatisch onderzoek.

237 - R. DE KEYSER, Vragen over de zin van geschiedenis in onderwijs en samenleving.

238 - R. DE SCHRYVER, Veranderend verleden : twee eeuwen beeldvorming omtrent de Franse Revolutie.

TEN MANDERE

Heemkundige periodiek voor Izegem en omgeving.

Jg. XXX, nr. 1, 1990. Algemeen nr. 86.

A. LAGROU, Welstand in het 18de-eeuwse Izegem (deel I). A. VANDROMME, Pieter Joseph De Ryckere. Pottenbakker en Rederijker. M. NUIJTENS, Munten in vergelyk tot het pond parisis of vlaams pond. A. VANDROMME, Van Izegemse dokters en chirurgijnen. A. VANDROMME, De Naaikring.

Jg. XXX, nrs. 2-3, 1990. Algemeen nr. 87-88.

B. NOLF, De Bosseniersgilde St.-Barbara in Izegem 1615-1990.

HEEMKUNDIGE BIJDRAGEN UIT HET MEETJESLAND

Driemaandelijks heemkundig tijdschrift.

Jg. 4, nr. 1, 1990.

A. WITHOECK, 115 jaar Davidsfonds Eeklo. J. DE PAEPE, De Ottogracht te Watervliet. R. CLAEYS, Eeklo Rootjen anno 1878. R. CLAEYS, Enkele Zomergemse Zoeavenherinneringen. A. BLONDEEL, L. STOCKMAN, Parochiaal leven te St.-Laureins. R. CLAEYS, Het vernieuwd Heemmuseum in het Leen.

Jg. 4, nr. 2, 1990.

J. DOBBELAERE, Mathilde Courtmans (1837-1919) onderwijzeres te Adegem en Maldegem. E. DE SMET, Ziek zijn !... Beter worden ? Of de geneeskunde te Eeklo voor 1600. R. CLAEYS, Tentoonstelling : Een eeuw Eeklo. M. SMESSAERT, R. CLAEYS, Pater Verstraete : Een vergeten Scheutist uit Zomergem.

Jg. 4, nr. 3, 1990.

J. VAN CLEVEN, Neogotisch Eeklo. J. DE PAEPE, Brandende Polders. X, Zomergem.

Jg. 4, nr. 4, 1990.

A. WITHOECK, 115 jaar Davidsfonds Eeklo. J. TAELEMAN, Mevr. Courtmans (1811-1890). R. BUYCK, Eeklo, hoofdplaats van het Meetjesland ? A. BLONDEEL, L. STOCKMAN, Kerkelijk en parochiaal leven te Sint-Laureins. A. MARTENS, Water in de (mis)wijn : Een geschil over een kerkelijke fundatie te Hansbeke.

HET LAND VAN NEVELE

Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring.

Jg. XXI, nr. 1, 1990.

A. BOLLAERT, De Franse bezetting in Poesele en wat eraan voorafging. A. JANSSENS, Mensen uit ons heem (III). Theodoor Janssens. A. MARTENS, Proeve van inventarisatie en datering van geïllustreerde postkaarten van Hansbeke. A. JANSSENS, Een inwoner van Merendree in het leger van Napoleon. A. STROBBE, Sprekende stenen in Lotenhulle. L. DE RUYCK, K. DE GROOTE, Catalogus van de bibliotheek van de heemkundige kring "Het Land van Nevele".

Jg. XXI, nr. 2, 1990.

A. JANSSENS, Vijftig jaar geleden : Winterhulp te Nevele. A. JANSSENS, Mensen uit ons Heem IV : Felix Berijngier. A. MARTENS, Oorlogsmonumenten en oorlogsslachtoffers te Hansbeke. A. JANSSENS, Sporen van het Daensisme in het Land van Nevele. A. MARTENS, Allerhande tellingen te Hansbeke tijdens het Hollands bewind. A. JANSSENS, Het echte Slimke Snoeck. A. JANSSENS, Zeveren in feest. A. JANSSENS, Het eerste vliegtuig boven Nevele en Vosselare. P. HUYS, Sprokkelingen uit het kerkarchief van Vosselare. K. VAN OOSTERHOUT, Hansbeekse dichtsels : de Hans-beke.

Jg. XXI, nr. 3, 1990.

A. JANSSENS, Vijftig jaar geleden : Theofiel Coen uit Vosselare. A. BOLLAERT, Vijftig jaar geleden : Poesele, mei 1940... om en rond het tramstation, en het verhaal van enkele

buren. A. JANSSENS, Mensen uit ons heem (V). Architect Georges Speeckaert. P. HUYS, Erfelijke renten gehypothekeerd op huizen in Nevele (uit de kerkrekening van Vosselare over 1799-1800). A. JANSSENS, De verering van "Onze-Lieve-Heer-met-zijn-schortje" te Landegem. A. JANSSENS, Over sigaren, rookgerief en toebehoorten te Nevele. A. MARTENS, Stichting van een Sint Pieters Gilde te Hansbeke, anno 1840. D. MAES, Enkele namen uit de Visitatieverslagen van Merendree wat nader bekeken.

Jg. XXI, nr. 4, 1990.

J. LANCKZWEIRT, Vijftig jaar geleden : Julien Lanckzweirt, een weggevoerde uit Landegem. A. BOLLAERT, A. JANSSENS, Mensen uit ons heem (VI). De Poeselse beeldhouwer Blondijn Van Haver. A. JANSSENS, De gemeentelijke tekenacademie van Nevele. A. JANSSENS, Kruisen langs onze wegen (I). Op Kerrebroeck staat opnieuw een kruis. A. MARTENS, Tien stenen heiligenbeelden in de Sint-Pieters en Pauluskerk te Hansbeke. A. MARTENS, De Lourdes-kapel te Hansbeke. A. MARTENS, Theodoor Janssens te Nevele. Een Toemaatje. A. MARTENS, Wat zoal op een "dynghedach" in het eerste kwartaal van de 17de eeuw beboet of beslecht werd. A. MARTENS, Inboedel van de "S. Maria kapelle aen den meulen van Meerendree" anno 1879. A. BOLLAERT, Sprekende stenen te Poesele.

HANDELINGEN VAN DE GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDIGE KRING VAN OUDENAARDE VAN ZIJN KASTELNIJ EN VAN DEN LANDE TUSSCHEN MAERCKE EN RONNE

Jaarboek XXVII - 1990.

P. STABEL, Het twintigste penningkohier van Oudenaarde-Pamele (1572) : uitgave en bewerking (deel I) : L. FRANÇOIS, Jan Jozef Raepsaet. M. DE SMET, Vrij katholiek onderwijs in Bevere-Oudenaarde (1879-1921). P. VAN BUTSELE, De Bastaardtakken van Joigny-Pamele, Deel II. L. VANDEVELDE, Het ouderlingentehuis van Leupegem. P. DE GROOTE-T. JANSSENS, Voorhuwelijkse betrekkingen in Belsele en Oudenaarde (1870-1930). M. PIETERS, Fragment van een gepolijste vuurstenen bijl gevonden te Eine. E. VANDERMEERSCH-LANTMEETERS, De Oudenaardse zilversmeden en hun werk (16de-18de eeuw). Een proeve van inventarisatie. E. VANDERMEERSCH-LANTMEETERS, Zuid-Oostvlamingen in Europa in de 17de en 18de eeuw. I. VAN WEGENS, De familie Stalins en de organisatie van de armen- en wezenzorg in Oudenaarde : Het godshuis voor arme knechtjes (1647-1796).

DE OOST-OUDBURG

Jaarboek XXVII - 1990.

R. POELMAN, Misdad en straf in het oude Gent, deel II. P. VAN HEESVELDE, De glasnijverheid te Gent, 1693 - ca. 1730. E. SCHEPENS, Enige gegevens over de heerlijkheid Raveshoot. M. GYSSELING, De naam Oudburg. M. GYSSELING, Oude toponiemen te Destelbergen en Heusden. L. DE KEZEL, Mutaties in het grondbezit als afspiegeling van de veranderende machtsverhouding op het Vlaamse platteland. Test-case : Zaffelare 1748-1859. A. & A. LYBAERT, Camino de Santiago. Op pelgrimstocht van Sint-Niklaas naar Santiago de Compostela, deel I.

ANNALEN GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDIGE KRING VAN RONSE EN HET TENEMENT VAN INDE

Jaarboek XXXIX - 1990.

G. GADEYNE, In memoriam Achiel De Vos. G. VAN DE MERCKT, In memoriam Henri Bockstal. G. GADEYNE, Colloquium 1989. P. VAN BUTSELE, Het testament van Jan van Nassau. M. PROVOST, Trois Renaissiens à la Bataille de Mexico. M. DECRTS, Ronsese spotnamen. A. CAMBIER, Klokken en beiaarden in de St. Hermeskollegiaal. G. VAN

BALBERGHE, Biographie de Roger Cantraine. D. MEERSCHAERT, Levende industriële archeologie of Menen van bij ons. P. VAN BUTSELE, De derde Keure van Ronse. M. DECRTS, Schenking H. Bockstal. F. DHAEYER, Het schooltje van de Breucq. P. CROMBE, Archeologische vondsten in de Peperstraat. P. CROMBE, Opgravingen te St.-Sauveur. G. VAN DE MERCKT, Journal de Campagne de Donat Spiers 1917 (2e partie). M. HEYSE, 900 jaar Crypte.

DE ROEDE VAN TIELT

Driemaandelijks heemkundig tijdschrift.

Jg. 21, nr. 1, 1990.

E. BEKAERT, Pieter-Jan Buysens of de tribulaties van een Dentergemse veldwachter, 1815-1848. F. HOLLEVOET, Priesters slaags in de Tieltsse kerk (1541). J. BOSSU, Tieltsse toponiemen in Oeselgem. P. HUYS, Geweld in het dorp (1620).

VLAAMSE STAM

Maandblad van de Vlaamse Vereniging voor Familiekunde.

Jg. 26, nr. 1, 1990.

M. DECRTS, Het proces ingespannen tegen Jan Quidez uit Berchem, 1650-1652. J.J.M. VAN ORMELINGEN, Onze kwartierstaat : Ridder Guy de Schaetzen. J.-M. LERMYTE, Het kind in de 17de en 18de eeuw. P. HUYS, Oude kranten als genealogische bron. E.G.R. OSSIEUR, Corrigenda bij : De Roeselaarse geneesheer Joseph Louis Ossieur (1819-1897) en familie en aanverwanten van Joseph Louis Ossieur.

Jg. 26, nr. 2, 1990.

F. BASTIAEN, Wat is een echte familiegeschiedenis ? P. HUYS, Genealogie van Blitterswyck-Blomme-Ryeel. L. FAES, Addenda : Nog het geslacht Uydens uit Oostmalle. A. VANHUYSE, J. LUYSSAERT, Addenda : De Wetachtige Kamer van Vlaanderen. W. VERLEYEN o.s.b., Dom Leander Geerts (1766-1844), Monnik van Affligem. P. SEVERIJNS, De Maaslandse familie Snij(c)kers. A. SAUTER, Een zwarte lama in de familie. B. BRULEZ, De schande van het dorp ? A. VANHUYSE, Kerkmeestersgesteelte. J.G. DE BROUWERE, Waarom deden ze dat ?

Jg. 26, nrs. 3-4, 1990.

V. ARICKX, Bij het zilveren congres van de V.V.F. M. SCHILDERS, V.V.F.-Centrum voor Familiegeschiedenis en kwartierstaat van Carolus Dierckxsens. F. BOSCH, De familie Ghysels. F. BASTIAEN, Die kleyne luyden... de familie Bastiaen te Bellem. G. SCHALCK-VAN DE VELDE, Onze kwartierstaat : Placide De Paepe. P. BEHETS, J. REUSENS, De familie Tobback uit Kampenhout. V. ARICKX, De familie van Ferdinand Verbiest, s.j., missionaris, mandarijn en astronoom (1623-1688). F. GOOLE, Wetenswaardigheden betreffende de helmtekens. H. DOUXCHAMPS, J. PETRE, Onze Kwartierstaat : Engelbertus Sterckx. P. SEVERIJNS, G. VONKEN, Onze kwartierstaat : Jozef Coenen. J. CAILLIAU, Issuen voor de heerlijkheid en de keure van Reninge. P. VAN WERKHOOVEN, Utopie en werkelijkheid. P. HUYS, Vermist : Jacques Labeau uit Etikhove (1782). A. COBBE, R. HOUTHAEVE en L. VERCRUYSE-DENYS, Onze kwartierstaat : Camille Cools. J.-B. DREESSEN, Amok in de V.V.F.-Nederzetting.

Jg. 26, nr. 5, 1990.

G. AERBEYDT, De burggraven van Roeselare in de 16de eeuw. L. FAES, De familie Weyns (Wijnkens) uit Rijkevorsel. K. LEMMENS, Hendrick Squaden (°ca. 1575, +ca. 1640). A. VANDROMME, Zonderlinge tekens... E.G. OSSIEUR, De borgstellers in de staten van goed te Gent : een verwaarloosde genealogische bron. A. MARTENS, Pachters van de kerkelijke goederen en tienden te Hansbeke, anno 1563 en 1564. P. HUYS, "Portrait van eene vermist dogter".

Jg. 26, nr. 6, 1990.

K. PAPIN, Het stadsarchief van Poperingen. J. VAN DE CASTEELE, Enkele kanttekeningen bij een familiegeschiedenis. P. DONCHE, Leeftijd, herkomst en afstamming van een compagnie huurlingen in de kasselrij Ieper. J. HENDRICKX, Van Henriquez in Portugal naar Hendrickx te Tienen. P. DONCHE, Civilité-lettertypes als model voor Gotisch cursieve schrijfvorm. P. SEVERIJNS, Over het geslacht Aerts uit het Maaslandse Rotem. F. DEBRABANDERE, De familienaam Kinsabil-Key(n)sabyl. J.G. DE BROUWERE,... en hun kleindochter werd eredame.

Jg. 26, nrs. 7-8, 1990.

J. DEBUSSERE, De familie De Busseré in West- en Oost-Vlaanderen. P. HUYS, Een kwartierstaat (Liebaert-Leuridan) in de Gazette van Gend (1790). E. DE KEYSR, Onze kwartierstaat : Alfons Haché. P. DONCHE, Leeftijd herkomst en afstamming van een compagnie huurlingen in de kasselrij Ieper. H. VANNOPPEN, Meerbeek, een Midden-Brabantse gemeente in Wereldoorlog I. Of bronnen voor toegepaste genealogie en heemkunde rond Wereldoorlog I. Familiewapens geregistreerd door het Heraldisch College V.V.F. : BECK, BRAET, CORNELIS, VAN WESEMAEL, MOERMAN, DEVOS, GOETHUYS, MERLEVEDE, F. DEBRABANDERE, De familienaam Tobback.

Jg. 26, nr. 9, 1990.

L. HANNES-F. BOSCH, De familie Soeten uit Olen en aanverwante families. J. VERHAEGHE, Wezerijakten van de parochie Werken (1601-1699). R.A.C. VAN DRIESSE, De families van Exaerde en Heynderickx (XIVe en XVle eeuw) te Sint-Niklaas-Nieuwerkerken. J. MERTENS, De inwoners van Eksel volgens de Franse Volkstelling. J. DE BROUWERE, A. DE DECKER, L. FAES, R. HERMANS, P. HUYS en L. LINDEMAN, Familiekundige Sprokkelingen.

Jg. 26, nr. 10, 1990.

M. DECRIJS, Het tercio van baron d'Eere. F. BASTIAEN, Familiegeschiedenis : Een wederwoord. F. KEERSMAEKERS, Reconstructie van een verdwenen Duffels parochieregister (1605-1609). R. VAN LANGENHOVE, De familie Linthout te Aalst in de 18e eeuw : Mijlbeekse hopboeren. P. HUYS, L. LINDEMANS, Familiekundige Sprokkelingen. F. VAN CAIMERE, Tweelingen in de parochie Borsbeek (Antwerpen). P. HUYS, Jacob Christiaenssens uit het Land van Tholen. Familiewapens geregistreerd door het Heraldisch College V.V.F. : BOGAERT, CEYSSENS, de LAET, GEUKENS, JANSEN, VAN REMOORTERE.

Jg. 26, nrs. 11-12, 1990.

K. PAPIN, Familiearchief uit Avelgem. L. LINDEMANS, Genealogie de Pauw (Land van Asse). F. GOOLE, Stammen wij af van koningen en prinses ? L. LINDEMANS, Aanmerkingen bij de kwartierstaat van kardinaal Sterckx. P. DONCHE, Misdrijven en kwijtscheldingen in uw familiegeschiedenis. J.J.M. van ORMELINGEN, Dotatie van geestelijken voor Tongerse Notarissen (1630-1795).

VOBOV-INFO

Driemaandelijks kroniek van het Verbond voor Oudheidkundig Bodemonderzoek in Oost-Vlaanderen

Nr. 38-39-40, 1990.

Speciale uitgave "25 jaar Verbond voor Oudheidkundig Bodemonderzoek in Oost-Vlaanderen".

J. NENQUIN, Het project "Archaeologisch Inventaris Vlaanderen" in Oost-Vlaanderen. J. VANMOERKERKE, J. SEMEY en J. BOURGEOIS, Archeologie en luchtfotografie in Binnen-Vlaanderen, meer dan 15 jaar onderzoek. I. VAN VIAENDFREN, Oppervlakteprospecties in de vallei van de Kale-Moervaert. J.-P. PARENT en J.-C.

VANDENABEELE, Recente prospecties in Zuid-Oost-Vlaanderen. L. BAUTERS, J. BOURGEOIS, P. DE MEESTER en G. DE MULDER, De Metaaltijden in de provincie Oost-Vlaanderen, een blik op 25 jaar onderzoek. M. ROGGE, H. THOEN en F. VERMEULEN, Oost-Vlaanderen in de Romeinse tijd. M.-C. LALEMAN, Een bericht over archeologisch onderzoek naar de middeleeuwen en de moderne tijden in Oost-Vlaanderen. M. PIETERS, Aardwetenschappen als partnerwetenschappen voor de archeologie in Oost-Vlaanderen, een status quaestionis. P. VAN DER PLAETSEN, Het onderzoek van organische resten in Oost-Vlaanderen. P. VAN DER PLAETSEN, Het anthropologisch onderzoek in Oost-Vlaanderen.

OOSTVLAAMSE ZANTEN

Driemaandelijks tijdschrift voor Volkskunde.

Jg. LXV, nr. 1, 1990.

W.L. BRAEKMAN, Belezers, Waarzeggers en Heksen te Gent in de zestiende en zeventiende eeuw. M. DAEM, Exorcisme in de O.-L.-Vrouwekerk op St.-Pieters te Gent. Livina vander Plasche van drie duivels verlost. Februari 1652. M. DAEM, Mirakelverhalen uit de O.-L.-Vrouwekerk op St.-Pieters te Gent. Manuscripten van de mirakelverhalen. K. VELLE, Geneesheren in de ban van de hypnose (1880-1900).

Jg. LXV, nr. 2, 1990.

K. VELLE, De vroedvrouw in de 19de eeuw. Een beroep in de verdrukking. M. JACOBS, Een onverwachte geboorte. Warme roggedesem tegen "buikpijn" (Moere 1826). R. DE VRIENDT-MORES en R. VAN DE WALLE, Emile Van Vooren, huisbewaarder en beschermheer van de Gentse kunstenaars. L. GELBER, Volkszang : August Beryngier en Aliche Van Maldegheem. (vervolg O.Z. 1989, 2).

Jg. LXV, nr. 3, 1990

Niet ontvangen.

Jg. LXV, nr. 4, 1990.

H. LOX, In memoriam Luc Gobyn (1954-1990). H. LOX, De gepersonifieerde Dood in de sprookjes met bijzondere aandacht voor het verhalencomplex "De Smid en de Duivel" (AaTH 330). R. VAN DER LINDEN, Peperkoek en dialekttermen in Vlaanderen. Lekkerkoek, zoetekoek, pondkoek, penepisse, enz... M. DAEM, 17e-eeuwse mirakelschilderijen in de O.-L.-Vrouwekerk te Gent. W. GIRALDO, Denkend aan Jozef Geldhof. .. M. BROECKHOVE, Verpachting van kerkstoelen in Munkzwalm en St.-Goriks-Oudenhove. R. VAN DER LINDEN, Willy Vandersteen. R. COPPENS, Interprovinciaal colloquium volksdevotie Hakendover 1990. W.G. Naar een nieuwe heilige ?

ANNALEN VAN DE KONINKLIJKE OUDHEIDKUNDIGE KRING VAN HET LAND VAN WAAS.

Jaarboek 93 - 1990.

P. VAN OYEN, De Vlaamse beweging te Sint-Niklaas, 1900-1914. K. BOON, De sociaal-ekonomische transformatie van Sint-Niklaas 1700-1850. B. DE BRUYNE, Het Wase herbergwezen in de 17de-18de eeuw : het ekonomisch belang van de herberg op het Wase platteland. K. VERLAECKT, De keerzijde van de medaille : een kritische beschouwing van de archeologische aktiviteiten van J. Van Raemdonck en M. Dewulf. A. PIETERS, Maria-Josephus-Alphonsus Poppe, raadslid en schepen van Sint-Niklaas, 1873-1920. M. FELS, Historiek van de muziekkiosk in het 'Romain de Vidts-park' te Sint-Niklaas. J. TROMMELMANS, Sociale voorzieningen te Belsele in het midden van de 19de eeuw. L. DE CLERCQ, Rechtzetting. J. BLOMME en N. VAN CAMPENHOUT, Honderd jaar taaltoestanden in het Sint-Jozef-Klein Seminarie te Sint-Niklaas. V. LAUREYS en P.

TOEBAK, De keuren van het Waasland, 1241-1454 : tekstuitgave van zeven oorkonden. K. VAN DER GUCHT, Wase bibliografie 1989.

ARCHIEF

Mededelingen van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen.

Jg. 1988 (Uitg. 1990).

R.M. VAN HEERLINGEN, De bewoning van Zeeland in de IJzertijd. A.P. DE KLERK, Stad en sluis en land. W.H. LUTGERT, Pieter Macaré, independent-fiscaal van Ceylon? 1702-1711. J.G.M. ARENTSEN, Tot heil der jeugd en elkanders onderricht. R.M. VAN HEERINGEN, Archeologische Kroniek van Zeeland over 1987.

B. Aanwinsten werken

AUGUSTYN B., PALMBOOM E., *Bronnen voor de agrarische geschiedenis van het middeleeuwse graafschap Vlaanderen. Deel I : Documenten bewaard in het Rijksarchief te Gent*, Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis, Publikatie nr. 72, Gent, 1983, XI- 606 p.

AUGUSTYN B., ROMBAUT H., VANDERMAESEN M., *Bronnen voor de agrarische geschiedenis van het middeleeuwse graafschap Vlaanderen. Deel II : Documenten bewaard in de rijksarchieven te Beveren, Brugge, Doornik, Kortrijk, Ronse*, Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis Publikatie nr. 95, Gent, 1990, 389 p.

BUYCK R., DELCOURT A., DE MITS E., DE SMET E., HAMERLYNCK W., HEYSSE P., NOTTEBOOM H., PILLE F., SPITTAEL D., STABEL P., STOCKMAN L., VANDAELE C., VAN DE WOESTYNE P., VAN HULLE M., VAN HYFTE J., VAN MOERKERKE J., VERSCHAFFEL H., *Zevenhondervijftig jaar Eeklo*, Eeklo, 1990, 700 p.

BUYSE L., *Gezond en Wel. Een overzicht van regelingen en tegemoetkomingen in Vlaanderen. Deel I*, Uitg. Projekt regionalisering Gezondheidszorg Meetjesland, Eeklo, 1985, 183 p.

COURTMANS-BERCHMANS, *Het geschenk van den Jager*. Herdruk ter gelegenheid van de herdenking van het 100-jarig overlijden van Mevrouw Courtmans-Berchmans, Maldegem, 1990, 112 p.

DE SCHEPPER C., *Leen-leerpaden. Geleide wandelingen in het Provinciaal Domein "Het Leen" te Eeklo*, Gent, 1990, 167 p.

DE SMET E., VAN DEN BERGHE B., *Gezond en Wel. Sociale kaart Meetjesland, Deel 2*, Uitg. Projekt regionalisering Gezondheidszorg Meetjesland, Eeklo, 1984, 229 p.

DE VOS A., *Geschiedenis van Waarschoot*, Waarschoot, 1990, Dl. 1 : LVII-499 p., DL. 2 : 500 p.

FOETS M., NUYENS Y., *Focus op de Belgische Gezondheidszorg*, Vol. 11, Sociologisch Onderzoeksinstituut K.U. Leuven, 1980, 354 p.

MAILLARD-LUYPAERT M., *Lettres d'Innocent VII (1404-1406), Documenten betreffende het Groot Schisma VIII, Analecta Vaticano-Belgica, Documenten betreffende de oude bisdommen Kamerijk, Luik, Terwaan en Doornik*, uitgegeven door het Belgisch Historisch Instituut te Rome, vol. XXXII, 1987, Rome - Brussel, 156 p.

H. NOTTEBOOM, R. VAN DE ROSTYNE, M. DE BRUYNE, *Over Mevrouw Courtmans' Leven en Werk*, Uitgave Mevrouw Courtmanscomité, Maldegem, 1990, 176 p.

X, 1979 *Bond Moyson 100. Een historische schets van de socialistische mutualiteit Bond Moyson*, Gent-Eeklo, 1979, 24 p.

X, *750 jaar Eeklo Mariastad*, Eeklo (1990), 39 p.

Erik DE SMET

3. Boekennieuws

Iedereen mag recente uitgaven m.b.t. het Meetjesland ter bespreking aanbieden bij de redactie, p/a Oostmolenstraat 128b, 9880 Aalter.

De publikaties worden nadien ondergebracht in de bibliotheek van het *Genootschap* (stadsarchief Eeklo).

MEERDERE AUTEURS, *Eeklo zeventhonderdvijftig jaar. De geschiedenis van Eeklo*, Eeklo, 1990, 700 p.

Te bestellen bij Uitgeverij Taptoe, Eeklo, 2850 fr.

Met de voorstelling van het boek *Zeventhonderdvijftig jaar Eeklo* bewees Eeklo - uiteindelijk ? - de hoofdstad van het Meetjesland te zijn. De grootse academische zitting was gewoon prachtig : dit was cultuur met een hoofdletter (naar het schijnt het prijskaartje ook; maar kon een kleine receptie voor de gewone man er niet meer af ?).

De Meetjeslandse geschiedenisliefhebber was in de loop van het jaar reeds verwend met de *Geschiedenis van Waarschoot* van Achiel De Vos. De *Geschiedenis van Eeklo* kan eveneens als een posthuum resultaat van de inzet en activiteit van deze onverdroten zanter worden bestempeld, waarop in de toespraken herhaaldelijk werd gewezen.

Bij dit boek is de term *naslagwerk* terecht op zijn plaats. Dit brengt mee dat je het echter moeilijk kan bespreken, want het helemaal lezen is quasi uit den boze. Daarenboven blijkt, door contact met andere heemliefhebbers, dat het boek, om allerlei redenen, op de meest uiteenlopende manieren werd onthaald. Het bespreken van deze geschiedenis is een nog meer ondankbare taak als bovendien talrijke auteurs vrij goede bekenden zijn.

Ik wil me dan ook beperken tot het geven van enkele indrukken. Nadien volgen de toespraken van bij de voorstelling en enkele opmerkingen en aanvullingen die bij de redactie van *Appeltjes* binnenkwamen.

Enkele indrukken

De veelheid aan auteurs en het daaruit voortvloeiend gebrek aan cohesie (zie ook eerste toespraak) lijkt me niet direct een bezwaar. Wie leest een dergelijke kanjer volledig ? De gewone Eeklonaar zal het vermoedelijk wel niet doen of er geen erg in hebben dat er niet steeds een samenhang tussen de hoofdstukken te bespeuren valt. De wetenschapper dan zoekt doorgaans slechts naar één af enkele aspecten. Meerdere auteurs bieden ook het voordeel dat elkeen op vertrouwd terrein werkt : alhoewel bij de *amateurs* er wel niet steeds sprake is van een specialisatie, terwijl

die bij de professionelen nogal eens erg beperkt uitvalt. Het valt wel te betreuren dat het *collectief* niet voor een algemeen besluit zorgde (door coördinator of redacteur) om dan toch een algemene evolutie te hebben.

Bij de positieve punten wil ik de prachtige *lay-out* aanstippen - soms gedurfd, al eens overdreven, maar doorgaans geslaagd - met ondermeer de aanduiding van de figuren, de (over-)duidelijke indeling... A. Vandewalle had het in de *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis* (jg. 127 (1990), nrs. 3-4, p. 250) over "*een (voor normen van historici) erg gesofistikeerde lay-out*". Ook de illustratie komt me erg zinvol voor en met smaak gekozen (alhoewel ook hierover de meningen verdeeld zijn). Dit onderdeel van een monografie lijkt me nu eens niet als verkoopsargument gebruikt : *dat is het*.

Inzake de inhoud maakt het boek (of beter de delen die ik doornam) een zeer goede indruk op mij. Betreffende mijn eigen specialisatie (openbare veiligheid) vond ik markante passages, terwijl ik ook genoot van de beschrijving der familiale banden tussen de gemeenteraadsleden in bv. de Hollandse tijd (toepassing genealogie !), de aandacht voor de continuïteit over de regimes heen enz.

We willen ook enkele negatieve elementen aanbrengen (het aanstippen ervan valt soms langer uit dan de eigenlijke omvang). Het viel mij op dat sommige auteurs soms te weinig terugvielen op algemene literatuur, met als gevolg dat belangrijke mutaties niet gemeld zijn of dat men uiterst oppervlakkig bleef. Sommige auteurs toogden blijkbaar direct aan het *grote werk* zonder veel ervaring.

Het ontbreken van een bibliografie is voor een dergelijk werk een lacune zonder meer, maar waaraan een deugdelijk voetnotenapparaat veel had kunnen verhelpen. Aan dit onderdeel schort heel wat : de niet-uniformiteit nog tot daar gelaten, stel ik vast dat dezelfde bijdragen nu eens als afzonderlijke publikaties verschenen, dan als artikels, nu eens in het gene, dan eens in het andere jaar. Wie zoekt, die vindt.

De recente oorlogsperiodes komen ruimschoots aan bod en worden ten eerste gewaardeerd door de serene behandeling. Toch lijkt me dit wat te breed uitgesmeerd: die 9 jaar bestrijkt 1/10 van het boek. Maar wat wil je als de 20ste eeuw alleen reeds 218 p. beslaat.

Toespraken

HOE HET GROEIDE

Op 20 december 1982, dus bijna 8 jaar geleden, had ik te Brussel toevallig een gesprek met volksvertegenwoordiger en burgemeester Alfons Coppieters, waarin hij de wens uitdrukte dat de geschiedenis van Eeklo eens opnieuw zou geschreven worden. Weliswaar had Lucien Lampaert op basis van het werk van August Van Acker en met aanvullingen uit de bestaande literatuur in een vulgariserende vorm

gepoogd Eeklo's verleden te laten herleven. Maar een geschiedenis van Eeklo, geschreven volgens de eisen van de hedendaagse historische kritiek en met raadpleging van alle beschikbare bronnen ontbrak echter nog steeds.

Op 22 januari 1983 belegde burgemeester Coppieters een eerste verkennende vergadering op het stadhuis met Achiël De Vos en uw dienaar om na te gaan of een dergelijk ambitieus project wel uitvoerbaar was. Wij waren echter alle drie optimistisch gestemd en de burgemeester gelastte de toenmalige stadsarchivaris een werkgroep samen te stellen en een ontwerp van structuur voor het boek uit te werken. Achiël De Vos, in tegenstelling met hetgeen hij deed in de *Geschiedenis van Ertvelde*, stelde een chronologische indeling per eeuw voor. In hoofdstuk 2 bijvoorbeeld over de Boergondische periode, worden alle aspecten van de menselijke bedrijvigheid zoals de lokale instellingen, handel en nijverheid, landbouw, sociale structuren, parochiaal leven en armenzorg behandeld. In Ertvelde wordt de parochiale geschiedenis in twee afzonderlijke hoofdstukken beschreven : vóór en na 1795. Aanvankelijk had Achiël De Vos veertien hoofdstukken voorzien, die later tot twaalf werden gereduceerd.

Tijdens de eerste vergadering van 15 februari 1983 kon hij veertien medewerkers begroeten. Op 1 oktober 1983 liet Willy Hamerlynck het eerste nummer van het *Berichtenblad van de werkgroep geschiedenis van Eeklo* verschijnen, met o.m. een uitgebreid bibliografisch overzicht van de Eeklose geschiedschrijving van de hand van Paul van de Woestyne.

Tengevolge van een langdurige ziekte van projectleider Achiël De Vos kende de werkgroep in 1984 een eerder sluimerend bestaan. Toch werd verder gewerkt en meldden zich enkele nieuwe medewerkers. Door toedoen van Luc Jocqué en de medewerking van Peter Stabel kreeg de subgroep *middeleeuwse geschiedenis van Eeklo* een nieuwe impuls in 1986 en konden de eerste teksten aan de projectleider afgegeven worden.

In mei 1987 had burgemeester Coppieters een onderhoud onder vier ogen met de projectleider om de werking van de groep opnieuw vlot te krijgen in een ultieme poging het boek ten laatste eind 1990 te laten verschijnen. De stad beloofde en gaf daarvoor alle materiële en logistieke hulp door het ter beschikking stellen van enkele medewerkers. Daarop belegde burgemeester Coppieters twee vergaderingen van de werkgroep, een op 9 juni en een tweede op 27 september 1987. Dit had tot gevolg dat de werkgroep besloot alles op alles te zetten om in 1990 klaar te komen. Naast de hulp van enkele stadsbedienden werden ook nog enkele nieuwe medewerkers aangetrokken die ontslagnemende moesten vervangen. Op dat ogenblik heeft burgemeester Coppieters het project van een langzame dood gered en de trein weer op het goede spoor gezet. Dit was het grote crisismoment dat glansrijk overwonnen werd.

Voor de Franse periode werd in oktober 1988 Hugo Notteboom aangesproken en in maart 1989 kwam Freddy Pille bij de werkgroep voor de taalcorrectie. Intussen was

het nieuwe schepencollege in functie getreden dat de uitgave van het boek aan de V.Z.W. 750 jaar Eeklo toevertrouwde. De ziekte en het overlijden van projectleider Achiël De Vos brak gelukkig het nieuwe elan van de werkgroep niet, zodat de teksten geregeld binnen kwamen. Intussen was men ook afgestapt van de idee om de geschiedenis van Eeklo in twee delen te laten drukken. Men zou proberen alle teksten en illustraties in één reusachtige band samen te persen om de drukkosten te verminderen. Tot daar het verhaal van de externe gebeurtenissen.

Uiteindelijk leverden zeventien auteurs een of meerdere bijdragen voor de geschiedenis van Eeklo. Dit stelde uiteraard het probleem van de coördinatie en de samenhang van die losse bijdragen. Het is duidelijk dat een werk zoals de *Geschiedenis van Waarschoot* een grote eenheid van opvatting en uitwerking vertoont. Eén auteur heeft uiteraard een beter zicht op het geheel, zal gemakkelijker dubbel gebruik weten te vermijden en zijn stof evenwichtiger over de diverse hoofdstukken weten te verdelen.

Een dergelijk aanpak kan eigenlijk niet goed met zeventien auteurs. Daarom heeft Achiël De Vos binnen het opgelegde schema de auteurs zoveel mogelijk de vrije hand gelaten om naar eigen inzicht en vaardigheid hun bijdrage te schrijven. Zo komt het dat de ene auteur meer verhalend schrijft, terwijl een andere een meer wetenschappelijke taal hanteert. Het ene hoofdstuk zal meer het grote publiek aanspreken, terwijl het andere meer de aandacht van de professoren-historici zal trekken. Elke vogel zingt nu eenmaal zoals hij gebekt is ! Toch werd gepoogd enigszins naar de doorsnee-lezer toe te schrijven. Ook werd veel aandacht besteed aan de illustratie van het boek. De kaarten, de grafieken, de foto's en de tekeningen moeten de tekst begrijpelijker en verteerbaarder maken.

De geschiedenis van Eeklo is ook het resultaat van een hechte samenwerking tussen beroepshistorici en amateur-historici. Voor beide is het een verrijkende ervaring geworden. Zij hebben hand in hand gewerkt om een wetenschappelijk gefundeerde geschiedenis te schrijven steunend op de modernste onderzoeksmethoden. De beroepskennis van de universitairers werd gebundeld met de grondige kennis van de eigen streek van de heemkundigen. Als voorzitter van het *Heemkundig Genootschap van het Meetjesland* ben ik fier dat veel werkende leden van *Appeltjes* daaraan hun steentje hebben bijgedragen.

De realisatie van een dergelijk omvangrijk boek heeft veel inzet van alle medewerkers, zowel van schrijvende als andere, gevraagd. Ik zou dan ook in mijn taak van kortstondige projectleider tekort schieten indien ik mijn erkentelijkheid daarvoor niet zou uiten. Iedereen persoonlijk bedanken zou tot een vervelende opsomming van namen leiden. Daarom wil ik mij beperken tot enkele personen die een bepaalde groep van medewerkers vertegenwoordigen.

In de persoon van stadssecretaris José De Busscher wil ik alle stadsbedienden bedanken die op een of andere wijze materieel werk verzet hebben zoals het opstellen van de notulen van de werkgroep, het maken van het register van de

persoonsnamen, een verschrikkelijk lastige taak, het maken van ontelbare fotocopieën, enz...

In de persoon van Arnold Callens wil ik de V.Z.W. 750 jaar Eeklo danken voor de uitgave van het boek. Vooral Arnold Callens heeft al zijn talenten als graficus aangewend om het boek een originele lay-out te geven. Met jeugdig enthousiasme heeft hij de lettertypes uitgekozen, de bladspiegel van elk blad aan de illustraties aangepast... Bij die groep reken ik ook degenen die illustraties in bruikleen hebben gegeven en die in het archief voorbereidende opzoekingen hebben gedaan.

In de persoon van Freddy Pille wil ik alle schrijvende leden van onze eigen werkgroep bedanken. Hij heeft niet alleen de teksten taalkundig nagezien en hun leesbaarheid vergroot en de drukproeven verbeterd, maar hij heeft ook alle overlappingen uit de tekst gehaald, de onderschriften bij de illustraties gemaakt en zelfs het hoofdstuk over de teloorgang van Eeklo in 1580-1603, en de stukken over het cultuur- en ontspanningsleven in de 19de eeuw en het onderwijs in de naoorlogse periode geschreven. Bovendien heeft hij maandenlang intens samengewerkt met Arnold Callens bij de lay-out van het boek. Ik mag hier gerust verklaren dat er zonder Freddy Pille hier vandaag geen boek te presenteren zou zijn !

Een speciaal woord van dank verdient zeker schepen Prudent Es. Als lid van het vroegere schepencollege dat de opdracht tot het schrijven van het boek gaf en als lid van het huidige schepencollege dat het boek liet uitgeven volgde hij steeds met grote belangstelling de realisatie van het werk. Aan het archief, bron voor de Eeklose geschiedschrijving, schenkt hij zijn niet aflatende aandacht en tracht alle materiële problemen rond het archief op doeltreffende wijze op te lossen.

Zowel het schepencollege en de gemeenteraad onder burgemeester Coppieters als het schepencollege en de gemeenteraad onder burgemeester De Waele hebben ten volle dit langlopend project gesteund en daadwerkelijk vooruit geholpen. Wij zijn hen hiervoor uiterst dankbaar en het siert de hoofdstad van het Meetjesland dat ze het verleden van hun stad hebben laten te boek stellen.

Voor mij persoonlijk is het een grote voldoening dat mijn wens uitgesproken op 7 april 1973 in het Eeklose stadhuis vandaag vervuld is : het verschijnen van een wetenschappelijk verantwoorde geschiedenis van Eeklo.

Luc Stockman

ZEVENHONDERDVIJFTIG JAAR SUCCESVOLLE KLEINSCHALIGHEID TE EEKLO : EEN PRESTATIE VAN FORMAAT

Het zou niet van goede smaak getuigen mocht ik, uit pure vriendelijkheid tegenover dit sympathieke gehoor, het verleden van Eeklo presenteren alsof het een

cosmopolitisch centrum van industrie, handel en cultuur zou geweest zijn. Het zou van even weinig smaak getuigen mijn impressies voor te stellen onder het epitheton ornans dat de middeleeuwer voor dit soort stad over had, nl. *smalle stad*, alsof er iets bekrompens, iets benepens, zou kleven aan het eeuwenlange gedrag der Eeklonaaars. De andere, door de tijdgenoot veel gebruikte, titel *clene steden* van Vlaanderen, is weliswaar toepasbaar, indien men de middeleeuwse bevolking van Eeklo (tussen 2000 en 2600 personen) afweegt tegen de toenmalige grootstad Gent (met 64.000), maar de uitdrukking impliceert, naar mijn smaak, nog steeds iets deprimerends, iets kleinerends. Als dankbare oudleerling van het Eeklose Atheneum, in de jaren '40-'50, acht ik het een morele plicht een aantrekkelijker, zij het, even authentiek, epitheton te bedenken. Ik kies dus uiteindelijk voor de term *goede stede*; Eeklo was een van de 35 *bonnes villes de Flandre* die Vlaanderen in de 14de eeuw rijk was, en die in het toenmalige parlement mede politieke inspraak had. De goeie diplomaat, die graaf Lodewijk van Male, in zijn beste dagen althans, was, had het over "*onse goede steden groot ende cleene*"; al moet ik er aan toevoegen dat hij deze vriendelijke uitdrukking vooral hanteerde wanneer hij net doende was met een charme-operatie om de Vlaamse steden tot milde subsidies aan de centrale overheid te bewegen. Dankzij de vertrouwelijke correspondentie tussen leden van de vorstelijke familie weten we onderhand dat dergelijke *captatio benevolentie* Freudiaans onthullend is voor ideeën uit het achterhoofd. Nadat hij er in geslaagd was de leperlingen meer te doen betalen in een belasting dan ze oorspronkelijk van plan waren, schrijft Jan zonder Vrees als troonopvolger hierover fier in 1394, aan zijn vader Filips : "*ik kreeg het voor mekaar, nadat ik ze zelfs in het Vlaams heb gezegd, zo goed als ik kon, dat uw liefde en toewijding voor leper groter is dan voor enige andere stad in Vlaanderen, dat u de stad immers driemaal persoonlijk heb bezocht, en dat ze dit vertrouwen niet mogen beschamen*". Minder verwacht zo een middeleeuwse vorst trouwens niet, "*car*", zegt de hertog in een andere oprechte bui, maar onthullend paternalistisch "*car le peuple est bon et obeissant a son seigneur*".

Herdenkingen maken me steeds wat wantrouwig. Omdat ze vaak meer dienen om ideologische bijbedoelingen van de organisatoren in de schijnwerpers te zetten, dan als eresaluut aan het herdachte gebeuren. Jarenlang hebben in Frankrijk de Gaullisten Jeanne d'Arc als een ikoon voor hun ideeën gebruikt, nu moet het arme wicht zelfs opdraven als boegbeeld voor Jean-Marie Le Pens ideeën rond *La France éternelle*, en in de late 19de eeuw ontsnapte zelfs links Frankrijk niet aan lippendienst aan de symboolwaarde van een schier mythische figuur uit het collectief geheugen van de Fransen. - Niets van dit alles hier in Eeklo. *750 jaar Eeklo* getuigt van terechte fierheid, maar nog meer van grote bescheidenheid. Men herdenkt immers *slechts* het feit dat 750 jaar geleden Eeklo haar stadskeure verwierf. Terwijl Eeklo al jaren voordien bestond. Terwijl op de plek die later Eeklo heet al vele eeuwen lang mensen woonden, Eeklonaaars *avant la lettre* als het ware. Archeologen vonden op die bodem immers een vuistbijltje, waarvan ze met de zekerheid en overtuigingskracht die archeologen kenmerkt en siert, beweren dat het meer dan 35.000 jaren oud is, bijaldien deze plek dus reeds een occupatie had - zoals dat in het jargon heet - vanaf het midden-paleolithicum. Wat met het sterkst

intrigeert is de vraag hoe ik me de prehistorische eigenaar-gebruiker van die vuistbijl moet voorstellen, als een heroïsche verdediger van de Eeklose site van toen, of als de zielepoot die zijn verloren eer van bedrogen echtgenoot wou herstellen. Ik neig naar de tweede hypothese, dus *niet* de militaire held. Die waren in Eeklo kennelijk niet nodig. In tegenstelling tot vele andere steden is Eeklo steeds een open stad gebleven, zonder versterkingsgordel. Dit lijkt me dan weer een aanwijzing voor het grenzeloos vertrouwen van de Eeklonaars in de goedheid van hun medemensen.

Het boek *Eeklo 750 jaar* moge dan wel niet geboren zijn uit overmoed, het is door zijn monumentale omvang en kwaliteit een getuigenis van de begrijpelijke fierheid van de Eeklose kleinstedelingen dat ze 750 jaar lang in al hun kleinschaligheid een groots verhaal hebben waar gemaakt. De hier geboden lijvige, collectieve geschiedenis van Eeklo is een geïnspireerd en inspirerend verhaal van de eeuwenlange ambities en inspanningen om van deze stad een fijne plek te maken, waar het goed toeven is, dankzij toereikende economische welvaart, afdoende sociale voorzieningen om de risico's van ziekte en ander onheil op te vangen, dankzij culturele, religieuze en ideologische activiteiten en infrastructuren die het leven zin en kleur geven.

In grote trekken is het verhaal over Eeklo's verleden natuurlijk *slechts* een afspiegeling van wat in Vlaanderen, en in de Nederlanden in het algemeen plaats greep, van dezelfde soort succes en tegenslagen, dezelfde glitter van de Europese faam van wat hier werd geproduceerd in de Gouden Eeuw van Bourgondië, dezelfde depressie na de scheiding van Noord en Zuid in 1585, hetzelfde *revival* door de economische *take-off* der 18de eeuw, dezelfde donkere jaren van honger en ziekte medio 19de eeuw in Arm Vlaanderen, dezelfde nieuwe dynamiek van de *Golden Sixties* en de Derde Industriële Revolutie.

Eeklo moge dan wel slechts een micro-cosmos zijn van de geschiedenis van Vlaanderen, toch was het schrijven van een nieuwe geschiedenis van Eeklo een zinvol bedrijf. Niet in het minst omdat de laatste synthese over deze stad, door Eduard Neelemans, dateert van 1859, verdienstelijk naar de normen van toen, maar hopeloos voorbijgestreefd. Vele generaties van historici hebben sindsdien ontelbare nuttige detailstudies gepleegd, en massa kennis opgestapeld, niet in het minst in de onovertroffen *Appeltjes van het Meetjesland*. De tijd was dus rijp voor een nieuwe synthese. Al behoor ik dan tot de zogenaamde professionelen in het historisch bedrijf, ik koester een heel grote sympathie en bewondering voor het werk van de zogenaamde liefhebbers-historici. Goede lokale monografieën, waarvan het vandaag gepresenteerde een schitterend voorbeeld is, hebben trouwens een dubbel lezerspubliek, de vaklui aan de ene kant, de stads- en streekgenoten aan de andere kant. Zo veel belangstelling is niet voor alle boeken weggelegd.

Dit boek is in de eerste plaats een aangenaam leesboek voor de bewoners van deze stad. Vooral de hoofdstukken over de periode na 1900 staan voor de Eeklonaars van vandaag bol van herkenbare *choses de la vie*. Deze goed vertelde bladzijden zijn als zovele idyllische, vergeelde postkaarten. Ze verhalen over godvergeten instituten

zoals de "*blikken muzieken*", orkestjes waarin weinig echte spelers zaten, maar des te meer meezingers, of beter nog meedrinkers, want bij de "*blikken muzieken*" was deelnemen belangrijker dan echt spelen, deelnemen aan wijkkermissen dan wel. Men zou het niet meteen afleiden uit een ietwat ambitieuze naam van een der groepen, de *Melomannen*, maar een ander "*blikken muziek*"-groep voerde een oprechter vlag *Beter zat dan zot*. - De echte kunstkring heette dan weer *Lust naar Kunst*. - Ik proef in de namen van deze en zovele andere Vlaamse cultuurkringen steeds iets heel zinnelijks. Niet alle volkeren associëren even vlot en probleemloos cultuur met eet- en drinkcultuur, en andere geneugten des levens. - De Eeklonaars zullen verder met enige fierheid vaststellen dat hun voorouders van scherp-kritisch inzicht blijk gaven en goed het onderscheid wisten te maken tussen kwakzalvers en verdienstelijke artsen. Toen, na een heftige vechtpartij in 1431, chirurgijn Collins er niet in slaagde het linkeroog te redden van een der slachtoffers, is van de chirurgijn nadien terecht niets meer gehoord. Veel verder dan aderlatingen ging zijn therapie niet, en die lijken me na al die wrede steekwonden niet de evidente weg tot een spoedig herstel.

Deze nieuwe *Geschiedenis van Eeklo* is voor deze stad niet enkel leuk, ze is ook nuttig. Ze zal enorm bijdragen tot de creatie van een nieuw collectief geheugen bij de Eeklonaars van 1990. Vlamingen hebben nooit blijk gegeven van een hoge dosis chauvinisme en lokale trots, nuchter als ze zijn. Het collectief terugblikken, het omzien in bewondering en verwondering naar een gemeenschappelijk historisch patrimonium, is evenwel veel meer dan oubollige heimat-nostalgie. Het collectief geheugen van de bewoners van Eeklo, en van de politieke mensen die de stad beheren, is de kern zelf van een nuttigheidsstrategie, bij plannen voor vandaag en blauwdrukken voor morgen. Het verleden is een enorm reservoir van goede en slechte ervaringen, waaruit men rationeel inspiratie selecteert om actuele problemen op te lossen. Indien in Vlaanderen thans *Flanders Technology* en de Derde Industriële Revolutie aan enige economische realiteit beantwoorden, waardoor België nog steeds behoort tot de Club van tien meest welvarende industriestaten, en een munt heeft die vlot vastgehaakt kan worden aan de sterkste munt ter wereld, dan komt dat omdat aan de Derde al een succesvolle eerste en tweede revolutie voorafgingen, omdat er constante factoren voorhanden zijn die dat type economie mogelijk maken, en anderzijds omdat de dragers van die economie zich, ondanks en na elke depressie en recessie, soepel aanpasten aan de telkens weer nieuwe situatie met nieuwe initiatieven en nieuwe produkten.

De constante sleutel tot succes voor de Vlaamse economie door de eeuwen heen is zonder twijfel de geografische en klimatologische factor. Deze regio is inderdaad begenadigd door de ligging aan een *Gouden Delta*, op een verkeers-geografisch strategische plek aan de wereldzeeën, en aan aloude transeuropese land- en treinroutes. Wat hier geproduceerd werd kon steeds vlot naar de uithoeken van Europa vervoerd worden, en langs dezelfde kanalen kwamen intellectuele noviteiten, innovaties inzake spijttechnologie en wetenschap, sneller binnen dan elders. Eeklo is een mooie casus voor deze geprivilegieerde situatie, gelegen aan een

van die transeuropese routes, aan een waterweg, en vooral vlak bij een wereldhaven en een internationaal bankcentrum (Brugge) en midden een naar middeleeuwse normen enorm marktgebied, Vlaanderen, met toen al 660.000 inwoners.

Eeklo, net ver genoeg van Brugge en Gent verwijderd, om als centrale plaats te fungeren in een verzorgingsgebied, heeft deze functie van kern van sociale voorzieningen (hospitalen, armenzorg, seniorenzorg...), van administratieve infrastructuur, van regionale markt voortreffelijk eeuwenlang uitgespeeld. Men heeft zich gerealiseerd dat om dit te kunnen er een intellectueel en technologisch potentieel voorhanden moest zijn. Eeklo was dus ook steeds een onderwijscentrum. Vanaf de 15de eeuw stuurde het al zonen naar de Universiteit. En de groei van Eeklose universitaires van 11 in de 17de eeuw, naar 39 in de 18de eeuw, loopt mooi parallel met een zelfde groei op het bredere sociaal-economisch vlak.

Wat me in de diverse hoofdstukken het meest getroffen heeft, is de grote flexibiliteit waarvan de bewoners en bestuurders van deze stad telkens weer blijk gaven in het beantwoorden van nieuwe economische uitdagingen en crisissen. Ze hadden al de echte *Frontier-mentaliteit* te pakken in de 13de eeuw toen ze op invitatie van de graaf, als ware avonturiers hier ontginningsgebieden kwamen rentabiliseren, zodat Eeklo spoedig een welvarend turfwinningencentrum werd - en de turf van toen dat is de Golfolie van vandaag. In de 14de eeuw lanceerde Eeklo, ondanks verzet van de grote steden, een lakenindustrie, eerst van goedkope makelij, maar later ook van de betere soort, zo goed dat men ze moeiteloos uitvoerde tot ver in Centraal- en Oost-Europa. Wanneer medio 15de eeuw de klad kwam in deze sector schakelde men vlot over naar een nieuw produkt, linnen, succesvol tot eind 16de eeuw. Door de religieuze en militaire problemen ontsnapte Eeklo toen niet aan een grote depressie, die het eind 16de - begin 17de eeuw tot een ware spookstad maakte. De creativiteit zorgde echter voor een *revival* in de 18de eeuw. De *Kondratieffs* en andere oncontroleerbare cyclussen zorgden voor nieuwe instortingen, en voor de grote emigratiegolf, na de rampen van 1840-50 en dat tot de Eerste Wereldoorlog, naar de V.S. en Canada. De trieste puinhoop van Arm Vlaanderen, maar toch ook weer de creatieve *souplesse*. Want vindingrijke Eeklonars hielden er in die zwarte jaren een gespecialiseerd emigratiekantoor op na, waardoor menig uitwijkingverhaal uitgelopen is op een sociaal-economische *successtory*, zij het in de verre Nieuwe Wereld. Indien het Amerikaans avontuur minder vlotte, keerde men echter evenmin terug, om de *débâcle* niet met beschaamde kaken te moeten toegeven. Als er een periode is in Eeklo's verleden waarover men zich echt te schamen had dan is het die 19de eeuw, toen de *captains of industry* in Eeklo het lieten afweten, en de boot van de industriële revolutie en mechanisatie grotendeels misten. Hun kleinzonen maakten het dan weer goed na de Eerste Wereldoorlog, en vooral na de Tweede Wereldoorlog.

Deze *Geschiedenis van Eeklo* is, zoals men ziet, niet enkel een geschenk voor de bewoners van deze stad, het is ook een milde gift aan de historische wetenschap. Het vertoont - net zoals de monografieën van de betreurde Achiël De Vos - alle

ingrediënten die de vakhistorici kunnen bekoren en verleiden. De twaalf hoofdstukken steken vol met de *topics* van de dag, toegepast uiteraard op de casus Eeklo, maar toepasbaar en comparatief bruikbaar voor de vele probleemstellingen van de algemene historische wetenschap van 1990 : problemen van bevolking en familie, types van criminalitet, correlatie tussen sociale status en politieke functie, bezitscategorieën, impact van het agrarische in de stad, bevoorradingproblemen, spelfunctie als markt en onderwijscentrum, de vrije concurrentie tussen artsen, vroedvrouwen en charlatans. - Het allerbelangrijkste is echter dat deze monografie uitstekende diensten kan bewijzen in de actuele belangstelling voor de specificiteit van kleinschalige centra, zoals dit in het *Centre for Urban Studies in Leicester*, en op vele andere plaatsen, thans geanalyseerd wordt. Kleine steden zijn immers op een andere wijze succesvol dan de grote broers (Gent en Antwerpen). De succescurve van kleine steden wordt nu verklaard vanuit het aangepast uitspelen van de troeven der kleinschaligheid. Het is duidelijk dat ook kleine centra nagenoeg de hele waaier vertonen van functies die ook voorkomen in de grote steden omdat ze nu eenmaal behoren tot de kern van het stad zijn : collectieve sociale voorzieningen, scholen, openbare werken, vrijwillige rechtspraak, defensie en veiligheid. Maar het is even duidelijk dat het vanaf een bepaalde schaal van kleinheid geen zin meer heeft bepaalde technologie (bv. architectenbureau) in leven te houden, en men beter tijdelijk kan ontlenen aan grotere broers. Het is evenzeer evident dat het onder controle houden van de openbare orde in principe vlotter loopt in een kleine stad omdat de sociale controle zoveel eenvoudiger ligt dan in de anonimiteit van de grootstad. Betekent dit ook meer verklikking, minder privacy, meer of minder stevige sociale netwerken ?

In naam van de vak-historici weze het me toegelaten enkele palmen uit te delen voor het initiatief van dit boek. Het zullen er ongetwijfeld te weinig zijn, en ik verontschuldig me bij voorbaat bij alle hoogst verdienstelijke niet-genoemden. Ik heb begrepen dat vroegere pogingen om dit plan te realiseren door duizend-en-één irrelevante redenen mislukt zijn, en dat de verdienste van de derde en goede keer, die van 1982, ingezet is door gewezen burgemeester Coppieters, en voltooid door de actuele burgervader Dewaele. Ik heb me eveneens laten vertellen dat de organisatorische coördinatie van het boek in handen lag van de bekwame Arnold Sevenoo, en dat hij voor de praktische uitwerking en opvolging der vele auteurs kon rekenen op de niet minder bekwame historici Luc Stockman en Freddy Pille. Zij beiden mogen symbool staan voor de brede groep medewerkers, die met hen de twaalf hoofdstukken creëerden. Het is nog maar eens een *grand cru* zoals we dat nu al decennialang gewend zijn bij de Meetjeslandse liefhebbers-historici. Ze zouden de taak nochtans niet op deze briljante en efficiënte wijze volbracht hebben, indien de betreurde Achiël De Vos niet enkele jaren geleden het archief van de stad Eeklo zo voortreffelijk geklasseerd had, en indien hij niet als wijze mentor aller Meetjeslandse historici, reeds in 1983, als projectleider de krijtlijnen van dit boek had getekend.

Het collectief bewustzijn, waar ik het daarnet over had, en dat door dit boek tot stand komt, heeft als interessant kenmerk dat het een heel breed spectrum vertoont. Niet alleen biedt het talloze voorbeelden van economische successen en leerzame tegenslagen. Het zit vol wijze levenslessen. Vooral het ideologisch spectrum zit in dit boek rijklijk verscholen, zoals in de heerlijke bladzijden over de felle jaren '30, toen ook te Eeklo de ideologische groepen met getrokken messen tegenover elkaar stonden. De oudere lezers zullen wel nog hoogrood aanlopen wanneer ze lezen hoe hun katholieke ouders (of zij zelf) toen manifesteerden onder de slogan "*Rome of Moskou*", de Willemfondsen van vandaag als ze zien hoe hun liberale ouders de vrijzinnigen opriepen leger en onderwijs te vernederlandsen, de socialisten van nu als ze lezen hoe zij toen de weg naar de revolutie trachten te effenen via de veloclub *Het Roode Wiel*, en hoe ze vader Ansele ter hulp moesten roepen omdat de Gentse communisten de rode meetings in Eeklo kwamen verstoren. - Elk van de huidige Eeklonaars kan in functie van haar of zijn ideologische gezindheid met dit boek dus zijn eigen stuk verleden stofferen. Maar wat ik zo positief vind is dat *alle* Eeklonaars door de lectuur, gewild of ongewild, geconfronteerd worden met die andere stukken verleden, ook die van de ideologische overzij, zodat nu ook die stukken tot hun collectief geheugen gaan behoren. Dit hoeft niet te leiden tot één grijze gelijkschakeling. Aan dit soort pluralisme en verdraagzaamheid is nog niemand gestorven, ook niet in Eeklo. Mijnheer de Gouverneur, mijnheer de burgemeester, hartelijk proficiat met dit Oostvlaams, met dit Eekloos boek.

W. PREVENIER

Aanvullingen

* Door de heer M. Coucquyt, gewezen secretaris van het *Verbond van de Christelijke Mutualiteiten te Eeklo*.

p. 604

Na het overlijden van schepen Paul Eeckman op 11 januari 1964 werd Maurits Coucquyt tot schepen van Eeklo gekozen. Hij vervulde dit ambt van 1 maart 1964 tot 31 december 1964.

p. 670

Omtrent de bouw van de Medische Sociale Instellingen van het Verbond in de Visstraat laten we een bekorte versie van zijn tekst volgen.

Op 11 december 1963 werd onder impuls van Maurits Coucquyt, verbondssecretaris van de Christelijke Ziekenfondsen te Eeklo de V.Z.W. "*Medisch Sociale Inrichting van het Verbond Eeklo*" opgericht, die ondermeer de oprichting van een gezondheidscentrum te Eeklo zou bestuderen en voorbereiden. Reeds op 22 december 1964 werden de statuten opgesteld voor de oprichting van een V.Z.W. onder de benaming "*Vereniging voor Schoolgezondheidszorg van het Meetjesland*".

In februari 1965 startte men reeds met een voorlopig centrum voor medisch schooltoezicht en op 24 januari 1967 verleende Minister Hulpiau zijn goedkeuring aan de oprichting van een gezondheidscentrum op het terrein naast het Verbondssecretariaat in de Visstraat.

p. 625

Er is geen melding gemaakt van de parochiale dienst voor thuisverpleging van het *Wit-Groen Kruis* gesticht in 1853, die onder die benaming te Eeklo tot einde 1965 gewerkt heeft. Daarna is het *Wit-Groen Kruis* gefusioneerd met het provinciale *Wit-Geel Kruis* van Oost-Vlaanderen en het nationale *Wit-Geel Kruis* te Brussel. Sedert 1966 heeft deze dienst een formidabele uitbreiding genomen in Eeklo-Stad en het gewest, en dit ook in samenwerking met het Christelijk Ziekenfonds. Eenzelfde opmerking kan gemaakt worden over het ontstaan van de stedelijke dienst voor gezins- en bejaardenhulp.

* Door de heer B. Dhanens, Ledeberg.

- Dhanens Benoît (p. 483) en Dhanens Benoni (p. 519) zijn één en dezelfde persoon.
- Zowel Dhanens Benoni als Dhanens Arthur behoren tot de stichters van de N.V. Krüger (p. 549).
- Dhanens Benoni of Benoît heeft nooit gemeentesecretaris van Lembeke geweest, wel van de Landbouwcommissie. Tevens was hij voorzitter van de Oostvlaamse Bijtellers, en van de fanfare *De Heidebloem* (Lembeke) enz...
- Dhanens Benoni (Benoît) August werd geboren te Watervliet (Noordijk) op 22 januari 1880 en overleed te Lembeke op 20 mei 1961. Hij huwde op 21 april 1914 te Eeklo met De Schryver Magdalena Maria geboren te Eeklo op 7 december 1892 en overleden te Zaffelare op 4 februari 1978.
- De Schryver Julien was haar vader (p. 467, 469, 484, 488), De Schryver Sylvie (p. 350) haar tante.
- De Schryver Julien en De Schryver Hubert wordt geschreven met een Y en niet met IJ.

F.B.

DIVERSE AUTEURS, *Meetjeslands Koningsboek 1831-1991*, Maldegem, 1991, 104 p. 111 ill.

Een "uitzonderlijke uitgave" van de *Vereniging voor Heemkunde in het Meetjesland* en de H.K. *Het Ambacht Maldegem*.

Het gebonden exemplaar kost 1000 fr. en het genaaide 650 fr. Bestellen door overschrijving op 001-1783529-66 van Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland, Geraniumlaan 4, 9990 Eeklo. Tevens als nr. 2-3 van het tijdschrift *Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland*.

De *Vereniging voor Heemkunde in het Meetjesland* heeft naar aanleiding van Koning Boudewijn 60/40 een origineel initiatief genomen nl. de uitgave van een *Meetjeslands Koningsboek*, waarin 44 stukjes over de relatie van het Vorstenhuis met de bewoners en de gemeenten van het Meetjesland werden opgenomen. Daarbij komen natuurlijk vooral de bezoeken van de leden van de koninklijke familie aan het Meetjesland aan bod. Maar er werden ook bezoeken van Meetjeslanders in het koninklijk paleis beschreven. Hugo Notteboom, die het leeuwenaandeel van de bijdragen schreef, precies de helft, ging ook op zoek naar het Vorstenhuis in de literatuur en belichtte de figuur van de hofschilder Romaan-Eugeen Van Maldeghem.

Deze cursiefjes zijn pittig geschreven en bevatten menig boeiend detail over Meetjeslandse notabelen uit de periode 1831-1991. Uiterst veel zorg werd besteed aan de illustraties en de lay-out, die het werk is van Els Goethals en Patrick De Grande. De vormgeving is gewoonweg schitterend. Paul Van de Woestyne en Walter Notteboom stonden in voor de eindredactie. Het boek werd op 14 september 1991 in het Maldegems gemeentehuis voorgesteld. In het oud-schepenhuis liep van 14 tot 16 september 1991 een tentoonstelling over het Koningshuis, die rond de vijf vorstenparen was uitgewerkt.

L.S.

Joze DE DONCKER, *Voor en na Achiel De Doncker*, Aalter, 1991, 70 blz. Uitgave in eigen beheer.

Joze De Doncker heeft een originele familiekroniek geschreven rond de figuur van zijn vroeg overleden vader Achiel De Doncker. Na een korte inleiding beschrijft hij de zwerftocht van zijn voorouders van Vinderhoute over Merendree en Gent naar Bellem. Daarna verhaalt hij uitvoerig de levensloop van Louis De Doncker, zijn grootvader, en van zijn vader Achiel De Doncker. Ook het ouderlijk huis in de Bellemstraat, de levensloop van Achiel's kinderen, en de weerslag van de Tweede Wereldoorlog op het gezin De Doncker-Valcke komen uitvoerig aan bod in deze familiekroniek.

Veel zorg werd besteed aan de illustratie, waar foto's, handschriften, bidprentjes handig door Piet De Doncker en Anne Demeere tussen de vlotte tekst werden ingeschoven. Deze kroniek is niet allen boeiende lectuur voor de familie De Doncker, maar ook voor de Aalternaar omdat Louis De Doncker, Achiel De Doncker en zijn kinderen een belangrijke rol in het Aalterse verenigingsleven gespeeld hebben en nog steeds spelen. In deze kroniek wordt de mens in zijn dagdagelijkse bezigheden met interesse en sympathie gevolgd en beschreven. De gegevens daarvoor komen bijna uitsluitend uit eigen archief en herinneringen. Een beknopte stamboom werd daarbij als bijlage gevoegd om gemakkelijk de weg te vinden tussen al die De Donckers !

Luc Stockman

4. Heemkundige nieuwsjes uit het Meetjesland

A. Werkgroep 'Geschiedenis van Evergem'

Op initiatief van burgemeester Luc Van Parys kwam op 17 juli 1990 een werkgroep bijeen voor het schrijven van de *Geschiedenis van Evergem*. Wijlen onze voorzitter Achiel De Vos heeft gedurende 42 jaar een rijke documentatie betreffende het verleden van Evergem verzameld. Alhoewel een stuk daarvan al gebruikt werd voor artikels in *Appeltjes van het Meetjesland* en elders, bleef het grootste gedeelte van dit materiaal ongebruikt achter in talrijke mappen en schriften. Het ligt in de bedoeling van de werkgroep om aan de hand van die notities een volledige geschiedenis van Evergem te laten verschijnen als een laatste hulde aan onze overleden voorzitter.

Zijn dochter Christine De Vos heeft die omvangrijke stapel papieren per thema geordend zodat die documentatie gebruiksklaar is voor de medewerkers. Dr. Johan Decavele, stadsarchivaris te Gent, heeft de wetenschappelijke leiding van dit project op zich genomen, terwijl lic. Freddy Pille de taalkundige en organisatorische aspecten van deze onderneming voor zijn rekening neemt. Namens de familie zetelen Lieve en Christine De Vos in deze werkgroep, burgemeester Luc Van Parys en schepen Ludwina De Bock vertegenwoordigen er het gemeentebestuur van Evergem en Luc Stockman en Hugo Notteboom ons Genootschap. Ook wijlen Firmin De Clercq had zijn volle medewerking beloofd en woonde al twee vergaderingen bij.

Als streefdatum voor het verschijnen wordt einde 1994 vooropgezet. Er moeten echter nog enkele medewerkers bijkomen om dit project tijdig tot een goed einde te kunnen brengen.

L.S.

B. In Memoriam

Op 17 oktober 1991 overleed ons medelid Firmin De Clercq uit Waarschoot in de kliniek van de H. Familie te Gent. Voor het jubelnummer van *Ons Heem* (jg. 45 (1991), nr. 6) schreef L. Stockman het volgend portret van Firmin De Clercq, die een trouw lid was van ons Genootschap vanaf de stichting.

Firmin De Clercq, een heemkundige veldwerker van het eerste uur

Elisa Baetslé en Petrus Van den Saffele, peter van Firmin De Clercq, woonden in de oude herberg *De Halve Maan* te Evergem. Daar ging de jonge Firmin luisteren naar

de verhalen van zijn peter over het Evergem van toen : de ontruiming van het oude kerkhof in 1896, de bouw van het nieuwe gemeentehuis in 1901, de Eerste Wereldoorlog met de vernieling van de kerktoeren in 1918, de strijd van de Daensisten voor de verbetering van het lot van de werkman... Daar betrad hij met schroom de grote gewelfde kelder waar het steeds fris en koel was. Zijn peter kon niet alleen goed vertellen maar verzamelde ook allerlei documenten, foto's en boeken. Die verzameling ging volledig verloren behalve "*den dobbelen Almenach van Milaenen van het jaer Ons Heere Jesu Chrsi MDCCCXIV*". Hij had ook heel wat aantekeningen gemaakt over de familie Van den Saffele, die kuipers van vader op zoon waren.

Toen werd de basis gelegd van de heemkundige nieuwsgierigheid van Firmin De Clercq voor zijn dorp en streek. In 1940 werd hij lid van de V.T.B., begon hij opzoekingen over zijn eigen familie en had al in 1942 zijn eigen kwartierstaat opgesteld. In 1941 was hij druk aan het werk in het rijke dekenijarchief van Evergem, dat hij op de fiets, in juteballen verpakt, naar het Rijksarchief te Gent overbracht. Dat was 20 jaar voor de andere Oostvlaamse kerkarchieven. Het modern archief van Evergem en Waarschoot werd in die periode door hem geklasseerd ⁽¹⁾.

Toen ingevolge de oproep van Jozef Van Overstraeten op 25 oktober 1942 een Heemkundige Kring te Evergem werd gesticht, werd hij tot leider van de nieuwe kring aangesteld. Op 15 november 1942 sprak hij over de verdwenen dorpskerk van Evergem, die op 10 september 1783 in de vlammen opging ⁽²⁾. Die voordracht werd op 27 december 1942 gevolgd door een bezoek aan de huidige Sint-Christoffelkerk en tijdens de koude februari maand van 1943 beklommen de leden van de kring onder zijn leiding de toren van de kerk. Op 23 mei 1943 sprak hij tenslotte over de kapellen die in het centrum van de gemeente stonden. Samen met deken Max. De Cock zocht hij naar de Christoffelput op het Dorpsplein. Ook drong hij bij het gemeentebestuur aan om de schandpaal te laten herstellen ⁽³⁾.

Deze actieve belangstelling voor het plaatselijke verleden werd brutaal afgebroken door de Duitse bezetter : op 4 juni 1943 moest Firmin De Clercq als verplicht tewerkgestelde naar Duitsland vertrekken. Vanuit Duitsland schreef hij talrijke kaartjes naar zijn vriend Andries De Schepper, de plaatselijke V.T.B.-vertegenwoordiger. Zijn laatste postkaart dateert van 3 juli 1944. Daarin schreef hij dat hij hoopte dat de tijd zeer zou mogen veranderen opdat hij weer rustig aan de heemkunde zou kunnen arbeiden !

Intussen werd gelukkig de werking van de Evergemse heemkundige kring verder gezet. Op 28 augustus 1943 werd Achiel De Vos als lid ingeschreven. Op 22 april 1944 hield de later bekende heemkundige vorser zijn eerste voordracht over *Heemkunde en Onderwijs*. Op 30 december 1944 werd hij tot werkleider van de kring, die de oorlog had overleefd, aangesteld. In 1946 werd de kring van Evergem opgeslorpt door het *Heemkundig Genootschap van het Meetjesland*, die alle

Meetjeslandse heemkundigen wist te verenigen. Ook Firmin De Clercq, die later naar Waarschoot zou verhuizen, sloot zich bij dit nieuwe genootschap aan.

Na de oorlog bleef Firmin De Clercq verder oude postkaarten, bidprentjes, oude foto's, verdwaalde archiefstukken en allerlei documenten betreffende het Meetjesland verzamelen. Ook maakte hij nog menige kwartierstaat op zoals die van de Sleidingenaar Wilfried Martens, gepubliceerd in het genealogisch tijdschrift *De Eik*. Vanaf de 7de jaargang (1982) maakte hij tevens deel uit van de redactieraad van dit tijdschrift.

Van zijn documentatie maakte Achiël De Vos gretig gebruik voor de illustratie van de *Geschiedenis van Ertvelde*, verschenen in 1971, en vooral voor zijn *Geschiedenis van Waarschoot*, verschenen in 1990. De afgebeelde bidprentjes van de Waarschootse pastoors uit de 19de eeuw (het oudste is van 1828) komen allemaal uit zijn verzameling.

Firmin De Clercq was niet de man van bestuursfuncties of van geleerde bijdragen (4), maar de man op de achtergrond die de schrijvende heemkundigen hielp door het beschikbaar stellen van zijn rijke documentatie. Door zijn toedoen kreeg Achiël De Vos opdracht de *Geschiedenis van Waarschoot* te schrijven. Firmin De Clercq was een echte veldwerker die de baan bereidde voor de lokaal-historici. Omwille van die vijftig jaren arbeid op de akker van de heemkunde mocht deze bescheiden man niet ontbreken in dit herdenkingsnummer.

Luc Stockman

- (1) A. DE SCHEPPER en A. DE VOS, *Firmin De Clercq en de heemkundige Kring van Evergem*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 34 (1983), p. 131.
- (2) A. DE VOS, *Jubileumboek Sint-Christoffelkerk Evergem*, Evergem, 1986, p. 35.
- (3) Andries De Schepper, voormalig V.T.B.-vertegenwoordiger te Evergem, verschaft mij waardevolle inlichtingen en gegevens over de activiteiten van Firmin De Clercq.
- (4) Hij schreef slechts één heemkundige bijdrage : *Drie Westvlaamse pastoors te Waarschoot*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 11 (1960), pp. 299-309.

C. De neogotische monstrans van de Sint-Vincentiuskerk van Eeklo

Onlangs schreef ik een kleine monografie over de hoofdkerk van Eeklo (*"De Sint-Vincentiuskerk te Eeklo, een schatkamer van neogotiek"*, uitgegeven door het Provinciebestuur, 1991).

Op p. 5 staat de grote neogotische monstrans afgebeeld, die op p. 39 kort wordt besproken en daar geïllustreerd is met een detailfoto.

Naar verluidt zou dit prachtstuk een kopie zijn van een 15de-eeuwse exemplaar dat zich in de 19de eeuw in het Rijnland bevond. De lokalisatie ervan was tot nu toe onbekend.

Na een mislukte poging (slecht gedrukt exemplaar) kreeg ik eindelijk een boek in handen dat wellicht de oplossing brengt, nl. van L. Perpeet-Frech. *Die gotischen Monstranzen im Rheinland*, (*Bonner Beiträge zur Kunstwissenschaft*, Bd. 7), Düsseldorf 1964. De monstrans, vermeld onder nr. 33 (tekst pp. 146-147, ill. 95 en 277) lijkt wel het prototype te zijn voor die van Eeklo. Voor zover uit de beschrijving en de foto's af te leiden valt, zou de monstrans van Eeklo zelfs een *zeer* getrouwe kopie zijn.

De tekst op p. 147, vermeldt dat de top van het Rijnlands stuk te Gent zou vernieuwd zijn door John Sutton Bourdon.

Hiermee wordt het verhaal bevestigd dat op 27 januari 1935 in *De Eecloonaar* verscheen en dat door C. Van de Bouchaute in zijn werk "*De Sint-Vincentiuskerk te Eeklo*", 1982, vermeld staat (pp. 127-128) : Lord Sutton, uit Engeland, had nauwe banden met het Engels klooster te Brugge.

Op reis in het Rijnland merkte hij een zeer mooie monstrans op. In ruil voor de herstelling ervan kreeg hij ook toelating om een kopie te maken. Herstelling van het authentieke stuk en vervaardiging van de kopie gebeurden in het bekende atelier Bourdon te Gent.

Patrick Devos

HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP VAN HET MEETJESLAND

Gesticht in 1946 door Dr. Elisabeth DHANENS, erevoorzitster (voorzitster 1951-1968), ere-apotheker Prudent RYCKAERT, ere-ondervoorzitter (ondervoorzitter 1946-1968) en wijlen Edmond TIELEMAN (voorzitter 1946-1951). Wijlen Achiël DE VOS fungeerde van 1948 tot 1977 als secretaris en was voorzitter van 1968 tot 1989.

Het Bestuur

Voorzitter :

Luc STOCKMAN, Brugstraat 103 - 9880 Aalter - Tel. (091) 74 16 10

Ondervoorzitter :

Hugo NOTTEBOOM, Prins Boudewijnlaan 9b - 9991 Adegem
Tel. (050) 71 29 12

Secretaris :

Roger MOELAERT, Pietendries 8 - 9910 Knesselare

Penningmeester :

Oscar LIPPENS, Gentstraat 13 - 9971 Lembeke - Tel. (091) 77 28 54

Bibliothecharis :

Erik DE SMET, Euromarktstraat 9 - 9900 Eeklo - Tel. (091) 77 43 24

Redactiesecretaris :

Filip BASTIAEN, Oostmolenstraat 128b - 9880 Aalter

Leden :

Lieve DE VOS, Groenelaan 30 - 2830 Willebroek - Tel: (03) 886 60 14
Walter NOTTEBOOM, Noordstr. 196 - 9990 Maldegem - Tel. (050) 71 30 25
Alfons RYSERHOVE, Kloosterstr. 46 - 9910 Knesselare - Tel. (091) 74 23 17
Wilfried STEEGHIERS, Vurstjen 21 - 9940 Evergem
Georges VAN VOOREN, Herendreef 43 - 4527 AG Aardenburg (Nederland)

Steunende leden

(1.000 fr. of meer)

Braet A - Erembodegem
Daneels A. - Zwitserland
De Muynck-Roels M. - Lembeke
De Smet L. - Aalter
De Vleeschauwer M.T. - Merendree
E.H. J. De Wilde - St.-Niklaas
Dumon W. - Heverlee
Gillis W. - Ursel
Haek M. - Eeklo
Jacobs P. - Waarschoot
Maeyens M. - Adegem
Martens L. - Merendree
Rateau L. - Aalter

Roegiers J. - Leuven
Rottiers G. - Knesselare
Smessaert C. - Aalter
Strybol J. - Knokke
Vande Kerkhove M. - Adegem
Vanden Abele J. - Bassevelde
Van Wynsberghe S. - St.-Laureins
Verstraete L. - Eeklo
E.H. J. Vrielinck - Deurle
Waldack F. - Kalken
Wyffels C. - Delft (NL.)

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND

Jaarboek, sedert 1949 uitgegeven door het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland.

Redactieraad/Recensiedienst

Redactiesecretaris : Filip BASTIAEN
Oostmolenstraat 128b - 9880 Aalter.

Leden : Alfons Ryserhove en Luc Stockman.

Alle artikels dienen uiterlijk op 1 september in het bezit te zijn van de redactiesecretaris, bij wie ook de auteursrichtlijnen te bekomen zijn.

Boeken ter bespreking aangeboden, worden op hetzelfde adres verwacht en worden nadien in de bibliotheek van het *Genootschap* ondergebracht.

Ruildienst

Erik DE SMET, Euromarktstraat 9, 9900 Eeklo - Tel. (091) 77 43 24.
Bestellingen van vorige jaarboeken gebeuren op hetzelfde adres.

Nog beschikbare jaargangen :

Nr.	Jaar	Nr.	Jaar
2	1950	36	1985
13	1962	37	1986
19	1968	38	1987
21	1970	39	1988
25	1974	40	1989
32	1981	41	1990
35	1984		

Lidmaatschap

Het lidmaatschap kost 550 fr. (+ eventueel 50 fr. voor het verzenden van het jaarboek : + 150 fr. voor het buitenland). Oudere jaarboeken zijn aan dezelfde prijs te bekomen.

Werkwijze :

- bestellen op hogervermeld ruiladres.
- of door storting op postrekening 000-0604056-37 van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland, p/a Gentstraat 13, 9971 Lembeke met vermelding "nieuw lid" of de gewenste jaarboeken.

INHOUD

L. STOCKMAN - De oprichting van de Dekenij Aardenburg (ca. 1295) en het Rijke Roomse Leven in en om de Mariakerk van Aardenburg (966-1625)	5
J. BOURGEOIS & J. ROMMELAERE - Bijdrage tot de kennis van het Meetjesland in de Metaaltijden. De opgravingen te Ursel (1985-1989) en Aalter (1989-1990)	59
F. BASTIAEN - Onderwijs en geletterdheid te Bellem	89
R. BUYCK - De Heren van Kaprijke en Heine	113
R. MOELAERT - De 56° Stormo van het Corpo Aereo Italiano op de vliegvelden van Maldegem en Ursel (oktober 1940-april 1941)	153
W. STEEGHERS - Overleden Begijntjes van het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent afkomstig uit Ertvelde in de 18de eeuw	173
W. STEEGHERS - Overleden Begijntjes van het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent afkomstig uit Evergem in de 18de eeuw	175
E. DE SMET - Inventaris Fonds E.H. J. De Wilde	177
KRONIEK	193

Dit jaarboek werd uitgegeven door het
Heemkundig Genootschap van het Meetjesland
en gedrukt bij

VAN HOESTENBERGHE b.v.b.a.

Stationsstraat 17-19

9990 Maldegem